KRKONOŠE.

Cestopisné kresby

Václava Durycha.

Illustrace

od Václava Jansy, prof. A. Hudce, F. Engelmüllera, Víta Grusse,
jakož i dle fotografií dvorních a komorních fotografů Jindřicha Eckerta
a J. F. Langhanse.

Pardubice.
Knihtiskárna Jindřicha Paka v Kolíně. — Nákladem vlastním.
1897.

JEHO OSVÍCENOSTI,

VYSOCE UROZENÉMU PÁNU,

PANU

JANU HRABĚTI HARRACHU,

NA RORAVĚ A TANNHAUSENÁCH,

SVOBODNÉMU PÁNU NA PRUGGU A PÜRRHENSTEINĚ,

RYTÍŘI ŘÁDU ZLATÉHO ROUNA,

C. K. SKUTEČNÉMU TAJNÉMU RADOVI A KOMOŘÍMU, C. K. MAJORU M. SL., DĚDIČNÉMU NEJVYŠŠÍMU PODKONÍMU V RAKOUSÍCH NAD ENŽÍ A POD ENŽÍ, DĚDIČNÉMU ČLENU RAKOUSKÉ SNĚMOVNY PANSKÉ, MAGNÁTOVI UHERSKÉMU, VELKOKŘÍŽNÍKU ŠPANĚLSKÉHO ŘÁDU KRÁLOVNY ISABELLY, ČESTNÉMU RYTÍŘI SUVERENNÍHO ŘÁDU MALTEZSKÉHO, RYTÍŘI CÍS. RUSKÉHO ŘÁDU SV. ANNY, VELKOKŘÍŽNÍKU TOSKÁNSKÉHO ŘÁDU PRO ZÁSLUHY A KRÁLOVSKÉHO ŘÁDU ALBRECHTOVA, POSLANCI NA SNĚMU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO, PŘEDSEDOVI MUSEA KRÁL. ČESKÉHO, BANKY SLAVIE A SPRÁVNÍ RADY SPOLEČNOSTI C. K. PRIV. ČESKÝCH KOMERCIÁLNÍCH DRAH, PŘEDSEDOVI C. K. ZAHRADNICKÉ SPOLEČNOSTI VE VÍDNI, ČESTNÉMU MĚŠTANU MNOHA MĚST A ČEST. OBČANU MNOHA OBCÍ V ČECHÁCH; PÁNU VELKOSTATKŮ JILEMNICE A BRANNÉ, SÁDOVÉ A STĚŽER, PŘÍMU A LIBČAN, ZELČE A ŽINKOV V ČECHÁCH, RORAVY A PRUGGU V RAKOUSÍCH, PARNDORFU A NEUDORFU V UHRÁCH, ATD. ATD.,

věrnému synu národa Československého

v hluboké úctě

spisovatel.

Pohádky luzného mládí!

Tak rádi jsme kladli roztouženou mysl ve vaše závity, a volně a sladko nechávali jsme se vámi unášeti v čarupIné zahrady, slavná města, hrdé paláce a nedostupné hrady, abychom účastnili se zápasů s pohádkovými representanty zla a těšili se z vítězné pravdy a dobra. A což, když ty naše babičky dovolily nám nahlédnouti v kouzelnou říši Krakonošovu! S utajeným dechem poslouchali jsme, jak tento dobrý duch podporuje strádající horaly, jich ditkám jak o Štědrém večeru přináší ozdobné strumky, jak hodným aneb nešťastným lidem ukazuje cestu k pokladům, kdežto lakomce, posměváčky a vůbec lidi zlé jak krutě ale zaslouženě trestá. Tehdy ta naše mladá mysl netoužila snad po ničem více, jak setkati se s tím dobrým horským duchem, a byť i venku zuřila zimní sněhová bouř a Meluzina teskllivě se dožadovala krupice svým dětem, my u teplých kamen v duchu s tím kterým odvážným krejčíkem neb kovářem putovali po Krkonoších, abychom pásmo pověstí snovali dále.

Přešla leta našeho mládí, pohádky jeho pohltil vír života. Život s odříkáním a utrpením — s povinností a prací odvál z pohádek těch všechen jich pel, a zůstavil nám z nich jen mravní podklad: věčný boj dobra proti zlu, a pak tu pohádkovou scenerii, již ani ta střízlivá doba dnešní valně porušiti nedovedla.

A není-liž pak takovým pohádkovým krajem divukrásné horstvo krkonošské s těmi mohutnými skalními boky, na nichž bují prales i nízká kleč, jichž roklemi řítí se horské prameny v milá údolí se svěžími lučinami, salašemi a pasoucími se stády? Obrovské homole a skalní věže tyčí se tu a kupí nad děsnými strženi a propastmi, jež ve skalnatých ledových čelistích pěstují obdivuhodné květy, a nade vším vévodí majestátní trojhran Sněžky, shlížející do zachmuřených Čech a vlídného, jasného Slezska.

Však také i děj a poučení vane nám odtud vstříc! Za dávných časů vladař krkonošský pro samé šprýmy a škádlení svých horalů nedbal střiei vchod do své skalnaté říše, až se mu tam vedrali cizinci! Teprve nyní nechal žertu a jal se za strašného hromobití vyháněti cizotu ze své državy. Bylo již pozdě! Síly jeho více nestačily zmoci pluky vetřelců a pokořený Krakonoš v zarputilé zlobě uzamkl se do skal, aniž by se kdy více pokusil vetřelce ze zabraného území vypuditi.

Bohužel, že pohádka ta má na sobě ráz trpké pro nás pravdy! Mezi tím, co národ náš ve dva i více táborů rozdělen, utkal se bojem pro malicherné spory vnitřní, obmyšlivý cizinec usadil se na našem národním čelném druhdy strážišti, vody jeho ku rozvoji své výbojné síly a moci spoutal do žlabů a koryt a my ničemným škádlením a spory utrmáceni neměli jsme již té síly, abychom državu svou zachovali. Čím dále tím více vzdávali jsme se naděje na získání ztraceného území a jen čas od času zahučelo to u nás smutným sborem:

„O hory, hory v mlhavé dáli,
kéž byste byly lip' na stráži stály!“

Po temné, nevlídné noci zdá se, že opět zazáří jasný den. Ledová kůra české lhostejnosti puká a z ní vyrůstá mnohoslibný květ odhodlanosti a společné národní práce, která má zabrániti dalšímu postupu bezohledné ciziny v Krkonoších i v Pojizeří, a rozvojem národního blahobytu a vzpružením českých menšin působiti na opětné získání ztracených krajů.

Kéž se nám aspoň tato „pohádka“ vyplní!

*

U starých národů vchod do podsvětí, v němž hříšná duše na psotný život vezdejší zapomínala, hlídal trojhlavý Kerberos, mravu velmi nerudných. A tak i vchod do Krakonošovy říše až do nedávna uzavírala podobná trojice sebe důstojná: Vrchlabí, Hostinné a Trutnov. — Tři slůvka, ale co v nich palčivosti skryto! Každému z nás, kdož sledujeme poměry v severních Čechách, známa jsou utrpení našich menšin v dotyčných městech, z nichž Vrchlabí a Trutnov obzvláště v utiskování českého živlu, v nemravném a nelidském potlačování jeho jazyka, zvyků a práv velmi smutně se proslavila. A kdo tudy procházel, aby mohl vniknouti do zahrad, hájemství a skalních paláců horského ducha, ten obyčejně zastrašen bezohledností a fanatismem lidí, s nimiž mu zde bylo jednati, svlékal také zde se sebe řízu národní, zapoměl, že vždy, všude a za jakýchkoliv okolností má býti pamětliv svého českého původu, že k české řeči hrdě se má všude hlásiti, a vycházel odtud na hory v rouše sebezapření, ne-li docela jako vzor čistokrevného Němce.

Teprve v poslední době otevřen průchod do Krkonoš i se strany české, a to hlavně zásluhou majitele panství jilemnického J. O. Jana hraběte z Harrachu, který nemalým nákladem učinil Krkonoše se strany české dostupnými. Tím docíleno zponenáhla, že čeští touristé zajíždí do vlastenecké Jilemnice, aneb na Nový Svět, nemálo přispívajíce k české kolonisaci v krajinách těch, čímž český živel nabývá zde důvěry, odhodlanosti a vytrvalosti. A co tyto vlastnosti zmůžou, dokázal nedávno Jablonec n. J. Poměry zde byly až do nedávna velmi kormutlivé. Vždyť v této utěsené pojizerské obci bylo dle posledního sčítání jen 257 Němců vedle 956 Čechů, a přece vládu ve městě měl živel německý, neboť obecní zastupitelstvo bylo v moci jeho. Jak nemravný musel tu býti nátlak na český živel, když při tak nepatrné menšině dovedli němečtí továrníci dobýti nadvlády! Příčiny tohož dlužno jakož všude jinde hledati jen v národohospodářských poměrech, v podnikavosti a výbojnosti německého kapitálu, v hříšné netečnosti našeho a pak v rozmařilosti lidu samého. Pozorujme jen, k jakým důsledkům vedly tyto příčiny na Krkonoších a v horách jizerských.

Zlaté časy na Krkonoších bývaly až do let čtyřicátých. Lid žil zde skromně: žito, oves, bandur a zelí dávaly mu vezdejší chléb, ačkoliv jej na těch strmých kopcích krvavě musel z půdy vydobýti, hlavní pak výživu — hotové peníze —

skytal len. Tehdy tak zvaní přadláci chodívali po horách a kupovali přízi, „štuku„ — čtyři přadena — po stříbrném dvacetníku, časem i po zlatém šajnu. Každá vetchá babička neb dítě upředli snadno denně přadeno a měli tedy na tehdejší láci značný výdělek.

A byly to „zlaté časy" tehdy na Krkonoších i v jiném ohledu. Čechové s Němci žili ve svatém pokoji a míru, jeden ctil jazyk a mrav druhého, rodiny zůstávaly po celý rok shromážděny za rodinným krbem, a nábožné i národní zpěvánky střídaly se tu s pohádkami, které dosud zářné stopy nesou z bodré a zbožné mysli našeho lidu.

Pojednou tento svatý klid a sporé pohorské „štěstí" porazil anglický stroj a německý kapitál. Tu a tam vyskytl se ke koupi vhodný pozemek, o němž český kapitál věděti nechtěl i když byl ke koupi vybídnut, a za nedlouho byl rodinný krb v Krkonoších rozbit a lid vehnán do továren, jimiž Němci zaplavili rázem celé Pokrkonoší a Pojizeří. Kapitál německý začal tu vítězně poráželi starý mrav, zvyk a blahobyt, aby v otrávené půdě zasadil pevně kořeny germanisace a otroctví. Po většině nebylo k tomu ani kapitálu zapotřebí, často stačila k tomu pouhá odvaha podnikavého dobrodruha, který začal namnoze na dluh, a teprve z krvavých mozolů dělného lidu stal se zámožným a obávaným „milostpánem". Odtud také vzniklo na horách pořekadlo: „Když má Němec čtyrák — staví fabriku!"

Bohužel, to byl sice úpadek živnosti lnářské, ale co nyní následovalo, to přivodilo mravní úpadek pohorského lidu, seslabení jeho tělesních sil, rozmařilost a úpadek živnosti druhdy rolnických, které se za fatku dostaly do rukou cizinců. Horalé se totiž vrhli na živnost sklářskou, která až do r. 1887 skýtala jim skvělou náhradu za opuštěné stavy. Mnohá četnější rodina vydělala sklem za týden 40—50 zl., školák po školním vyučování denně 60 kr., a když se blížila svatoprokopská pouť, tu s vrchu kolem Jablonce mladistvá hrdla furiantsky houkala si vstříc, kolik zlatých má kdo uchystaných na jabloneckou pouť.

Netušený rozmach živnosti sklářské sotva že potrval jedno čtvrtstoletí a již se mu po bok postavil strašný mamon se strojem na sekání skla. Byl to stonásobný milionář Riedl v Dešné u Polubného (v okresu tannwaldském), který neměl dosti na těch milionech, jichž docílil vyráběním suroviny, a proto opatřil si ještě stroj na sekání skla, aby tak statisícům lidu — Čechům i Němcům bez rozdílu vyrval poslední sousto chleba.

Nyní spěl úpadek na horách rychle ku svému cíli. Lid blahobytem zhejčkaný zprvu se bouřil (několik strojů rozbil — začež musel v žalářích pykati), — upadal v otrlosť, skromnému živobytí neměl již té mravní síly uvyknouti, načež za rachotu exekučních bubnů přicházela jedna živnosť za druhou na pospas německým podnikatelům, poněvadž českých — opět nebylo! — —

Avšak ani na tom nebylo dosti. Německý kapitál postavil v Pojizeří a v Polabí celou řadu různých továren a továrniček nejen snad aby využil laciné hnací a pracovní síly, ale aby ten pokořený lid připoutal k sobě nejspolehlivěji. On vzal sice již tomu lidu jeho zbožný mrav, jeho blahobyt a spokojenost, on jej připravil namnoze o tu jeho půdu, ale přece nebyl to dosud úplně poddajný a bezpečný materiál, s nímž by mohl beztrestně hýřiti dále. Proto mu také hodlal i tu řeč z hrdla vyrvati! — Smahem zakládány německé školy a dvě hesla: „bez chleba" a „vánoční boty" byly nejosvědčenějším prostředkem k zásobování těchto duchamoren ubohými oběťmi lidské bídy.

Nehodlám dále líčiti činnosť těchto „ústavů" a vítězný až dosud postup německého předvoje v českém Pokrkonoší a Pojizeří, a vracím se k ohnisku toho všeho, k Jablonci. Jedovaté símě Sulvereinu počalo zde již otravovati od r. 1884. Němci dostali do rukou kapitál a s ním i moc. Dojemno je poslouchati vypravování účastníků, jak plakali neblazí rodiče, když vedli svou drobotinu poprvé do školy německé, a jak usadavě naříkali dítky, aniž si byli vědomi, co je vlastně očekává.

Postupem času spěla v před i troufalost německé menšiny. Dosud zapalovala své obětnice před ďáblem mamonu a zla, od r. 1887 dala se však na pokání a chtěla se kořiti jeho statečnému krotiteli a patronu země České. Skutky ovšem ne, nýbrž usilovala toliko o zavedení německých bohoslužeb, aby český lid, jemuž po těch převratech zbylo ještě něco víry, neslyšel slovo Boží ve svém jazyku, a tak ve víře chladl a ji ztratil zúplna. Právě jako ta baba, když před sv. Prokopem rozsvítila tlustou svíci a před jeho nezbedným famulem tenkou, aby si to také s tímto nepokazila. Snahy německé menšiny v tomto směru vyzněly však na plano.

Neúnavným rozvíjením organisačního plánu svého, terrorismem a úplatky šířila německá menšina svůj vliv a moc, až dosáhla v nedlouhé době toho, že Jablonec byl úplně v její moci a že se zdálo, přídavek „český" Jablonec že již patří černým listům naší kroniky.

S trapným vzrušením sledovali jsme nerovný zápas našich statečných rodáků s německými fabrikanty a jich spřeženci, a přirozeným pudem hnáni na těch našich potulkách po horách Krkonošských přicházeli jsme i do těchto ohrožených dědin, abychom povzbudili odboj a do srdcí dlouhým strádáním a utrpením zemdlených nalili balsamu osvěžujícího. V oblasti velké Jizery zavznělo heslo, aby proudy českých touristů volily cestu českým ohroženým krajem, v jeho utěšených hvozdech a údolích aby zakládány byly české kolonie, heslo to padlo na půdu úrodnou a vydalo již nyní utěšenou sklizeň, jejíž bohatství vyjmuli právě jablonečtí Čechové z volební urny.

Ejhle, jak krásné vydává ovoce setba jednomyslné poctivé práce čistých duší českých! Bůh germanisace toho času vypuzen z Jablonce, ale zbývá mu kolkolem ještě valná část naší državy, ve které dosud téměř neobmezeně vládne. Jest nyní opět jen naší povinností, abychom ve práci zdárně podniknuté neustáli, dokud celé to severní pohoří nebude prodchnuto duchem českým a dokud nebude naše!

Již i proti německému kapitálu staví se mnohoslibně lid náš a z prostředků nejmenších svorně staví balvany a klade břevna na podniky svoje — národní v těchto krajinách, aby nejen rozumně luštil spropadené oříšky kolísavé politiky české, ale i strádajícím zde našincům poskytl prostředky k uhájení jich existence při plném požitku národních práv.

Nemysli však nikdo, že tento zápas o sebezachování bude snadným. U nás celá desítiletí věnovali jsme zprvu znovuzrození a ustálení, pak různým politickým avanturám se známými smutnými závěrkami, posléze pak i náboženské, sociální a literární revoluci, kdežto Němci přispůsobovali se všemu jak jen kde se dalo a hleděli si kořene. Dosti! Moudrému napověz! Historie Jablonce, již jen tak mané postavil jsem na výstrahu, nechť úvahy o tom každé české duši upřímně s národem smýšlející vymete v plný klas bohaté svépomoci a neúnavné práce.

Jen k muži muž se pevně sdruž!
Dost času ještě na podruž
a to jen, když se spává! —
— — — — — — — — — —
sup do prsou ti klove už,
ty český orle, jen se tuž!
vždyť každá přejde sláva!
a sup kdo dnes, je zejtra kdes,
a kdo dnes pad' se zejtra vznes'
a v nebe křídly mává.

(J. V. Sládek).

Hlavní však a přední povinností naší musí býti odstranění všeho, co tomuto ryze národnímu a důležitému programu v cestu se stavělo. A tento „kámen úrazu" — to byla naše nevšímavost ku krásám našeho království, jimž ve mnohém není rovno ve světě celém, a byla to netečnost, s jakouž jsme rozpínavý živel nám nepřátelský ignorovali, ano i bohužel podceňovali. Kolik v Čechách je touristů, kteří prošli říši Krakonošovou a kteří z výletu toho vzali poučení a dali výstrahu? U nás dosud zvykem bylo, prošel-li kdos Šumavou, shlédl-li klenotnici kdysi královskou Karlův Týn, věkošedý Říp, pardubické dostihy a pražskou fidlovačku, ten že jmín byl znatelem české vlasti. Žádný div pak, že dle této šablony se jezdilo a cestovalo (a jezdí a cestuje až dosud!), a nestačí-li tento obzor, že se jezdí do Drážďan a písčité marky braniborské, do hýřící Vídně, a že se i v dalekých Alpách draze platí to, co máme doma sice v menším rozměru, ale za to tím milejší, čím více se o to chvíti musíme, tím krásnější, že jest to naše.

Touristou v Krkonoších byl do té doby učitel, student a po různu česká rodina toho kterého průmyslníka neb obchodníka. Zcela jináče přirostly Krkonoše Němcům k srdci, — a to zejména Němcům z říše. Jsou dny — a dnů těch je řada velice znamenitá, — že bodří Slezáci prolízají Krkonošemi jako švábi zápeklím, ale duši českou nepotkáš i kdybysi za ni nabízel dvacitikorunu.

Nejen pak jakousi povinností, ale i skutečnou životní potřebou každého pruského Slezáka jest, aby nejméně jednou v roce na Krkonoše zavítal, a to i kdyby „šídla padala". Bluď v letní saisoně kdekoliv, všude na hlavních i pobočních hřbetech krkonošských velehor potkáš společnost tří čtyř Slezáků, neb jedné i dvou slezských rodin. Slezák vůbec cestuje vášnivě rád, a po celý rok střádá na výlet do hor krkonošských. A tuto svoji lásku k horám krkonošským nejen netají, ale on ji i apoštoluje:

O zmlkni, srdce užaslé!
Když v labskou rokli patřím,
tu nezbývá než nadšeně
provolat k rodným bratřím:
Hoj, braši, kabát prodejte,
a hůl si kupte za to:
vše Pánu Bohu poručte —
a do Krkonoš na to!

(Něm. pamětní kniha v Labské boudě).

Jsoutě však také Slezáci skutečně nadšenými obdivovately té krkonošské velekrásy i celé země české, a žádný div! Jejich praotcové a pramatky byli příslušníky tohoto Království Českého, byly rodem, jazykem i mravem Češky a Češi, a pravnukům jich zbyla v úděl jen ta slovanská dobrosrdečnost, kterou se Slezák do dnes vyznamenává a která tě velmi srdečně dojme a okouzlí, a pak ta úcta a láska, jakou byť i mimoděk jeví vůči dřevnímu, historickému útvaru kolébky svých předků.

Ostatní cestovatelé po Krkonoších nestojí valně za zmínku. Ještě se ti zamluví neméně dobrosrdečný Sasík. Braniborská marka velice se tu chová příkře a pánovitě. Jak by se asi chovala, kdyby r. 1866. zdařil se plán velikému synu Německa, který po boji u Králové Dvora v jednom z tamních hostinců na mapě Království Českého tam zavěšené táhl barevnou tužkou linii od labského pramene v Krkonoších až po jeho výtok z Čech u Podmoklí s cynickým posměškem: „Ode dneška České Království takhle vypadá“!? — —

Buďiž pravdě čest! Setkej se s Němcem mimorakouským kdekoliv v boudě (boudy jsou hostince na Krkonoších), aneb na cestě, nikdy nepoznáš v něm vášnivého protivníka. Němec rád cestuje, dlí rád na horách, rád si zabouří, zazpívá, zatančí, poslechne i tvoji píseň národní a líbí-li se mu, poděkuje ti za ni — byť i zpívanému nerozuměl — upřímným souhlasem, ale nikdy v tobě nehledá, nevidí, a pokud je na horách viděti ani nechce nějakého národnostního odpůrce. Jinak proti naší národnosti vystupují Němci rakouští, zvláště pak ti, jichž doménou je uzavřené území. Setkají-li se s jich křivolakými cestami cesty tvé, pak ovšem nastává ti časem i dosti tuhá srážka, a jen okolnosti jsou pochybným rozhodčím. —

*

Cestování po Krkonoších nenáleželo ještě před několika lety právě k potulkám nejpříjemnějším. Teprve v letech šedesátých a sedmdesátých zavedeny železné tratě přímo pod Krkonoše a ponenáhlu rozmnožovány a doplňovány okresní sítě silnic, jakož i silnice a cesty lesní. Hlavní o to zásluhu má J. O. Jan hrabě z Harrachu, krkonošská sekce spolku německých touristů a v poslední době i čilý odbor klubu českých touristů v Jilemnici. Hrabě Harrach začal první zakládati cesty v horách krkonošských. Hlavní zmínky zasluhuje nejčastěji používaná cesta labským údolím ku labské boudě, která byla ohromným nákladem zřízena r. 1879. za příčinou exkurse lesnické jednoty české na statky hr. Harracha. Na této jediné cestě platí se mýto cestné a to osoba 2 kr. Krkonošská sekce německých touristů začala zakládati cesty od let osmdesátých a její chvályhodná snaha učiniti Krkonoše co možno nejsnáze dostupnými a nejpříjemnějšími, korunována je dnešního dne výsledkem velmi čestným, ačkoliv každoroční lavinové strže nutí zejména na boku Sněžky v Obřím dole podnikati neúmornou a nemalo nákladnou práci restaurační rok od roku. Že tak německý spolek touristický činiti může, to zásluha je opět nadšeného milovníka přírody Prospera Piette, továrníka v Maršově, který jako pokladník dotyčné sekce vyrovnává ohromné difference bilančních vážek obětavě ze své pokladny.

Jedno však nutno vytknouti dotyčnému spolku německému: jeho nešetrnost k našemu národu! Kdežto J. O. Jan hrabě z Harrachu všecky cesty na svém velkostatku až po Nový Svět, Velký Šišák (Vysoké kolo) a Sedmidoli dává označovati rovnoprávně: česky a pak německy, sekce německá své žulové sloupy označuje výhradně nápisy německými, jakoby ty naše české Krkonoše stvořil milý Pán Bůh výhradně pro duše německé a pro nikoho více.

Pokud ovšem německá sekce na jilemnickém velkostatku své ukazatele zbudovala, musela k rozkazu Osvíceného českého kavalíra napřed je opatřiti nápisy českými a pak teprve německými, ale v území vrchlabském a jinde po českém slůvku marně se otáčíš!

Letošního roku (1894) zamýšlela dočela krkonošská sekce ku poctě náměstka králova hr. Thuna vztýčiti žulové památníky s německým toliko věnováním i na

pozemcích hraběte z Harrachu! Náměstek králův hr. Thun v září t. r. čarokrásnou pohádku krkonošskou sice viděl, ale „votivní", čistě německé tabule ku jeho cti pořízené, na strážišti Harrachové — neviděl.

A zase opačně: Vrchní lesní úřad panství jilemnického rok co rok pořizuje z jara červenobílé sloupy a tabule s česko-německými ukazately, avšak na podzim po česko-německých tabulích a sloupech na mnoze ani základ nezůstane.

A to se všecko děje v prvé korunní zemi české. Hic Rhodus...!

*

Nejmohutnější proud touristů zaplavuje Krkonoše v červnu a v září. V onom měsíci jest začátek letní sezony, v tomto pak jest obzor čist a vyhlídka z nejvyšších vrcholů není mlhami nijak omezována. V červenci a v srpnu střídají se mlhy, deště, bouřky a jasné dny velmi rychle, takže málokterému cestovateli podaří se v těchto dnech občerstviti se plným rozhledem po celém horstvu a jasným pohledem do Čech a Slezska. Stává se zhusta, že tourista vyjde za nejkrásnější pohody z některé pohraničné boudy, v níž přenocoval, a než mine hodina, již znepokojen je zvláštním divadlem. K temeni Velkého Šišáku neb ku Sněžce táhne se mlha a nežli se naděješ, má ten majestátní Šišák mlhový šišák obtočený kolem svého tisícerými balvany žulovými pokrytého vrcholu. A netrvá to dlouho, a již zlořečený, v drobný deštík se srážející a tísnící závoj mlhový zakryl zrakům všecku nádhernou panoramu horskou, a ty sotva vidíš před sebe na deset až padesát kroků. V takových dobách jest ovšem výsledek cesty velmi nejistý. Ta mlha padá ti i do duše, jsi-li sám, a zůstavuje sledy i na těch požitcích, jaké ti byly popřány za jasného dne. Universálním lékem proti tomuto nepříteli cestovatelů je nejbližší četně navštěvovaná bouda, a znamenitě animovaná společnost. V boudách krkonošských poslouží ti všude dobrým pivem, výborným vínem a výtečnou kuchyní. Ceny jsou tu ovšem vyšší než v kraji, protože veškeré potřeby z daleka a obtížně bývají sem dopravovány, ale přece ještě nejsou ceny tyto nijak přemrštěny. V boudách takových jest živo časně od rána až pozdě do noci a německé harfenice, houslistky a zpěvačky přičiňují se dosti vlídným a lahodným přednesem nejnovějších písní i odrhovaček mysl tvoji příjemně naladiti. Venku po horách valí se mlhové mraky, srší déšť a nevlídná zima mrazí až na kosti. Ve vytopené však boudě bujné veselí a kvas, hudba, zpěv a tanec podávají si ruce v rozpustilém tempu. Jsou pak to opět Slezáci, kteří v takových „psích dnech" dovedou při dobrém humoru udržeti celou společnost. Jeden stůl těchto bodrých Němců, byť jim vlasy již stříbrem prokvétaly, rozjaří a rozvášní vše kolem sebe, takže i to samotné rozbolavěné srdce české zapomene té chvíle na vše, co hůř na ně lehá než ta tesklivá venku mlha, a opájí se tou samorostlou upřímností, která nezná závěr společenských ani národnostních, která každému velí, vše uchvacuje ve svůj vír, vše kolem obšťastňuje, a která je ti doma v Čechách — velmi řídkým hostem!

Mine půlnoc v hlučném veselí a ryku. Obyvatelé boudy klidně spí svůj sen. Často stává se, že za chladné noci mlha padne, a pak je každému odměnou skvělý východ slunce. Obyčejně však vydatný déšť a vítr mlhu rozptýlí, a pak béřou nočním veselím dosud rozjaření výletníci skvostnou odměnu za zmařený den předeslý. Ostrý vítr a paprsky slunce rozráží mlhové záclony na vše strany. Hledis-li na zajímavý tento zápas přírody s některého vrchu, pak zdá se ti, jakoby se kolem míhaly příšery z Danteova pekla. Hustá oblaka mlhy valí se a kouří stále v před a v zad, nahoru a dolů jako nepřehledné zástupy ponurých stínů z podsvětí. Vexilla

regis prodeunt interni . . .: v tom s hury pronikne slabý zlatistý zásvit a již jakoby kyjem sražena, rozptyluje se mlha na dvě strany a před tebou v závratné hloubi směje se přívětivá krajinka v plném jasu letního rána. Čisťounké, bílé chaloupky přitulény jsou k mohutným stráním jakoby ještě dřímaly svůj poslední ranní spánek, ale po zelených pažitech, jimiž bleskotají čisté vody horských pramenů, a na svěžích jedlinami a smrčím porostlých úvalech a stráních jeví se již probuzený den: idyllická stáda pasoucího se dobytka. Zpěv fujary a lahodný ohlas zvonců budí ozvěnu v duši, — když tu náhle všecka ta pohorská krása jakoby se zpropadla. Zmizelo údolíčko, ty tam jsou chaloupky a nade vším klene se opět mlhový oblak. To však jen na chvíli. Ráz! slunce poznovu opřelo se do moře mlhy a tepe ji a bije svým zlatým ohněm na všech stranách. Mlha divě se válí a syčí jakoby

Labské řečiště u Špindlerova mlýna.

v málomocné zlobě, vášnivě bojuje proti zdroji života a síly, v tuhém tom zápasu vypocuje miliony stříbrných krůpějí na vyprahlé traviny, plazivou kleč a věčně žíznivé lesy, spojuje — na jednom místě rozražená — své porouchané pluky na místě výhodnějším, až konečně dává se v úprk před slavným vítězem a mizí v dáli jako bělavé stíny strašidel.

Daleko horší než mlha bývají deště, které trvají několik dní a nejen rozhledu, ale i vůbec cestování valně zabraňují. Náhlá bouře jest zjevem každému touristovi velmi nevítaným, ano i velice nebezpečným, a to jmenovitě tehdy, překvapí-li ho v pustině, a není-li mu možno co nejdříve dojíti ku některé boudě. Bouře v Krkonoších vznikají velmi rychle, „jakoby z čista jasna blesk udeřil“. Modrá jako chrpa obloha věstí po celý den pěknou pohodu, ačkoliv paprsky slunce přímo oheň chrlí. Náhle zjevil se na tom krásném firmamentu malý sivý mráček jako špinavý květ

hlinu, a mráček ten roste a roste, šíří se a temní, a než-li se naděješ, již srší steré blesky do skalnatých kup a lesnatých úvalu. Bouře ty vznikají tak náhle, že lze v lesích a na pastvinách zaměstnaným lidem jen s největší rychlostí se v čas před nimi ukliditi. V červnu r. 1877. strhla se nad vrchem Krakonošem prudká bouřka, při čemž blesk sjel mezi 70 asi dělníků, kteří v Labském dole na kultuře lesní pracovali. Jeden z nich byl zabit, ostatní všickni utrpěli četná poranění. Blesk na horách bije nejčastěji do skal, jež rozráží. Ze stromu bývá jím nejčastěji smrk zasáhnut. Bouře v údolích mají velkolepější ráz než na horských planinách. Kdežto zde rachot zní jednotlivě a krátce, zavzní vá v údolích mnohonásobně a strašlivě, a kdo takovou bouři v některém krkonošském dolu zažije, sotva zatouží po jejím opakování. Což jsou také všecky Wagnerovy skladby proti takové

Špindlerův mlýn.

hrůzostrašné symfonii přírodní, mávne-li západní neb jihozápadní vítr taktovkou právě nad Labským dolem, v oblasti bublavé Mumlavy, aneb v šumném Sedmidolí. Blesk stíhá blesk, rána ránu. Celá krajina jest příšerně žlutavým leskem osvětlena, mohutné údery blesku odrážejí se od žulových stěn a mohutných kopců mnohonásobnou ozvěnou, hustý déšť šelestí o závod s rozkývanými lesy, jichž každý strom, každá větev, každý list, ba i každá ta kapradina a větvice vřesu má svůj zvláštní teskllvý sten, takže se ti zdá, jako bysi naslouchal neskonale dojemnému hovoru hřbitovního stromoví a kvítí Saensovy hudební básně.

Jak rychle bouře přišla, tak rychle i prchá a zachází. Jasná slunce zář překlenula oblohu a nyní pohlcuje miliony krůpějí dešťových perliček. Té chvíle je bájuplná říše Krakonošova obzvláště okouzlující. Každý strom svítí duhou: Krakonošovi šotkové navěsily naň obrovské spousty drahokamů, které se v záři obroze-

ného slunka teteli na osvěženém smrci, zazáří lesklými slzami a padají v hebkou náruč mechových trsů. Tam slzy ty pojí se v malé praménky, laškující spolu jako hravé děti, odtud vrhají se rozpustilým skokem v malou stružku, jež přemetem přes skalní strž spadá do vyhloubeného žulového koryta a odtud bystřinou bouří a kvačí v rokli, koketně se shlížejíce v černých, zeleným věncovím ověšených zrcadlech vymletého úžlabí. Boky hor promítají sítnicí oka zeleň všech možných odstínů, a to zeleň ozlacenou a ostříbřenou, jaká tě unáší a dojímá až k slzám v záři světel štědrovečerního stromku, a nade vším vznáší se modrošedá pára jako nevěstin závoj, který tím více dráždí, čím větší krása z něho probleskuje a se usmívá . . .

Jak jsem ale již psal, představení takové těší se na horách po čertech malé přízni. Naše střízlivá doba se ráda spokojí, projde-li hlavním hřebenem za sucha a tepla a východ slunce na Sněžce to je její Kaaba. Za střízlivé vodopády Pančavy a Labe zaplatí šestáček, podiví se úžasné hloubce a rozsochatosti Sněžných jam, pobaví se ve vždy veselé Labské a Petrově boudě a větší díl výletních dnů stráví pod mohutným Černým kopcem, v puvabném sice, ale přece nám cizém Gastýně českém, Janských lázních a v kuriositě německé výstřednosti — v Trutnově. To-li naše společnost dnešní v suchu a v teplu neprošla, pak přichází z výletu nespokojena, nešťastna. Naše společnost dnešní je vůbec křehounké, rozmazlené děťátko. Ráda dělá vše podle šablony. Ostrostřelec a veterán, oba bohatě zlatem a stříbrem krumplovaní páni a hedvábím prošiti, mají veškeru příčinu před svými výlety poraditi se s tlakoměrem; touristovi to nesluší a obyčejně se přepočítá. Vyšel na horu za nejkrásnější pohody a vyšel jak se říká „na prázdno", kdežto ten, kdo nepřipraven, ovšem nijak za „psích dnů" vydá se na cestu, pozná hory a pozná přírodu velkolepou a čarokrásnou. Jen ale šablonu pryč a starosti! Mlha přede mnou, mlha za mnou a oko Boží nade mnou! Na horách svoboda a volnosť — a ta stojí za půl života! —

Němci ovšem nejsou tak choulostiví jako my a slízají Krkonoše i za tuhé zimy. Svého času působilo senzaci, když se ten který odvážlivec vyšplhal v době vánic a sněhových bouří na vrchol Sněžky. Jest to všem i dnes velmi nebezpečná vycházka, a také jí obyčejně jen četníci podnikají se stran nejvíce přístupných, ale znenáhla mizí hrůzy proslavené kdysi říše Krakonošovy a zmizí i hrůzy před jeho zimní krutovládou, která bývá skutečně velmi tuhá, ano i smrtící. Naši bratři Slezští nechodí sice dosud, aniž jezdí na Sněžku, ale okupovali snadno jim přístupný hlavní hřeben Krkonošů, na který podnikají výlety i tehdy, kdy v naší labsko-vltavské dolině zpytujeme svatvečerní jablíčková orakula a roztavené tříkrálovské olovo. Na malých, štíhlých saních vyjíždí za svátečních dnů do boudy Petrovy, zde ztráví veselé nedělní odpoldne při hlaholu bujných popěvků a rušném tanci, načež s večerem každý jednotlivec v průvodu zkušeného a obratného průvodce nastupuje na saních (tentokráte bez přípřeže koňské) krkolomnou cestu zpáteční s hlavního hřebene v nížinu slezské Teplice. Podobné vycházky a slety zavedli na straně české také i touristé vrchlabští.

Naše Krkonoše jsou ve svém zimním rouchu teprve horstvem majestátním, pohádkou ve skutečnosti. Oslňující příkrov sněhový zakryl holé boky šedozelených balvanů, korunujících vysoké vrchy, na jejich zelený vrchní šat přehodil bohatý plášť ze stříbrných vláken utkaný, jedle a smrči v úvalech ověsil miliony drobných zářivých démantů a rozvázal pásy rusalek a víl, žijících v bystřinách horských, které ve vlnách Labe bouří jako opojené bachantky, ve vodopádu Pančavy šepotají

a šumí jako vzdechy roztoužené nevěsty, a v ručejích malebného Sedmidolí dovádí a vrčí jako tisíce neposedných skřítků. A ze všech těch mohutných, ledovým pláštěm obepnutých boků horských vinou se ve slunný zimní den malebné pásy modravého kouře, jakoby Krakonoš se svými šotky oživil opět ty naše velehory a v nich Vulkánem kul nám lepší časy. To jsou stopy po lidských obydlích. Sněhové vánice zahalí horské boudy zvláště v hořejších polohách Krkonošů úplně ve svou měkkou náruč, takže obyvatelé těchto strání jsou často na několik týdnů i od nejbližších sousedů odloučeni. Zavíří-li taková vánice na horách, pak nejprve pečují horalé o to, aby odstranili sníh se střech, by se krovy nad jeho tíží neprolomily. Východištěm z domu bývá jim vikýř, ano i komín a po sněhové ploše několik i sáhů vysoké pohybují se velmi hbitě pomocí dřeváků neb prkének. O potravu a palivo postará se takový budař s dostatek na podzim, takže sněhové vánice a úplnou odloučenost od ostatního světa snadno a příjemně zapomene u teplého krbu, za rachotícím vzorkovým strojem tkalcovským, v oparu úkropu a kávy, při pohádkách a při duchamorné kartové hře „ovčí hlava“ zvané. Jen tehdy upadá takový budař v tesknost, když se mu v rodině nějaká drahá hlavička rozestůně, a když i zemře. Tu není pomoci! Lékař a léky jsou daleko, a Bůh-li nepomůže sám, zmírá takový ubožec i bez té lidské pomoci. To ovšem jen v případech chirurgických, jichž je na horách při kácení lesů a svážení dříví velmi četně. Pro vnitřní nemoce mají horalé velmi účinnou a lacinou lékárnu v horské zahrádce Krakonošově.

Jest však řídkým úkazem, když obyvatelé horských bud v neděli neb ve svátky neobcují bohoslužbě. Horal a jeho žena, děti i čeládka v den Boží do kostela musí i kdyby se „všickni čerti ženili“, a nemohou-li, — pak je na horách zle! V takových dnech nesváží horalé ani — mrtvoly svých milých ke hřbitovům, té doby jim úplně nepřístupným, nýbrž pochovávají je na nějaký čas do sněhu. Obrovské spousty sněhu zakrývají veškeré stopy lidského života, ano po mnohých lesích není ani památky. Zapadly úplně v sněhovém obalu; vždyť vichřice v pohoří navějou sněhu až do výše dvanácti metrů! Takové vánice ovšem přeruší veškerou kommunikaci často i po celé měsíce, až otužilí dřevaři svými úzounkými saněmi dráhu ve spoustách sněhových prorazí a tak zapadlým horalům cestu do kraje otevřou. A i tu obzvláště na vysokých horách zaráží horalové podél cest a průkopů 2—3 metry vysoké tyče, aby se jimi mohli říditi. Tyče tyto musí pak za bouřlivé zimy často i dvakráte nastavovati, aby ze sněhu vyčnívaly. Za takových dob vydati se na Krkonoše jest ovšem poněkud nebezpečno. Vždyť i v podhoří zuří vánice měrou úžasnou. Tak ku př. před pěti lety celá svatba uvízla nedaleko Křižlic v hluboké závěji, a nebýti na blízku dvou samot, byla by úplně zahynula. Velmi nebezpečné jsou i laviny, ačkoliv dnes, kdy jejich dráhy jsou známy, nepůsobí tolik neštěstí jako v letech nedávných. Nejvíce lavin spadá v Obřím dole, dále s Kozího hřbetu, s Velkého Šišáku (Vysokého kola) do Sněžných jam, s Krakonoše do Labského dolu a s Kotle do Kotelných jam. V neblahém roce 1866 svezla se v Obřím dole dne 15. prosince mohutná lavina, která dvě boudy smetla a vlekouc je na 500 kroků, osm jich obyvatelů rozdrtila. Rok před tím 4. února zasypán byl na Sachrově stráni u Čerstvé vody lesní příruči Berger, jehož mrtvola byla teprve po usilovné práci 60 dělníků za několik hodin nalezena. K upomínce na nehodu tuto nazváno ono truchlivé naleziště Bergrovým zátiším. Také r. 1877 svezla se mohutná lavina s Kozího hřbetu do Dlouhého dolu v údolí Svatopetrském, kdež zabila dva muže, z nichž jeden byl teprve na jaře nalezen. Laviny takové vyvrátí často i několik jiter lesa a kudy si jednou cestu prorazily, tudy smýká se sníh i v letech pozdějších.

Toto úžasné množství sněhu jest ale také pro dřevaře velmi důležito, neboť po něm velmi snadno sesunují a dopravují dříví s vysokých pasek a revírů do údolí a k splavištím. Lesníci a hajní velkostatku jilemnického užívají od r. 1893 při svých obchůzkách sněžnic, na nichž i mnozí horliví touristé Krkonoše v zimě pozdravují. Norský tento vynález osvědčil se také zde jako velice praktický. Podobají se úzkému a dlouhému prkénku, napřed v zobák vybíhajícímu, uprostřed pod nohou poněkud vyklenutému a mělce rýhovanému. Délka jich bývá 2—3 metry a šířka 12—20 cm. Běžec opře se o jednu sněžnici a posunuje druhou nohu v před, při čemž se holí odstrkuje. Tím způsobem pohybuje se po rovině rychlostí slabého klusu, avšak po osněženém a umrzlém svahu i bez té nejmenší námahy letí s větrem o závod. Hlavní podmínkou bezpečnosti při jízdě jest vysoká vrstva sněhu, která nerovnosti terénu úplně zakrývá.

Zima počíná v Krkonoších obyčejně již v září a trvá až do května. Padne-li sníh před sv. Václavem, věští z toho horalé dlouhotrvalý jasný podzimek, což se také skutečně přihází. Často však padne sníh i v parných letních dnech. Tak dne 2. června 1832 napadlo sněhu na dva metry vysoko. V minulém století roku 1785 ve dnech 27.—29. srpna byly celé Krkonoše pokryty sněhem a voda zmrzla tak, že ji nebylo možno kamenem proraziti!

Ve vysokých horách leží sníh ještě v květnu ano i na počátku června a to dosti vysoko. Tak při zahájení letní saisony ku konci května často dosahuje sníh až ku střeše Labské boudy a rokle Labská jest jím dosud zasypána. V roklích Mumlavského údolí, v Labském dole, v Kotelných jámách, ve Sněžných jámách na straně slezské a na bocích hory Studničné zůstává sníh ležeti ještě i v měsíci srpnu. Jara horalé neznají. Přechod zimy v leto je velmi náhlý a mile překvapující. Vegetace jarní utváří se již pod teplou vrstvou sněhovou, a jakmile tato sejde, objeví se ve svěží zeleni a v bujném rozkvětu. Jest pak flora krkonošská velmi bohata a oku lahodna, a přemnohá místa v Krkonoších plodí mnohé vzácné květy, po nichž bys jinde marně pátral. Botanicky zajímavé jsou tak zejména Sněžné a Kotelné jámy, Krakonošova růžová zahrádka na svahu Kotle, a Krakonošova i Čertova zahrádka na svahu hory Studničné v Obřím dolu.

Bouře v Krkonoších působí velmi mnohé a velké škody jak v lesních kulturách, tak i v hospodářství polním stržemi, odnášením ornice a úrody, jakož i náplavem písku a štěrku. Smutno je u nás v kraji, když po strži neb krupobití uzří pilný hospodář veškerou svou těžkou práci zmařenou a naděje své strhány. Jak ale musí býti u srdce takového horského chuďasa, který v pravdě krvavými mozoly políčko své vzdělal, a prudkou bouří bývá ožebračen? Proč takový muž drží se tak nevděčné půdy, vždyť svět je široký a všude možno snáze dobýti si chleba než v těch drsných horách českých?

Naše „nové směry“ by tuto otázku sotva rozluštily. Vždyť tají se v ní jim neznámá láska prostého lidu ku rodné hroudě a dědictví otců byť i sebe trpčímu, a jeví se v ní naprostá oddanosť ve vůli Boží. Tomu horalovi prudké deště několikráte prsť s vysokých kopců odplaví, a on opět a opět ji z údolí na své políčko na kladkách přiváží, aneb i v nůších vynáší! A co mu za to vděkem, neutrpí-li bouřemi i ta sporá úroda? Oves, žito anebo brambory a to jakostí velmi bidné. Jest však i s tím spokojen, neznaje velkých potřeb velkého světa, a spokojen se svou boudou, políčkem, nějakou kravkou a kozičkou klidně žije šťasten ve kruhu své rodiny sílen velkou vírou až do posledních dnů svého života. Kleteb proti

Velká Sněžná jáma.

Bohu, přírodě a lidem, jakými srší lidé málomyslní, nezná; u něho jsou toliko hostem: modlitba, píseň, pohádka a humor.

O případnou odpověď a dobrý vtip není na horách vůbec nikdy nouze. Zeptej se jen horského budaře, když po bouři sbírá seno ze všech strnišť a kamenů, jak to usuší. Odsekne ti: „mokrým na vrch!“ — dávaje ti žertem pokyn, abys pečoval o své a nestaral se o cizí, on že na svoji práci stačí. On z jara na kladce vyvezl svou zásobárnu nejlepšího dosud a nejosvědčenějšího hnojiva pracně do strmého vrchu na odlehlou louku, on trpělivě snáší a suší seno, když mu je Krakonoš co chvíli pokropí a rozvane po všech keřích, ale tísně se soucitem nepotřebuje a nedbá.

Největší škody v lesním hospodářství působí prudké deště v kulturách a prudké západní a severozápadní vichry v lese vysokém. Východní větry v měsících srpnu a září přináší jasnou povětrnosť, změní-li se ale v severovýchodní, pak často bouří zkázonosnou vichřicí na štěstí jen v nejvyšším pohoří. Škodlivý směr větru bývá od svého severního a západního směru zarážen a odchylován útvarem údolí horských hřbetů.

Pozdní mrazy jarní, při nichž půda na 3 až 5 cm. hluboko zamrzá, ničí úrodu ovoce, časné mrazy podzimní pak velmi často zničí veškerou úrodu obilí. Z obilí daří se proto pšenice jen na některých chráněných úbočích a to do výše 500 metrů, žito do 650 až 850 metrů, oves a zemčata až 900 metrů. Ve vyšších polohách daří se jen zemčata do 1050 metrů (u Dvorských bud), ale jsou zvící vlašských ořechů a pěstují se toliko jako píce pro dobytek. Také vodnici a červené zelí sází do výše až 1200 metrů ale bez valného užitku, takže hranice polního hospodářství končí tu skutečně ve výši 900 metrů nad mořem.

Z ovocného stromoví hledí si švestek, jabloní a hrušek do výše 600 metrů, třešní a višní až do 750 metrů, taktéž ale bez valného výtěžku. Proto vysazování stromoví nevěnována zde valná péče, a teprve za našich dnů činí se pokusy nechuť tu proraziti a lásku ke stromoví, této nejkrásnější ozdobě a výtečnému lékaři každé krajiny všude probouzeti a zakotvovati.

U lesního stromoví naléza se hranice vzrůstu smrku 1300 metrů, kdežto buku, jedle a modřínu dosahuje toliko 1140 metrů. Kleč přichází nejníže při 1000 metrech a plazí se ještě ve výši 1500 metrů.

*

Krkonoše tvoří s horami Jizerskými geologický celek, a jsou od nich toliko údolím Velké Jizery a horským sedlem na hranici říšské odvětveny. K východu táhnou se až ku Hraniční boudě u Hořeni Malé Úpy, severně spadají srázně do kotliny teplické, kdežto k jihu rozkládají se táhlými hřbety až ku Labi a ke vsi Ždáru u Nové Paky. Jelikož tyto hřbety jsou velmi vysoké, jest se strany české pohled na Krkonoše značně obmezen. Nejkrásnější a nejúplnější pohled naskýtá se s vrcholu hory Zvičina u Králové Dvora. V popředí zvédá se pohoří, jehož zlatozelené boky pokryty jsou útulnými vískami a proryty různotvarnými údolíčky. Náhle se pohoří zvédá do výše 1000—1300 metrů. Patrný je kužel Žalého na pravém břehu Labe a na levém Benešův kopec a táhlý Černý kopec nad Janskými lázněmi. Nad nimi vypíná se Kotel s Krakonošem, oddělený průtokem Labe od ostrého Kozího hřbetu, který horskými sedly jest spojen s Planinou a kolossální horou Studničnou, nad níž vypíná se do výše 1603 metrů trojhran Sněžky. Také skupinu

Velikého Šišáku (Vysokého kola) spadajícího do malebného Sedmidolí lze odtud snadno přehlédnouti.

Pěkný pohled na Krkonoše se strany české otvírá se též s hory Tábora nad Lomnicí a s Alžbětína nad Broumovem. V Krkonoších rozhledna na Žalech, a Černý kopec (Schwarzschlagbauden) poskytnou oku touristy čarokrásné panorama, s jakým se rozechvěná duše loučí velmi nerada.

Daleko imposantnějšími jeví se ti však Krkonoše se strany severní z údolí slezské Teplice až ku Šmídeberku. Odtud snadno lze za jasného letního neb zimního rána přehlednouti hlavní hřeben, jeho kupy a sedla. Od Šmídeberského hřbetu vystupuje nejprve Černá skála, pak Sněžka, do níž se táhne planina až ku Malému Šišáku. Následuje sedlo u Špindlerovy a pak u Petrovy (Petrmanovy) boudy, Vlčí skála (Velký Šišák), pak mohutný Velký Šišák (Vysoké kolo), podélná zásobárna hlavní řeky české a dvojcípatý Jiňák nebo Jinonoš. Dolu spadá hlavní hřbet velmi srázně, takže panorama se slezské strany je daleko sytější, než jaké se jeví z rozhledny české.

Hlavní tento a nejvyšší hřeben Krkonošu má délku 28 kilometrů, střední výši 1200 km. a šířku 200—400 metru. Dělí jej v pět dílců: 1. *Jiňák* (Jinonoše), 2. *Velký Šišák* (Vysoké kolo), 3. *Lány*, 4. *Sněžku* a 5. *Šmídeberský hřbet*. Hlavní toto pásmo zvedá se na jižním českém úbočí *Mrtvým vrchem* (1123 m.), kterýž kloní se velmi příkře v údolí Čakenu a Milmice. V těchto místech byl prý před lety zabit český rybář od Slezanu, když pstruhy chytal. Fabule ta dala i kopci jméno. Jižní výběžek vrchu Mrtvého k Novému Světu Harrachovskými sklárnami proslavenému zove *Bílý vrch* a úboči mezi oběma těmi vrchy *Kamenitý pahrbek*. Severně od vrchu Mrtvého zvédá se *Kočičí kámen*. Následující *Žlábský vrch*, shlížející se v křišťálových vodách Kamenice, vysílá směrem k rozpustilé čertici Mumlavě výběžek *Jakšín*, spojující klečí porostlou *Labešskou planinu s Kamencem* (1296 m.) Pod tímto na straně české prostírá se východně *Jeřabí louka*, také i Hraniční zvaná, v jejíž sedle na slezské straně jest známá Nová Slezská bouda. Nad nimi ční rozeklaná kupa *Jiňáka* (Jinonoše, Kruhonoše, Sivé Hory) do výše 1359 m., západní to brána říše Krakonošovy.

Od Jiňáka východně lemuje hlavní hřbet řada granulitových skal, které rozsedáním kamene vytvořily ruzné podoby, dle nichž je i horalé pokřtili. Jsou tu: *Travožník, Sriňské kameny, Sokolník, Fialkové kameny* (dle řasy vonné Byssus yolithus) a konečně *Krakonošova* (Čertova) *kazatelna*. Tato část patří již ke skupině Velikého Šišáku (Vysokého kola), která je vedle Sněžky v hlavním pásmu horstvem nejvyšším a také nejzajímavějším. Vždyť v něm vyhloubala příroda dvě velké kotliny, — proslavené *Sněžné jámy*, které zívají z granulitových stěn Velkého Šišáku (Vysokého kola) jako hrůzostrašný vchod do pekel. Kráčíš-li od pramenu Labe podél Fialkových kamenů, aneb od Labské boudy horskou strží, dojdeš v nedlouhé době ku Krakonošově kazatelně, mohutným to balvanům hromosvodem opatřeným, v jehož paveze tuli se pro nás Čechy velmi neútulná bouda u Sněžných jam. Pod ní šklebí své obrovské čelisti do úžasné hloubi 320 až 374 metru dvě obrovité skalní propasti, jichž stěny nesčetnými trhlinami prorvané, srázně dolů spadají.

Prvý pohled do Sněžných jam každému stají dech. Tourista, který kráčel pohodlně upravenou cestou k Vysokému kolu za krásného letního jitra, občas vrací se do nezapomenutelného Labského dolu, odkud čas od času duní bouře labského vodopádu a šumná pohádka Pančavy. Náhle stane u Krakonošovy kazatelny, aby znovu rozrušen byl čarokrásným prospektem do českého kdysi Slezska, kterýž dra-

Pohled do Sněžných jam a na Krakonošovu kazatelnu.

hokam z naší Svatováclavské koruny v dobách nejtěžších loupežné vyloupala královská ruka úskočných a věčně hrabivých Hohenzollernů. V celé své kráse jeví se odtud malebná kotlina perly Slezské — Hiršberk se svým bohatým vodstvem a modravými zrcadly rybníků, se svými veselými vískami a malebnými městy, se zelenými věnečky podhoří a lučin, se zlatým aksamitem rozvlněných polí, s bizarními kopci a skalními stěnami v popředí. Oko vpíjí se do té nádhery a noha mimovolně sune se o krok v popředí. — V tom ale již cítíš v duši jakýsi nepokoj a chvění, oko bleskem opouští půvabné nivy slezské, a v témž okamžiku, co poprvé zalétlo do propasti, nohy tvé jakoby mimovolně odvrací tě od hrozného rozmaru přírodního.

Mžikem zmizel ti z duše slunný jas, horským jitrem a pohledy do Labského údolí a luzné kotliny Hiršberské vzbuzený. Přistupuješ opět na kraj hrozné propasti, oko zponenáhla uvyká pohledu na strašné kotliny, obrovské skalní pyramidy, sloupy a klenby, jichž velebnou velikost sníh, déšť a vítr lahodně ovroubily kamennými krajkami a ověsily žlutavě zelenými agrafami lišejníků a travin.

Hluboké hrobové ticho klene se nad tím úchvatným divem přírody. Zmizela pohádka mládí a před námi otevřela se tisícerými útrapami prostoupená hlubš života, na jehož dně leží sníh a chlad právě jako ve Sněžných jamách. — Však slyš! Náhle pronikl duši tvou jásavý trilek ptačí. Malé ptáče kolébá se volně na vlnách sluncem vyhřátého vzduchu od jedné propasti ke druhé a jásavá píseň jeho svědčí, že hrůzy strašné té strže hravě dovede přeplouti — láska! Již neděsíš se velkolepého obrazu, který s— u tvých nohou tají, ale pokud možno přistupuješ až ku okraji, abys ten Krakonošův amfiteatr uzřel ve všech prostorách. Tisíce žulových věží a sloupů tyčí se tu z hlubiny v podobách nejbizarnějších. Tu dvě stulily se k sobě jakoby si pohádku vyprávěly, onde zase několik jakby v rozpustilém rejdováku ztrnulo a v popředí skupina skal jakoby hlídku měla. Toť skalní sedlo, kterým jsou obě jámy odděleny. Od jeho temene stáčí se stezka ke dnu obou propastí, po které však možno sestoupiti jen tomu, kdo netrpí závratí a to ještě za úplného bezvětří. Střed Malé jámy vyplňuje svěží travnatý koberec, v němž rozmarná Flora rozsela vzácné a velmi hledané druhy. (Woodsia hyperborea, Androsace obtusifolia, Saxifraga nivalis, bryoides, moschata.) Také jest Malá jáma i jinak zajímavá čedičovou žilou, která granulitovými stěnami prostupuje a s nimi se těsně pojí. Jelikož pak bývají obě jámy z té příčiny hojně navštěvovány, proto jest dříve obvyklé vhazování kamenů do propasti těch přísně zakázáno.

Tuto dětinskou hříčku r. 1825 zaplatil vůdce Anton životem.

Z Malé jámy vine se stezka mezi kleči do Velké jámy, která z dola působí dojmem úchvatným. V severní části obou jam jsou malé rybníčky, od jichž břehu otevírá se do jam rozhled úplný. Z Velké jámy vybíhá stezka kolem Velkého Šišáku (Vysokého kola) do *Sněžných jam Agnetendorfských.*

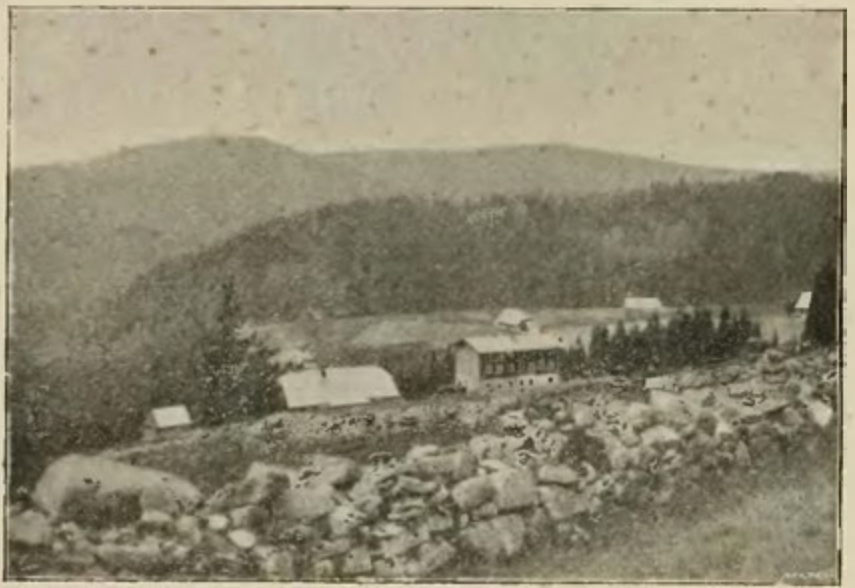
Ve Sněžných jamách leží sníh nezřídka i v létě, a odtud také vzniklo jich jméno. Ozvěna u Sněžných jam odráží po delší chvíli tóny velmi jasné, kdežto rána z hmoždíře od boudy u Sněžných jam vypálená vzbuzuje hromový ohlas. Prudká bouře rozezvučí v jamách ovšem velmi skvostné interády.

Čarokrásné panorama, které se od Sněžných jam prostírá do údolí slezské Teplice, budí i v tuhém mrzoutovi libé pocity obdivu a uspokojení. Zejména jsou jím nadšeni Prušáci a Slezáci, kteří to své nadšení svědomitě zanášejí do pamětních knih, v každé boudě veřejně k podpisu vyložených, každý dle svého mravu a le-

tory. Slezák vzepne svého Pegasa až ke hvězdám a přinese odtud pěknou, nadšenou ódu na puvaby své vlasti. Prušák brousí i zde politickou břitvu, anebo cynicky prozrazuje své povestné vlastnosti. Tak ku př. v boudě u Sněžných jam zatoužil jeden z nich následovně:

„Kdyby ty jámy byly plny krupice
a máslem Vysokého kola čepice,
a kdyby máslo do té kaše kapalo:
ach, to by se to božsky papalo!“

Rádi věříme! To už by se napapala asi celá německá armáda! Hle, jak zdařilý argument k té prušácke hltavosti.

Leyerovy boudy v Sedmidolí.

Rakouský Němec netají se ani na horách svoji nechuti vuči židům. Tak jeden z nich napsal v boudě Petrově:

„Trapno věru pohleděti na tu naši velkou bídu,
vždyť jsou už ty Krkonoše plny — plny židu!
Ozvěna když láme se o Vysokeho kola zvon,
zpět jodluje po židovsku: Izak Mayer — Ida Khon.“

Suum cuique! To mají za to naši žide, že svými penězi a svými hlasy drží schátralý kmen rakouských Němců nad vodami! — —

Od Sněžných jam vede pohodlně nyní upravená cesta na vrchol *Velkého Šišáku* (Vysokého kola) vypínajícího se do výšky 1506 metru nad mořem. Název Vysoké kolo dali hoře Němci slezští na rozdíl od Malého kola poblíž obou jezer se pnoucího. Horalé na straně české Vysokému kolu říkají Velký Šišák a Velkému Šišáku Vlčí skála (Haarwolfstein). Pojmenování to jest daleko správnejší, neboť jest Malý Šišák (1442 m.) o 18 metru vyšší než dotyčná Vlčí skála (Velký Šišák), která vystupuje

du výše 1424 metrů. Ve starých lesních mapách velkostatku jilemnického z r. 1785 a 1819 jest také Vysoke kolo označeno správně jako Velký Šišák. Jest tedy již na čase, aby se chyba od Němců přijatá napravila a české mapy o Krkonoších jednající aby na dále kupu Malého Šišáku nezahanbovaly na účet Vlčí skály.

Velký Šišák je pokryt statisíci žulovými balvany, jichž hladké plochy zbarveny jsou chmurnými lišejníky (Lecidea geografica), takže je rozkochanému touristovi v té skalnaté, hrůzné poušti až nevolno. Na vrcholu vypíná se z těchto balvanů seskupená 5 metrů vysoká pyramida s bronzovým reliefem císaře Viléma I. a velkým železným 5 centů těžkým W věnčena, jejíž votivní tabule hlásá: „Vděk turnérů zakladateli německé říše císaři Vilému I.“ Pomník tento stojí již na hra-

Spindlerova bouda s Malým Šišákem.

nicích německých na nejvyšším bodu hory a jest tedy vyhlídka od něho znamenitá, ovšem jen do Slezska, kdežto do Čech jest dosti obmezena.

Od Velkého Šišáku spadá rázně cesta k *Vlčí skále* a po jejím klečí hustě porostlém kuželi vine se podél hranic ku *Dívčímu hřebenu*, charakteristickému skalními kupami, které na slezské straně mají přepodivné útvary a neméně podivná jména. Jedna skupina skal nese název: *Lenoch*, jiná ještě horší: *Flamendr*. Dále jsou tu *Koralové kameny*, *Malé dívčí kameny*, *Zámecké kameny*, *Zámecká věž* atd.

Nejznámější jsou na vrcholi Dívčího hřebenu *Mužské* a *Dívčí kameny*. Mužské kameny jsou mohutné skalní věže pohromadě seskupené, zvláště fantastických tvarů, které z dáli vyhlíží jako obrovská ruina. Dříve nesly název České kameny, ale ta čeština Němcům nevoněla, a tak je pokřtili na Mužské kameny, aby měli pendant ku Dívčím kamenům. Nedaleko nich se *Krakonošův hrob*, úzká to rokle zakrytá skalní deskou a poblíže strmí skalní skupina Dívčí kameny, které křtila smrt mladé pastýřky, jež u nich zmrzla. Zde také 23. června(!!) 1780 zmrzla při sněhové vánici celá rodina: budař, jeho žena a dvě dítky.

Jest to také liduprázdná, nevlidná a smutná poušť mezi Velkým Sišákem až ku Petrově boudě, a běda tomu, koho by zde zastihla bouře neb vánice sněhová. Zde není úkrytu, není dovolání! Všude jen kopec a strž, kámen a skála, žlutá travina a plazivá kleč a to v bezprostředním sousedství zjevu tak nádherných, ve veselém a bohatém rokokovém rámci ponurý obraz bídy a zkázy.

Za Dívčími kameny počíná třetí díl hlavního hřebene *Lány*, které se táhnou až ku Stříbrnému hřebenu. Stezka stáčí se volně ku známé Petrově boudě (1288 metru nad mořem), která jest ze všech bud krkonošských na straně české nejelegantněji zřízena a také nejvíce navštěvována. Prusmyk mezi Petrovou boudou a protilehlou boudou Spindlerovou zovou *Dívčí loukou*. Jest to krajinka velmi vlídná, smrčím, klečí a travinami hojně porostlá, již v čase letním nechybí ani idyllické stádo krav a koziček s harmonickými zvonci a pastuškem, který by se v každém Betlémě slušně representoval. Nízká poměrně poloha a vhodný svah umožnily touristickým klubům, aby dřevní cestu, které se ode dávna používalo hlavně ku výnosnému pašování, výhodně upraviti dali i pro sport zimní: jízdu na sněžnicích a na saních. Této zálibě nejvíce holdují Němci slezští, avšak i na české straně znenáhla libují si v této veselé zimní kratochvíli.

Projdem-li sedlem Dívčí louky, stojíme v nedlouhé době u Spindlerovy boudy, (1215 m.), jejíž krátké dějiny vykazují příšernou jednu událost. Dřívější bouda občanem Spindlerem z Bedřichova r. 1824. postavená, byla dne 13. listopadu 1885 ohněm schvácena, při čemž uhořela osmiletá vnučka majitele. Také pět krav bylo ohněm zničeno. Příšerná tato katastrofa nutká ku veliké opatrnosti zejména při velkém návalu cizinců v čase letním. Jsou všecky boudy z pola ne-li zcela dřevěné, a vítr ve vysokých polohách i v parných dnech všude citelný. Stačí tedy jen malá nehoda neb osudné nedopatření a sto i více životů octne se mžikem u ledového prahu anděla Smrti. Dosud se bohudík nestalo žádné větší neštěstí, avšak možnosť jeho není nikde vyloučena.

Nechme však chmurných myšlenek! Hle majestátní, nesčetným množstvím mohutných balvanů pokrytý, klečí a nízkými smrčinami lahodně vroubený kužel *Malého Sišáku* slibuje nám řadu nových překvapení. Po jeho severním boku vine se malým lesíkem cesta ku Lánům (Stráň — Stříbrný hřeben). S této cesty lze opět přehlédnouti kotlinu Teplicko-hiršberskou a rozhled ten jest jeden z nejrozkošnějších, jakým se horstvo krkonošské pyšní. Na straně jižní otevírá se skvostné panorama do Sedmidolí a v kotlinu labskou, avšak cesta ku vrcholi od pohodlně upravené stezky na straně Slezska nenáleží právě k těm nejpříjemnějším.

Za Malým Sišákem zvedá se rozsáhlá *Stráň* do výše 1489 metrů. Spadá k Velkému a Malému jezeru, na jihu pak do Čertova dolu a ke žlabu Bílého Labe, kde tvoří *Čertovou louku*. Na jihovýchodu kloní se k Bílé louce, která náleží skupině Sněžky, nedaleko již majestátně své skalnaté témě k nebesům týčící.

Také Stráň má slušnou řadu kolosálních attrakcí. První jest mohutná skalní skupina *Polední kámen*, nedaleko Velkého jezera do výše 1423 metru vystupující. Balvany tyto vyčnívají 19 metrů nad hřeben a lze je tedy z celé kotliny hiršbersko-teplické jasně rozpoznati. Jedna z těchto skalních věží nese i patrnou podobu hlavy lidské. Přímo pod Poledním kamenem na úpatí Stráně ve Slezsku šklebí se několik takových bludných balvanů, nesoucích jméno *„Tři kameny“*. Obě tyto skalní skupiny daly vznik této zajímavé pověsti. Svého času spěchal po hlavním hřbetu od Jinaku pán krkonošského horstva s těžkým břemenem. Nesl na svých

mohutných bedrách obrovskou skalní věž. Cestou od Spičáku potkala se s ním babička, která zde rošti sbírala, a jak už ty ženské jsou zvědavé a zásadní nepřítelkyně všeho pospíchání, zastavila čertova babka milého Krakonoše, a jala se ho vyptávati: co — jak — odkud — proč a kterak. Krakonoš byl v dobrém rozmaru a proto ochotně sdělil zvědavé babičce, že si staví palác, a že mu bylo vyššími mocnostmi přikázáno, aby byl se stavbou do poledne hotov. Ne-li, musí zůstati dílo nedokončeno. Tři již sloupy má u Černého jezera zaraženy a právě nese čtvrtý pilíř. V tom zavzněl v údolí zvonek ohlašující „Ave!" Krakonoš pozdě nabyl zkušenosti, kam nemůže čert že nastrčí bábu, a v málomocném vzteku mrštil skalou v ta místa, kde dosud se tyčí, známa pode jménem „Skála polední" (Poledník).

Takových pověstí o Krakonošovi nebo-li Rybrcoulovi vypravuje se více. Pověsti ty vznikly asi ku konci šestnáctého století. Někteří tvrdí, že přírodní, rychle se střídající úkazy vyvolaly tu spleť zajímavých domněnek. Němci tvrdí, že na Sněžce sídlel bůh Odin, na nějž pověsti ty upomínají, jiní pak opět namítají, že krkonoští horalé vymysleli si pověsti ty proto, aby zapudili jimi četné dobrodruhy, kteří za „zlatého věku" v Čechách nejen po drahokamech pátrali, ale kteří kradli vše, co jen se dalo. Tato verse zdá se pravdě nejpodobnější, neboť v těch časech kutání na Krkonoších prováděno bylo velmi horlivě. Jest ale i dnes v těch horách dosti pověrčivých lidí, kteří v pohádky o Krakonoši věří a za žádnou cenu by si ho nepopudili. Jsou to však pověsti dosti nevinné, v nichž jeví se Krakonoš jako dobrý horský duch, který se dovede mstíti toliko posměváčkum a lidem zlým, a to ještě rozmarně, ano i docela neškodně. Obyčejně líčí jej v postavě mohutného horala o obrovskou jedli se opírajícího, a v této podobě jej také v boudách vyřezávají a ze šišek lepí. Podoby ty bývají pak za letní saisony cizincům všude v boudách nabízeny, spolu s ruznými hračkami, kolovraty, píšťalkami neb dýmčičkami z kleči pěkně spletenými, vysokými holemi s hlavou Krakonošovou, aneb z kleči berlovitě stočenou. Předměty ty robí horalé za času zimního, kdy sníh je na delší čas od ostatního světa oddělil. Přirozeno, že při prácích těch báje o Krakonoši zvučí každou chatou, a jestli spanilá čtenářka dovolí, všeptnu jí některé ukázky do růžového ouška. Nevídáno s nějakou stránkou pohádek! Beztoho se již doba idealismu i romantismu chýlí k úpadku a co nejdříve bájného Krakonoše nahradí realismus naší doby loupežným vrahem Koglerem. Pijme tedy ještě z poháru krásy, dokud nám jej z ruky nevyrazí!

Nuže poslyš!

Ani ten mocný pán našich velehor neunikl šípu Amorovu. Zahořel milostí ku krásné dceři mocného rytíře, a nemoha její náklonnosti získati, unesl ji násilím do hor, kdež ji věznil v nádherném skalním paláci, jehož stěny vykládány byly zlatem a zářivými drahokamy. Vše snesl jí k nohoum, jen aby se jí zavděčil, celou legii veselých skřítku obklopil její démantový stolec, — ale srdce její nezískal. Krásná Ema zadala je dříve již mladému šlechtici, a nyní v moci Krakonošově přemýšlela dnem i nocí, jak by mu unikla. Lichotkami vymámila od Krakonoše čarovnou hůl, kterouž změnila řípu v bílou holubičku a po ní poslala svému milenci list, v němž mu určila dobu a místo, kde by ji měl očekávati, až svému vězniteli prchne. V určený k tomu den požádala Krakonoše, aby na důkaz lásky k ní spočítal všecku řepu v jeho území. (Při té příležitosti upozorňuji laskavou čtenářku, že se to stalo ku konci desátého století, tedy ještě v době polobarbarské. Dáma devatenáctého století, poslala by svého muže do Besedy na sklenku vína a partii taroku.) Přání krásné Emy bylo sice Krakonošovi velmi podivné, neboť tehdáž

statistické kanceláře vídeňské ještě nebylo a berních inspektorů také neznali, avšak láska je slepá a dobrák Krakonoš šel a řípu svědomitě počítal. Ema pak jednu řípu proměnila čarovnou holí v bujného komoně a na něm tryskem ujížděla k umluvenému s milencem dostaveníčku. Krakonoš byl mezi tím hotov s počítáním řípy se a burně hnal se horami ku své nevěstě. Vrátiv se domů a pohřešiv Emu, vznesl se nad horu Studničnou a odtud bystrým okem pátral po sličné uprchlici. Ta ale byla již se svým milencem za hranicemi jeho říše. Krakonoš v divokém vzteku rozpoutal vítr a bouř, ale za hranice moc jeho nesahala a Ema byla pro něj na vždy ztracena. I zanevřel na celý svět a zejména na ženy, a běda té, která by se mu pro jeho zhrzenou lásku vysmála.

(Spanilá čtenářka nezazlí, když ji vlídně upozorním, že německé jméno Krakonošovo, „*Rübezahl*" = *Rybrcoul*, souvisí s *touto* pověstí. Také místo na hoře Studničné, odkud Krakonoš jako sup pátral po Emě, nazváno *Supí rozhled* = Geiergucke. Však se tam cestou z Luční boudy ku Dvorským budám také podíváme.)

Jednou potrestal Krakonoš tři veselé dívčice, které kamsi do hor cesta vedla. Dívčiny ty rády dělaly si z hochů blázny — což je, milá čtenářko, rozhodně velmi ošklivé, a aby si chvíli cestou ukrátily, žertovaly a smály se, jak a kde každá svého milence vodila za nos! —

Co čert nechtěl, při té příležitosti zavadily jejich jedovaté jazýčky také o Krakonoše, jemuž se náležitě vysmály, že mu Ema tak chytře unikla. Za nedlouho dohonil je švarný myslivec, jenž je prosil, aby mu cestu ukázaly, a když mu zdělily že jdou tím směrem jako on, nabídl se jim za společníka. Nabídka byla přijata, a milé dívčiny žertovaly s mládencem, jakoby byly do něho až po uši zamilovány. Chystaly pro něho pěkný košíček, ale než jej mohly presentovati, seznaly s hrůzou, že zabloudily a že se kvapem snáší noc. Ihned zkrotly jako beránci a mládence snažně prosily, aby jich v té poušti skalnaté neopouštěl. Mysliveček je všemožně těšil, vyhledal jim pod košatým bukem pěkné zákoutí, z hebkého mechu a kvítí improvisoval jim pohodlná lůžka, a nabídl se, že bude nad nimi bdíti. Holky chutě ulehly a za chvíli spaly jako dudkové. — Sladký sen ale dlouho nesnily! Náhle se jedna z nich probudila, a strašným výkřikem probudila družky. Po myslivci nebylo ani stopy, a před ječícími dívčinami šklebila se — kostra lidská. — V ohromném zděšení daly se na útek a padajíce přes skály a strže, bloudily po horách až do úsvitu. Když se rozbřesklo, našly pravou cestu a teprve po přestálém strachu spozorovaly, že každé z nich chybí střevíc.

Hlučný smích nesl se nad nimi vlahým jitrem. — Na protější skále seděl rozveselený Krakonoš. —

Daleko bůř pochodil jeden slezský švec od Hirsperka. Ubíral se horami se svými dvěma kamarády k domovu, kdež se chtěl po „vandru" usaditi a kdež jej očekávala spanilá nevěsta. A jak už ta ševcovská krev je šťouravá a nepokojná, jal se dotyčný ševčík škádliti Krakonoše s jeho Emou. — Dlouho neškádlil! Strhla se na horách pojednou tak prudká vichřice, že se švec s oběma kamarády jen s největší bídou dostal do Hirsperka. — Nedosti však na tom! Cestoval tudy také jakýsi žid. Žida toho cestou přepadl jeden mladík, který byl dokonale podoben onomu ševčíkovi, sbil jej, obral jej o vak a opasek, a zraněného zůstavil v příkopu. Sotva že se lupič vzdálil, kde se vzal tu se vzal, stojí před židem vážný stařec, žida ošetří a dovede jej do Hirsperka a to právě do hospody, do níž před tím zapadl prostořeký švec se svými kamarády. Jakmile žid vstoupil do hospody, a ševce

spatřil, zavolal stráž, a domnělého lupiče dal uvězniti. — Švec se při výslechu nemálo divil, že jest z loupeže obviňován, ale marně snažil se dokazovat svoji nevinnost. Bylť usvědčen i svými zavazadly, do nichž Krakonoš obratně vekouzlil židův majetek. Hiršperské právo odsoudilo proto ševce k trestu smrti a třetího dne měl býti oběšen. —

Den před exekucí potkal se pohněvaný Krakonoš s venkovskou dívčinou, ana usedavě plakala a rukama lomila. Krakonoš jal se vyptávati dívky, proč tak žalostivě naříká, a tu na ní zvěděl, že je nevěstou neblahého ševčíka, jenž dle jejího domnění, spáchal asi loupež jedině z té příčiny, aby měl něco do hospodářství. — Dívčin pláč obměkčil srdce Krakonošovo, a tento v noci navštívil ševce ve vězení, jsa jako mnich přestrojen. Místo duchovní útěchy dal mu však svou kutnu a — — dvě velké jitrnice, a poslal jej ve své podobě z vězení ven ku své nevěstě, která naň venku již toužebně čekala. — Švec s nevěstou utikali z města horem pádem a nezastavili se až za hranicemi, kdež uštvaný ševčík hojnou našel úlevu v loktech své nastávající, a radostné překvapení v darovaných mu jitrnicích. Neboť když je rozlomil, aby vyprahlé síly osvěžili, vysypalo se z nich množství tolarů, a ševčík poznal tak, že si s ním Krakonoš stropil žert, aby ho za jeho prostořekosť a potměšilost potrestal, a za lásku jeho nevěsty pardonoval a obšťastnil.

Krakonoš zatím s hiršperským právem zahrál si veselou frašku. Proměnil se ve vězení v podobu k smrti odsouzeného ševce, a byl také časně z rána za slavných ceremonií a za velkého sběhu lidí pověšen. Když ale chtěl kat mrtvolu oběšence se šibenice odvázati, proměnil se mu oběšenec pod rukama ve snop slámy a okolní sousedé dlouho hiršperským se vysmívali, že věší místo odsouzenců — slámu.

Když jsme tak u té lásky, tož také jeden příběh o tom, jak Krakonoš milencům pomáhal.

V jedné chatě nad Rokytnicí bydlela chudá nemocná vdova se svým synem Heřmanem. — Na protější stráni sídlel drvoštěp Klaus, jehož dcera Anežka byla nejen dobrým andělem vdoviny chýše, ale i andělem lásky srdci ubohého Heřmana — Bylo to ale co platno! Heřman byl chudý jako kostelní myš, a sotva uživil svou chorou matičku a sebe, otec Klaus pak měl půldruhého tuctu hladových krků a k tomu jednu dlaň prázdnou a jednu vysypanou. Není divu, že za takových žalostných poměrů byla naděje na manželské spojení obou milenců velmi sporá. —

Vánoční svatvečer snesl se nad hora. — Bouřlivý vichr zavál všecky cesty a otec Klaus smuten zamítal ze zápraží sníh. — Vždyť nemohl ani za takového „božího dopuštění“ do lesa, aby dítkám opatřil stromeček, nemohl ani do města, aby za přízi nakoupil nějaké to jablíčko a ořech pro tu malou drobotinu. A jaký pak štědrovečer bez svěžího dechu jehlicí a při uslzených líčkách drahých dítek!? — — Tu náhle jakoby jej vítr přivál, stojí před dobrým otcem Klausem vážný stařec, jehož kosmaté roucho ověšeno bylo sněhovými páperkami V jedné ruce třímal mohutný kyj, kdežto druhá povznášela peknou jedli. — Stařeček prosil otce Klause, aby mu dovolil u jeho krbu se ohřáti. Ani prosbu svou nedokončil, a již ho hostitel rád a ochotně vedl do své vyhřáté jizbičky. Zde nabídl stařečkovi „chlupatou polévku“ a zelník — svatvečerní to horskou večeři. — Tajemný stařec pohostinstvím nepohrdl a brzy spřátelil se s dítkami otce Klause, jimž vyprávěl pěkné pohádky o Krakonošovi a Meluzině, až se jim očka zavřela k libému spánku. Vichřice zatím ustala a obloha zaskvěla se slavnou září hvězdných světů. Spasitel světa v milosti shlížel na svůj lid. —

Obyvatelé Klausovy chaty náhle byli probuzeni libým souzvukem vánočních zvonů. Jasná zář rozlila se jizbou. Na stole stála ozářená jedle, ověšena jablátky, cukrovím a řetězy, pod stromkem pak bleskotala hromada dukátů. Po stařečkovi však ani stopy!

Také Heřman se svojí chorou matičkou prožili nevlídný svatvečer. Vždyť ani ta dobrá Anežka nemohla je dnes pro velkou vánici navštíviti a v chatě nebylo ani groše, ba ani chleba. Heřman chtěl odpoledne prodati starý rodinný obraz, Rodinu Boží představující, avšak pro sněhovou bouři nemohl se do Rokytnice odvážiti a tak se svojí matkou v den Nejvyšší Štědrosti a Lásky trpěli hladem a žalem! —

Pozdě v noci zabouřil kdosi na vetchou okenici jejich chaty. Heřman otevřel pozdnímu chodci, kterýž nic jiného nežádal než ohně do vyhaslé dýmky, avšak teplým krbem také nepohrdl. Zvěděv pak při besedě, že ubozí horalé krutým postem slavili příchod Páně, otevřel torbu a nabídl jim chléb s pálenkou, což bylo ovšem velmi vděčně přijato. — V další rozpravě přiznal se mu Heřman, že nešťastně miluje sousedovu Anežku, protože pro přílišnou chudobu není pražádné naděje, že by jich láska k cíli vedla. Kdyby nebylo matičky, raději by ty milé hory opustil, ač by mu srdce krvácelo, jen aby oba zapomněli, a on ve světě alespoň toho chleba vydobyl.

Cizinec dýmal mezi tím ze své krátké dřevěnky celá mračna a když byl Heřman se svým steskem u konce, potěšil ho a povzbudil ku trpělivosti. „Vše dobře skončí", děl na rozchodu, „jen bude-li vůle tvá pevná a upřímná. Pak věrné vaše milování nepřeruší žádné zloby nalěhání!"

Děl, sebral torbu, přehodil ji na ramena a ubíral se ze dveří. Sotva za ním klika cvakla, spadl památný rodinný obraz, který Heřman prodati minil, se stěny, rám se rozsypal, z něho vynořily se celé stůčky zlatých peněz.

Spanilá čtenářka ušetří mi ráda další líčení o svatbě a štěstí Heřmana s Klausovou Anežkou, neboť v těchto „záležitostech" vládne zajisté bohatší illusí, než jakou by vykouzlilo péro i cikánského romantika!

Dobročinnost projevoval Krakonoš vůbec rád všude tam, kde zela očividná bída vedle strádající poctivosti. — Jeden z horalův neštěstím byv postižen, uminil si, když mu už nikdo pomoci nechtěl neb nemohl, že půjde Krakonoše o pomoc prosit. Vydal se tedy jednoho dne ku „Krakonošově zahrádce" na svahu hory Studničné a zde jal se volati: „Krakonoši, Krakonoši, pomoz mi!" Krakonoš zjevil se mu v podobě uhlíře a zvěděv jeho prosbu, dovedl ho do velké jeskyně, kdež mu dovolil z velké hromady tolarů nabrati, co by unesl. Když tak horal učinil, musel mu podepsati ještě úpis, že si tolik a tolik vypůjčil, a že to ve třech letech i s úroky poctivě splatí. Rozradostněný horal srdečně Krakonošovi poděkoval a s vypůjčenými penězi dobře hospodařil. — — Během tří let získal slušný kapitál, a v ustanovený den přišel i se ženou a s dětmi splatiti dobrému duchu peníze i úrok. Nemohl však nikde najíti vchod do jeskyně, a „Krakonošova zahrádka" volání horala a jeho rodiny opětovala, ale pána svého nevysýlala. Nespokojen vracel se horal po dlouhém čekání k domovu. Sotva ale kus cesty poodešel, zavanul bujný větřík a smetl mu pod nohy kus přetrženého papíru. — Udivený horal zvedl papír ze země a poznal v něm svůj dlužní úpis — kvitovaný. — Dej nám Pán Bůh všem takové věřitele!

Malé jezero s boudou Jezerni.

Jsem ovšem laskavá čtenářko nyní poněkud na rozpacích, mám-li předchozí Krakonošův dobročin přičísti jeho dobrému srdci, či jeho úskočnému čtveráctví. Neboť když se o horalové štěstí pověsť roznesla a celé tlupy dobrodruhů táhly na hora své štěstí u Krakonoše zkoušet, tu dovolil si tento s nimi mnohý žert. Jednou tak napálil lakomce hostinského. Ten, ač boháč, často vyzýval Krakonoše, aby mu něco ze svých pokladů uštědřil. Krakonoš tedy konečně přání lakomého dědka vyhověl. Ubytoval se u něho jako na smrt churavý cizinec a ukázal mu tlumok zlatem naplněný, prosil ho za péči a umře-li, také i za slušný pohřeb. Náhradu za to měl míti lakomec ve zlatém tlumoku. Lakomec rád slíbil hory i doly, a vystavil o tom svědky řádně ověřenou úmluvu. Nedlouho na to cizinec umřel a lakomý hostinský jej dal se vší pompou pohřbíti. U hrobu však zdála se býti rakev nosičům nápadně lehkou; otevřeli ji tedy, a hle — rakev byla prázdná. — Lakomec nemálo se ulekl! Vzpomenul ihned čtveráckých kousků Krakonošových a horempádem spěchal domů, aby shledl co mu na dědictví zbylo. Otevřel tlumok a pln úžasu a bolestného překvapení nalezl místo zlata a drahých kamenů prosté oblázky.

Také s ostatními dobrodruhy, kteří se vydali do hor, aby pokladů hledali, stropil si často horský duch veselou merendu. Tu a tam objevil se jim na dosti nepřístupných místech jako bludička, a když tam dobrodruzi kopali a hledali, vykopali ze země různé hrnce podivného tvaru, v nichž nalezli místo pokladu kamení, střepy, aneb docela i něco — ještě nepříjemnější.

Často přidružil se Krakonoš k průvodu a zavedl cizince buď na pokraj propasti neb do rašelinišť, načež zmizel. Vozkům, kteří se mu vysmívali, lámal kola neb házel jim balvany v cestu, tak že měli často půl dne co dělati, aby se z místa hnuli. Také na podhorské mlynáře míval spadýno, a často jim vysušil strouhy, tak že ho pěkně museli prositi, aby jim s hor vlážičku na kola spustil.

Však dosti již o Krakonošovi! Čas pokročil a na zdánlivě blízký nejvyšší mezník království Českého cesta dosti daleká.

Hle, před námi na severním boku Stráně šklebí se opět dvé mohutných jam, podobných v mnohém proslaveným Sněžným jamám. Avšak jak hrůznou jest scenerie těchto a jak překvapující a milou půvab oněch! Kostrbaté stěny Stráně příkře kloní se k severovýchodu a v jich hluboké kotlině zrcadlí se dvé jezer, z nichž zrcadlo *Velkého* neb *Černého jezera* leží ve výši 1249 m., zrcadlo *Malého* ve výši 1178 m. Velké jezero táhne se do délky 580 m. a do šíře 200 m. Svého času bájilo se o něm, že nemá dna, dnes ale jeho hloubky přesně jsou změřeny, a jest jeho nejhlubší tůň na jižním konci na 23·5 m. zjištěna! Temperatura jeho i v hořeních vrstvách jest dosti nízká, obnáší 6—10° C. Malé jezero prostírá se do délky 280 m., do šíře 160 m., a jeho nejhlubší tůň vykazuje sloupec vody zvýši 7 m. Temperatura jeho jest daleko mírnější, avšak voda není již tak čistá jako v sousedním jezeře. O Velkém jezeru bájilo se též, že v jeho černých ledových vodách není žádných ryb ani hmyzu. Domněnku tuto r. 1884. vyvrátil Dr. Otto Zachariáš, vyloviv z jezera toho dvé pstruhů a zjistiv v obou jezerech četné druhy koryšů. Malé jezero ode dávna slyne pověstí bohaté zásobárny chutných horských pstruhů.

Obě jezera napájí četné stružky se Stráně příkře dolů se řítící, v zimě pak a na jaře sítí je přečetné laviny, které často způsobí v oblasti Velké Lomnice z jezer vytékající velké živelní pohromy. V zimě zamrzají obě jezera až na metr ano i více a dávají znamenitý materiál vratislavským a berlínským ledničím. Zaznamenáváno jest, že roku 1806 bylo odtud více jak 6000 centů ledu do Berlína a Vratislavi odveženo. Dobývání ledu jest ale velmi namahavé a s mnohým nebezpečím spojeno.

Nad jižní příkrou skalní stěnou Velkého jezera zrcadlí se ve tmavých vodách tohoto nádherný hotel prvé třídy, Jindřichova bouda, zvaná ku poctě bratra německého císaře. Byla postavena v letech 1888—9 a skýtá hlavně tusculum touristům německým, protože jich požadavkům v každém směru úplně vyhovuje.

Okolí obou jezer je velice romantické a puvabné. Mohutné boky Stráně velmi srázně spadají ku hladinám obrovskými balvany žulovými a klečí velmi příjemně vroubeným, severní pak břeh v klečí úplně se ztrácející níží se v roztomilou oblast velké Lomnice.

Divější vzhled má rokle u Malého Jezera. Stráň spadá do ní příkrým svahem a po její bocích šumí četné bystřice. Co však zmírňuje a zlahodňuje její ráz, je zelený pažit na severním břehu jezera, v němž stulena je Jezerní bouda. Bouda

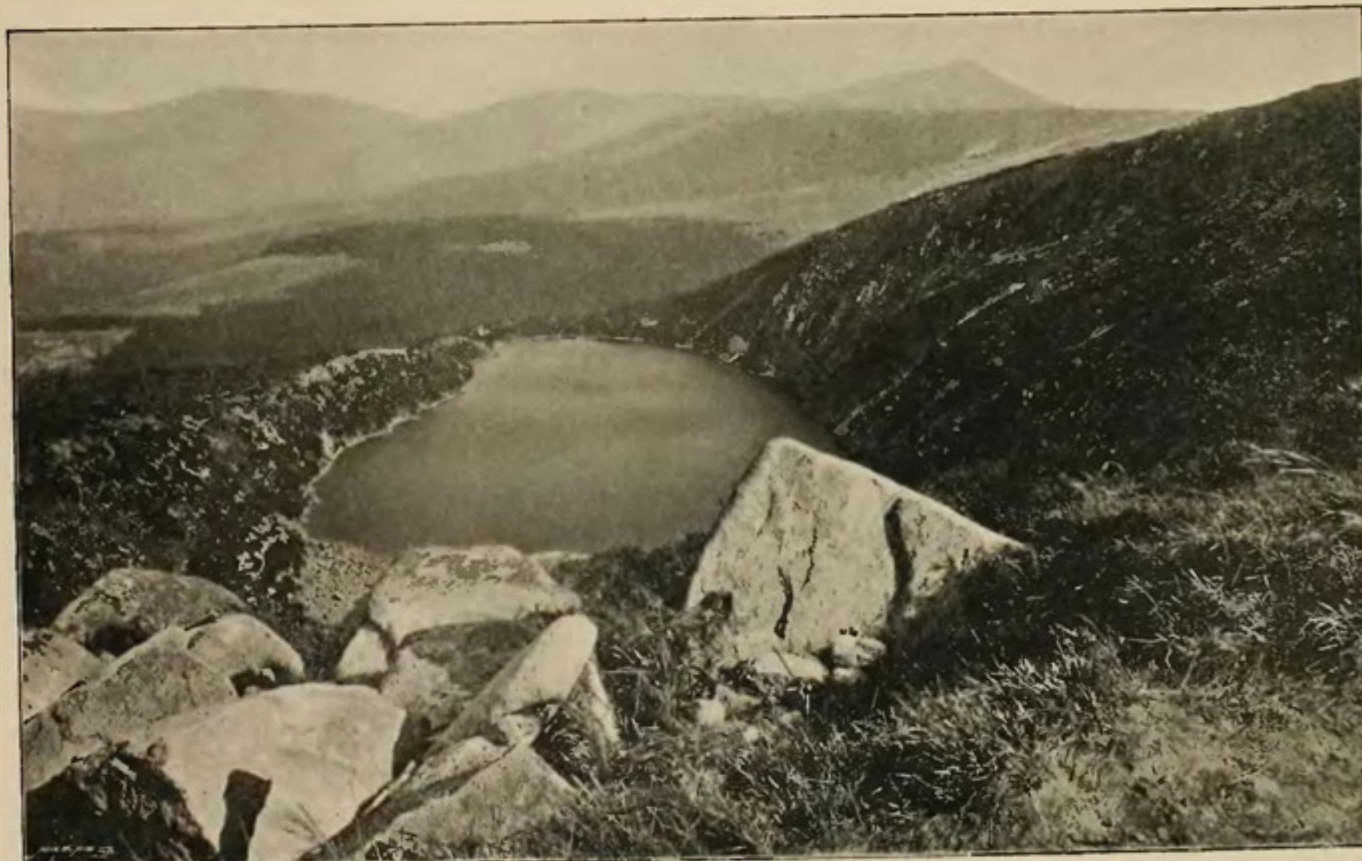

Dívčí kameny.

tato netěší se sice příliš velké návštěvě pro konkurrenci nedaleké boudy Hamplovy, jest však velmi příjemná, právě jako příjemně chutnají pstruzi její kuchyně a jak příjemnou skýtá zábavu svou lodicí na tichých vodách jezera pstruhorodného.

Od jezer sklání se Stráň mírně k jihovýchodu a tvoří *Bílou louku,* kdež vyvírá Bělá (Bílé Labe) a Úpa, která po nedlouhém klidném toku s obrovité hory Studničné vrhá se do Obřího dolu, tvoříc třetí z nejpěknějších vodopádů krkonošských. K východu prostírá se *Planina Sněžky* (Koppenplan), nad níž strmí do výše 1603 metrů z prahorní břidlice a svoru složený jehlanec — **Sněžka** — bývalý Olymp Keltů, Markomanů a pohanských Slovanů.

Přímo pod Sněžkou, kde Planina na sever spadá v dul malé Lomnice a v Obří dul na jih zve nás ku malému zotavení mohutná Obří bouda, již r. 1847. postaviti dal kupec Mitlöhner z Velké Úpy. V okolí jejím je veselo a rušno po celou letní saisonu. Množství výrostků prodává zde touristům fialkový neb koralový mech, fialkové kameny, dýmčičky a píšťalky z kosodřeviny a ruzné jiné předměty jako

Velké (černé) jezero se Sněžkou.

„upomínku na Sněžku", a chaotickou směs lidských hlasů, pronikavé ječení píšťal a více méně podařené jodlování rozveselených turistů přehlušuje kolovrat, aby nohy tvé vzpružil k namáhavé pouti na vrch hory.

Zprvu jde to dosti dobře. Valčíkové tempo sune hravě jednu nohu před druhou, bohužel — dlouho to netrvá! Do nohou jakoby olovo vléval, umdlévají již i ti nejpružnější, dech se krátí, tepny bijí a pot vyráží v hojné praménky. Jenom půl hodiny trvá cesta na Sněžku, ale každý z hloubi srdce vzdechne si „Zaplať Pán Bůh!" — když je už nahoře! Těch 220 metrů, jež turista v křivolakých serpentinách zmůže od Obří boudy až na vrchol Sněžky řádně unaví a vyčerpá tělesné síly a jen ta naděje na skvělé panorama, časem i dosti ohrožená, vzpružuje ochabující. —

Pohled na Sněžku se svahu hory Studničné.

Za to však pohled na nekonečnou téměř karavanu od Obří boudy ku Sněžce a s této zpět postupující a se prostupující je velice pestrý a zábavný. Hemží se jako v mraveništi: turisté se svými tlumoky, krusnaři s pulsudy piva neb vody, nosiči nosítek, na nichž choulostivá dáma neb objemný břichopásek dá se nahoru vynésti a snésti, přepestrý to kaleidoskop, ale humor ani v něm rolničky nezastrčil za pás! V duchu ještě polituješ ty ubohé krusnaře neb nosiče, když je vidíš pod tíží břímě v úpalu letního dne se bráti. Buď však ubezpečen, že se jim za to dostane velmi slušné odměny! Vždyť takový krusnař, který vynáší potřeby do hostince na Sněžce vydělá za týden více, než nádeník v Čechách při sklizni řepy za — celý měsíc! —

Za to však pohled na rodinnou karavanu rozveselí tě nemálo! Přední voj tvoří rychlonohá druž čiperných hochů. Všude vidí něco zajímavého a všecko bedlivě prohlíží a sledují jako domácí pán když leze na půdu svého činžáku. Soudíš zcela správně na rodinu německou! Za nimi na druhé serpentině tulí se k sobě mladý

páreček: mladičká holčička naslouchá s ruměncem v tváři výkladům mladíka bezvousé líce, patrně preceptora hořejší družiny. Že by jí vykládal o králi Balllomarovi, neb vysvětloval jí geologické složení Sněžky, o tom dle výmluvného jazyku mladého muže a dle zanícených oček bledovlasé žabky dlužno pochybovati, a má-li té chvíle Sněžku na mysli a na jazyku, pak vedle ní staví jistě — svou mladou lásku! — Na třetí serpentině vážně kráčí matka se starší dcerou. Zastavují se velmi často, neboť za nimi těžce vleče své tělíčko otec rodiny. Jdou právě mimo tebe a dceruška nyvě vzdechne únavou. Avšak moudrá máti jí těší: „Was schön ist, ist auch schwer zu bekommen!" — Dceruška vzdychne poznovu. Vyber si z toho co chceš! Někomu to rozhodně patřilo a ne-li Sněžce, tedy snad některému švarnému premierlajtnantovi. A jiných rozmarných scén a motivů vystřídá se tu různá řada.

Konečně dospěli jsme vrcholu Sněžky, na němž mimo dvou hostinců české a slezské boudy zvedá se i kaple, zasvěcena památce sv. Vavřince.

Vyhlídka odtud je ovšem velkolepá, neboť zejména z večera, je-li vzduch čistý, lze viděti odtud nejen věže zhořelické a vratislavské k severu, ale i k jihozápadu Bílou horu u Prahy, k západu Ještěd, východně Hejšovinu, Sněžník králický, Vysokou mez, na jih Hradec Králové, Kunětickou horu a Českomoravskou planinu. Vyhlídka do Čech je poněkud obmezenější pro mohutný podélný hřeben a hřbety s ním souvisící. Čarovný pohled skýtá hluboko pod námi se prostírající nádherný obraz Obřího dolu. V mohutném šedozeleném reliefu, jejž tvoří obrovitá Studničná hora s lesnatou horou Růžovou usmívá se přívětivá krajinka, jíž lahodně vroubí pohorské boudy, tvořící Velkou Úpu, které se Sněžky vyhlíží jako chaloupky trpaslíků. Se svahu Studničné šumně se dolů valí mladá Úpa a z hluboké, skalnatými balvany, jež laviny se Sněžky snesly, vroubené tůně vine se šťavnatou zelení lučin jako zlatolesklé hádě. Dále k jihu spatřiti lze hvozdnatý Černý kopec a Světlík s množstvím bělavých bud, dále za nimi Svičín u Králové Dvora, Josefov a Jaroměř, v pravo Benýšův kopec a mohutnou Liščí horu. Mezi těmito mihají se obrysy věží jičínských, památný Tábor u Lomnice a zříceniny hradu Kumburku.

K západu nejdříve nám do oka padne trojcípatá Obří bouda, kleči porostlá Planina a Bílá louka. Za táhlým hřbetem Studničné níží se v labskou rokli ostrý hřbet Kozí, za nímž v modravé dáli mihá se silhuetta Ještěda. V pravo nad Krkonošem zvedá se Kotel, pod ním pak zřejmý je Labský důl s vodopádem Pančavy a s labskou boudou. Vysoko nad ně zvedá svou skalnatou lebku Velký Šišák (Vysoké kolo), pod ním Vlčí skála a mezi nimi Malý Šišák poblíže mohutné a rozsáhlé Stráně s Jindřichovou boudou, pod kterou tmí se Velké jezero. Mezi Vlčí skálou a ostře vystupujícími obrysy Poledního kamene modrá se hora Obrázek do výše 1123 m.

Na jihovýchod mezi Růžovou horou a Koulemi vine se cesta ku Velké Úpe. V pozadí zvedá se Špičák a za ním městečko Vrajt, Mladé Buky a klassický Trutnov. Více k východu lze viděti Rýhorské pohoří, a od něho k východu zvedá se mohutný Táhlý hřbet. V popředí ku Sněžce malebné vyvýšeniny tvoří obojе Koule, Lví a Kraknlčí vrch, jichž stržemi vine se Lví potok ku Malé Úpě. Mezi Rýhorským pohořím a Táhlým hřbetem rozkládá se utěšené Broumovsko se skalními městy zámrským, teplickým a polickým, které pokračuje v Hejšovině až do spanilého Kladska.

Je-li pak tento pohled do Čech skvostný, tož úchvatnější, mohutnější, ale také i trpčí pro nás je pohled do rozkošného Slezska. Není sice pohoří ve Slezsku se ztrácející

tak imposantní jako na straně České, ale také není tak ponurého, smutečního vzhledu jako toto, naopak velké jeho rozlohy srší křišťálově jasným ovzduším, bujnou svěží vegetací a to v porůzné šeré skupině bizarrních skal, mezi nimiž velmi hustě ze syté zeleně proráží modravé hladiny hojných vod a světlé kontury úpravných měst a dědin.

Jaké rozné přechody barev! Před námi nejprve zvedá své mohutné téme Malá Sněžka (1375 m.), po němž vine se stezka do Krummhüblu. Za Malou Sněžkou mihají se obrysy starožitného hřbitovního kostelíka Wangu, jehož kolébka stála již ve XII. století v norvéžské osadě Wang. Kostelík ten byl zde roku 1841 jako staré již palivo od professora Dahla za 80 tolarů koupen, načež dal jej Bedřich Vilém IV. převézti a vztýčiti zde na pozemku hr. Šafgočem darovaném. Přestavba tato stála 23.500 tolarů. Všaktě se ještě u zajímavého kostelíka toho stavíme.

Více na pravo vystupuje vrch Kräberberg s kaplí sv. Anny. Na levo u Stráně zvedají se mohutné Tři kameny, za nimi Bismarkova výšina, Moltkovy kameny, docela v pozadí Landeskrone a Zhořelice.

V pravo odtud patrný je Greiffenberg i Greiffenstein a docela v popředí Kočičí zámek.

Následuje údolí hiršberské se zříceninou Kynastu, kteráž poskytuje pohled velmi poutavý. Hrad tento, jejž r. 1292. vystavěl svídnický vévoda Balko I., viděl r. 1426. také, jak se umí čeští Husité bíti. Přece však před nimi svou posádku uchránil! R. 1785 zničen byl bleskem a od těch dob leží v ssutinách, namnoze ještě dosti zachovalých.

Za Kynastem leží město Hermsdorf a od něho severovýchodně slezská Teplice, jejíž prameny byly prý r. 1275. odkryty vévodou Boleslavem I. Z celé pak nížiny hiršberské mezi přečetnými městysi nejkrásněji září Hiršberk, jemuž se také říká: *perla Slezska*. Byla to ovšem kdysi — **perla naše**! Pěkný pohled skýtá také Arnsdorf a příjemná oblast Lomnice.

Za Šmideberským hřbetem viděti lze ještě charakteristické homole Sokolích hor, načež pohoří se zvyšuje v poslední oddíl Sněžky, dopřávajíc ještě i přes nejvyšší vrchole svých hor pěkný rozhled až ku Vratislavi, Landshutu a Svídnici. Zde také leží v krásném údolí někdejší slavný klášter Grüssau, kamž roku 1292. povolal Jindřich III. mnichy z kláštera Opatovického v Čechách. Nedlouho však trvala sláva kláštera. R. 1426. přivalilo se ke klášteru mračno Husitů, klášter byl zničen a ze šedesáti mnichů podařilo se smrti uniknouti jen opatu Mikuláši V. Ve 30leté válce byl klášter Švédy opět pobořen, ale ze ssutin důstojně jej zvedl opat Bernard Rosa k nové slávě, jíž konečně bylo r. 1810. nadobro odzvoněno vyzvednutím opatství.

Jasné čisté povětří umožnilo nám pokochati se dokonalým rozhledem po zachmuřených Čechách a po někdejší naší líbezné državě, takže duše jest plně uspokojena a vznešeností i krásou naplněna. Než veškeré krásy a vznešenosti s mírou a do času. Chladný větřík a jako doupňák melancholicky se ozývající žaludek nutí nás, abychom nechali krásu krásou a přírodu přírodou, a uchýlili se do některé z obou bud. Slezská bouda má ctihodnější stáří. Postavil ji roku 1850 hostinský Sommer za 2000 tolarů. Avšak boudu tuto v noci 22. října 1857 zničila zlomyslná ruka neznámého ničemy ohněm, načež Sommer r. 1858. postavil boudu na novo. Stavba tato byla r. 1862. ohněm opět zničena, načež Sommer ji zvedl do třetice.

Českou boudu postavil r. 1868. jakýsi Blažek (Blaschke) z Pohraničních bud. Nyní patří obě boudy rodině Pohlově.

Život v těchto boudách plyne za letní saisony tokem velmi burným. Od rána až pozdě do noci je tu šumno a veselo a v cinkot pohárů a sklenic, v lahodnou hudbu vidliček a nožů pojí se veselé popěvky a hudba, křik smích a výskot, jak tomu bývá v zájezdních hostincích o výročních trzích.

První „povinností" každého, kdož na Sněžku přijde, je obstarání korrespondence. Starší páni mnoho si s tím práce nedají; ti spíše hledí si kuchyně a sklepa. Za to něžnější plet ráda oznamuje těm méně šťastným smrtelníkům v oblasti Zackenu, Bobru, Lomnice atd., že šťastně slezla vrchol Sněžky. K neuvěření je, co korrespondenčních lístků popíše čiperná mládež. Takový německý kluk oznámí snad všem strýčkům a tetičkám v devátém koleně, že cestou na Sněžku vaz někde nesrazil! Průměrná návštěva Sněžky do roka páčí se na 40.000 až 50.000 osob, a přes 20.000 korrespondenčních lístků expeduje poštovní expositura na Sněžce!

Ti, kdož rádi hrají si na kavalíry, zasílají se Sněžky i telegramy. Telegrafní spojení se Sněžky zavedeno již od r. 1875. Téhož roku zřízeno spojení na české straně s Velkou Úpou, načež šest roků na to r. 1881 zřídili zde i Němci telegrafické spojení s Krummhüblem. Není pak telegrafické spojení to bez jisté důležitosti. Větší společnosti pomocí jeho zajišťují si noclehy a to zcela rozumně, neboť ačkoliv obě boudy mohou pohostiti na *300 nocleháňů*, přece někdy o svátcích a feriálních dnech jest návštěva tak četná, že později přibylí nuceni jsou spokojiti se s noclehem na lavici v jídelně, nejsou-li docela odmrštěni! Jsou-li všecka místa zadána, zazáří na vrcholu Sněžky červené světlo, aby pozdní touristé na horu se nenamáhali a nocleh vyhledávali v boudách pod Sněžkou. Ostatně nocleh na Sněžce nestojí valně za mnoho, právě jako ve všech četněji navštěvovaných boudách. Rvčné veselí proniká všude slabými prkennými stěnami a usedlý tourista musí míti velice silnou fantasii, aby v tom jeku slyšel uspávající andělskou ukolébavku. Sotva pak spánek na oči ulehne, již ranní zvon oznamuje nastávající východ slunce a v obou boudách začne to víříti a hlučeti více než v kasárnách, když poplašný signál věští málo vítanou návštěvu pana brigádníka. Jináče to ovšem už nejde; kdo chce mnoho viděti, musí mnoho zkusiti!

Všaktě již se před námi kouří znamenitá hovězí polévka a věští počátek exkvisitní večeře. Cen se příliš nelekej! I při tak obtížné a drahé dopravě stojí tu talíř polévky, jaké se ti v málokterém hotelu dostane, pouze 30 feniků (18 kr.) až 80 f. (vinná). Pečeně 1 mark až 1 m. 50 f. (pstruzi). Káva, čaj, grogg, punč 50 feniků. Sklenice piva stojí 30 f., postel mark až dva. Udávám pruskou měnu úmyslně, protože je tato na Sněžce obvyklejší. Naše měna jest ovšem také na jídelních lístkách označena, ale velmi často se stává, že sklepnice nemá po ruce ani jediný rakonský haléř, důkaz to, *jak z naší strany se na Krkonoše cestuje!* Jest tedy lépe, když se našinec i s německou měnou dobře obeznámí.

Až na pivo (18 kr.) jsou ceny na Sněžce tytéž jako v boudách pod Sněžkou, a můžeme tedy bez velké obavy nějakou veselou hodinu ve vytopeném sále a v pestré společnosti ztráviti.

Povíme si zatím něco o kapli sv. Vavřince, jejíž jednoduchou úpravu vnitřní shlédli jsme již prvé, když dostoupili jsme témě hory. Kaple jest 14 metrů vysoká a tolikéž stop jdou její základy hluboko do nitra hory. Střední průměr obnáší 7 m., zdi pak jsou 1·25 metru silné a proti povětrnosti chráněné nad to šindelovou ochrannou stěnou zevní. Stavba z rozkazu Krištofa Leopolda hraběte Šafgoče byla provedena v letech 1665—1681. Šedesát dělníků po plných *šestnáct let* od jara až

do zimy pracovalo na její zhotovení, a pohoršti obyvatelé vyprávěli si, že zedníkům ve stavbě zlí duchové, jichž sídlo bylo na hoře, všemožné překážky činili, jen aby je ustrašili. My ovšem na duchy nevěříme a střízlivé tvrdíme, že úlohu duchů hrála mlha, bouř, kroupy, snad i zemětřesení a oheň sv. Eliáše. Dne 10. srpna 1681 byla posléze kaple ku poctě sv. Vavřince vysvěcena a kněží Cisterciáci z Teplice pětkráte do roka zde sloužili mši svatou a to od května do září ve svátky na nebe vstoupení Páně, navštívení Panny Marie, sv. Vavřince, na nebe vzetí Panny Marie a narození Panny Marie. Tyto poutě byly tak četně navštěvovány, že okolní boudy daleko k ubytování poutníků nestačovaly a většina byla nucena přenocovati v kleči chráněných planinách pod Sněžkou. Když pak roku 1810. byly v Prusku kláštery zrušeny, zastaveny r. 1812. i bohoslužby v kapli na Sněžce, a svatostánek proměněn v — *hospodu!* K noclehům používalo se dřevěné pavlače v rotundě, kamž nocleháři vystupovali a odkud sestupovali po řebříku. Na tuto ohavnosť spustošení bylo všude trpce žalováno, vždyť i evangelický farář Kitzler z Hermsdorfu v listu ku hraběti Šafgočovi těžce nesl, „kde druhdy tak mnoho lidí hledalo a nalezlo náboženskou útěchu a povzbuzení, tam že nalézá dnes jen pivo a kořalku,“ a žádal jej za obnovení bohoslužeb na Sněžce. Marně! Teprve když hostinský Sommer r. 1850. postavil první hostinskou boudu, vrátila „zbožná“ rodina hrabat Šafgočů znesvěcený svatostan opět Bohu. Byl pak arcibiskupem vratislavským znovu vysvěcen a nyní se v něm každoročně v den sv. Vavřince (10. srpna) slouží služby Boží.

Nedosti na pohaně lidské; i blesk často zajížděl do kaple sv. Vavřince a vždy značně ji poškodil. R. 1754. rozbil celou střechu, r. 1771. pak roztrhl tlustou její zeď po jedné straně od shora dolů, spálil střechu a urazil soše sv. Vavřince hlavu. V době spuštění svatyně udeřil blesk několikráte do svatyně. Dne 18. října 1828 udeřil blesk v hodině pětkráte do kaple a pokaždé těžce zranil jednoho člověka. Čeledín Wimmer z Velké Úpy těžkému popálení podlehl. Dne 16. srpna 1834 o půl 8 hod. ranní probouzel blesk touristu Mikadi-ho z Vratislavi, který v kapli na kamnech spal a probudil ho — k životu věčnému! Dne 10. srpna 1847 vnikl blesk rourou od kamen do kaple, při čemž nebezpečně popálil jednoho muže.

Zajímavější a méně nebezpečný zjev přírodní navštívil kapličku dne 23. července 1863 o deváté hodině večer. Byl to oheň sv. Eliáše, který po celou čtvrt hodiny modravým plamenem hořel na hrotu kříže kaple. Podobný oheň spatřen byl i 17. července 1880. Zajímavý pohled je na hroty hromosvodu, které za bouřlivého počasí světélkují. V takovémto temném, elektrikou prosyceném ovzduší jsou i osoby na Sněžce, mimo bud jako by gloriolou ozářeny, takže budí představu světců a světic. Neméně zajímavým zjevem jsou koule, které v okolí Sněžky často byly spozorovány, zejména v r. 1886. Téhož roku 1. července svezla se taková světelná koule se Sněžky po telegrafním lanoví až ku poštovnímu úřadu ve Velké Úpě, kde se roztříštila. Také i vysoce úchvatné vzdušné přeludy byly zaznamenány. Tak 12. července 1889 o 4. hod odpolední viděl MUDr. Schönke z Poznaně z Obří boudy v levo od Sněžky vysoko na nebi obrysy Sněžky a budov na ní se nalézajících a podobný obraz uzřel r. 1883. nad hiršberským údolím Dr. Hellmann.

Nepříjemnějšími přírodními úkazy byla zde častá zemětřesení, ačkoliv nikde valných škod nezpůsobila. První zpráva o tom datuje se roku 1011. Zemětřesení tehdy bylo velmi silné a slunce po celý den krví zářilo. Dne 15. září 1590 o půl noci cítěno bylo mocné otřásání země v hiršberském údolí, podobně i 31. července 1751 o 8. večer a v říjnu 1799. Téhož roku 11. prosince pozorováno bylo

zemětřesení v celých Krkonoších, jak na straně české, tak i slezské. Další lokální zemětřesení zaznamenáno je na straně slezské 14. března 1837 a 15. ledna 1858, na straně české r. 1843. Poslední mohutné zemětřesení neslo se dne 31. ledna 1883 o 2. hod. 40 min. odpoledne po celém horstvu jizerském, krkonošském a kladském a bylo provázeno temným duněním.

Dřívější rozhled se Sněžky po rozsáhlém horstvu krkonošském umožnil nám viděti naše velehory v celkovém obraze, takže nebude snad ku škodě, když povíme si též něco o geologickém jeho složení.

Krkonoše náležejí ku nejstarším útvarům kůry zemské a v době drobového pískovce, když obrovské spousty vod kryly okolní kraje, již se v nich zrcadlily. Dle údajů na slovo vzatých geologů byly prý Krkonoše původně mnohem vyšší nežli jsou dnes a příčinu v jich snížení shledávají v rozličných převratech, které povrch země valně přetvářely. Hlavní hřbet horstva složen jest z odrudy žuly, granititem zvané. Jižní jeho hranice táhne se podél Mumlavy k severnímu úbočí Kotle a Krkonoše na Strmou stráň, skloní se zde k Labi, které překročí nedaleko ústí Bílého Labe. Odtud táhne se po severním svahu Kozího hřbetu, stáčí se mezi Luční boudou a Studničnou horou ku Obřímu dolu, kdež u Sněžky ztrácí se v pruském Slezsku.

Granitit ten složen jest z bleděčervených až zahnědlých krystallů orthoklasu, ze žlutavého, zelenavého neb bělošedého oligoklasu, z červenavě zelené slídy hořečnaté, a ze zrnek křemene šedě až hnědě zbarveného. Na mnohých místech orthoklas úplně mizí, čímž se tato hornina velmi jemnou stává, liší se od obyčejné žuly pouze velkým obsahem oligoklasu a absolutním nedostatkem bílé slídy, žulu jizerského pohoří tak význačně označující. Tato právě odruda granititu, která svou větší tvrdostí lépe vzdoruje větrání, skládá ona skaliska zvláště bizarních tvarů, jimž jsme měli dosti příležitosti obdivovati se na naší potulce po hlavním hřbetu.

Na jižní straně sousedí s granititem fyllit či prahorní břidlice, jejížto vrstvy zdvižením granititu prolomeny byly, takže nyní jejich okraje co ostré hrany do výše pošinuté podobný hřbet tvoří. Z břidlice složeny jsou: Plešinec, Lysá hora, Kotel, Krkonoš, Medvědín, Kozí hřbet a z části Studničná hora a Sněžka. Ze svoru skládá se z největší části mohutné horstvo po levém břehu Labe. Tak Sněžka, Studničná, vrchy: Planúr, Stožek, Liščí hora atd. Za to eruptivní rula vychází v Krkonoších málo na den. Skládá Černou horu u Janských lázní, Lesní horu, Benýšův kopec, Mlýnskou kupu, Vachur, Herlíkovický Žalý a Přední i Zadní Žalý. Podhoří Krkonoš tvoří usazeniny červeného pískovce, který jest eruptivními horninami novější doby, totiž melafýry na mnoha místech prolomen.

Není účelem tohoto spisu s odbornou důkladností geologické vrstvy Krkonoš podrobně líčiti, i radno tedy přestati na tomto povšechném a stručném nástinu. Nutno však něco stručného též sdělit o bohatství hor a o těžení z jich lůna. Hornictví v dobách dřívějších bylo na Krkonoších horlivě provozováno a zdá se, že jeho úpadek nastal ve válkách husitských. Než i po těchto horlivě dobývána ruda železná i stříbrná, avšak nikde ne s valným úspěchem. Dolování na drahé kovy, provozované v dobách dřívějších na různých místech pohoří krkonošského, jako: u Vrchlabí, u sv. Petra, v Černém Dole, a na Rýhorech nikdy nevydalo valného výtěžku a nedlouho bylo provozováno.

Rýžovny na zlato nalézaly se patrně u všech horských potoků, které horalé dle rýžování všeobecným názvem „Seifen“ křtili. Také i jména: „Das goldene Rehhorn“, Zlaté návrší“ nad Misečnými budami, kde se haldy a stopy starých

stol nalézají, nasvědčují tomu, že v těchto místech dolování na zlato mělo jakési důležitosti. Zaznamenáno také, že ještě r. 1796. ve štole sv. Michala u Černého dolu něco dobrých rud vytěženo, které 8½ lotu ryzého zlata vynesly, za něž od c. k. mincovního úřadu v Praze 162 zl. 4 kr. vyplaceno bylo. Také u Rokytnice a u sv. Petra bylo dolováno na stříbro. V r. 1855. počalo se u Horní a Dolní Rokytnice opět s dobýváním mědě a stříbra, avšak výtěžek nekryl náklady a tak po desíti letech doly byly poznovu opuštěny. Ve sv. Petru již od r. 1516. (pokud listiny jsou zachovány), dolovalo se na stříbro a měď a to s velikou energií. Dolování toho súčastnili se též vrchlábští občané, avšak časté změny v držbě jednotlivých šacht svědčí o tom, že ani zde dolování s valným úspěchem se nepotkalo. Jednak nedostatek rudy, jednak také časté živelní pohromy zabraňovaly většímu rozkvětu.

Ještě od r. 1689. až do r. 1719. vytěžilo se tu za 109.200 zl. stříbra a mědě, avšak další úspěchy byly velmi nepatrné, takže s dolováním se naprosto ustalo. R. 1858. byl posledně učiněn zde pokus dolování na stříbro obnoviti, ale průtrž mračen a lavina zničila poslední tuto snahu a od těch dob jsou doly sv. Petra opuštěny a na slavné kdysi kutání upomínají toliko haldy vyvrženého kamení, jakož i osada sv. Petr a kostel témuž světci ve Špindlerově mlýnu zasvěcený.

Také v Petzru v údolí velkoúpském a pod Sněžkou dolovalo se na měď, arsenik a železo. Doly ty prý ročně vydaly 560 kg. mědi a 670.000 kg. arseniku. Tam, kde dnes tulí se k úpatí Sněžky tak zvaná „Horská kovárna“, bývalo před lety horlivě dolováno na síru a arsenik. Jsou pak zde i v údolí velkoúpském dodnes zbytky peci, dle nichž i Petzer (třetí to díl osady Velká Úpa) své jméno přijal.

Železo bývalo v Krkonoších již od nepamětných let dobýváno, a to v míře rozsáhlejší než měď a stříbro. Na panství Jilemnickém dosáhl průmysl železářský netušeného rozvoje ku konci minulého století. Jakosť železa byla výborná a odbyt zvláště do Hradce Králové a do Josefova ku stavbě pevnosti tak značný, že bylo potřebí roku 1787. nové pece a hamry přistavěti. Rozkvět ten dlouho nepotrval. Všeobecné klesání průmyslu železářského a stoupání cen dříví, jež vyrábění železa bezvýnosným učinilo, ubilo těžení rud na panství jilemnickém nadobro.

Na sousedním území vrchlabském dolováno na železo u Černodolí a u Herlikovic. Zde v tak zvané Labské soutěsce vedly ložištěm amfibolové břidlice v protogynu umístěným dvě štoly, ve kterých za dřívějších dob kyz měděný, malachyt, magnetovec a jiné železné rudy se dobývaly. Slavný tento důl nazýván byl „cechem Marie Pomocnice“ a pracováno v něm ještě r. 1781. Od těch časů prastaré ty báně opuštěny a teprve od r. 1889. opět se v nich až na naše dny dolovati počíná. Těžení v nich podjala se jakási slezská společnosť.

Všecky ostatní doly zůstaly spustošeny, jelikož dle nabytých zkušeností a zkoumáním geologických vrstev na slovo vzatými učenci zjištěno, že nepravidelné uložení vrstev, způsobené rozličnými nitrozemními převraty, činí výtěžek každé práce velmi pochybným a nepatrným. Na mnohých místech podhoří láme se ještě břidlice a vápenec, jichž se buď ke hnojení neb co štěrku a staviva používá. Ze vzácných kamenů roztroušeny jsou porůznu toliko polodrahokamy, jako: chalcedon, achat, topas, heliotrop, carneol, jaspis, ametyst atd. Drahokamů říše Krakonošova nemá a tak právem může se tvrditi, že ono bájné množství pokladů, které obrazotvornosť předků našich přisuzovala nitru našich velehor, dlužno dle nabytých zkušeností i s báječným duchem Krakonošem do jedné třídy vřaditi.

Chýlí se k večeru.

Turisté halí se do plaidu a vychází z bud na plateau Sněžky, aby se rozloučili se zapadajícím sluncem. Půjdeme také, má trpělivá čtenářko, ale dovol, abych ti, než obléčeš plištík, sdělil ještě, že Sněžka jest i v zimě obydlena obstarávatelem meteorologické stanice. Poustevnící jeho poklid čas od času vyruší veselá společnost turistů, jichž až na sto za nejtužší zimy Sněžku sleze. To stává se zejména o Sylvestru. Bodří Němci rádi tráví Sylvestrovský večer na Sněžce a pozdravují prvý východ slunce v novém roce šumnou hudbou šampaňského! Jak nebezpečný je vstup na horu v době vánic, lavin a hrozného povětří, tak skvostný je zase pohled za slunného jasného jitra zimního na zaváté horstvo krkonošské. Je k tomu ovšem potřebí ocelových svalů, dobrých plic a jarých, neumdlévajících myslí.

Slunce níží se k obzoru. Údolí tonou již ve tmě, na horách však dosud své žezlo třímá den. Znenáhla slunce mizí a poslední jeho paprsky nachově barví oblohu i krajinu kolkolem. Citelný chlad stoupá a se šíří z hlubokých dolů, v nichž mlha se valí a vzhůru vystupuje.

Bledá měsíce zář proniká tmu, stříbří sedozelené vrchy a koupe se a teteli na vzdouvajících se vlnách mlhy. Pod mohutnou Stráni jako by stříbrný poklad ohněm hořel. Toť hladina Velkého jezera, jejíž černavé vody v odlesku měsíce září jako obrovské zrcadlo. Jaký to nádherný obraz v tak zvláštním, neskonale tklivém a přece jen nevýslovně krásném osvětlení. V boudách hřmí bouřlivý v před kvapící život, zde u kaple sv. Vavřince je tak ticho, tak nevýslovně milo. Od boku hory Studničné zalétá sem šumný zpěv mladé Úpy, která v šedozeleném strmém žlabu jiskří milliardy démantů. Táhlé hvozdy kol do kola vydechují svoji opojnou vlhkou lesní vůni a ty šeré skupiny skal jako by ulehaly ku spánku ve stříbrných výparech mlh. — Výjev to, svou tichou velebností a krásou unášející, a jest mnoho turistů, jimž horstvo krkonošské v záři měsíce sladším požitkem duši naplní, než majestát vycházejícího slunce a probouzející se přírody.

Východ slunce na Sněžce, je-li počasí příznivé, jest však také výjev úchvatný, a přemnozí slézají Sněžku jen proto, aby se pokochali nádherným obrazem obrozeného dne. Při prvém zábřesku budí zvon spáče v obou boudách, načež za chvíli v oknech bud, na terasách a na plateau hory rozvlní se tábor turistů různého stáří a pohlaví, namnoze teprve cestou ve spěchu svou toiletu upravujících. Při tom se často přihodí velmi rozmarné scény, které však nikde nedráždí ani k veselosti ani ku pohoršení. Není na to čas! Vše dychtivě obrací zraku svých ku východu, který právě zazářil růžovým pruhem. Zlatorůžový pruh ten šíří se a mohutní, bleskotá zlatými paprsky, a poznenáhlu vystupuje obrovský rudý kotouč slunce nad obzor, a rozlévá své oživující dary probouzejícím se krajům. Mlhy v údolích rozestupují se a mizí jako fantomy a před námi ve zlaté záři sluneční usmívá se obrovský věnec hor a lesů, roklí a rovin, potůčků a jezer, měst a dědin v luzné kráse, vlévaje nové nadšení v duši, nový život v tepny, mohutný pokyn k životu! — —

Jest ovšem mnoho ubohých neštastníků, kteří se na Sněžku trmáceli, jimž ale sluníčko ve svých rozkošných ranních nedbalkách se neukáže, byť i zde několik nocí ztrávili. To často stává se v periodě dešťů! Jaký div, že takový sklamaný turista v pamětní knize trpce si posteskne —

Inu, naši kondolenci!

Nám štěstí přálo, a proto ještě jednou zajdeme si do boudy, abychom se občerstvili ku další již nedlouhé pouti po hlavním hřebenu, a připili brzkému východu slunce štěstí a rozkvětu naší drahé Vlasti a lidstva Svobody!

Od Sněžky obrací se hřbet Krkonoš směrem východoseverním podél hranic zemských a mizí v rovině Šmídeberské. Táhlý *Obrovský hřeben* spojuje Sněžku s nejvyšší horou v tomto oddílu, *Černou Skálou*, jejíž nadmořská výše obnáší 1411 metrů. Táhlá *Smrčí stráň* (Fichtiglehne) v rozloze 2·5 km. obrací se ku mohutné hradbě *Šmídeberského hřbetu*. Zde nad roklí *Sovího dolu* malebně týčí se *Granátové skály* pod Černou skálou a *Tabule* (také Čertův kámen) do výše 1278 m. na straně protilehlé. Náhle se hřbet snižuje k severu a spadá k úpatí poslední skupiny, *Býčí skála*, která se již pne jen do výše 1031 m.

Na jihovýchodním úbočí Šmídeberského hřbetu na křižovatce hraničních cest zvedají se známé pohraniční (Pomezní) boudy, od nichž počíná na velké rozloze příčného hřbetu malebně rozložená osada Malá Úpa. Pohraničné boudy jsou v letě i v zimě navštěvovány, a platí o nich vše, co pověděno dříve o boudě Petrově. Překrásný rozhled, zejména na roztroušené a v syté zeleni luk a lesů se skrývající domky Malé Úpy vábí sem přemnohé touristy, kteří zde i letní stany rozbijí. V zimě pak jsou to obvyklé vyjížďky na saních, které ku Pohraničním boudám zavedli bodří sousedé ze Šmídeberka, a které se těší stále vzrůstající účasti. Výstup ze Šmídeberka ku Pohraničním boudám trvá dvě hodiny, zpáteční návrat toliko čtvrt hodiny. Kapitální to skluzavka!

Zde u Pohraničních bud končí také hlavní pás Krkonoš, neboť odtud nastupují už rulové hory směru severojižního, které se počítají ku předhorám. —

* * *

S hlavním hřbetem téměř rovnoběžně táhne se od východu k západu druhý pobočný hřbet, jehož mohutné vrcholy nejen se oněm na hlavním hřbetu vyrovnají, ale je i místy převyšují. Tento pobočný hřbet rozpůlen je ve dva oddíly napříč korytem Labe a od hlavního hřbetu oddělen údolím Mumlavy v západním, údolím pak Bílého Labe ve východním oddílu. Toliko dvěma uzly souvisí s hlavním jádrem Krkonoš a to na východě horou Studničnou a na západě strmým Kotlem, který se náhorní *planinou Pančavy, Navorskou a Labskou loukou* pojí ke skupině Velikého Šišáku. V rašelinných slatinách těchto luk nalézá se i kolébka hlavní řeky království Českého — *Labe. Labský potok* temení se zde ve výši 1346 metrů v mocném vřídle na způsob studně ohraženém, jemuž dáno také jméno *Labská studně.* Voda jeho jest velmi čistá a nízké teploty a každý tourista rád od strážce pramene, jehož útulek jest v primitivní boudě, přijme sklínku se zdravým a osvěžujícím tím nápojem.

Usedněme si na chvilku, spanilá čtenářko, na obrubu studně. Milo jest zde v tom útulném zátiší, u vrchoviště osmé hlavní řeky evropské prodlíti. Z písečného dna vyvírá pramínek a jemně víří na povrchu křišťálově jasné hladiny. Malý žlábek svádí vodu do koryta a po nedlouhém běhu nasyceno jest úžlabí u Labské boudy takovým množstvím vody, že skýtá jeden z největších a nejkrásnějších vodopádů. V čase moderní u nás negace bude té snad zajímati sdělení, že tento Labský pramen měl kdysi též svého konkurenta v protější sestře Bělé (Bílém Labi), která vrcholí blíže pramene Úpy na Bílé louce a nasytivši se četnými a vodou sytějšími bystřicemi v Sedmidolí, má při stoku s Labem u Dívčí lávky více vody než toto samo. Jelikož pak také Římané nazývali Labe jménem Albis, soudili přemnozí, že sluší Bělou považovati za ono pravé Labe, nikoliv pak pramen, nad nímž si právě hovíme. Avšak náš pramen v boji tom skvěle své jméno uhájil.

Církevního křtu dostalo se mu již 19. září r. 1684. Téhož dne biskup královéhradecký Jan z Tallenberga u přítomnosti přečetného zástupu lidí sloužil u Labské studně mši svatou a po skončení této pramen slavně požehnal. V dopisu ku hraběti Pavlovi z Morzinu zevrubně pak vylíčil celý tento akt. Vichřice a nepohoda byla tak značná, že ji byl celý akt vážně ohrožen. Zdálo se, jakoby Krakonoš vším vzdorem usiloval o to, aby kříž s Umučeným ve studni Labskou stopen nebyl. S největším úsilím zbudovaný stan, v němž mše sv. měla býti sloužena, vichr rozhodil a strom, k němuž stan byl upevněn, rozštěpil ve dví. — Biskup však mysli neztratil. Požehnal křížem vedlejší strom i stan a pomocí poutníků zvedl jej poznovu. Na to promluvil ku shromážděnému lidu a sloužil mši. — Tu pak přihodil se zvláštní výjev! Biskup v pontifikaliích vyšel ze stanu, aby posvětil pramen. Zapěny modlitby, přečteno evangelium o křtu Ježíše ve vodách jordánských a v tom okamžiku, když biskup pohružoval krucifix do pramene labského, vichřice jakoby bleskem utichla, mraky se rozprchly a nad horami zazářil jasný tichý den. — Dvě stě roků po té konalo se požehnání labského pramene na dvoustaletou upomínku poznovu. Bylo to opět 19. září 1884, kdy labský pramen za assistence faráře Čeňka Kröhna z Velké Úpy a faráře Františka Langa ze Špindlerova mlýna požehnal vrchlabský děkan a kanovník Václav Weber. Ráz této slavnosti byl více politický než církevní. Pan kanovník Václav Weber sám provolal při tom slávu „sjednocení Německa s Rakouskem.“ My se pro takové sjednocení nenadchneme nikdy! — —

Od pramene Labe vede pohodlně upravená Piettova stezka, zvaná ku poctě obětavého a nám již známého továrníka vrajtského, ku Labské boudě, která vysoko strmí nad malebnou roklí Labského dolu. Zde jest také křižovatka cest ku Sněžným jamám, vrchovišti Pudlavy, Pančavy a ku hoře Kotel. Labská bouda v nynější své podobě byla z rozkazu Jana hraběte z Harrachu vztýčena v letech 1888—9. Jest to hotel o 20. pokojích, v nichž na sto osob může přenocovati. Kuchyně jeho slyne slavnou pověstí, a proto jest v něm za letní saisony z rána až pozdě do noci velmi živo. V této boudě jest pro české touristy vyložena česká pamětní kniha, a možno tu se syny hostinského po česku se dorozuměti!

Přímo pod Labskou boudou, která leží v nadmořské výši 1280 metrů, řítí se Labský potok přes několik prahů do hloubky 250 metrů, tvoře několik malebných slapů, z nichž prvý a nejmalebnější má téměř kolmý sloupec do 50 metrů hloubi. Vodopád ten lze nejlépe shlédnouti s postranní stezky, která od glorietu vine se příkře až do *Labské rokle,* úzké to divoké prorvy, v níž spadá Labský potok přes několik skalnatých prahů do Labského dolu.

Spád vody je velice prudký a citelný chlad ze studených jeho vln šíří se na vše strany. Velmi pěkný dojem vzbuzuje vodopád ten za jasného letního večera, kdy plná měsíce zář jeho proudy proniká a stříbří.

Labský důl jest s počátku skalnatou roklí 900 m. dlouhou a 200 m. širokou, v níž se Labský potok k jihu otáčí. Zde dělí se tento ve dvě ramena a teče mírným spádem z části bařinami, z části i svěžími lučinami. Nedaleko místa, kde se obě ramena labská opět spojují, tulí se k nim *Pančava,* která se srázných boků Krakonoše řítí se zde tokem velmi malebným, načež se pod slapem ztrácí pod spoustou balvanů, pokrytých bujnou vegetací pralesa: obrovskými trsy mechu, lesem vysokých kapradin, plazivou kleči a pestrobarevnými kalichy a zvonci vzácných horských bylin.

Vodopád Pančavy není sice vodou tak bohatý, jako nedaleký vodopád Labe, za to jest však mnohem vyšší. Tok Pančavy samé jest velmi krátký a tudíž i její vodní zásobárna dosti sporá. Proto zastavují na stráni vodu v nádržce, právě jako u labského vodopádu, pak ji za poplatek 10 kr. spouští, aby tak touristům byl poskytnut vzácnější požitek, kterým zde jinak příroda bezplatně hýří za jarních dnů, kdy spousty sněhu pod paprsky slunka valně se ztrácejí.

Pančava vrhá se s výše 300 metrů po skalních stěnách Krakonoše příkře dolů a její světlé vlny šumně se valí dolů v divokou zelenou rokli krkonošského pralesa jako stříbrné obláčky mlhy. Pohled to úchvatný, k němuž se oko rádo vrací!

Pod ústím Pančavy obrací se Labský důl náhle k východu, a lemován jsa na jižní straně sráznými stěnami Krakonoše, tísní v úzké Labské rokli proudy, které střelhbitě valí se v před, tvoříce více malých vodopádů, z nichž nejvyšší (6 m.), *Malý slap* vymýlá žulovou skálu pod ústím Pudlavy. Odtud teče Labský potok již klidně směrem východojižním až ku Diví lávce, kde přijímá Bělou. Zde také ztrácí své jméno a pod pyšným jménem *Labe* valí se na jih ku Vrchlabí.

Údolí labské jest jedno z nejrozkošnějších v celých Krkonoších: má puvaby vysokého lesa, svěží zeleň lučin s bohatou obrubou horských květů, má prales i krásné vodopády, a má strmé skalní stráně s vlídnými věnečky zelenavé kleči.

Úchvatně přímo působí ono přelahodné panorama Labského dolu, které se od strmých Stěn Krakonoše prostírá až ku mohutné patě Velikého Šišáku. Zde nakupeny jsou všemožně bizarrní formy pralesa a odstíny všech barev ve skvělém rámu zelenošedých skalních trosek. Hledíš-li pak i se shora od bařinatých lučin Pančavy do Labského dolu, nový obraz ne menší krásy tebe upoutá. Jako stříbrolesklé hádě vine se tu Labe hluboko pod tebou ve směsi mrazem roztrhaných neb lavinami sražených balvanů, jichž šedivé lebky obalila příroda řádnými čepicemi mechových trsů. Tmavou zeleň lesu zlahodňují jasné řasnaté kapradiny, mezi nimiž keře vzácných meruzalek v pozdním létě hoří krví svých hroznů. A což zvedneš-li zraků svých! Půvabné Sedmidolí jeví se před tebou jako zpola zakrytý obrázek, jako blažený úsměv milující dívky, který více slibuje, než dává! A nad tím Sedmidolím v modrém blankytu se tyčící nádherná čelenka Sněžky! — — Ej, člověku je až líto, když opouští jednu krásu pro druhou!

Vrchní cestou od Labské boudy po temeni Stěn Labského dolu v krátké době dospějeme ku vodopádu Pančavy. Kdo netrpí závrati a po příkladě Němců i v jakékoliv díře svou touristickou vášeň hledí ukojiti, ten zajisté navštíví při tom *Krakonošovu klenotnici*, která nedaleko vodopádu Pančavy ztrácí se v kolmé, téměř žulové stěně do hloubi 20 metrů. Stříbro ani zlato z ní dosud vytěženo nebylo. Snad že se v ní skrývá uplakaná naše někdejší svornost a láska vzájemná, a o tu ovšem v naší praktické době nikdo nestojí. Nad to pak je k ní přístup tak obtížný, ano i s nebezpečím spojený.

Vrchoviště Pančavy je bařinaté a smutné a přece i v té prázdnotě milé a půvabné, zvláště pak na jaře, kdy ze špinavé kůry sněhové vykouknou nádherné květy vzácné morušky.

Výšina u křižovatky cest ku Mumlavě, Dvorským a Misečným boudám nazývala se dříve *Český pahrbek.*

Smutné vzpomínky budají nám tu do duši! Zde r. 1652 zahynula karavana českých protestantů, čítající 14 osob. Pouze děcko v dobrém obalu bylo zachráněno a později v Rokytnici vychováno. Ubožáci ti prchali tehdy před konfirmací královéhradeckého biskupa a před znamením kříže, jaké dle klamných pověstí každému

z reformovaných akatolíků neb pochybných katolíků mělo býti na čelo vpáleno. Původ pověstí těch dlužno hledati jen v nesmyslném vystupování koleje jičínských jesuitů, kteří své jméno od toho odvozovali, že ubohé jinověrce namnoze přímo k Jezu Kristovi posýlali. Pověstmi těmi byl i nemálo překvapen dříve již uvedený kralohradecký biskup Jan z Tallenberga, když roku 1684 předsevzal posvěcení Labského pramene. Poplašení katolíci prchali před ním a skrývali se v horách, aby unikli potupnému znamení kříže, ba mnozí se vystěhovali do Slezska, a teprvé když se jim od vrchnosti dostalo zevrubných a utišujících závazků, vrátili se do své vlasti zpět.

Smutné vzpomínky budají nám tu do duší! Všecek ten luzný obraz, který se před námi otevírá mezi pořičím Labe a velké Jizery a dále i za tu, až ku chmurnému Ještědu, náhle jakby stínil těžký mrak. — Vzpomínáme! Vidíme v duchu směle rozpínající se oblouk věžový odboje českého panstva a pod ní dav lehkovážných dobrodruhů stavitelů, hrajících v kostky s králem cizákem. A druhý obraz: věž sřícena a ve troskách její hrob i těch, kdož nejen pomahali ji stavěti, ale i kdož ku stavbě její pouze nečinně přihlíželi. Konec pak dramatu odehrával se nazvíce v tomto oddílu našich velehor. Tudy prchal český lid do ciziny, zde se skrýval, strádal, bojoval a trpěl a zde také v pořičí Velké Jizery a Jizerky v přečetných osadách zůstavil po sobě markantní stopy kletby svého exulantství anebo náboženského pokrytectví. Nešťastný rytíř Záruba z Hustiřan ztratil zde na Jilemnicku toliko světské zboží: panství Štěpanice s Hořeni a Dolení Brannou, jeho poddaní ztráceli znenáhla mnohem více — zboží duševní.

Násilné kroky protireformačních komissí vyvolávaly u zdejšího ve věcech víry nedůtklivého obyvatelstva celou řadu pochyb a odporů a vyvolaly větší zlo, než jaké ctihodní otcové z řádu Ježíšova zažehnati usilovali. Vidouce, že Židé mají pokoj a že se jim Starý Zákon nechává, počali někteří hledati společenství Židů, jiní upadli v pouhé rozumářství a jiným stala se příroda modlou. Tak povstalo za doby té mnoho sekt jako na př. Mikulášenci, Adamité, Deisté, Ariáni, Novokřtěnci a j. Bylo to ubohé zaplašené stádo bez pastýřů, bez kostelů a bez vůdců, jaký tedy div, že pěstovalo nejedno kacířství a přichytilo se nejedné pošetilosti. V této pak české části pohoří krkonošského, jímž právě se ubírati budeme, nejvíce rozmohla se nad jiné nebezpečná a politování hodná sekta Adamitů, o nichž ve starých pamětech českých také co Naháčích řeč bývá. Nešťastní tito bludaři odřekše se posléze nejen všeho křesťanství, ale všeho positivního náboženství vůbec, věřili a povídali, že boha není ani čerta, leda v dobrých a zlých lidech. Majíce sebe za syny boží a ducha svého za ducha svatého, pravili, že neumrou na věky; proto také nazývali Krista bratrem svým, ale nedověřilým, jelikož umřel. Modlitba jejich zněla: „Otče náš, jenž jsi v nás, osvěť nás a buď vůle tvá“ atd. Vše cokoliv měli, bylo jim obecno, aniž kdo co svého vlastního míti směl. Proto pokládajíce také manželství za hřích, smilství pak za povinnosť, páchali ve schůzkách svých beze studu věci, o nichž ani zdaleka psáti nemožno. Někteří také pokoušeli se choditi nazí, přičítajíce sobě rajskou nevinnosť a za nešlechetníka považovali každého, kdokoliv nedržel se strany jejich.

Adamníci na Křižlicku vyvíjeli obzvláště činnosť velmi horlivou a udrželi se nejdéle. Odpírali robotu, neznali jmén, neplatili daně, protože nebeský Otec žádných nevypsal, neuznávali panovníka a vrchnosti, proto nikdo nemůže sloužiti dvěma pánum a také neposýlali svých dětí do školy, protože v ničem nechtěli omezovati jejich svobodu a nátlak na ně činiti. Za to doufali v království boží na zemi, kde

by vše, co zde je, patřilo všem a všickni žili ve svatém pokoji. Při svých plesích tančili nazí kolem ohně, zpívajíce píseň „O desíti přikázáních Božích". Přišel-li nováček k takovému plesu oděn jsa dosud v šat. tak mu jej ženy strhaly s těla, při čemž si prý zejména starší ženy počínaly jako divošky. Orgie jejich vrcholila při uhasnutí ohně a světel. — — Nepřestávali však jenom na tomto „díle lásky", které dle jich učení odpovídalo vůli Boží, oni činili loupežné výpady a byli valně nebezpečni svému neadamitskému vůkolí. Po vydání tolerančního patentu r. 1781 zvedli všude bujně hlavu pode jménem Deisté a v týž čas asi kolem roku 1800 slyšel evangelický farář Molnar v Křižlicích od nich i píseň o Marokkanovi, císaři marockém, jehož Adamníci za svého Messiáše kdysi určili.

Společným příčiněním katolických i evangelických duchovních podařilo se znenáhla bludy Adamníků potlačiti, aniž by tím však zhoubné ovoce protireformací vypěstované bylo zúplna vyhubeno. Zbylo zde ještě dosti bludů, byť i ne tak nebezpečných, jak tomu bylo u Adamníků, a zejména v poříčí Velké Jizery zvedl bujně hlavu spiritismus, který do dnes vychovává slušné řady pravých „blouznivců našich hor".

Uzel západní pobočni větve Krkonošů tvoří zmíněná již hora *Kotel* která se pobliže nad planinou Pančavy zvedá jako posupný vítěz nad sousedním hrbatým Krakonošem. Horu tuto nazývali starší obyvatelé také horou Sněžnou (Schneeberg, Kochlitzer Schneeberg) a název tento jest také ve starých listinách a urbářích panství jilemnického již v 17. století zaznamenán. Nynější jméno své přijal ode dvou proslaveným Sněžným jamám podobných kotlů, a tož *Velkého* a *Malého kotle,* umístěných v jihovýchodním boku hory.

Vrch Kotel zvedá se do výše 1435 m. a poskytuje jeden z nejkrásnějších rozhledů nejen po horstvu krkonošském, ale i do vlasti Českých. Celá řada vrchů, táhlých hřbetů horských, hluboká údolí se střelhbitými potoky, zelenými stráněmi a bělavými horskými boudami rozložena tu před našim zrakem. K západu táhne se půvabné údolí Mumlavy mezi Lubošským hřbetem a Plešincem, za nímž tušíme i přes Vlčí hřbet údolí rozkošné Jizery. K východu zvedá svou lysou lebku Krkonoš, k jihu pak Kuželský hřeben, který končí dvojcípatým Žalým nad Vrchlabím. K severovýchodu nad planinou Pančavské, Navorské a Labské louky zřetelny jsou Fialkové kameny, dále Krakonošova kazatelna, mohutný Velký Šišák se svým rozervaným skalnatým čepcem, Vlčí skála, Mužské a Dívčí kameny, rozhlehlé Lány a Sněžka. Více v popředí Studničná s Kozím hřbetem a k jihovýchodu Hejšovka, Pláň, (Planúr), Liščí kopec, Herlíkovický Žalý, Vachúr a Černá hora (Zrcadlo) nad Janskými lázněmi. Rozkošný to a velice malebný obraz rozlehlého a rozsochatého horstva krkonošského, jemuž živého rázu dodávají přečetné dědiny na úpatí a stráních jeho roztroušené, jimž na jihu dominuje malebná Jilemnice, na jihozápadu pak nejsevernější město české Vysoké. A což za tím obrazem jaký to nádherný pás nových zjevů noří se nad obzor. Hora Obrázek, Ještěd, Bezděz, Říp, Prachovské skály, Kozákov, Trosky, Milešovka, Svičín posýlají nám svými modravými chlumy pozdrav ze středu vlasti Českých.

Na severu vroubeu jest vrch Kotel skalnatou kupou, která nese název *Harrachové kameny,* na svahu pak Kotle kamenným valem obehnána bohatou florou kyne nám *Krakonošova růžová zahrádka.* Také tento poetický koutek opředen jest zajímavou pověstí o neštastné lásce dvou milenců, — o věrném srdci milující ženy. A proto tentokráte bez dovolení spěchám ukojiti touhu milé čtenářky, abych ji v krátkosti sdělil, co sobě horalé o původu Krakonošovy růžové zahrádky vyprávějí.

Ku sklonku X. století žila na zámku jilemnickém komtessa Růžena, jejíž jedinou vášní byl hon v říši Krakonošově. Neznala větší rozkoše než k smrti uštvané zvěři vraziti nůž do chvějícího se boku a obora horského ducha více a více řídla při exkursích sličné vražednice, takže tento zahořel hněvem a odděliv komtessu od jejího služebnictva, vyslal na ni v hluboké rokli obrovského medvěda. Rozzuřené zvíře ku smrtelnému objetí rozepjalo svá chundelatá ramena, ale když Růžena ze mdlob procitla, nalezala se v onačejších ramenech švarného myslivce, u jehož nohou krvácel nehybný kolos strašného pána horských lesů.

Z takového objetí naše hrdinka ovšem mnoho strachu neměla, naopak ještě úžeji a vřele přivinula se ku svému ochranci, aby mu vedle vřelých slov díků věnovala i své srdce celé. A tak po krátké milostné scéně, jejíž vylíčení opět přenechávám fantasii milujících duší, vracela se komtessa Růžena se svým milencem přes horu Kotel k nejbližší boudě, kde na ni již ustrašená čeleď netrpělivě čekala.

Od této chvíle komtessa Růžena ještě častěji než dříve vyjížděla do hor, ne aby do boků jelenů a srnců vrážela svůj nůž, ale aby po boku svého myslivečka těšila se své první lásce. Žel Bohu, ale ti lidé byli velice nepraktičtí! Pro samé vzdechy, slzy a horování zapomínali na to nejhlavnější: co tomu řekne pantatínek na zámku. Nápadník našeho věku by si takovou hloupostí příliš hlavu nelámal. Zastavil by nějaké preciosy, vypůjčil by si nějakou stotku a odjel by i s milenkou na nějaký týden na svatební cestu do hor i bez otcovského požehnání, jsa jist, že se toto dostaví někde v lakonickém telegramu: Žehnám vám, vraťte se a nedělejte mi ostudu! Náš idealista — mysliveček snad čekal, že pro něj přijede jilemnické hrabě s uctivou prosbou, aby byl tak laskav a jeho dceru udělal šťastnou a zatím jilemnické hrabě byl pán náramně hrdý a zlý, který zvěděv o lásce své dcery k prostému poddanému, odvezl tuto na dalekou samotu a lidem dal prohlásiti, že pohrdla láskou ku sprostému muži a vdala se za pána svému stavu rovného. — Zvěsť ta donesla se i k uším našeho neblahého myslivce a ten nečekaje její potvrzení se strany nejvěrohodnější, zastřelil se z téže pušky, která uhájila kdysi jím nyní prokletou komtessu.

Tato však kletby nijak nezasluhovala. Energicky vynutila si na svém otci opětný přístup na místa jí tak posvátná a zvěděvši o neblahém skonu svého milence, navršila a obehnala rov nad jeho tlícím tělem a zde celé dny i noci v žalu trávila. Slzy její hojně skrápěly rov ubohého hocha a vždy jarem vyhnaly na tisíce něžných růžových kvítků horského petrklíče nejmenšího (primula minima), jejž horalé význačně jmenují „Habmichlieb!“ — —

Aj hle, mezi tím co já s cynickým úsměškem páral starou pověst našich horalů, má vlídná společnice uvila z těch něžných horských květů celou kytici. Máš štěstí, milé dítě, že jsi v Čechách a na pozemku hraběte Harracha. Kdybysi utrhla takový petrklíč na pruské půdě, zaplatíš za to větší pokutu, než kdybysi od Krakonošovy kazatelny někomu ve Sněžné jámě hlavu kamenem rozbila. Nevěříš-li, přečti si to na tabuli pod Sněžkou!

Vidím-li však, s jakou něžností tiskneš ta milá horská kvítka ku své rozechvěné hrudi, ku svému něžnému srdci, tož nejen nezazlívám ti ale svedu tě ku daleko bohatější zásobárně horské flory, a přeju ti jen, aby celý tvůj život byl taková pestrá a přece nevýslovně něžná a krásná kytice, jakou vyneseš ve svých ubělových ručkách ze strání a úpatí našeho Kotle.

Hle! na jeho jihovýchodním boku šklebí se dvé jam, v mnohém podobných oněm Sněžným jamám na severozápadním boku Velkého Šišáku. Avšak jak hrůznou

je stafáž těchto žulových pyramid, rozsedlin a holých srázů a jak vlídnou je malebná, svěží zelení a obdivuhodnými květy vroubená a porostlá kotlina a sráze těchto. Nejsličnější horská kvítka a téměř i nejvzácnější rozmrhala zde příroda zejména ve velké jámě, která je od menší rovněž ostrým hřebenem oddělena.

Příležitost dělá zloděje! Uvíjej kytici z té horské nádhery, milé dítě, a já se při té příležitosti zhostím krátké přednášky o floře krkonošské.

Botanikům nejvděčnější vycházku slibuje konec května a začátek června. V tu dobu jsou také Krkonoše nejkrásnější a putování jimi nejvděčnější. Jsou to opravdové velehory celým rázem svým. V údolích a úbočích značné zbytky sněhu, divokými proudy vod přeplněná řečiště děsně hučí, vodopády Labe, Pančavy, Úpy, Mumlavy, Pudlavy a bystřic v Sedmidolí skýtají čarokrásný, úplně sytý a nota bene tentokráte také pokud Labe a Pančavy se týče nehonorovaný obraz za letní doby jen zpola tušených vděků, v záři jarního slunce duhovou klenbou věnčených.

Z probouzejících se lesů vane vstříc všude opojná vůně temného jehličí, jež oživuje jasná zeleň buku a modřínů a v úpatí hor i na jich stráních vedle sněhových vrstev vykukuje do světa pestrá barva horských květů: lomikamen vstřícnolistý (saxifraga oppositifolia), zmíněný již petrklíč nejmenší (primula minima), koniklec horský (pulsatilla alpina), moruška (rubus chamaemorus) a jiné. Zvláště pak lomikamen, primulka vyskytují se velice houfně, tak že ze zdáli podobají se růžovým návějím.

Primula minima jest ze všech horských květů nejspanilejší a také jediná těší se na hranicích Německa zákonné ochraně před úplným vyhubením, právě jako protěž alpská. Ladná tato bylinka dosahuje výšky až 3 cm. Listy má klínovité, po stranách celokrajné, z předu uťaté a zubaté, holé, tučné a dužné. Tulí se k zemi, tvoříc jednotlivé husté růžice. Kratičký stvol jest ponejvíce jednokvětý (zřídka 2—3 květý); kalíšek květný jest až 8 mm. dlouhý, zelený s purpurovým nádechem. Korunky jsou krásně růžově nachové, s laloky dvojklannými neb pětidílnými. Roste pouze v nejvyšších polohách hor krkonošských a jméno své vzala od zakrslého vzrůstu.

Druhou specialitou, ale ne už tak vzácnou je koniklec horský (pulsatilla alpina, anemone alpina). Bují rovněž ve vysokých polohách a jmenovitě svah mezi Sněžkou a Úpou jest vítán touristům, kteří v letě zbytky květů koniklece, jimž se říká „čertovy vousy", zdobí své klobouky.

Cennější předešlé jest sasanka narcissokvětá (anemone narcissiflora), která vyznačuje se nad jiné sasanky naše především mnohokvětým stvolem 20—30 cm. vysokým. Květy, jichž bývá z pravidla v okolíku 3—8 (mnohdy i více), jsou čistě bílé, zhusta též narůžovělé. Kvete v měsíci červnu, kdy svěží zeleň oživujících svahů horských zdobí zlatožlutou barvou velikých květů kuklík horní (geum montanum). Bylina tato jest po celém svém povrchu porostlá jemnými chloupečky žlutavými hedvábného lesku.

Květy hořce tolitového, krásně sinomodré, zřídka bílé, jsou v horách zjevem praobyčejným, avšak ani v další pestré směsici horských bylin nelze přehlédnouti pěkné velkolisté dekorativní květiny kýchavice (veratrum lobelianum), jíž i na nižších polohách se často naše oko občerství.

V měsíci červenci nejvíce vynikají modrým svým květem krkonošské druhy oměje či šalamounku.

Botanicky nejzajímavějšími jsou četná údolí a jámy, jichž rostlinstvo rozmanitostí svou a bujností vzrůstu až překvapuje. V místech těch leživá obyčejně sníh

dlouho, ale jakmile zmizí, jest vývin vegetace velice rychlý. Ku vzácné pestrosti rostlinstva v obou Kotelných jamách, v jamách Sněžných, v Labském a Obřím dole, jakož i v údolí Bílého Labe přispívají především tyto druhy bylin: modrofialové hrozny stračky vysoké (delphinium elatum), modré druhy šalamounku, bílo a růžokvětá žluťucha orlíčkolistá, bělokvětý pryskyřník omějolistý (ranunculus aconitifolius), modrokvětý mléčivec (mulgedium alpinum), růžová věsenka (prenathes purpurea), bodlák lopuchovitý (carduus personata) s korunami pěkně nachovými, zlatohlavá lilije (lilium martagon), druhy kokořiku (polygonatum), vzácná babí jahoda (streptopus amplexifolius). K nejhledanějším a spolu nejozdobnějším patří angelika větší (archangelica officinalis), jež obrovským svým vzrůstem (až 2 m. vys.) imponuje; dále mázdřivec rakouský (pleurospernum austriacum), řídký sice druh, ale svými velikými, čistě bílými okoliky květu zdaleka patrný. Také hávez bělolistá

Hraběcí letohrádek na Novém Světě.

(adenostyles albifrons) krášlí své rodiště trojhranně srdčitými, světle zelenými, vespod bílými listy a světle nachovými bohatými květy.

Rašelinná místa, jakými jsou jmenovitě labská, navorská a pančavská pláň vyhání jmenovitě morušku nám již známou, dále černou šichu (empetrum nigrum), která podobá se vzhledem svým vřesu, mezi nímž také namnoze vyrůstá. Květy má nepatrné, růžové neb nachové, které dospívají v černou bobuli. Mimo těch najdeme zde: vlochyni (vaccinium uliginosum), která svými bílými neb narůžovělými květy a modravými plody dosti podobá se borůvce; dále i klikvu bahenní neb žoravinu (vaccinium oxycoccus), již měsíc květen a červen zdobí něžnými nachovými kvítky. Bobule této květiny jsou krvavě červené, jakými planou brusinky našich lesů.

Ku vzácnějším bylinám na rašeliništích patří též kýchavka bažinná (andromeda polifolia), jež má více konečných, okoličnatě sloučených květů s korunkami načervenale bílými, kalichem a listy růžovými; dále všivec krkonošský (pedicularis sudetica), jenž vzdor svému nepěknému jménu přece krvavě nachovými korunami krásně vroubí místa bažin a rašelinišť. Nejčetněji jsou pak v bažinatých místech zastoupeny: kropenáč ozimý (sweertia perennis), jenž po ocelově modrofialových, temněji tečkovaných korunách v červenci a v srpnu poznán bývá a babí květ (bartsia alpina). Břehy četných praménků a potůčků v horách svými drobnými žlutými kvítky zdobí sestra naší krajské fialky, violka dvoukvětá (viola biflora).

Než také i louky kolem příbytkův horalů, jakož i travnaté svahy horské honosí se množstvím krásných horských bylin; tak zejména krásně zlatožlutými

Vodopád Mumlavy.

hojnými květy z bujné zeleni vyniká a k pestrosti pažitu horského přispívá mochna zlatá (potentilla aurea). Růžová barva též četně jest zastoupena a to ponejvíce rdesnem „hadí kořen“ zvaným.

Řád složnokvětých zastupují obrovskými květy žlutými především achyrophorus uniflorus a crepis grandiflora (škarda velikokvětá). Vzácné jsou mnohé druhy jestřábníku (hieracium), z nichž četné řády j. rudokvetý jest nejvýznačnější. Též prha chlumní (arnica montana) náleží ku bylinám význačným a těší se i značné pozornosti touristův. Mnohá hornatá místa v dolinách poseta jsou violkou žlutou (viola lutea), kteráž nejvíce podobá se naší macešce polní a jest pramáti všech našich macošek zahradních.

Také vstavače či orchideje zastoupeny jsou čestně vemenníky (platanthera bifolia a viridis), z nichž prvý přelibou vůní vyniká a mylně konvalinkou zván bývá. Pětiprstka (gymnadenia) přichází ve druzích dvou: pětiprstka obecná (gymnadenia conopea) vyskytuje se v ohromném množství na některých horních lesních neb humusových lučinách, které světle nachovou barvou svých květů úplně zbarvuje; pětiprstka bělavá (gymnadenia albida) pouze na nejvyšších travnatých místech se vyskytující, patří mezi nejcennější druhy horských bylin. Též bradáček vejčitý a srdčitý (listera ovata a cordata) jsou vzácnými vstavači krkonošskými, jichž počet není tím nikterak vyčerpán, neboť na mnohých místech houfně vyskytují se i vstavačovité druhy nižin.

Ke vzácným křovinám v údolích krkonošských a na skalnatých srázích se vyskytujícím patří meruzalka horská a skalní (ribes alpinum a petraeum), jakož i nejvzácnější druh hruše „muk krkonošský" (Zwergmispel — pirus sudetica). Také vzácnými jsou druhy vrb: vrba zakrslá (salix herbacea) a vrba laponská (salix Lapponum). Lesům krkonošským jsou nejlepší ozdobou bujné exempláry přerůzných druhů kapradin, z nichž mnohé vzrůstem svým velice vynikají nad celé své stinné okolí. Nám nejbližší vzácnou kapradí je kadeřavec či kapraď kadeřavý (allosorus crispus), který se vyskytuje v obou Kotelných jamách a nejhojněji bují na severním svahu Velikého Šišáku (V. Kola) do Sněžných jam. Kapraď ruznolistý (blechnum spicant) zdobí vyšší polohy lesů, woodsie horská (wodsia hyperborea) pouze skalnatý nepřístupný okraj malé Sněžné jámy. Z druhů osladiče uvésti dlužno polypodium vulgare, dryopteris, phegopteris a Robertianum. Hasivka orličí (pteris aquillina) zdobí řídké lesy na jižním a západním svahu Žalého, místy obrovskými exempláry. Vzácné druhy sleziníku (asplenium) červeného, zeleného a routičky zední vyskytují se často právě jako kapraď křehký.

Světlé lesy vysoké krášlí svými temně zelenými tuhými listy mohutné exempláry aspidium lobatum (kapraď laločnatý), kdežto kapraď ostnitý (aspidium spinulosum) zase světlou zelení vyniká. Mimo těch vyskytují se na horách i kapradiny nižších poloh, ku př. kapraď samec a jiné. Plavuně obecná, pučivá, sploštělá, horská a jedlová vyskytují se porůznu, vzácným je však vraneček brvitý (selaginella spinulosa), který roste jen v Čertově zahrádce a na Kotli, zejména na rozvalinách starých dolů v Kotelné jámě, kde právě dlíme.

Nejvzácnější naposled! Koniklec jarní (pulsatilla verna) roste pouze v Čertově zahrádce; rozchodník růžový (sedum rhodiola) poskrovnu jen v Kotelných a Sněžných jamách a na svazích Sněžky; rozchodník plazivý (sedum alpestre) v Kotelných a Sněžných jamách; kopýšník tmavý (hedysarum obscurum) pouze v Čertově zahrádce; dianthus Wimmeri, vzácná to forma hvozdíku pyšného (dianthus superbus) pouze na Kotli a v Čertově zahrádce; prorostlík dlouholistý (buplenium longifolium) v Kotli, Čertově zahrádce a místy i v údolí Bílého Labe; protěž nízká (gnaphalium supinum) na okraji Kotelných i Sněžných jam, v Labském dole, na Krakonoši, Studničné a jinde; zimozel severní (linnea borealis) pouze v malé Sněžné jámě; pochybek tupolistý (androsace obtusifolia) též jen v malé Sněžné jámě.

Nepřístupná téměř místa Sněžky svými blankytnými korunkami krášlí rozrazil chudobkovitý (veronica bellidioides) a rozrazil horský (veronica alpina). Nepřístupná namnoze skaliska v Kotelných a Sněžných jamách, jakož i nejvyšší svahy Studničné zdobí nejcennější druhy našich lomikamenů, z nichž uvedený již lomikamen vstřícnolistý je nejčetnější. Druhy lomikamenů: bryoides, nivalis, moschata jsou pravými

skvosty Sněžných jam a od úplného jich vyhubení chrání je pouze jen nedostupnost jejich nalezišť.

Počet zběžně vytčených druhů bylin krkonošských není tím ovšem nikterak vyčerpán. Vyskytují se v Krkonoších i kvítka našich luhů: sedmikrásky, třezalky, pampelišky, mochny, petrkliče, silenky a celá řada jiných. Ty objevují se nejen po celé naší cestě do hor, ale i v Krkonoších přispívají ku velké rozmanitosti květeny horské, v jejíž spanilém obraze rádo se kochá oko každého ctitele přírodních krás. Všaktě také i horalé rádi si všímají svých horských květů, a to nejen ze záliby, ale i z praktické potřeby. Květy horské, toť jejich horská lékárna, a staré krkonošské pořekadlo praví: „Urodí-li se v letě mnoho borůvek, bude málo pohřbů“! Horal zná i byliny, jichž se dobytek na pastvě ani netkne (veratrum, aconitum), a zná byliny, kterých zvláště vyhledává (mulgedium), a něí se tak znáti zdárnou neb zhoubnou moc těch květů. Čistě žluté hlízy zlatohlavé lilie dávají horalé užívati dobytku, aby máslo měli žluté. Některé pak květy zvláště trefně označují: tak jestřábník rudokvetý (hieracium aurantiacum) jmenují „Feuerblümchen“, vzácný druh starčků jmenují „rothe arnica“, nejmenší primulka zove se u nich „Habmichlieb“ atd.

K náležitému seznání květeny jednotlivých míst v Krkonoších zvláštního doporučení především zasluhují obě Kotelné jámy, které jsou s české strany velmi snadno dostupnými a poskytují milovníku horské flory vítanou příležitost, aby zde větší a lepší její díl seznal. Zejména pak bohatstvím rozných, vzácných druhů vyniká jáma velká a okolí starých opuštěných dolů, kteráž místa jsou v pravém slova smyslu zásobárnami nejcennějších skvostů flory krkonošské, a jsou proto také nejvíce vyhledávána.

Tolik o floře krkonošské. A nyní opět obraťme pozornost ku pobočnímu hřbetu. Cestou Františka Josefa dojdeme ku Kotelské boudě a nedaleko z ní odbočíme v levo ke Krkonoši. Četné horské bystřice sbíhají se tu před námi a tvoří Malou Jizerku k jihu kvačící. Konečně dospěli jsme ve výši 1419 jihovýchodního výběžku poboční větve a to nejvyššího i nejdelšího, který označen je jménem *Krkonos*, od něhož souhrnné pojmenování hor krkonošských pochází. Východní jeho část jmenuje se *Zlaté návrší* nebo *Misečný vrch* (1330), kteréž jméno vzal od misovité kotliny, jež se pod ním nachází a ze které Miseční boudy mile vyzírají. Nejzazší pak díl Krkonoše od Zlatého návrší plochým sedlem „Svinskými loužemi“ oddělený, slove *Medvědín* (1241) a kloní se již příkře k *Dívčí stráni* a v údolí Labe nad Bedřichovem. Severní úbočí Krkonoše spadá tak zvanou *Strmou strání* (Gehänge) velmi srázně v údolí Labe a bizarním útvarem skalin, spoře jen zelení zbarvených nemálo lahodí očím touristů Labským dolem se berouchích. S vrcholu Krkonoše otvírá se úchvatné panorama do Sedmidolí, zejmena do Čertova dolu, na ostrý jakoby ještěří hřbet Kozí, a hlavní hřeben s dominujícím mu vrcholem Sněžky.

Na západ vysílá Kotel *Lysou horu* nebo *Mumlavský vrch* (1343), za níž táhne se dlouhý vrch *Plech* nebo *Plešinec* (1210), jehož ryze české jméno vzniklo od holin na vrcholu této hory se vyskytujících. Německé jeho jméno Blech-Kamm jest úplně nesprávné. Úboči Plešince spadají prudce k údolí Mumlavy a Seifenbachu. Poboční větev končí nad Harrachovem vrchem *Ptačincem* (Vogelstein) ve výši 940 metru, a nesahá tedy tak daleko na západ jako hlavní hřbet, od něhož ji dělí libokrásné *údolí Mumlavy*. Tato roztomilá říčka sbírá své prameny na severozápadním úbočí Kotle v *Mumlavské studni* pod Krakonošovou růžovou zahrádkou a spadajíc v půvabný *důl Mumlavy* pojí se s Malou Mumlavou. Pohodlně upravenou cestou v hlu-

bokem, tmavou smrčí a jasnými buky šumně vzdouvajícím lese sledujme tok těch bujných sester, které tu v tvrdé nepodajné žulové skále vymlely si dráhu ku svým kratochvílím a hrám a přes mohutné skalní stupně a balvany letí vpřed jakoby v závratném opojení.

Všaktě již k sesterským jejich hrám bystře přitočil se nový horský druh, Vosecký potok, a za ním s vysokého Jakšina hlubokou a divokou roklí spěchá v družnou besedu bouřný Luboch (Lubošský potok) a Černý potok. Nastávají chvíle ceremonielních pozdravu. Mumlavy v loktech horských druhů cudně se shlíží v tak zvaných „Čertových pánvích" (Čarodějské také i Obří kotle), a hopkují s nimi žulovým korytem laškovný menuet. Jak dlouho? Hle tam vyholená stráň Ptačince nastavila naší veselé horské družině dva mohutné žulové spády. Roztoužení tanečníci netuší úkladu od starého plesnivého Ptačince, a huš, už letí celá družina střemhlav v plesném jásotu a křiku do hlubokého koryta a než se vzpamatovala, už zase přes druhý spád přes 9 metrů hluboko se válí a padá v bouřlivém smíchu a plesu. Toť *hoření a dolení vodopád Mumlavy*, jeden z nejzajímavějších, nejvděčnějších a nejzamilovanějších. Dole pod vodopádem zřízena je lávka, odkud je pěkný pohled na oba vodopády, zejména na dolejší, nad nímž slunce často z vodní páry klene čarokrásný duhový oblouk. U doleního vodopádu zříditi dal J. O. hrabě z Harrachu letní restauraci, aby zde cizincům poskytnuto bylo nejen vítané občerstvení po sestupu s vysokých hor, ale spolu umožněna jim příležitost zajímavý obraz přírodní oběma vodopády tak úchvatně vytvořený dosyta duší pojmouti. Zde také si dává dostaveníčko v parných dnech pražská společnost v Harrachově a na Novém Světě v leté porůznu roztroušena. A v témž čase šumí zde i třetí vodopád: to pražské paničky při pletení punčoch zapřádají svou besedu.

Úskok potutelného Ptačince Mumlavu a její druhy čertovinkou naladil. Od vodopádu už tak spůsobně nekoketuje, ale v rozpustilém poskoku výská a pádí v před, tvoříc celou řadu nových menších slapů. Po pravé straně v hlubokém lese statně ji přizvukuje neméně rozpustilá čertice *Bělá*, kterou rovněž Jakšín zrodil. Sledujme střední cestu mezi oběma a za nedlouho usmívají se již na nás vlídné, čisté domky vesnice Harrachova, nad nimiž svou mohutnou lebku do výše 1007 metrů vypíná táhlý *Čertův vrch*. Do obou potoku jakoby rarach vjel. Mumlava vlítla na Harrachovskou šindelku, rozklepala ji, a už ta horská smeť rozprchla se po stráních a lukách, jakoby si hrála na schovávačku. Za ní kvačí Bělá v bujném poskoku a ten Čertův vrch má veselou podívanou, až mu slzy smíchu perlí po jeho mohutných vousech a stékají v úžlabí Mumlavino.

Harrachov spolu s *Novým Světem* a *Seifenbachem* tvoří jednu osadu. Prvá dvě místa jsou poslední dobou hledaným letním zátiším a zasluhují také nejvřelejšího odporučení. Vysoké hory lesy porostlé a celek půlměsícovitě vroubící přivádí sice množství srážek, to vše ale lahodná poloha, lesní zátiší, půvabné procházky, čistý úpravný vzhled spojené dědiny a zdravý, silný vzduch daleko vyváží. Dukazem toho, že cizincum nestačuje již ani počet hostinců a k disposici daných domů, z nichž zejména Fričova a Pošepného nádherná vila Harrachovu vévodí.

Harrachov založil spolu se sousedním Novým Světem k severozápadu mezi Kamenitým potokem a Mílmicí se prostírajícím, Alois Tomáš říšský hrabě z Harrachu. Stalo se tak úpadkem skelné huti staršího Seifenbachu, následkem čehož udělil hrabě Harrach r. 1714 dovolení Eliási Müllerovi k vystavění nové skelné huti, dav spolu ihned základ k oběma novým vesnicím Novému Světu a Harrachovu. Osady tyto zkvétaly tak utěšeně, že již r. 1750 honositi se mohly školou. Kostel

sv. Václavu zasvěcený obdržela obec Harrachov teprve v letech 1822—28, jest ale již tak schátralý, že hrozí sesutím. (Patronem jeho je náboženská matice.) Vnitřní jeho výzdoba je prajednoduchá. Skleněný oltář a korunník, dar to novosvětských hutí skelných, jsou jeho hlavními ozdobami.

Dějiny Harrachova jsou velmi chudičké a i ty, jež jsou, daly Harrachovu hutě novosvětské. Tyto již r. 1763 převzal rod Harrachovský ve svou vlastní správu, v následujících letech je ale opět pronajmul a teprve r. 1795 převzal Jan hrabě z Harrachu skelné hutě do vlastní správy a přivedl výrobu křišťálového skla, jakož i rafinaci skla na vysoký stupeň dokonalosti. Od té doby rozvíjel se průmysl sklářský jak na Novém Světě, tak i v sousedním Harrachově a vůkolí tak bystře, že znenáhla jal si podmaňovati celý svět. Byl ale také již svrchovaný čas, neboť ačkoliv ku konci minulého století v Čechách na 70 hutí pracovalo, které asi 5000 dělníků přímo zaměstnávaly a ročně asi $2\frac{1}{2}$ millionu zl. čistého výtěžku vykazovaly, přece jen to byla doba očividného úpadku. Přednosti, které během 17. století českému sklu křišťálu zjednaly převahy nad slavným sklem benátským, utrpěly koncem minulého a na počátku nynějšího století sklářským fušerstvím, právě jak tomu bylo i u jiných průmyslových odvětví, zejména u zboží granátového na Turnovsku. Ozdoby nebyly prováděny s takovou dokonalostí a jemností, jako v dobách rozkvětu brusičského a ryteckého umění, v dobách rudolfinských, a formy, které dříve harmonickými a ušlechtilými liniemi se vyznamenávaly, pozbývaly svého někdejšího ladu. Okrasy omezovaly se zvláště na probrušování skla přejímaného emailem (plaqué) a na zlacení okrajů neb hran. Sklo křišťálové ztrácelo obliby a výroba vrhala se na skla komposiční, z nichž vyráběny i předměty foukané (duté), jako vázy, košíčky, sklenice atd. Bylo proto na čase, aby křišťálovému sklu českému zjednána byla stará česť a o to zásluhu měl v hutích novosvětských zmíněný již Jan hrabě z Harrachu. V témž čase (1804) navštívil hutě novosvětské arcivévoda Josef, rok na to pak i arcivévoda Rainer. Oba hosté podnikli z hutí novosvětských vycházky k Labské studni, Sněžným jamám a na Velký Šišák, a vrátili se přes Krkonoš, Zlaté návrší, Misečné a Krausovy boudy zpět do Nového Světa.

Kolem r. 1840 razila si výroba skelná jiné opět směry. V době té nabývalo obliby sklo rubínové, zbarvené zlatým purpurem. Později objevilo se sklo pryskané (cruquelé), ledové a irisované, načež rozvojem průmyslu chemického umožněn byl pokrok u výrobě skla barevného, průhledného, opálového a kostěnkového (poloprůsvitného). S postupem této výroby pokračoval i rozvoj malby na skle. František Arnošt hrabě z Harrachu dal v té době vystavěti skelnou huť novosvětskou z kamene a přivedl spolu se svým synem J. O. Janem hrabětem z Harrachu sklářství novosvětské k nejvyššímu stupni rozkvětu, takže výrobky hutí byly na všech čelnějších světových výstavách (Vídeň, Berlín, Londýn, Mnichov, Paříž, Moskva, Filadelfia, Sydney, Melbourne, Terst, Boston, Antverpy, New Orleans, Barcelona atd. atd.) první cenou vyznamenány. Harrachovské skelné hutě jsou každému přístupné, kdož u ředitelství se opoví. Mají tři tavicí pece, z nichž dvě jsou povždy v činnosti. Ročně spracuje se skla v ceně 300.000 zl., k jehož rozmělnění a úpravě se pálí na 14.000 m.³ pařezu neb polomu.

Sklovina rozpouští se v pánvích z ohnivzdorné hlíny sestrojených, jejíž výroba, mělnění ve stupníku, kvašení, pěchování, formování, sušení a vypalování vyžaduje dobu téměř celého roku. Z téže hlíny, která se vyskytuje na Moravě u Mohelnice, v Německu a Švédsku a odtud se přiváží, hotoví se i cihly, z nichž

pece se staví. K výrobě skla používá se křemene saského od Drážďan, také i norvéžského, jehož se však málo užívá. Kvalita drážďanského písku je výtečná; obsahujeť až 99·5% čisté kyseliny křemičité. Křemene domácího se jen málo používá, neboť ten nutno před přímým upotřebením páliti, hasiti, mleti nebo tlouci a konečně vysívati — úprava to velmi pracná a nákladná.

Tavení křemene napomáhá uhličitan draselnatý a sodnatý, výrobky to domácí z odpadků cukrovarnických, t. zv. melassa, jež však značně procent uhličitanu sodnatého obsahují. Posléze se přidává i vápenec. Vzájemný poměr surovin ke křemeni mísených jest ovšem pro každý druh skla zvláštní a určitý. Vedle těchto sloučenin přidává se i suřík (olověná skla), borax (boraxová skla), ledek atd., a arsenik ku čistění skelné hmoty. Smíšenin ku barvení skla jest velká řada: kysličník cíničitý a fosforečnatý barví bíle, chromový modrozeleně, železitý zeleně, kobaltový a mědičitý modře, niklový slabě modře, mědičnatý modře až rubínově červeně, uranitý žlutě až do zelena, stříbrnatý žlutě hnědě až i černě, baryt modře, stroncian červeně, kobalt modře, chrom žlutozeleně, burel fialově až do černa, chlorid zlatový červeně atd. atd. Poměrné složení mísenin těchto jest ovšem prací veledůležitou, neméně však způsob vlastní výroby. Formování skla musí býti velmi přesným a jistým, každému druhu skla i nádob přiměřeným. I tempo, v jakém dělník píšťalkou sklářskou mává, ji vztyčuje nebo k zemi kloní veliký má vliv a účinek na tvar výrobku ano i nepatrné vdechnutí i vydechnutí jest tu důležitým činitelem. Zvláštní to nadání stalo se také v rodinách českých sklářů v pravdě dědičným.

Hotové předměty chladí se v tak zvaném „červeném žáru“, načež po vychladnutí řežou se a brousí na kamenných kotoučích, na lipových pak nebo topolových ano i korkových dodává se hranám a okrajům potřebné hladkosti a lesku. Některé předměty nyní bývají opatřeny malbou, načež přichází poznovu do peci, aby email a malba se sklem se spojily. Do jiných (sklenic) vrývá ocelová jehla malebné ornamenty, které pak kyselina křemičitá ladně vyleptá. A teprve nyní, když jsou předměty úplně vypracovány, přichází do skladiště a odtud se svým průvodním pasem v podobě malé cedulíčky na dně jich přilepené, do výstavního sálu, který nakupenými zde skvosty působí zvláště na dívčí družinu, s utajeným dechem před branou sv. manželství stojící, dojmem okouzlujícím.

Tu nejkrásnější výbavu z nich přeju i tobě, má laskavá čtenářko!

A nyní podej mi laskavě rámě, a já dovedu tě příjemným údolíčkem Kamenitého potoka ku hraběcímu Harrachovskému letohrádku. Jest rozložen v malém příjemném lesíčku nad Mumlavou již od roku 1840 a jest až na moderní vytápění vzduchem zařízen ve všech prostorách po staročesku. Staročeský selský nábytek, truhly, stoly, židle, skříně, kolovraty, ano i ty záclony smějí se tu na tebe v pestrých svých hávech. Hraběcí rodina zde obyčejně dlívá v době honů na tetřevy. Pod letohradem pozoruhodný je ústav pro umělý chov pstruhů, roku 1873 od J. O. Jana hraběte z Harrachů zřízený. Veselý tu pohled skytá čilé mraveniště mladičkých pstruhů, jedva vaječné blanky se zbavivších. Dlužno pak podotknouti, že turistům jak do letohradu tak i do ústavu pro umělý chov pstruhů jest přístup vždy volný.

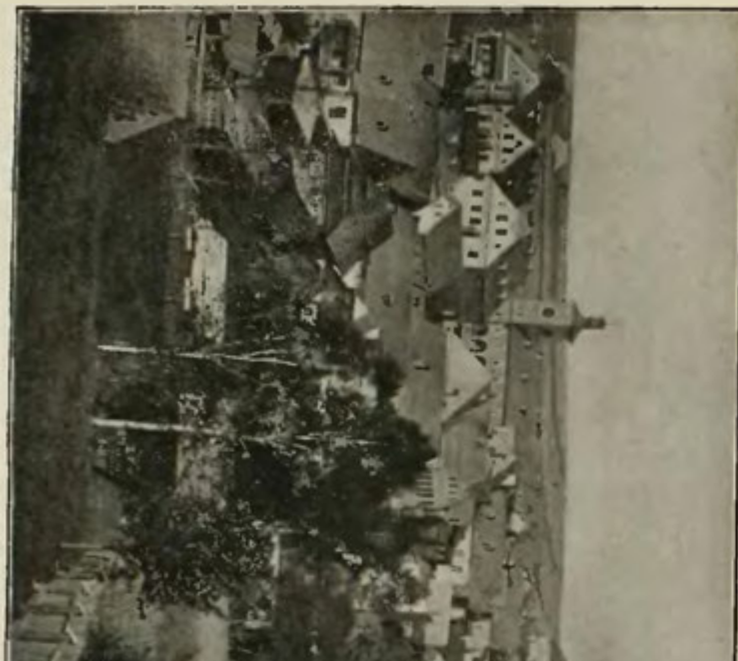
K nejpříjemnějším procházkám zve mohutný Čertův vrch, po jehož boku ve velikých závitech krouží se tak zvaná Janova cesta kolem špičaté skalní kupy *Janovy skály* (1006 m.) a spadá do rozkošného údolí velké Jizery, poskytujíc uchvatný pohled na pohraniční hřbet hlavní i poboční, na malebné roztroušené trojosadí Seifenbach, Harrachov a Nový Svět, jakož i k západu na rozsáhlé horstvo

jizerské, z něhož nám nejbližší *Zalov* (Haidstein) vypíná se do 966 m., *Štěpánova výšina* (Stefanshöhe) do výše 958 m. Na tomto kopci zřízena je vysoká rozhledna i z Nového Světa jasně patrná, kterou zde postavil r. 1848 kníže Rohan ku poctě arciknížete Štěpána. Týž stav se r. 1844 místokrálem v naší zemi, zmírňoval nedostatek práce a bídu horalů stavbou horských silnic, pročež z vděčnosti nazván tento kopec a rozhledna jménem jeho. Vyhlídka z kamenné rozhledny této 15 m vysoké a v gotickém slohu stavěné je vysoce znamenitá jak po horstvu jizerském k Obrázku a Ještědu, tak i krkonošském ku Sněžce a ti, kdož do hor přichází od Železného Brodu přes Tannwald, používajíce výhodného a častého spojení poštou novosvětskou, nechť nelitují nad Wurzelsdorfem, sirnými lázněmi známým, kde již začíná silnice spadati v údolí Jizery, zabočiti v pravo ku Štěpánově výšině. Příjemná jest sem i cesta z Nového Světa údolím Mumlavy a Jizery, dvě hodiny trvající.

Jiná hledaná cesta vede na sever k novosvětskému průsmyku, opouští říšské i zemské hranice ve výši 816 m. a obrací se ku Jakobsthalu, nad nímž se zvedá charakteristická skalní kupa hlavního hřbetu krkonošského, Kočičí skála. Odtud vine se ku známým hutím sklářským Josefininým a údolím velkého Zackenu do Marienthalu. Odbočka z této cesty vede od Josefininých hutí ku pěknému vodopádu Zackenu, načež vystupuje ku nové Slezské boudě a přes hranice zemské spadá údolím lubošského potoka k Mumlavě. — Příjemnou je i hodinu pouze času vyžadující procházka z Nového Světa k vrcholišti potoka Kamenice (Steiniges Wasser), který na Žlabském vrchu vzniká, hlubokou roklí teče a na hořejším toku svém tvoří pěkný vodopád „*Splávek*" (Plattenfall). — Nejpůvabnější však je procházka z Nového Světa do údolí Velké Jizery. Příjemná cesta ta vede zprvu po břehu Milmice, která vzniká z několika pramenů v Pruském Slezsku a to na Tisově návrší (Theishübel), jakož i v bařinách u Kočičí skály a nasycena u Nového Světa Svinským a Černým ručejem, strouhou Lopatnicí a mohutným potokem Kamenicí ztrácí se v *Janově údolí* ve vlnách Mumlavy.

Janovo údolí prostírá se odtud až tam, kde Mumlava vtéká do Velké Jizery a bylo nazváno ku poctě J. O. Jana hraběte z Harrachů, který zde zříditi dal pilu a stoupy na křemen. Tam, kde Mumlava s Jizerou se pojí, přepíná tuto směrem k Wurzelsdorfu velký kamenný most v letech 1852–1855 nákladem 65.000 zlatých zbudovaný. Zde jest také rozhraní hranic našich a hranic Německa, ostrý hrot zde tvořícího, jakož i rozhraní velkostatků hrabat Harracha, Šafgoče a knížete Rohana. Kolem hraničního mýta a spolu hospůdky obrací se nyní silnice po boku bouřící Jizery na jihovýchod a spadá do divokoromantického temného *dolu Jizery* (Isergrund) po jedné straně Štěpánovou výšinou, po druhé Čertovým kopcem velice zúženého, který hlubokými roklemi střelhbitě ku Jizeře valí své vody: Dlouhý potok, Prudký ručej a Hranický potok. Čertovým kopcem končí také zde u Jizery první větev pobočního hřbetu, která odlučuje se od tohoto u sahlenbachských Dvorských bud a sice tam, kde Zadní Plech sbíhá se s Lysou horou. Větev tato níží se k západu a slove všeobecně pro svůj plochý hřbet *Kraclovou rovinou* nebo *Čertovou plání* (949 m.). Zvedá se pak ve skaluaté hoře *Studenově* (Kaltenberg) do výše 986 metrů, načež za horským sedlem, nímž vede stará pohorská silnice z Rokytnice přes Seifenbach k Harrachovu, stoupá značně tvoříc Janovu skálu a Černý kopec. Údolím Jizery je tato větev přímo uťata, a tvoří onu divokou staťáž v dole Jizery.

Zmíněnou již cestou Janovou, která byla r. 1879 před exkursí české lesnické jednoty zřízena J. O. Janem hrabětem z Harrachu, možno z dolu tohoto po Čertovém

Jilemnice.

vrchu a Čertové pláni projíti celou tuto větev pohodlnou cestou až do Dvorských bud. Hřeben tento nemá žádného značnějšího rozšíření. Lysá hora vysílá směrem k Sahlenbachu malý výběžek *Riegrův vrch*, od Kaltenbergu pak ku Dolní Rokytnici táhne se *Dolejší* a *Hořejší hřebínek*.

Ponenáhlu šíří se údolí Jizery do *údolí Vilémova*. Po pravé straně za řekou rozložena jest zajímavá česká a rázovitá osada *Paseky* se svými díly *Havírnou*, (kdež prý kdysi dolováno tak dlouho, až šachty se propadly a pracující havíře zasypaly), dále *Makovem*, *Vystrkovem*, *Zabilým* atd. Leží sice již v Pojizeří, nebude však na škodu, stavíme-li se tam. Vždyť ten zdejší lid, ačkoliv na druhém břehu Jizery a kolem dokola bouří zpupný a hrdý soused německý, dovedl právě v této Thermopylám velmi podobné soutěsce statečně zabrániti nejen postupu cizoty k Olešnici, Vysokému n. J. a dále do Semilska, ale on zachoval si i svou rázovitou řeč, své zvyky, pověry a svůj mrav, takže stalo se modou, že po cestách Karolinou Světlou ukázaných beřou se nyní četní belletristé v letě o prázdninách k Pasekám, a zde ten samorostlý mrav a zvyky bedlivě studují a zaznamenávají. (Uvádím jen rázovité Raisovy kresby.) *Vlastní* Paseky leží na jižním boku *Mechovince*, nad nimi až do výše 803 m. své skalnaté témě pnoucího. Protějšek Mechovinci nad Havírnou tvoří *Hromovka* (Donnersberg) až do výše 911 metrů, jejíž boky kloní se k romantickému dolu Jizery. Hromovka přijala název svůj od častých úderů bleskem, při nichž mnoho prý lidí o život přišlo. To stávalo se za dob dolování v místech těchto.

Paseky dle posledního sčítání mají 230 čísel se 1439 obyvately, z nichž je toliko 62 Němců. Osada má drsné ponebí; domky kolem kostelíka od r. 1789 sv. Václavu zasvěcenému leží ve výši 640 m., nad kostelem pak dosahují 776 metrů, takže úroda je zde velmi sporá a dává jen žito a oves, zemčata a zelí. Proto se obyvatelstvo ponejvíce zabývá úpravou skelných korálů, umělým tkalcovstvím a soustružnictvím. Školnímu vyučování se zde již před stoletím náležitá pozornost věnovala; nynější škola vystavěna byla v letech 1844—45 a r. 1881 o jedno poschodí zvýšena. Osada byla dříve přifařena k Vysokému n. J. a teprve od r. 1852 dostala svého faráře. Toť skrovné děje dědiny jinak ne nepatrné. Všaktě Pasečtí občané brali od nepaměti vřelý podíl na osudech celého království a za pamätné doby táboru zmohli se i docela na meeting, o němž sice v pamětní knize není ničeho psáno, o němž se ale ví, že pasecké ženy na něm vůči jisté osobě projevily své smýšlení argumenty tak mocnými a přesvědčivými, takže této nezbylo nic jiného, než horem pádem kapitulovati.

Pasečtí jsou vůbec vlastní samorostlý kmen, od ostatního okolí valně zejména svou zvláštní výslovností se lišící. Libo-li, milá čtenářko, se mnou do hospody, tam při sklence sousedi pasečtí rádi rozvazují. Jen zataj smích, chutě pusť se do buďáčků (velkých to horských, budských, syrečků), a probůh, nečiň si žádných poznámek. Jsoutě pasečtí velice nedůvěřivými od té doby, co o nich noviny vynesly ledajakou kratochvilnou historku. Jako s těmi hodinami: že prý v Pasekách si udělali ze cvoků dvoje sluneční hodiny, aby když se jeden soused dívá kolik je hodin, ten druhý nemusel naň čekati. A je to lež, neboť v Pasekách o hodiny ani nedbají! Poslyš jen kmotra Tomše, jak u sousedního stola vypráví: — „a jak přilítne naše černá slepice na vokno a zakráká, tak je jedenáct, — hodejti, a máti postaví hrnce a vaří voběd“. — K obědu mívá pasecký občan obyčejně jahelník nebo hubník, o svátcích pak i kantoráky (knedle). O štědrém dnu přichází v některých domácnostech na stůl také t. zv. „děviti-

podlahová bába“ (bábovka.) Složení její je následující: nejdříve přide dolek, na něj sejr, pak zase dolek a na něj slívy, zase dolek a tu mák, pak dolek a hrušky a zase dolek a mrkev, pak dolek a jablka, dolek a zelí, dolek a tvaroh a posléze dolek a prník (perník), takže taková monstrosní kuriosita kuchařského umění vypadá věru jako krč (pařez). Zajímá-li tě úprava švestkových knedlíků po pasecku, zde k tomu recept: „Anu, naše máti nejdřive koupí damfonku (mouku z parního mlýna), co je za devět kelo, — naše máti jí také říká prodejovka — vona de dobře na vodbyt. Pak udělá takovej velikej pláskanec jako dolek a na něj naudá hromádky po pěti slívách, pak dá ještě jeden dolek na to, a starým plechovcem to kráji. Dříve máti válela knedlíky na stole — bodejti — ale von měl jen jednu nohu a byl u stěny uvázanej, a jak válela, vono se to všecko zrátilo. Vod těch čas válí na zemi. Máti vždy zamete a pak to válí na lochtuši“. Po takovém výkladu zdá se mi, že by málo kdo po paseckých knedlíkách zatoužil, ale pasečti toho nedbají: horský vzduch dobře tráví a po knedlíkách „menovitě“ o pasecké pouti je „dycky“ všude poptávka veliká.

A nyní sledujme rozprávku u sousedního stolu dále: „Velkou-li máte živnost“? ptá se prvý. „„Nevelkou,““ odpovídá paseckej. „„dyž sme bely na to dva, belo toho pro pět záměr (60 záměr do korce), ale teď sme se rozdělili a máme každý pul triho.““ „A což pak hospodářství?“ „„Nevalné. Dyž není sucho, máme dvě slepice, ňáký kůzle a dva králíky; ale tudle před lunèm bylo sucho a tu měli jsme jen jedno kuře a králíka: kozu máti prodala.““ — „A z čeho pak žijete?“ — „„Anu, já sú hadrář, já kupuji hadry a vozím je do Trutnova.““ Tedy pasecký obchodník, ale humor má jako usedlíci. Při jeho vzpomínce, jak se jednou v Trutnově „nacáknul“ a jak to potom dopadlo s kanduší (sukní) mátinou a homolí cukru v armaře humor už zvoní rolničkou nejbujnější. Šetrná máti však s cukrem věděla rady. „„Belo to před poutí a máti z něj udála chlapům (nápadníkům) čaj, oni by jinak k ďučatům nepřili““ (nepřišli).

Pokud se týče věcí milostných, dovolím si ještě prozraditi, že o štědrém dnu vycházejí pasecká ďučata před stavení a kde uzří první hvězdičku, odsaď čkají milýho. Má-li už duče miláčka, pak zajisté neopomene mu k novému roku dáti darem vánoční bochánek „křehtík“ zvaný, do něhož musí přijíti sedum „celejch kramů rozinek“. Za to je ale chlapi o masopustě také řádně provedou. To bývá tak zvaný hadrářskej bál — a to je, pane, nóbl bál. — To se hraje šmycmo a proto nejdou k němu pasečti v hbotech dupčit, ale vezmou si bačky nebo čuchy (hadry), aby bylo slyšet to piano, protože to šmycmo tak tuze nerampluje. Ku konci pak masopustu dávají ďučata chlapům a to nejen snad v Pasekách, ale i na mnohých jiných místech v oblasti Velké Jizery tak zvané „ježky“, pozlacená to jablka špejlemi probodaná, jichž hroty nesou hrozinky a mandle.

Jiné zvyky a zvláštnosti podobají se již oněm v kraji. Ze zvláštností dlužno zaznamenati ještě tyto: O štědrý den sype hospodyně zrní slepicím do obruče, aby mimo usedlost nezanášely. Na Velký Pátek před slunce východem (ne všude) hospodyně, jak ji Pán Bůh stvořil, v rajské toiletě tluče na hnojišti v prázdné másnici: aby měla po celý rok hojně másla! (Totéž bylo často i v kraji pozorováno). Také o Velký Pátek píchají vidličkou do stromů, aby hodně nesly, o Bílou sobotu pak při slavném „Gloria“ třesou stromy, pokud zvony zaznívají: to aby rostlo hojné ovoce. — Přijde-li na svět novoobčan, nedělají s ním dlouhých cavyků: ke trámu připevní dva provazy, na ně zavěsí kondačku neboli kondejšku (kolébku — konej-

šiti) a hlavní starost je odbyta. Do rakvi nedávají nikdy peří, protože pevně věří, že by tím přivodily dlouhotrvající deště.

Toť z okolí pasek pověry nejzajímavější. A nyní k našim sousedům do pasecké šenkovny! Paseckej právě vypravuje, jak přišel o svou poctivost. „Ale, já nebzal nic," ujišťuje předem a dokládá: „To bylo takhle! My jsme měli u nás podruhyni a vona bela v Hvacendorfu ve fabrice. Vona tam tkalcuje! Anu: vostaly ji ňáky kece (cívky) a dyž je přinesla domů, já je vod ni vodkoupil a dal sů zbaží. Tejdě najednou přišel k nám štandamarist (četník), anu a rychtář a abych jim ukázal jaky mám kece. A dyž sem jim je ukázal, tak mě bzali a sedm neděl bel jsem v hlinkvizici" (ve vyšetřování). — Jiný soudsed vypráví, jak se na něj velebník rozhněval, že nechal tatíka umřít bez Pána (Boha). „Dyť vono nebelo mu tak tuze zle", — snaží se omluviti svoji liknavost; von pořátej mluvil do poslední chvíle: dyť nám ještě vynadal! A jak tu seděl u kamen, šihnul (sáhnul) najednou na rohanku (výklenek v kamnech), napil se serovátky, škyt — a to belo jeho poslední slovo. Více sme z něj nedostali!" — Z případu toho zřejmo, že pasečti se s nemocí příliš nemazli.

Na rozloučenou pak ještě jednu anekdotu o tom, jaká prostota, ano i humor ovládá duše našich horalu. Z Horní Dušnice šel jeden paseckej strejček do Rokytnice a jelikož bylo slunéčko, tož se pod tíhou krosny a nákladu jen tak šáboroval (vlékl). Náhle se zamračilo a parnem dne a tíhou břemene rozmrzený strejček povídá si: „I hrom si do ty krosny škvrkni!" A co tak řekne, uhodilo a uhodilo právě do strejčkovy krosny. Po chvíli se strejček zvedl ze země a zasteskl si „Ah, Pane Bože! Ani slovíčko si pro Tebe člověk nemuže říct!"

Však dosti již o rázovitém Paseku!

Daleko horší dialekt očekává nás v protější německé *Rokytnici*, která svým pěkně založeným zámečkem zve nás v rozsáhlé údolí Huťského potoka. Po jeho březích rozkládá se prumyslovými závody přebohatý městys na jižním nepříliš příkrém svahu *Studenova* a severním úbočí *Františkovského* neb i *Sachrova hřebene* končícího skalnatou vysočinou *Stráží*. Údolí Rokytnické jest jedním z nejrozsáhlejších a shiahají se v ně údolí rokytnické a sahlenbašské, z nichž toto počíná jihozápadně od sahlenbašských Dvorských bud. Huťský potok vzniká pod Lysou horou, tvoří na své horní části pod Dvorskými boudami v hluboké prorvě „*Vlčí jáma*" zvaný pěkný a hledaný vodopádek (*Hüttenbachfall*) a spojiv se s Černým potokem, spěchá ku Velké Jizeře, při čemž i nevalným množstvím vody dodává hybnou sílu četným továrnám průmyslového městyse.

Tento sestává ze čtyř dílu: *Dolní a Horní Rokytnice, Sahlenbachu* a *Františkova* (Franzenthal). Dále ku Rokytnici patří osady *Hranice* (Grenzdorf), *Studenov* (Kaltenberg) a *Sichdichfür*.

Rozlehlý tento městys měl ve svých dějinách tři periody: hutní, skelnou a přadláckou. Hutě, které zde ve 14. století založili Valdštýnové, daly vznik osadě, ale nedlouhému těšily se rozkvětu. Když se r. 1424 od Hostinného přivalilo mračno Husitu do Jilemnicka, byly i rokytnické hutě zasypány a téměř celé století trvalo obnovení počátku tohoto městečka. Arnošt z Újezdce získal koupí r. 1491 Jilemnicko, k němuž i tato krajina patřila, a založil zde skelné hutě, k jichž řízení povolal sem skláře saské. Vzdor tomuto výmluvnému činu českého pána podržela osada jméno české až na naše dny, byť i slezský dialekt své stopy valně zde pozůstavil. Jest pak Rokytnické podřečí jedno z nejzajímavějších, ale také těžko k pochopeni. Hláska *a* v koncovkách infinitivu i ve jménech podstatných, zatvrzování hlásky

a v *o*, *o* v *u*, *i* v *e*, prazvláštní výrazy opisné, řezavé zkratky a j., to vše dodává rokytnickému dialektu zvláštní barvitosti. Na doklad toho stůjtež dvě anekdoty z díla dra. Hosra: „Das Riesengebirge und seine Bewohner", které jsou spolu i znamenitou karakteristikou krkonošských horalů. V jedné z odlehlejších horských bud loučil se 90letý stařeček se světem. Velebníček udělil mu poslední pomazání a těšil ho, že se na onom světě setká s Vykupitelem, jenž za něho na kříži umřel. Sotva to dořekl, zvolá udivený stařec: „Ach, su is das orma Norla gesturba! Schaut, lieber Gostknecht, ha werd ju nicht biesa sein, weil ma ei dam Geberga nischt erfahrt, dass ich ni uf sei Begrabniss bi." (Ach, tak tedy ten ubožáček umřel! Viďte, milý sluho boží, že se nebude hněvat, — když v těch našich horách se ničeho nedozvíme, — že jsem mu nešel na pohřeb!) — Na jiného horala skácel se v lese strom a smrtelně ho poranil. Když přinesli ubožáka domů, poslali dvacítiletého jeho synka ne pro lékaře, ale zprvu pro kněze. Tento se ptal, co se otci stalo a dostal následující odpověď: „Inu ma wesz ni, — ha soht nischt; — do bruchte s'en halt gebrocht und do setza s'en nida, und wie ha sosz, da sosz a". (Inu, my nevíme, — on nic neříká; přinesli ho a posadili ho a jak si sedl, tak zůstal sedět.)

Vázaná klassická němčina v převodu rokytnickém vyjímá se přímo monstrézně. Výtečný znalec rokytnického podřečí Rudolf Kunze pokusil se o to při Goethově známé básni „Král duchů", která v jeho převodu zní takto po rokytnicku:

War ratt asu langstn darch Nacht on Wend?
'S es dr Votr mit sann Kend':
Ha hood'n Jong' ja schiene ann Arm,
Ha fosst 'n sechr, ha hald 'n warm.

„Mei Suhn, wos versteckste dei Gesecht' ei enn fatt?"
„Saht 'r denn Vootr nee 'n Arlkienich datt?
'N Arlkienich mit Zool on Kruun'?"
„'S es ok a Naablschtreefn, mei Suhn."

„Du liebes Kend, kumm, gieh ok mit meer!
Ja schiene wa ich motzn mit deer:
Moich farbich Blieml 's bann Wossr hoot,
Meine Muttr hoot viel goldne Wott."

„Mei Vootr, mei Vootr, on hört 'r 'sch denn nee,
Arlkienich vrschprecht m'r ollrlee?"
„Bi ok ruhich, bleib ok ruhich mei Kend;
An därrn Blättrn roschlt dr Wend."

„Wellste, feins Jängl nee mit m'r giehn?
Meine Tächtr wann dich pflahn ja schien';
Sie tanzen bei dr Nacht 'n Renglreih,
On wiechn on tanze on seng' dich ei."

„Mei Vootr, mei Vootr, on saht'r ne datt,
Wie a mid'n Tachtrn off mich watt?"
„Mei Suhn, mei Suhn, ich sah's ganz genoo:
'S schann ok die aaln Weedn su groo."

„Ich hoo dich ganne, mr gefällt deine schiene Geschtalt
On kommste nee guttwellich, brauch ich Gewalt."
„Mei Vootr, mei Vootr, etz grafft 'a mich oo!
Arlkienich thoot m'r a Leed etz oo!"

'N Voatr äfft's, ha ratt geschwend',
Ha häld ei sann Arm' dos wemmernde Kend,
Drkommt 'n Hoof mit Mieh on Nuut;
Ei sann Arm' dos Kend war tuut.

Z ukázky této dosti zřejmo, že s německým obyvatelstvem jak na Rokytnicku tak i v celých Krkonoších ano i na Broumovsku více méně obtížné jest dorozumění i tomu, kdo německy dobře umí. Dosti však o tom.

Skelná huť byla založena r. 1490 v Sahlenbachu, který jest tedy nejstarší části spojené dědiny. Františkov založen byl r. 1675 a přijal jméno na paměť Františka Pavla z Harrantů. Obyvatelstvo vzrůstalo tak četně, že již r. 1598 mělo svůj protestantský kostel. Teprve r. 1649 přikročeno i zde k protireformaci, v níž se uvázali dva jezuité z kolleje jičínské, Tyrig a Eckhart. R. 1652 vystěhoval se odtud protestantský živel i se svým farářem do Lužice, zbyli pak protestanti až na dva přiznali se r. 1679 ku vyznání římskokatolickému. V dobách těchto obnovena a rozšířena byla i svatyně, až po stu letech r. 1752 počato k rozkazu Arnošta Quidona hraběte z Harrachů se stavbou nynějšího kostela, jehož stavba byla roku 1759 dokončena. Hlavní oltář nese dílo Kindermannovo: Pád zpupných andělů s nebe. Pozoruhodný je oltářní obraz papeže Pia V. představující, kterýž výše zmíněnému hraběti Arnoštovi z Harrachu daroval vídeňský kardinál Migazzi. Původ jeho mylně se přisuzuje štětci Rafaelovu. — Počátek školství v Rokytnici datuje se od r. 1607. Tehdy ovšem pro všecku rozlehlou osadu působila škola jediná, kdežto dnes má Rokytnice tři školy obecné, měšťanskou a tkalcovskou.

Dějiny Rokytnice mají mnoho společného s českou Jilemnicí, s níž se podrobněji seznámíme. Vpády Švédů a vojsk císařských krutě postihly obě zneháhla zkvétající města, právě jako ku sklonku osmnáctého století valně je pohubila strašná metla hladu a moru. Některé toliko zajímavější podrobnosti vymykají se ze společného obrazu. Tak ku př. jak se jednalo se sebevrahy v Rokytnici. Jest sebevražda u všech vzdělaných křesťanských národů skutkem všeho opovržení hodným, ale jak se jednalo se sebevrahy v Rokytnici, o tom kronika jiných měst a zemí nic hrůznějšího nepřináší. Dne 23. dubna 1719 oběsil se v Horní Rokytnici lesník Tobiáš Toffel. Pět dní střežili jeho mrtvolu čtyři hlídači, načež byla se stromu sňata a před očima soudní komisse hrůzně zohavena. Kat rýčem ji odňal pravou ruku a hlavu, srdce z hrudníku vyňal a je o ústa mrtvoly otloukl a spálil. Na místě srdce vložil pak do hrudníku dvě karty, jelikož nebožtík „svou duši lehkovážně prohrál.“ Posléze odňal mrtvole obě nohy, trup hodil do pytle s vápnem a teprve zakopal.

Při vypuknutí selského povstání r. 1775 súčastnili se Rokytničtí činně odboje proti vzbouřeným sedlákům, za to však rok na to vzbouřili se sami za příčinou nesnesitelného vzrůstu daní a vzmahající se nouze a hladu. Povstání to dopadlo ovšem tak, jako to selské z předešlého roku. Rokytničtí vrhli se na hraběcí pivovar, pořádně se „našněrovali“, sem tam něco rozbili, a za čtyry dny po důkladném vystřízlivění nechali se jako pitomé ovce od husarů schytati. Vůdcové rebelů zemřeli v žaláři.

Na počátku tohoto století vystrkovaly drahota, hlad a nemoce poznovu své růžky na Rokytnicku. Drahota byla tak veliká, že korec žita stál 50 zl., korec pšenice 60 zl., než vzdor nedostatku a drahotě Rokytničtí tentokráte na myslích neklesali, ano s růžovou myslí hleděli vstříc lepší své budoucnosti. Rokytnici vzcházela třetí perioda: doba plátenictví a bavlnářství, která také zde zámožnost

zakotvila. To nejlépe jevilo se v letech 1810—1813. Drahota byla tehdy velmi značná, neboť žito přišlo na 120 zl. a pšenice až na 150 zl., to vše ale, ba ani ten finanční patent, kterým r. 1811 bankocetle na pátý díl hodnoty sklesly, furiantské hlavy Rokytnických nesehnulo; ano mladí hoši zapalovali si dýmky pětizlatovými poukázkami: vždyť na bavlněné stučce (troubě) snadno stovku vydělali.

Po tučných egyptských dnech zahřměla r. 1832 nad Rokytnicí a celým pohořím jiná pohroma. Byla to cholera asijská, jíž padlo tisíce lidí za oběť. Pohroma ta přivedla i úpadek průmyslu i obchodu, takže mzda za dvojitý stůček 100 víd. loket dlouhý klesla až na 1 zl. 30 kr. a to při neobyčejné a den ke dni vzrůstající drahotě potravin.

Přádelnictví bavlny omezovalo se zprvu na práci ruční; později v r. 1839 zavedl Josef Grossmann v Horní Rokytnici strojní práci. Prvý pokus vyvolal však vzpouru mezi tkalci, kteří Grossmannovi stroje rozbili a způsobili mu škody za 7000 zl. Liebigovy mnohoslibné pokusy pudily však Rokytnické ku čilé konkurenci. Počátek učinil Vilém Rieger, který r. 1856 v Dolní Rokytnici (v údolí dle něho „Vilémovým údolím“ zvaném) dal zbudovati mechanickou tkalcovnu, kterou v dalších letech valně rozšířil. Po něm stavěli: Haněj, Prellogg a j.

Rokytnický Rieger slyne chvalnou pověstí českého vlastence a mecenáše, což zde obzvláštní vřelé zmínky zasluhuje. „Ústřední Matice“ a jiné národní podniky nesou jméno jeho na zlatých listech.

Mechanických tkalcoven je nyní v Rokytnici osm, ač-li v nejnovějším čase zase nějaká jako houba po dešti nevyrostla. Vzdor tomu zabývá prý se ještě až na 1600 osob ručním tkalcovstvím, ovšem při daleko spořejším výdělku, než jaký by v továrnách získali. Mzda za kmentový stůček 100 metru dlouhý obnáší pouze 2 zl. 30 kr. při osmi až patnáctidenní práci. Také prumysl sklářský a dřevěný jest v Rokytnici v proudu, hlavní však tepnou města jest tkalcovství. Při tak živém prumyslu jest věru s podivem, že se až dosud dovedli Rokytničtí obejíti bez železničního spojení. Spojení s Jabloncem a Jilemnicí mají teprve od r. 1868, kdy byla dokončena s obrovskou námahou a s velikými oběťmi stavba jizerské silnice, po které jenom Rokytnice převeze ročně na 300 millionu metr. centů! Jedná se ovšem v posledních letech o stavbu úzkokolejné dráhy z Jilemnice přes Rokytnici na Nový Svět a odtud do Pruska, avšak k činu dlouho nepřichází.

Rokytnice má příjemnou polohu a zdravé klima, a proto bývá od německých rodin v letě často vyhledávána. Jsou zde také železité lázně v Horní Rokytnici a příjemné sady u zámečku nad Jizerou, který patří továrníku Eberhardtovi. Z místa toho je rozkošný rozhled do údolí Rokytnického, do rozložitého údolí Jizerského a k Pasekám. Podobně úchvatný rozhled vyskytuje se na skalnatém *Strážníku*, který na jižní straně Rokytnice zvedá se do výše 774 *m*.

Od Rokytnice stáčí se silnice zemská ku *Jabloneci n. J.*, rozloženém v příjemném rozšířeném údolí Velké Jizery, jehož mohutnou hradbu tvoří na východu tak zvané „rozsochy“, dílce to Františkového hřbetu od Končin k Jizeře a ke stoku buřanského potoka s Jizerou se táhnoucí, jakož i Vojtěšický hřeben, mezi nimiž roztroušeno je čtverolist spojených osad *Končin, Buřan, Vojtěšic* a *Dolní Dušnice*, z nichž Vojtěšice poznaly hrůzy husitské odvety, byvše ještě r. 1492 uváděny mezi osadami pustými.

Na západ obkličuje jablonecké údolí Třičský hřbet s Kamencem do výše 683 *m* a Blanský vrch, poslední to výběžek Sklenařického hřbetu. S vrcholu těchto kopců spěchají ku Jizeře končinský, františkovský, sklenařický a třičský potok.

Obyvatelstvo Jablonce jest téměř úplně české a bylo také ode dávna české, jak tomu i jména jednotlivých dílců Jablonce: Hořenec, Dolenec, Pilišťata, Na rybníčku (Klášterní rybníček) nasvědčují. Jablonec jest jedním z nejstarších českých měst, a již tehdy, kdy byl pouhou vsí, měl cisterciácké opatství a r. 1356 farní kostel. V témž čase uvádí se držitelem Jablonce Jarek ze Železnice, po něm pak r. 1393 Václav Věrdunk, od něhož jej převzali koupí páni z Valdštýna na Štěpanicích. Převzali jej ovšem už jako pouhou ruinu, neboť v témž čase Žižkovy roje opatství jablonecké ztroskotaly a vše vůkol řádně spustošily, čehož památka ve hřbitovní kapli je zachována. — Nová doba nastala Jablonci, když poblíže na Maříkově založeny hutě; bohužel netrvalo to dlouho a tak jablonečtí jako sousední Rokytničtí byli konečně nuceni chopiti se tkalcovství, při němž dosáhli nynějšího rozkvětu města i blahobytu. Samostatnou faru od hraběte Aloise Raimunda z Harrachu dostali poznovu r. 1721 a na místě bývalého dřevěného kostelíka vystavěli v letech 1775—77 nynější kamenný svatostan. — Z českých spolků uvésti zde dlužno: místní odbor severočeské jednoty, Sokola, zpěv. spolek a hasičský sbor. — Osada má dvě školy: českou pětitřídní r. 1881 vystavěnou, a německou dvoutřídní od r. 1885, kterou na poněmčení a zkázu Jablonce pořídili tamní němečtí velkoprůmyslníci Linke a Stumpe s podporou německého šulvereinu. Tato německá škola leží ve klínu buřanského kopce a jsou i na ní vtisknuty německé stopy německého kanovníka Webra, který u labského pramene kdysi připíjel „spojení Rakouska s Německem“.

Vzdor tomu, že město Jablonec má převážnou většinu českého obecenstva, získali tam Linkovi a Stumpovi nohsledové všelikými cestami a prostředky v minulých letech umělou majoritu a pod parapletem obecní samosprávy kladli tiše a bez hluku léčky na úplné pokoření českého Jablonce. Český živel vzpamatoval se v pravý čas a r. 1894 svrhl německé nacionály s nebe jich snu. Nebezpečí tím ovšem není od Jablonce naprosto zažehnáno. Firma Linke a Stumpe je příliš praktická a podnikavá, než aby nahodilý nezdar kladla na přísné vážky. V poslední době skoupila dva mlýny u Přívlak a Poniklé a zřídí tam s jinými pěti německými společníky velkou továrnu, která bude novým kortešem jejich snah poněmčovacích. Co se nezdařilo jeden rok v Jablonci, zdaří se jí tak jistě v okolí Jablonce, a stejně smýšlejícím v oblasti celé horní Jizery až ku Mladé Boleslavi. Český živel ztrácí zde neustále půdu pod nohami, a je-li v tomto pásmu ještě něco v rukou Čechů, pak jistě Němci mají to v nejlepší evidenci a v příhodný čas to koupí přímo za babku, poněvadž jim česká konkurrence po boku nestojí. Tak ku př.: u Vysokého, kam si právě z Jablonce na malou besedu zaskočíme, byla niťárna s dosti značnou vodní silou, která měla cenu daleko přes 100.000 zl. Přišla pak do prodeje a koupili ji dva vídeňští židé: Fischel a Herzfeld za 45.000 zl., z nichž hotově jen složili 15.000 zl. Dnes tam mají tkalcovnu na brokáty, která má jistě pateronásobnou cenu. — A což není vůbec žádného kapitálu českého, který by ohroženou půdu českou chránil a sám získával? Ach, kapitálu je dosti, ale málo je podnikavosti! Bude tedy na čase, když „Národní podnik“ bude věnovati německé akci na horách více pozornosti, než jí věnoval dosud!

Sousedem našeho Jablonce je hrdé město české *Vysoké n. J.*, nejsevernější to město v oblasti československé (695 *m*), jehož okres se známou nám již rázovitou českou obcí Pasekami sahá na severu až na hranice zemské u Nového Světa, k čemuž se však němečtí kartografové velmi neradi přiznávají. Z Jablonce vede nás tam v táhlých závitech silnice obcí *Sklenařicemi*, která jméno své vzala od

skelných hutí „na hutništi". Od Sklenařic stáčí se silnice jihovýchodně ku Vysokému, které již z daleka kyne nám vstříc svými čarokrásnými vděky. Kdo navštívil r. 1895 národopisnou výstavu, ten zajisté v levém traktu národopisného paláce příjemně užasl nad dioramatickým pohledem na město Vysoké v zimě. Však i v letě rozvinuje se tu obraz velice malebný pohledem na roztroušené vlídné domky města, jimž vévodí malebné kontury kostela, z daleka jasně patrného.

Rozhled od Vysokého po horstvu krkonošském náleží ku nejkrásnějším. Před námi rozložen tu zdánlivě velmi blízký nám vnitrozemský hřeben Krkonoš s Kotlem (zde také Kokrháčem zvaným) a Lysou horou. Vyhlídka k východu sahá až ke Kozímu hřbetu a na Žaly. Pěkný jest též rozhled po horstvu jizerském, od průsmyku novosvětského („babí kout"), dle jehož zachmuření se tu povětrnosť předpovídá, až ku Ještědu, Bezdězi, Kozákovu a Táboru na jihu.

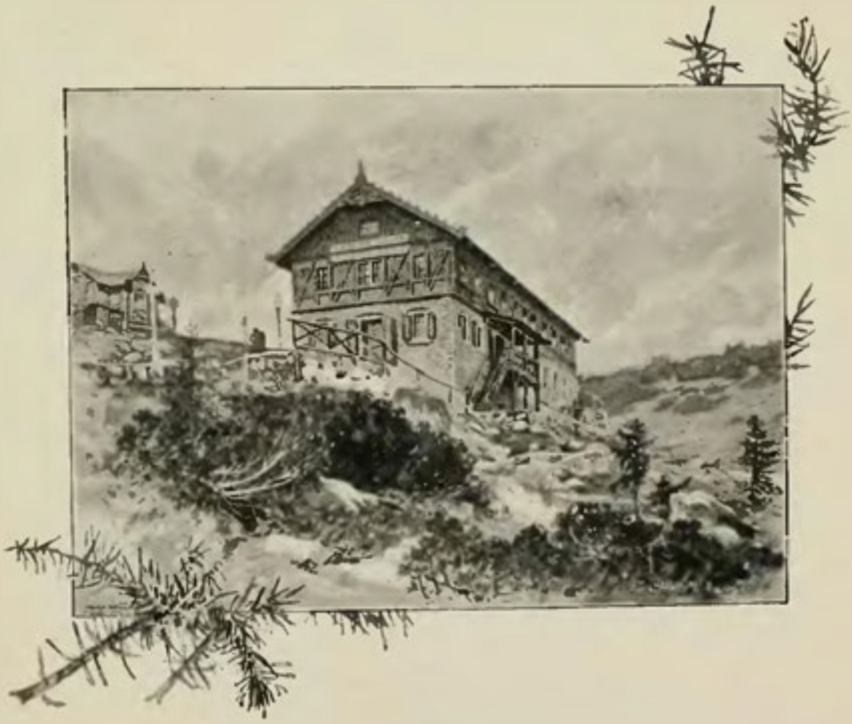

Žalý.

Z budov vysockých nejvíce vyniká kostel s Kandlerovým oltářním obrazem sv. Kateřiny a krásná radnice. V městském sadu je vztýčena socha Karla Havlíčka od známého mistra Strachovského. Ruka neohroženého novináře českého míří k severu ke průsmyku novosvětskému, a ta celá postať jakoby hřměla manifestaci celého uvědomělého a skutečně neohroženého Vysocka: „Přislibujte si nám, poroučejte si nám, my našich práv se nikdy nevzdáme!" A je také Vysoké a celý jeho okres národním naším strážištěm v pravém slova smyslu. Kolem dokola oceán německý divoce víří a bouří, láme a trhá, ale bašta okresu Vysockého je jako železná skála a do ní pevně vetknut je prapor bíločervený. Utěšený tu soubor vděku přírodních se statečností našeho jadrného, horského kmene.

Vysoké má dle posledního sčítání 208 domů a 1531 obyvatel, z nichž jsou toliko 4 Němci. *Žida nemá Vysoké ani jediného právě jako sousední Jilemnice, ve které*

rovněž žádný žid neobstojí. Obyvatelstvo živí se nazvice rolnictvím, ve druhé řadě řemeslem, pak sklářstvím a díl jeho nalézá i práci v nedaleké strojní přádelně hedvábí ve *Hradsku*. Spolkový ruch je velmi utěšený. Jsou tu dva zpěvácké spolky „Krakonoš" a „Vlastimil", místní odbor severočeské jednoty, Sokol, Přemysl atd. atd. — Ochotnický ruch byl ode dávna na Vysokém velice čilý a to v dobách, kdy ostatní města česká dlela ještě v područí cizoty a v mrákotách osmnáctého století. Nejen však ve Vysokém pořádány náboženské a vlastenecké hry, ochotníci vysočtí apoštolovali i v okolních dědinách a budili tak u prostého lidu úctu k dějinám a ušlechtilé zábavě, byť i druhu namnoze primitivních. Počátek každé takové hry zahajovaly úvodní písně, z nichž prvá stručně líčila děj celé hry, druhá pak, „píseň

Labská bouda.

při vytažení", byla vlastní divadelní ceduli, neboť předváděla všecky účinkující osoby, které při vyzvednutí opony byly na jevišti shromážděny. Vlastní představení zahájil „opověďník", který shromážděné

„buď od stavu neb sprostnosti
vítal všecky s upřímností",

a vymlouvaje slabé síly účinkujících, žádal na přítomném obecenstvu, „by z toho smíchu nemělo, ale co budou figurovati, aby důtklivě rozjímalo". Hry byly veršované a prozrazovaly všude patrné nadání. Někde vybleskl i ten zdravý horský humor. Stujž zde ukázka z takové lidové hry:

Egyptský Farao těžce nese rozmnožování se Israele a obává se vojny s ním. Proto povolal si k radě své dvořany a táže se jich, co tu činiti. První dvořan radí králi, aby na Israele uvalil ještě hojnější břemena, druhý pak, aby israelská pacholata „mordována“ byla. Králi se rada zalíbila a proto nechal k sobě ihned povolati „baby, co k ženám chodí“ a nařídil jim, aby israelská pacholata mordovaly. A nyní ať mluví Musa neznámého autora:

I. baba: Králi, jak to žádáš, tak to bude,
ani jeden živ nebude.
II. baba (šeptem) Kmotra, my to nedělejme,
dyť se potom vymluvíme.
I. baba: Jak bychom se vymluvily,
když by děti živy byly?
II. baba: Že oni dříve rodějí,
pak si pro nás posílají.
I. baba: Toť vám to sám kat spiskal!
II. baba: Blázne, aby člověk něco dostal!
My jim to jen povídejme,
tím více od nich dostaneme.

A také dostaly. Židovské matky podplácely milé baby „kafistém“, jak o tom další scéna svědčí:

Sluha: Baby, máte hned ku králi jít,
zprávu svých věcí vyřídit!
II. baba: Jo, panáčku, jdeme, jdeme,
ku králi se dostavíme.
I. baba: Kmotra, tejď tam přijdem na zlý!
II. baba: Mlčte, kafé bylo dobrý
tak mnoho, až se nechtělo:
ach, že to tak nepobylo.

A také na ty baby ani Farao nevyzrál. Kapitol zachránily husy, Israele kafé! — —

Pěkná scéna a to dvojzpěv Mojžiše s jeho ženou Záférou z téže hry svědčí o vřelé a prosté duši pohorského „pěvce“.

(*Mojžíš* jde pást s manželkou a zpívá:)
Nejprv Bohu děkuji, děkuji,
že sem byl ochráněný,
Když mě král chtěl zabiti
musel jsem utikati;
doved mě Bůh na pole, na pole,
k mé manželce rozmilé.
Záféra: Já si taky [:zazpívám:],
Pánu Bohu chválu vzdám,
že jest mně manžela dal,
aby on mě zastával
před vlky a [:nedvědy:],
by mně ovce nebrali.
Mojžíš: Manželko má, [:pojď ke mně:]
a sedni si vedle mě;
tejď se budem' těšiti,
bude nám čas mijeti.
Laskavě se [:obejmem:]
dřív než domu poženem.
Záféra: Ach Mojžíši, [:můj milý:],
to je mi tak veselý:

že si u sebe sednem,
do očí si pohlédnem.
Ach, to jsem si [:žádala:],
bych jen s tebou pásala.

Zajisté naivní, ale přece jen rozkošné. Uváží-li kdo, v jakých dobách národní ztrnulosti na se hora takto veršovala a pusobila, neubrání se radostnému pohnutí. Také i v jiných záležitostech národních vysočti beze zvláštních pobídek rádi a houfně přiznávali se ku práci!

Vznik města připisuje se této pověsti. Český kníže Oldřich měl dceru (historie ovšem o ní neví ničehož), kterou nutil ku sňatku s mužem jí nemilým. Aby se mu vyhnula, utekla knížecí dcerka do hor a zde se jí u uhlíře Havlaty dostalo vlídného přístřeší. Havlata opatřil jí pro kratochvíli medvědí mládě, jemuž naše princezna svůj zlatý řetěz kolem krku obtočila. Jednou pak uhlíř ten musel se vydati do Prahy a milý medvídek následoval jeho stopy. V Praze vzbudil Havlata s ochočeným medvědem pozornosť i knížete Oldřicha. Řetězem na krku zvířete přiveden byl kníže do objetí své pohřešované dcery a na památku toho na místě uhlířovy chýše položil základ ku městu, které pro svou vysokou polohu nazváno Vysoké.

Pokud se týče vlastní historie Vysokého, jisto je, že již v předhistorické době a to roku 1354 byl Heník z Valdštýna jmenován patronem kostela ve Vysokém. Další historie Vysokého ztrácí se ve tmách, které vzešly po neblahém požáru 29. července 1834, při němž shořelo 142 domu a 63 stodol. Oheň ten, který způsobil škody na 678.000 zl., ztrávil také pamětní knihu, a tak co o Vysokém zaznamenáno, to zásluhou je kronikářu sousedních míst, zejména Semil, které s Vysokým a hradem Nistějkou tvořily jedno zboží. Hrad Nistějka stával pod Vysokým na Jizeře, poblíže zmíněného již Hradska, kde je nyní tkalcovna hedvábí. Byl vystavěn od Valdštýnu, dostal se později utrakvistovi Janu z Jenštejna a ještě na počátku 16. století uvádí se páni ze Svojanova jako držitelé hradu Nistějky. Dnes už z té celé panské slávy nezbylo než hromada kamení a něco mlhavých historických dat.

Po pánech Svojanovských získal uvedené zboží Zikmund Smiřický ze Smiřic kolem r. 1542. Když pak strašné rodinné drama v rodě Smiřických bylo jičínskou katastrofou dohráno, rozdělil se o dědictví královský fiscus s vévodou Albrechtem z Valdštýna. Tento odstoupil Semily, k nimž se tehdy výslovne připomínalo městečko Vysoké, jednomu ze svých generálu Mikulášovi des Fours, v jehož rodě zustalo do r. 1748, kdy je převzali hrabata Carettové-Millessimo.

Nástupce Mikuláše des Fours, Albrecht Maxmilian, zlou bídu uvalil na Vysoké a všecko své zboží. Povolal do Čech mnoho soukeníku a sklářu z Německa a tito trpkou činili soutěž domácímu lidu, beztoho robotou dosti těžce zkoušenému. Bouře lidu kvasila zejména na Vysokém, v Jilemnici a v Semilech a vedla k povstání selského lidu, které sbor turnovských střelcu nad Turnovem násilím potlačil. — Všaktě ani selské povstání r. 1775 Vysoké neminulo. Tlupa povstalců z okolí, vedena jsouc purkmistrem, Jiřím Kosem, přitrhla 25. března ku Vysokému a nejprve se ve mlýně posilnila řádně na pivě, které tam měl složeno vysocký pan děkan. Odtud táhli rebelové do kostela, kde právě konány byly slavné služby Boží. Na příkaz nachmelených „apoštolu svobody" musel kněz od té chvíle potichu mši sv. dosloužiti. Na to si od vysockého purkmistra vyžádali jídlo a pití, jakož i po jednom muži z každého domu. Z Vysokého táhli k Semilum, kde strašně řádili a odtud na zámek v Jeseném. Baronka jesenská postrašena jich řáděním v Semilech, vyšla jim vlídně vstříc a nabídla jim řádné pohostinství, prosíc je spolu,

aby usetřili jejího domu. Tu vystoupil ze zástupu jakýsi Jíra ševců, rodem z Přívlak, a žádal na paní baronce — hubičku; jen za tu cenu bude prý zámek ušetřen! A stalo se! Jíra ševců obdržel coram populo od paní baronky štípanou pusu, a — jesenský zámek byl zachráněn —

Za to si však smlsli na Navarově. Byli pak zde vojskem obklíčeni a vudcové jich k smrti odsouzeni. Na prsa každého z oběšenců připevněna byla tabulka s nápisem: „Buřič a lupič z buřičské roty selské“.

R. 1824 přešlo Vysoké koupí z rodu Carettu do majetku knížat z Rohanu. Toť ze zachovaných dějin města rysy nejvýznačnější.

*

A nyní opět vraťme se do našich Krkonošů. Rokytnická skalnatá výšina Stráž a Buřanský kopec nad Jablonecem patří již ku větvím druhé rozsochy pobočního hřbetu. Tato u sahlenbachských Dvorských bud vybíhá z úbočí pobočního hřbetu a dostupuje ve *Vlčím hřbetu* výše 1115 m. Dále jsou tu *Preisslerův kopec* (1044 m.) nad útulnou rezeckou myslivnou a u Slzavého údolí *Kobyla* (895). Od tohoto vrchu táhne se ještě dlouhý hřbet bez značnějších vyzdvižení, na němž rozesety jsou osady: Vítkovice, Roudnice, Křížlice a Hoření Vichova. Hřbet tento končí nad Hrabačovem příkrým vrchem *Chmelnou hůrou* (622 m.). Druhý tento příčný hřbet vysílá na jihozápad více větví, z nichž nejhlavnější jsou: *hřbet Františkorský* nebo *Sachrův* mezi Rokytnicí, Františkovem a Buřany se Stráží, *hřeben Hejlorský* s kopcem *Hejlovem* (821 m.) táhnoucí se mezi Františkovem a Buřany s jedné a Hoření a Dolení Dušnicí s druhé strany, který opět úžlabí potoka Vrána dělí ve *Vojtěšický* a *Mařikorský*. Od vrchu Kobyly vybíhá *Bororský vrch* ve čtyry větve: *Zabilskou, Velkojizerskou, Ponikelskou* a *Starohureckou* (558 m.) Poslední výběžek Vlčího hřbetu tvoří za Roudnicí vrch *Homolec* (770.), dále *Chlum, Studený kopec* a u Arnoštova končí strmou skalnatou *Strážnicí* nebo-li *Vartištěm* (532 m.) Jak tento vrch tak i rokytnická Stráž přijaly jméno své od těch dob, kdy domácí lidé na jich vrcholích střehli zemskou hranici před blížícím se nepřítelem, zejména Švédy. Tyto západní větve kloní se jen pozvolna k jihozápadu, posléze však spadají velmi srázně ku břehům Velké Jizery a mnohé nevítané, ano i nebezpečné lavinové nadělení vrhají v zimě na silnici velkojizerskou, která v některých místech: u Maříkova, Vojtěšic, Vichovské Strážnice byla jen s největším úsilím a obtížemi proražena a vypnuta.

Mohutnými lesy hojně pokryté horstvo druhé rozsochy pobočního hřbetu v malebný a pestrý obraz doplňuje řada hlubokých roklí a svěžích dolin. Tak Františkovo čili buřanské údolí, jímž protéká Františkovský potok, dále krátká ale hluboká rokle bratrouchovská s potokem Vranou, další údolí vejpalického potoka s pěkně rozloženými obcemi Dolení Dušnicí a Slzavým údolím (Jammerthal), hornodušnické údolí s potokem téhož jména, krátká a srázná Zabilská rokle, široké údolí Ponikelské, jímž teče ponikelský potok, rokle „v dolích“ mezi Ponikelským hřbetem a Starou hurou, Roudnická rokle, kterou protéká roudnický potok, s nímž se v hořejším dílu pojí jestřábský potůček, posléze pak vichovská rokle s chlumským potokem. Všechny tyto potoky ústí do Velké Jizery.

Východní úbočí Vlčího hřbetu kloní se ku Malé Jizeře velmi příkrým svahem, nemá však žádného pozoruhodnějšího rozvětvení a toliko u Vítkovic a Křížlic ve krátké rokle vybíhá.

Z větších osad v pohoří tam rozsetých zasluhují zmínky: *Horní Dušnice* a *Bratrouchov* v hoření části, proslulé *Jestřábí* ve středu, *Poniklá, Křížlice, Vichovská Lhota, Arnoštov* a *Vichová* v dolení části. Většinu těchto osad spojuje jilemnicko-rokytnická silnice, ze které je skvostný rozhled zejména do údolí Jizerky. Silnice tato vystupuje od Štěpanic po úbočí Chmelné Hury příkře ku Vichové, která odtud malebně krášlí domky svými údolí chlumského potoka. Pěkný odtud je i pohled ku Jestřábí a Poniklé, za níž míhají se obrysy Vysokého. K východu úží se údolí Jizerky, do níž padá postranní údolí křížlické s osadou Křížlicemi.

Počátky této osady byly velmi perné. Krajina zde byla divoká a pustá a když sem první obyvatelé vkročili, aby se zde osadili, zvolali prý dle legendy: „To budou pravé Křížlice". Dle jiné legendy nalezli zde v dobách pronásledování bezpečného útulku čeští bratři, kteří byli nepřátely obrazu a toliko kříž ctili, od čehož prý osada jméno vzala. Verse první bude pravděpodobnější, neboť ve starém dřevěném kostelíku zavěšen byl obraz s věnováním: „pro ecclesia Krisliciensa" (pro osadu Křížlickou) s letopočtem 1358. Že však i Husité a různé sekty zde nalezli útulek, to jest dějinami dokázáno. Z různých sekt nejvíce se tu rozmohli Adamníci nebo Naháči, kteří zde ještě do nedávna své hlavy bujně pozvedali. Různá ta vyznání náboženská vyvolávala zde ovšem často odporné náboženské potyčky, jakých dnes bohudíky více se nepřihází. Osada má přes 800 obyvatelů, z nichž polovina jsou katolíci, druhá polovine pak přívrženci Lutherova učení. (evangelíků jest zde jen 6). Osada má dva kostely, z nichž katolický zasvěcen jest sv. Janu Křtiteli, rovněž dvě školy, dvě fary a dva hřbitovy. Nejhlavnější výživou obyvatelstva jest domácí tkalcovství a navlékání korálů.

Druhé postranní údolí směrem k Jizerce je údolí roudnické, do něhož vbíhá osada Roudnice. Zde jeví se jeden z nejpěknějších rozhledů od tak zvané „*Skalky Hanšovy*" (785 m.) K východu na Žalý, k severovýchodu na Kuželský hřeben, Kotel, Krakonoš, Kozí hřbet, Malý Šišák a Studničnou, k severu na Vlčí hřeben s Lysou horou.

Za vrchem Kobylou následuje třetí postranní údolí a to vítkovické, které více spadá do údolí Jizerky. Následuje milé horské zátiší *Rezek-Jerusalem* s Harrachovskou fořtovnou na úpatí lesa, kde se rozvětvují cesty ku Skelným hutím v Kuželském dole, ku Dvorským boudám, ke Kotli a k Čertové pláni. Silnice pak se uhýbá směrem severozápadním ku malebnému Františkovu a po Františkovském (Sachrově) hřbetu spadá k Horní Rokytnici.

Obec Jestřábí ve středním dílu tohoto horského dílce na svazích vrchů: Kobyly, Homolce, Borovského vrchu a větve Zabilské rozeseta, málo asi radosti působí panu faráři v Poniklé. Jest tu hlavní sídlo spiritistů, kteří zde také mají své centrální neomylné medium v osobě jedné staré panny, která snad z disperace, že se jí nepodařilo přivábiti druhdy touženého ženicha, citiruje nyní duchy a to prý s lepším již úspěchem. Z Jestřábí rozšířilo se učení spiritistů po celém okolí a zasáhlo zejména Pojizeří, kde se nejvíce čítá stoupenců víry ve stěhování duše. Víra spiritistů vyznává mezi jiným, že není pekla leč jen ve zlých lidech. (Totéž učili Adamníci.) Která duše dříve hřešila, trpí za trest v životě příštím. Která duše dříve byla hýčkána, v životě dalším nešlape více po růžích, — ale po trní. Jak vášnivou je zakotvělá u nich domínka o stěhování se duše z jednoho těla do druhého, o tom svědčí následující případ. V jedné obci zemřel zámožné rolnici syn-student asi v ten čas, kdy zakroužila vrána nade domem její sousedky. Prvá však nikterak netruchlila nad odchodem nadějného syna. Vzala dětské prádlo a různé dárky, které donesla

sousedce, tvrdíc jí, že duše zesnulého studenta přestěhovala se do jejího děcka. — Ve svých schůzích počínají si spiritisté velmi nábožně, ba až výstředně. Chlap, který ve dne by propil v kořalce nos mezi očima, večer se modlí a zpívá horlivěji, než kterýkoliv asketa. Vděku se jim za to ovšem spoře dostává, naopak výsměchu a opovržení všech lidí rozumných.

Silnice velkojizerská stáčí se od Jablonce k Vojtěšicům a odtud v mohutných závitech ku *Mařikovu*, *Hradsku* a ku *Poniklé*, která vynikala kdysi dolováním na železo. Poniklá měla již r. 1350 farní kostel sv. Jakubu zasvěcený, ve kterémž také Husité svými svátostmi vysluhovali. V této chudé horské obci spatřil prvně světlo světa pozdější světící biskup Jan Rychlovský, který zemřel v Praze r. 1811.

Od Poniklé obrací se údolí velkojizerské ku *Nové Vsi*, k *Horní Sytové* a *Arnoštovu*, kde Jizera celuje se s Jizerkou a protékajíc nížinou sytovskou obrací se k Semilům.

Údolí Velké Jizery jest jedno z nejkrásnějších a mnozí cení je výše, než oblíbené údolí Labské od Vrchlabí ku Špindlerovu mlýnu. Hlubokým dolem střelhbitě valí se tu čisté vlny Jizery, která žene celou řadu továren a u Jablonce i Rokytnice rozšiřuje se ve příjemná údolí. Vysoké strmé skalní stráně vroubí lahodná tmavá zeleň smrčí a jedlin místy i lučin jasně zelených s pestrými horskými květy a čisťounkými domky na stráních, a má-li labské údolí svou divokou labskou soutěsku u Herlíkovic, tož divokoromantický temný důl Jizery mezi Rokytnicí a sedlem novosvětským její krásy daleko vyváží. — Není však partie tato tak navštěvována, jak by zasluhovala. Zejména český živel z celé té řady německých továren a nepřetržité řady nákladních povozů silnici velkojizerskou neustále brázdících mohl by si tu vzíti dobré poučení!

V Horní Sytové nastupuje už místo prumysl český; přádelnu a bělidlo Jos. Maška dlužno tu v první řadě vytknouti.

Při stoku obou Jizer v Arnoštově stály kdysi slavné Harrachovské železárny, které dal hrabě Arnošt Quido r. 1754 nákladem 70.000 zl. zříditi. Jsou nyní již od r. 1850 v ruinách, na které má německá spekulace ohromný, ale vůči Harrachům bezvýsledný zálusk. Od Arnoštova obrací se silnice údolím Jizerky k Dolánkám, Víchové a ku Hrabačovu, kde je křižovatka silnic ku Štěpanicím a ku Jilemnici.

Hrabačov vznikl na sklonku 15. století a sice kolem r. 1492. Jméno své vzal od hrábí, kterými se již ve středověku na Malé Jizerce zachycovalo dříví s hor plavené. Ročně bývá zde dosud 6—10.000 metrů dříví polenového a 10—15.000 kmenu vyplaveno.

Hrabačov má jednu z nejšťastnějších poloh a vábí také k sobě hlavní proud jilemnického života, ačkoliv hraběcí restaurace na Kozinci a pěkná vyhlídka od ní po údolí Štěpanickém k Žalému valně s ním v posledních letech konkuruje. Praktičtí lidé a něžnější duše raději však volí své vycházky tam, kde se Jilemka s Jizerkou snoubí, kde silný lesní vzduch smísený s vůní šťavnatých lučin intensivně proniká vůně čerstvého vyplaveného dříví a zvláštní zdravý výpar z obou bělidel, z nichž jedno náleží vrchnosti, druhé firmě Hrubý. Zde pod úpatím táhlého Kozince věru milo je prodlíti, ačkoliv vrch ten upomínky nejpříjemnější právě nevzbuzuje. Byl dříve místem popravním a popraviště jeho nalezalo se na místech nyní „Žulyany-ho hrobkou“ zvaných. Dne 17. dubna 1722 byla zde mečem sťata „krkavčí matka“ Alžběta Kadavá z Křižlic, načež pro potupu bylo jí srdce tyčkou probodeno. — A jiná chmurná vzpomínka na nešťastného Krištofa Haranta z Polžic a Bezdružic, který stavovské nepokoje dne 19. června 1621 odpykal na staroměstském náměstí v Praze mečem katovým: Vnuk téhož českého pána Adolf Vilém z Harantu chtěl

poznovu vztýčiti štít svého domu a zde na úpatí Kozince zámek stavěl sobě a svým potomkům. Nedostavěl! Zbytky stavby té bylo ještě zříti ku konci předešlého století; dnes po nich není stopy ani po těch pánech, jimž měl sloužiti. — Však co na plat! Buďtež i zde nám útěchou Budovcova krásná slova:

„Terrea praetereunt, coelica Christe dabis!"
(Vše světské pomíjí, veď nás Kriste ku příbytkům Své věčné slávy!)

Vlahý letní podvečer snáší se nad námi. Vůně z lesů a strání opájí nás a spolu s rytmickým rachotem hrabačovského mlýna a libým souzvukem večerních zvonů sytí duše naše svatým klidem. A ve velebnou tu symfonii snáší se s vrchole Kozince akordy nové:

„a to jest ta země krásná,
země česká domov můj!"

V pravdě to země krásná, země česká, ve které není místa pro toho, kdo s naším národem necítí a nepracuje. Jilemnický pěvec † prof. H. Mejznar správně tlumočil smýšlení svých sourodákův veršem:

— „tam písmo svaté pod hlavou
a Havlíček je v hlavě" . . .

— — — — — — — —

Krásný letní podvečer snesl se nad námi! . . .

*

Název *Jilemnice* odvozují dějepisci od jilmu, který až do požáru roku 1788 stál na náměstí jilemnickém, a jehož obraz také znak města lahodně krášlí. Německý název Starkenbach vysvětlují si ironií na nepatrnou Jilemku (Starker Bach) městem protékající. Německý tento název vyskytá se poprvé na podobizně Adolfa Viléma Harranta z Polžic a Bezdružic z roku 1675 v bývalé klášterní kapli sv. Alžběty; jinak zvána osada ve starých listinách vůbec „městysem Jilemnicí nejvyšší nad Jizirkou".

O své dějiny přišla Jilemnice právě jako o svůj starobylý ráz častými požáry, zejména r. 1838, kdy shořela nejen valná část města, ale i radnice, kostel a zámek. Nebýti pak pamětní knihy sousedního velkostatku Branné, jakož listin v archivu zemském, nebylo by možno ani sestaviti ta sporá data, jak a kdy se město rozvíjelo a které slavné rody jím vládly. Prvními pány zde byli Markvartovci z rodu Valdštýnského, a sice uvádí se tu na prvém místě Zdeněk z Valdštýna, zakladatel hradu Valdštýna u Turnova. Synu jeho Janovi, zakladateli hradu Štěpanic, potvrdil král Václav roku 1304 výsady dané otci jeho, totiž aby práva z nich vyplývající ku svému hradu Štěpanickému držel. Dědicem jeho byl dle jedněch bratr téhož Zdeněk, dle jiných opět vnuk jeho Zdeněk, syn Heníka z Valdštýna, držitele Vysoké a Poniklého, který prý spolu s bratrem Hynkem vládl nad jilemnickým zbožím v letech 1360—1370. Zdeněk sám (řečený Dlouhý) držel nad to Štěpanice, Poniklé, Olešnici, Horní Brannou ano i patrně Dolní Brannou, protože zde vykonával podací právo. Po Zdeňkovi přichází v držení Štěpanic, Poniklého a Roprechtic Heník z Valdštýna a ze Štěpanic (r. 1406—1418), načež vyskytuje se v listinách ještě i v roku 1445, mívaje mnohé účastenství ve přemnohých bojích

veřejných i soukromých té doby. Synové jeho Jindřich a Hynek, ač věrní katolíci, drželi spolu věrně s králem Jiříkem. Jindřich pak byl i hofmistrem králové Johanny. Po jeho smrti užívali Hynek a Heník, syn Jindřichův, statky společně, až teprve roku 1492 rozdělili se tak, že Hynek obdržel tvrz jilemnickou, hoření polovici městečka, vsi Jilem, Hrabačov, Martinice, pustou ves Roztoky, díl Kruhu, pustou ves Jestřabí, ves Smiřicno, pustou tvrz a ves Kunratice, Ždirnici, Čistou, Jablonec a Kun ice, Vojtěšici, něco pozemku v Rochpraticích a Sytovém, a městečko Purklín. Kunratická tvrz byla nejspíše spolu s jilemnickým klášterem cisterianských panen v r. 1424 od Žižky, táhnoucího tudy od Hostinného přes Klášterskou Lhotu a Štěpanice, vypálena. Jakým způsobem ale zmizelo městečko Purklín, o tom nemáme pražádných zpráv. Rozkládalo se u Roztok za nynějším starým hřbitovem ve směru k vesnici Karlovu, v místech, která dosud Prklín nebo Purklín zovou.

Heníkovi dána za podíl dolení strana městečka Jilemnice s podacím kostela sv. Vavřince, dále rovněž něco ze vsi Jilem, Víchova, Křižlice, Štěpanice (hrad i ves), Branná s kostelem hořením i dolením, Javorek, Lhotka, Slemeno, Zadní Ždirnice, Rabné, Poniklé, díl Valteřic a Borovnice. V krátkosti zmíním se jen, jak dlouho rozdělení zboží jilemnického a ve kterých rodech trvalo. Heníkovi následoval Vilém z Valdštýna a na Štěpanicích; jehož syn Zdeněk vystavěl zámek v Branné a přeložil sem sídlo ze hradu štěpanického. Odtud také nazývalo se panství štěpanické brannským. Po smrti jeho syna Viléma, který ač mlád i písemnictví horlivě fedroval, vydav pomocí svého vychovatele Adama rytíře z Vinoře (faráře brannského) v letě 1589 u Buriana Valdy v Praze: „O potupení světských marností knihy tři", ujal se v držení statků bratranec téhož Adam ml. z Valdštýna na Hrádku nad Sázavou a na Lovosicích, ne však na dlouho, neboť je již roku 1606 prodal Václavu Zárubovi z Hustiřan za 50.000 kop grošů míšenských. Nový pán spojil pod svým žezlem celou Brannou, koupiv r. 1612 od Viléma Miřkovského ze Stropčic vrchlabský jeho díl, totiž Hoření i Dolení Brannou. Byl upřímným Čechem, ale zapletl se do bouří stavovských r. 1620, a ačkoliv se vymluvil, že k sympatiím s rebelly byl toliko mocí donucen, přece byl odsouzen, aby všecky statky své z dědictví vyňal a v manství uvedl. Václav z Hustiřan zemřel však r. 1632 bezdětek, a císař Ferdinand II. nařídil vlastnoručním listem královské komoře České, aby uvedla v držení jeho nároků Albrechta Václava Eusebia Valdštýna, který Branné k zacelení svého knížectví potřeboval.

Albrecht z Valdštýna však nepodržel statky Zárubovy. Postoupil je svému švakrovi Ottovi Bedřichovi hraběti z Harrachu, který vyrovnav se s manželkou Václava Záruby a zaplativ zbylé dluhy,uvázal se r. 1635 v držení panství Brannského, které mu bylo z manství propuštěno a v dědictví uvedeno.

Nový vladař byl synem hraběte Karla z Harrachů, jenž jsa oblíbencem císaře Ferdinanda II., byl od něho do stavu říšských a falckých hrabat povýšen. Otto Bedřich z Harrachů zemřel r. 1639, zůstaviv statky své synu Ferdinandu Bonaventurovi teprve dvouletému, pročež sirotčí to zboží spravoval strýc jeho kardinál a kníže arcibiskup pražský Arnošt Albrecht z Harrachů. Zlé časy tehdy snášely se nad ubohým krajem českým. Nejen Švédové ale i císařské vojsko drancovali na Jilemnicku až na krev. Co nezničili Švédové, ztroskotali a vyhubili císařští. R. 1646 zaznamenán je v pamětích Jilemnice nejčerněji. Švédské vojsko pod jenerálem Bannerem vydrancovalo a zpustošilo celé okolí, Jilemnici pak až na jediný dům „na pecníku" zvaný v popel obrátilo. Když pak Švédové zmizeli, přišli opět 16. září téhož roku císařští s jenerálem hrabětem de Montecuculi a rekvirovali

tak důkladně, že za 10 dní snědli ubohým horalům i skrovnou setbu i všechen dobytek. Rekvizice ty prováděny tak ničemně, že sami císařští krajští hejtmani uznali toho potřebu vyslati sem v ta místa komissi, která škody válkou způsobené vyšetřila a snížení kontribuce také navrhla. V tomto bouřlivém čase bylo asi také zmíněné již městečko Purklín od Švédů do základu zničeno.

Vodopád Labe.

Druhá větev Valdštýnů o statky zděděné příliš nestála. Prodalť je Hynek z Valdštýna již r. 1491 Arnoštovi z Újezdce a Kunic, kterýž počal se nazývati „pánem Jilemnickým z Újezdce a Kunic“. Jemu následoval syn Arnošt a témuž syn Záviš Jilemnický z Újezda a Kunic. Tento nezanechal žádných mužských potomků a proto připadlo panství jilemnické paní Anně Křinecké z Ronova, rozené z Újezdce a Kunic, která je opět svým synům Dobromyslovi a Albrechtu Bohumírovi postoupila. Prvý zemřel již r. 1585 a tak nastoupil v držení celého statku

bratr jeho Albrecht Bohumír, který nemaje synuv, odevzdal statky ženě Kateřině, rozené Miřkovské z Tropčic a třem svým dcerám Anně Růženě, Aleně Eustachii, pro její neobyčejnou krásu vůbec „krásné šlechtičně“ zvané, jakož i Barboře Alžbětě. Od těchto pak r. 1624 přešlo jilemnické panství na Albrechta z Valdštýnů, jelikož ale tento patrně trhové smlouvě nedostál, prodali je poznovu r. 1637 Janu Vilémovi Harantovi, nejstaršímu synovi známého cestovatele na Východě, Krištofa Haranta z Polžic a Bezdružic na Pecce. — Jan Vilém Harant zemřel okolo r. 1664, zůstaviv po sobě dva syny Krištofa Bohumíra a Adolfa Viléma. Prvý zemřel již r. 1670 odkázav podíl svůj bratrovi Adolfovi, kterýž na návrší za Hrabačovským dvorem počal zámek stavěti. Nedočkal se ale dovršení díla započatého. Padl dne 1. srpna 1675 v jedné srážce s Francouzi nedaleko Štrassburku, a syn jeho František Harant r. 1701 panství jilemnické spolu se statkem Moravčicemi u Jičína prodal za 240.000 zl. a 2000 zl. klíčného Ferdinandu Bonaventurovi hraběti z Harrachů, který tak Jilemnici spojil se Brannou v panství jedno.

Ferdinand Bonaventura říšský hrabě z Harrachů vstoupil v plnoletí svém do státní služby a zastával úřad vrchního hofmistra a ředitele tajné rady. V roku 1697 hájil jako císařský mimořádný vyslanec v Madridu dědičné právo posloupnosti císařské rodiny na trůn španělský. Ku panství jilemnickému přikoupil nad to Most nad Litavou v Dolejších Rakousích, Pandrov (Parndorf) a Novoselo (Neudorf) v Uhřích, Stauf a Ašach v Hořejších Rakousích, Vlkavu a Stěžery v Čechách a všecky ty statky s povolením císaře proměnil v majorát.

Po jeho smrti zdědil panství jilemnické s Brannou syn jeho Alois Tomáš Rajmund, který dosáhl ve státních službách rovněž vysokých hodností, byv vyslancem zprvu ve Španělích, pak místodržitelem v Neapolsku a posléze státním a připoradním ministrem rakouským. Přičiňoval se velice o zvelebení hospodářství a průmyslu na svém panství zavedením přiměřených oprav. Založil huť novosvětskou a Harrachov, v Rokytnici vystavěl pivovar, r. 1710 založil ve Branné špitál a novou faru, r. 1714 v Jilemnici zámek, r. 1721 založil na panství čtyry nové fary a tož: v Jilemnici, ve Štěpanicích, Poniklé a v Jablonci, kdež dosud byly jen filiálky Brannské fary, posléze pak roku 1729 v Jilemnici kostel sv. Vavřince a v letech 1707—08 dal na vysokých horách boudy a chlévy vystavěti, kam se skot a brav z Dolejších dvorů na léto ku pastvě vyháněl, aby se aspoň nějaký užitek z rozsáhlých tehdy zcela nevýnosných pozemků docílil. Za něho ukončen a definitivně vyřízen spor o hranice panství, kterýž kvasil mezi panstvími Jilemnicí Brannou z jedné, Vrchlabím s druhé a Kynastem v pruském Slezsku se strany třetí. Mezi panstvími prvnějšími vedena byla rozepře o Sedmidolí, o němž velkostatek Branná tvrdil, že hranice mezi oběma statky v tomto díle Krkonošů potok Bělá tvoří, kdežto se strany vrchlabské považovali za rozhraní vlastní Labe. Za dob tehdejších pokrýval Sedmidolí místy ještě hustý prales. Dříví bylo po úpadku hornictví v této krajině, tedy od více než 150 let jen nepatrně a to jen v nejkrajnějších polohách zužitkováno a hlavním výtěžkem byla zde honba a rybářství. Obojí provozovali v Sedmidolí myslivci a podanní panství brannského i vrchlabského, honice jak vysokou tak i nízkou zvěř; mnoho medvědů a mnohý silný jelen byl zde uloven a ve vodách značné množství pstruhů schytáno. Po mnohých hádkách konečně dosaženo sousedského dorozumění mezi oběma vrchnostmi, dle něhož panství Branná obdržela důl Pudlavy, důl Dvorského potoka a půl dolu Medvědího, tehdy „Medvědí koupeli“ zvaného, panství vrchlabské pak druhou polovinu Medvědího dolu, důl Červené strouhy, důl Křivého potoka čili Čertův důl a konečně důl Stříbrné strouhy.

Spor mezi Jilemnicí, Vrchlabím a Kynastem vyřízen pak dne 6. dubna 1710 zvláštní smírčí listinou, dle níž hrabě Harrach přepustil hraběti Schafgotschovi celé území mezi Velkou Jizerou od stoku této s Mumlavou až ku jizerské studánce, a území podél pravého břehu Milmice a Mumlavy opět až k ústí této do Velké Jizery.

Náhradou za to dostal Čertovou louku, již musel ze svého podílu na Sedmidolí odstoupiti vrchlabský hrabě Morzin.

V těchto letech vystavěl jakýs baron Jan Sviten, jemuž náležela Mříčná, na Hrubém kopci v místech kde je nynější starý hřbitov, husitský dřevěný kosteliček „Povýšení svatého kříže“. Druhý kosteliček „Božího Těla“ postavil vrchnostenský hejtman Václav Vejrych z Gemsenfeldu, který v pověstech lidu zabýval se černým uměním. Oba kostelíky byly r. 1787 zbořeny.

Hrabě Alois zemřel 7. listopadu 1742. Důkazem jeho šlechetného srdce jest, že na veškerých svých panstvích a statcích svým poddaným všecky dávky, které až po den jeho úmrtí do vrchnostenských důchodů dlužovali, daroval. Pouze na panství jilemnickém dosahovaly tyto odpuštěné pohledávky částku 15.218 zl. 52 kr., sumu na tehdejší dobu velmi značnou.

Nástupcem hraběte Aloise stal se syn téhož Bedřich August Gerváz, předporadní a první finanční ministr, později i nejvyšší kancléř království Českého. Po něm uvázal se v držení majorátu syn jeho Arnošt Quido, který nejen se přičinil o zvelebení průmyslu železářského, od 16. století hynoucího, ale i znamenitě a vydatně podporoval plátenictví a tkaní závojů v Krkonoších. R. 1754 vystavěl v Hoření Sytové na stoku Velké Jizery a Jizerky nákladem 70.000 zl. železné hamry, na Velké Jizeře asi 90 sáhů dlouhé plovoucí hrábě, v Sedmidolí tak zvanou Dvorskou boudu (Hofbaude) a jiné. Za něho pečlivě šetřeno lesů a přísně zakázáno vysekávání kleče na vysokých horách. Obchod v plátnech a závojích tím podporoval, že obchodníkům i vyrábitelům uděloval zálohy na penězích. Týž dal objednati dobré lněné semeno, jež poddaným za kupní cenu přenecháváno bylo, čímž se pěstování této plodiny v Krkonoších značně rozšířilo a ku blahobytu horalů nemálo přispělo. V neblahé době sedmileté války pečlivě se staral o své poddané a vydal rozkaz jilemnickému vrchnímu úřadu, aby obyvatelstvo rozdělil ve tři třídy: 1. bídných nemocných, kteří žádné pomoci odnikud pomoci nadíti se nemohou; 2. takových, kteří sice zdrávi jsou, ale při tom neschopni, aby se úplně vyživiti mohli a posléze zdravých, práce schopných, kteří pro nedostatek zaměstnání trpí. Prvé třídě opatřil lékaře a léky zdarma a každému denně po libře hovězího masa. Druhé třídě denně půl libry masa, třetí pak třídě opatřil nadbytečnou práci v lesích a zapůjčil jim na dvě až tři leta za 2000 zl. lnu ku předení. Rozkaz svůj ukončil tímto důtklivým apellem ku svému vrchnímu úřadu: „Tak jako hotov jsem svým chudým poddaným v těchto nynějších trudných dobách dle sil svých vypomoci, tak očekávám od svých úředníků, že povinnostem svým dostojí, úmyslu mého ku prospěchu chudých čelícího, co nejpřesněji a nejsvědomitěji uposlechnou a u vykonávání tohoto křesťanského skutku žádného namahání šetřiti nebudou, tím spíše, an by to jedenkráte před Bohem zodpovídati museli, kdyby za příčinou jich nedbalosti žádoucího výsledku tímto zařízením docíleno nebylo“. — Zajisté rytířsky jednáno. Jiná panstva v těch dobách jednala jinače! Bylo pak takové pomoci ale také potřebí. R. 1771 nastala následkem neúrody ozimního obilí všeobecná drahota v Čechách a hlavně pak na Jilemnicku. V Jičíně, kdež u trzích všecky krkonošské kraje zásobovaly se obilím, stál korec (asi 1 hl.) žita 18 zl. Jiné potraviny byly ovšem laciné, neboť ku př. 1 libra hovězího masa stála 3—3½ kr., telecího 1½—2 kr., 12 vajec za

3 kr.; vzdor tomu byla však přece jen nouze veliká, neboť obchod plátnem a hlavně přízi se zastavil a proto nebylo peněz. Chudý lid nemohl ničeho vypřísti a dopouštěl se krádeží potravin, o maso padlého dobytka sváděl rvačky, ba i na rozkvětlem jeteli pásal se jak dobytek. Není pak divu, že z toho vznikly četné nemoce, z nichž zejména tak zvaná „shnilá zimnice“ řádila úžasně, takže v některém domě co živo pádem leželo. Nebezpečí nákazy bylo tak velké, že dobrodincové nemocným jídla jen z venčí na okna pokládali. Lidé umírali nejen v domech, ale i na ulici, a pomřelo jich toho roku na panství jilemnickém více jak 6000 duší.

Hrabě Arnošt zemřel r. 1783, načež ujal se majorátu nejstarší syn jeho Jan Arnošt, za něhož průmysl železářský na Krkonoších dospěl svého vrcholu. Za něho také vystavěny nové pece a hamry v Bedřichově, Předních budách a Dolních Štěpanicích. Však nejen průmysl železářský, ale i plátenický zvelebil vzdor válečným dobám, plátno od horských tkalců kupoval a ve Vídni veliký sklad plátna založil. Toho času byl také obchod plátny a přízí na Jilemnicku a vůbec na horách u velikém rozkvětu, takže se ročně za statisíce zlatých plátna do Holandska ve velikých bednách, příze pak velkých sudech (15—27 centů v ceně 4000—6000 zl.) vyváželo. Obchod tento prostředkovali nejvíce slezští překupníci, až Hynek Meisner z Vrchlabí, který několik roků v Holandsku pobyl, přímou dopravu do Holandska doporučil. Největší drahoty dosáhla příze r. 1805, kdy stála štuka kratiny až 8 zl., kopa plátna dle chodů 800—1200 zl. Proto také velká drahota, která téhož roku v měsících letních nejvyššího stupně dosáhla, takže se platil korec pšenice za 60 zl., korec žita až 50 zl., obyvatelstvo horské už tak netížila jako 34 roky před tím.

Hrabě Jan z Harrachů převzal roku 1795 novosvětskou továrnu na sklo do vlastní správy a přivedl výrobu křišťálového skla, jakož i rafinaci skla vůbec na vysoký stupeň dokonalosti. V letech pozdější bídy neustálými válkami a snížením ceny papírových peněz až na pětinu puvodní hodnoty, byl svým poddaným pravým otcem, poděluje jich nejen obilím, ale i lnem. Za jeho panování vykazují zachovalé zápisky tyto podrobnosti z dějin města samého: R. 1783 musil se každý občan vyjádřiti, jaké víry jest vyznavačem. R. 1786 byla bývalá klášterní kaple sv. Alžběty pro služby Boží uzavřena a dvě leta na to po ohni úplně se zemí srovnána. Dne 14. června 1788 postižena byla Jilemnice velkým ohněm, který ztrávil 114 domů úplně, pak kostelní kryt, faru, školu, radnici, kapli sv. Alžběty, důchodenský a kontribučenský dům, pivovar, špýchar a panskou vinopalnu. Hašení bylo téměř nemožné a obyvatelstvo jedva životem vyvázlo. Druhý velký oheň r. 1803 zničil deset domů, faru, kostelní kryt a školu.

Hrabě Jan nezanechal po sobě žádných dědiců a tak připadlo majorátní panství bratru jeho Arnoštovi Quidonu, který však postoupil správu zděděných panství svému jedinému synu Františku Arnoštovi hraběti z Harrachu. Také tento pán pečoval o zvelebení tkalcovství a založil r. 1846 vlastním nákladem ve Branné, hlavním to sídle tkalcovství v Krkonoších, přádelnickou školu ku vyučování výhodnějšího předení a močení lnu dle způsobu vestfálského. Když pak strojní přádelny stlačovaly ruční výrobu do pozadí, takže přádelníci pilně pracující denně nejvýše 3—5 krejcarů vídeňského čísla vyzískali, což ovšem k výživě postačiti nemohlo, dal hrabě Arnošt, aby chudým tkalcům aspoň trochu pomohl, stavěti v letech 1840—1846 pohorskou silnici z Hrabačova přes Vítkovice a Rezek do Rokytnice. Dal též skelnou huť novosvětskou stavěti z kamene, vystavěl letohrad v Novém Světě a dokončil stavbu hrobky v Branné, jeho otcem započatou. Rozmnožil české rodinné svěřenství r. 1862 o panství Sádovou se statky Petrovicemi, Kunčicemi,

Stračovem, Velkým Barchovem a Zvikovem. Městu zavděčil se velice postoupením dílce zámecké zahrady ku stavbě hlavní školy.

Krutě byla stižena Jilemnice třetím ohněm, který dne 26. dubna 1838 zničil 51 domů, radnici, kostel, zámek, pivovar a panský špýchar. Od té doby také datuje se nynější vzhled města.

V bouřlivém roce 1848 sestavila si i Jilemnice dvě setniny národní gardy, které si doma dosti statečně počínaly a za nepokojů červnových 30 mužů Praze na pomoc vyslaly. Stateční muži ti však na zprávu, že Praha jest císařským jízdectvem obklopena, ze Sobotky moudře se domů vrátili.

Správa velkostatku jilemnického spolu i všech českých panství dostala se r. 1860 Jeho Osvícenosti panu Janu hraběti z Harrachu, který r. 1884 po smrti svého lidumilného a vznešeného otce v držení celého svěřenství se ujal, přispěv nemálo ku zlepšení a vzdělání jeho a to zejména moudrými opravami lesního i polního hospodářství. Vlastenecké skutky nynějšího vladaře jilemnického jsou příliš v dobré paměti českého světa, takže není jich třeba právě v této knize, jemu věnované, detailně uváděti.

Město je sídlem politického, soudního a berního úřadu, které umístěny jsou v budově staré radnice v letech 1850—1 dohotovené. Stavba nové radnice působila před krátkým ještě časem mnohé kyselosti, proto se jí jen letmo dotýkám. Přestavba zámku stala se v letech 1883—4. Město má odbornou školu tkalcovskou vedle výborně řízených škol obecných a měšťanských. Spolkový ruch je velmi čilý, hlavní pak zmínky zasluhuje čilý odbor touristů, který se pečlivě stará, aby horstvo Krkonoše i se strany naší učinil co možno nejpohodlněji přístupným a pozornosť českého světa ku krásám krkonošských velikánů neúnavně obrací.

Třetí hlavní větev pobočního hřbetu jest nejkratší. Jest to vlastně pouhý delší výběžek Kotle k jihu vyvřelý, který se nazývá *Kuželským hřebenem* (1122 m.) Větev tato končí nad sklárnami *Kuželem* ve výši 970 m.

Poslední větev pobočního hřbetu je nejdelší, nejvyšší a také nejvděčnější všech předešlých. Vyhočuje nad Misečnými boudami od vrchu Medvědína směrem jihozápadním, načež za sedlem Misečných bud obrací se k jihu mohutným chlumem *Vechorince* (Moshübel v. Preiselberg) ve výši 1079 metrů. Na severovýchodním svahu tohoto kopce vyčnívá nad vrcholem smrčí a bukoví rozčepiřené skalisko, jehož temeno je vroubeno železným zábradlím. Toť „*Harrachova skála*“, ze které se otvírá zrakům našim úchvatné panorama po horstvu krkonošském a jeho údolích. Nadmořská výška skaliska toho obnáší jenom 1030 m., ale šťastná poloha usnadňuje z něho rozhled na vše téměř strany. Harrachova skála leží na křižovatce touristických cest mezi Žalým, Krkonošem a Bedřichovem a jest také nejvíce hledána hosty a touristy z blízkého Špindlerova mlýna. Příjemně založenou a mohutnými buky stíněnou cestou Františka Josefa dospějeme odtud asi za hodinku k jejímu úpatí. Zde však nutno cestu Františka Josefa opustiti a dáti se lesní stezkou v levo. Zblouditi nemožno, protože z vykácené paseky kyne nám tato roztomilá přírodní rozhledna neustále vstříc. Mohutná železná tabule na ni připevněná hlásá nám její jméno. Ještě několik kroků a stojíme na vrcholu skály. Netajený úžas lleskotá nám ve zracích. Před námi hluboko z dolu labského směje se na nás přívětivá alpinská krajinka, tož roztroušené po svazích Kozího hřbetu a Planúru hotely a villy Špindlerova mlýna s útulným kostelíkem sv. Petra, jehož cibulovitá omšelá báň věže rdí se samojediná v té barevné spleti šedě a zeleni všech možných odstínů. A za tímto slíčným obrázkem jaké to malebné pozadí od

idyllické krajinky v údolí svatopetrském až ku divokoromantickému Dlouhému dolu s divokou bystřinou, která jeho strmým korytem vine se jako zlatolesklý had lesním mlázím! Uchvacují-li pak tato milá horská zátiší, tož neméně poutá k sobě pohled bizarní Kozí hřbet, jeho srázné stěny, jeho ostrý lesnatý hrot nad Dívčí lávkou a jeho ještěří skalnatý hřeben. Nad ním zvedá skalnaté, travinami spoře porostlé dvojtémě mohutná hora Studničná, za níž tušíme štíhlý trojhran Sněžky. V levo mezi Kozím hřbetem a Medvědínem vidíme až do Sedmidolí, nad nímž se tyčí skalnatá kupa Malého Šišáku s boudou Špindlerovou a samotami níže roztroušenými. Za Medvědínem vystupuje táhlé témě Krakonoše a charakteristická kupa Kotle, jehož kotliny i z tohoto bodu dobře jsou patrny. V jasné zeleni lučin vidíme zde i Misečni boudy, od nichž klikatí se touristické cesty po svahu kleči a travinami porostlých úbočí Krakonoše. K jihu kynou nám lesnaté chlumy Černé skály a Šeřína, po jehož stráních rozessety jsou přední Krausovy boudy a štíhlý Žalý se svou rozhlednou ukončuje na jihu nádherný obraz krkonošského horstva, aniž by však zabraňoval rozhledu na podhoří až do Královédvorska. Na východ pak uzavírají obzor mohutní velikánové horští Planina, Stožek a Planúr, na jejichž bocích vidíme i Keilovy boudy a jednotlivé samoty Volského dolu.

Upravení skály Harrachovy a zřízení cest ku ní stalo se nákladem českého klubu touristů a to k popudu a vybídnutí čilého odboru jilemnického, který i jinak o spojení této čtvrté větve až po Žalý pohodlnými cestami získal si o povznešení touristiky v tomto oddílu horstva zásluh ne nepatrných.

Za Mechovincem vypíná se do výše 1046 m. trojskalnatý kužel *Černé skály*, též *Trojskalí* nazvané, následuje pak *Šeřín* (1033 m.) s mohutnou korunou skalní, na jehož bocích rozloženy jsou domky *Čerstvé vody*. Vrch tento pak je sedlem „Na bukovém“ (Buchberg 947 m.), pod nímž nad soutěskou labskou jasní se přední Krausovy boudy, spojen s posledním výběžkem této větve a to dvojcípatým Žalým, jehož severnější díl nazývá se *Zadní Žalý* aneb i *Andělský vrch* (1036 m.), jižní pak *Přední Žalý* (1012 m.) Kuželem jeho končí tato rozsocha přímo nad Vrchlabím a poskytuje jednu z nejznamenitějších vyhlídek v Krkonoších. Nad to zde slouží obecenstvu kamenná *rozhledna Františka Josefa*, kterou zde postaviti dal J. O. Jan hrabě z Harrachů.

Vyhlídka odtud je přerozkošná jmenovitě do údolí Štěpanického a k Jilemnici, dále pak na Vrchlabí, jehož jednotlivé části se zámkem vidíme jako s ptačí perspektivy. Na severu modrají se mohutné vrchy hlavního hřebene. Celou horskou partii od Velkého Šišáku až ku Sněžce lze snadno pouhým okem přehlédnouti a za jasného dne můžeme i pomocí skel se přesvědčiti, co dělají veselí Němci v Petrově boudě a jaká nálada dominuje kolem rakouské boudy a kaple sv. Vavřince na Sněžce. Také i rozhled po horstvu sousedním je valně utěšený, ačkoliv vysoký les dosud rozhled valně obmezuje. Za to však překrásný je pohled do nitrozemí. Přehledáme valnou část Pojizeří až ku pískovcovým stěnám u Hrubé a Malé Skaly, vidíme jasně Tábor, lesnatý Kumburk, kostelík na Svičíně a celá ta sličná krajina pod námi jemně rozvlněná s městy, vískami, kostelíky, továrními závody a samotami v přepestrém žlutozeleném rámu polí, lučin a lesů, uchvacuje roztoužené oko tak, že jen se sebezapřením vracíme se od luzného toho obrazu, abychom v restauraci pod rozhlednou umdlené síly občerstvili.

Restauraci a rozhlednu vystavěti dal z J. O. Jan hrabě z Harrachů hlavně na popud jilemnického odboru, při čemž † lesmistr Ludvík Šmid z Branné bral čilé účastenství. Zde také bylo v letě obligátní dostaveníčko blízké Jilemnice, čímž

stávalo se, že rozhledna a restaurace na Zalém mohly se právem honositi názvem *„české bašty"*. Zvláštní pak shodou okolností se stalo, že v návštěvě Žalého opustila Jilemnice místo Vrchlabí a spokojila se s novou hraběcí restaurací na bližším Kozinci. Že pak nacionálové z Vrchlabí českou baštu na Žalém po čertech málo respektují, to mi tuším každý, kdo Vrchlabí dobře zná, milerád dosvědčí. Čestnou výminku dělá vrchlabský převor, známý kněz-lidumil a energický Čech *P.* Hejhal, když se svými hosty Žalů dostoupí. Avšak to už patří listům širší novinářské kroniky, pro niž v této knize místa není.

Zmínky zasluhuje, že horliví fedrovatelé zdravého sportování na sněžnicích i za nejtužší zimy rádi volí Žalý za cíl svých výletu, aby odtud až i k Medvědínu v zajímavé, ale přece jen valně nebezpečné exkursi pokračovali. Však co jsou veškeré námahy a nebezpečí náhlé nepohody proti čarokrásným vděkům krkonošského horstva ledovou zimou spoutaného! Všechny ty kolosální vrchy kmitají se a pestří miliardy sněhových démantu a ta zeleň lesů v poprašku sněhovém budí v nás asi tytéž pocity, jako když za zimních večeru procházíme ulicemi města a pohledem na ostříbřené strůmky cukrářských závodů s Jesulátkem nebo vousatým Rybrcoulem blažíme se příštím noci nejsvětější a srdci každého byť i nevěrce tak milé a žádoucí! A pak ty prazvláštní grotesky lesního stromoví po velké vánici. Tu jeden strom vyhlíží jako mrzutý stařík s oznobeným nosem, ale s čepicí furiantsky do týla vraženou; jiný opět jako stará panna v staromodním plášti a krajkovém čepečku, ana svůj špičatý nos ponořuje do hrnce s lahodným kafíčkem; tam zase jiný strom jako rozježený černokněžník; jiný jako zadumaný poustevník se řádnou kapucí: věru divák z úžasu a smíchu ani nevychází, vidí-li ty pitoreskní hříčky rozmarné přírody byť i jen momentní fotografií znázorněné. Jest tedy pochopitelno, že nový zimní sport okupoval naše hora, neboť nádhera zimní krajiny a pak skvostný rozhled za čistých zimních dnu po horstvu i do kraje, kde každý jednotlivý předmět ostře vyniká, jsou příliš mocnými attrakcemi.

Dvojvrším Žalého končí poslední rozsocha poboční větve, též českou zvané. Větev tato spojena jest pohodlnými touristickými cestami, od nichž odbočují postranní cesty k Benecku a Vítkovicům, ke sklárnám v Kuželském dole na straně západní, ku soutěsce Labské od sedla „na Bukovém", ku Krausovu mlýnu od zadních Krausových bud, ku Bedřichovu a Špindlerovu mlýnu na straně východní. Se všech těchto postranních odboček otevírá se velice vábné panorama jak do labského dolu, tak i do údolí Jizerky. Spojení s hlavním hřbetem jest velice výhodné, nijakž unavující, přímé a proto v posledním čase dosti četně vyhledávané. S podhořím spojen je Žalý pohodlnými silnicemi a cestami z Jilemnice přes Štěpanici a z Vrchlabí dolního i horního.

Postranní větve tohoto posledního hřebene jsou velmi nepatrné. Východní jeho stráně spadají vesměs příkře k Labi a tvoří toliko u Krausových bud malé výběžky *Červený kopeček* a *Přední Krkonoš*. Větší pozornosti a zvučnějšímu jménu těší se již *Kozí hřbet Žalého* u Předních bud, který se posupně kloní až ku labské prorvě. Za to západní úbočí vysílá již delší výběžky a to od Mechovince *Kozí hřbet*, od Černé skály (Trojskalí) *Šerý hřeben* a *Jeřábník*, od Šeřina *Janovu horu* nad Vítkovicemi a celou řadu následujících menších ale rozsáhlejších větví, z nichž poslední Rychlovská nebo Štěpanická větev jest nejdelší a táhne se až ku stoku potoka Cedra s Jizerkou, tedy téměř až ku Jilemnici. Tato poslední větev má též několik jmén, z nichž uvésti dlužno *Kozí hřbet* u Dolenich a *Hradsko* u Hořenich Štěpanic.

Mezi touto poslední větví pobočního hřebene, mezi třetí větví Kuželskou a rozsochami druhé větve táhne se hluboké *údolí Jizerky*, které tvoří v dolní své části nejen horopisné nýbrž i geologické hranice vlastních Krkonošů s podhořím vesměs mladších útvarů a jest svými puvaby i touristum dobře známo.

Údolí Jizerky počíná misovitou kotlinou, utvořenou stráněmi Kuželského hřebene, Kotle, Krkonoše, Mechovince a Kozlího hřbetu, do které z několika bystřin vtéká na západní straně Krkonoš hojně sycený vodou z Kotelských jam (odtud také Kotelský potok), a Jizerka na straně východní. Jest to roztomilá krajinka horská, která na cestovatele smaragdovou zelení lučin, malebnými svahy kopců a idyllickým rázem předních Misečních bud velmi přívětivě působí. Z misovité kotliny té spadá Jizerka ku skelným hutím vítkovickým, přijímajíc Kozlí a Šerou strouhu, u skláren pak Kuželský potok, jehož prameniště je na jihozápadním úboči Kotle.

Zámek ve Vrchlabí.

Skelné hutě vítkovické, od nichž odbočují cesty ke Krausovým boudám a k Bedřichovu na jedné, ku myslivně v Rezku na straně druhé, náleží již dávné minulosti. Pracováno zde již před třicetiletou válkou, neboť dějiny zaznamenaly, že r. 1654 kardinál Harrach jako poručník nezletilého Ferdinanda Bonaventury hraběte z Harrachu, udělil povolení Janu Preislerovi ze sousedního Německa ku znovuzřízení skelných hutí ve Vítkovicích, které vpády švédských vojsk a za tehdejších nepokojů byly zničeny. Za tím účelem vykázal také kardinál Harrach slezskému skláři 4 míry lesa na Vlčím hřebenu a nadal hutě mnohými právy a svobodami, za něž musel Preisler a jeho nástupci platiti ročně 17 kop 30 grošů a odevzdati v hraběcím duchodě 10 sklenic se zlatou obrubou. Sklářství ve Vítkovicích trvalo až do r. 1795, načež po dvanácti letech přešly sklárny úplně v držení

Harrachovského rodu, který v nich více pracovati nedal. — Od skláren rozkládá se v údolí Jizerky ponejvíce na úboči Janského vrchu osada *Vítkovice*, sestávající z jedenácti dílců. Kostel měla již r. 1618.

Za Vítkovicemi má údolí Jizerky mnoho romantiky a mnoho puvabu, za to však pro zasvěcence má pohled na osady *Mrklov* a najmě *Benecko* jen smutný povzdech, či upřímně řečeno jadrné zahromování. Poměry zde jsou valně neutěšené a to hlavně zásluhou kavalírských sousedů vrchlabských, kteří ač jejich předkové pocházeli kdysi téměř většinou z naší krve, dnes počínají si jako praví přeběhlíci a strašněji a nemravněji fedrují v okolí svém germanisaci než by to napadlo i plnokrevným Němcům. A právě Benecko jest vyhlídnutou pro ně métou, kde hledí pomocí peněz zakupovati přesvědčení českých duší, a běda Čechovi, jehož smýšlení je pevné, ale statek zadlužený. Vrchlabská spořitelna, tento „lidumilný“

Partie ze zámku vrchlabského.

ústav, před jehož okny, jako v ironický posměch stojí socha lidumila Josefa II., ta už s takovým tvrdohlavým Čecháčkem dovede ostře zatočiti. K potěšení však musím zaznamenati, že tento tlak budí aspoň v Jilemnici jakýsi protitlak a proti německým penězům vydatně pracují české peníze. Odkud a jak nemožno prozraditi, ale tolik jisto, že nekrvavým bojištěm národnostního boje mezi Vrchlabím a Jilemnicí je toto Benecko, kde zápas veden je příkřeji a bezohledněji než kde jinde v Čechách.

Mezi Beneckem a Mrklovem rozloženy jsou osady Štěpanická *Lhota* a *Rychlov*, za níž na Hradsku vypíná se dodnes malebná zřícenina někdejšího *hradu Štěpanického*, prvotního to sídla panského v této krajině.

Byl to hrad mocný a pevný, jak viděti ze zbytků v předhradí, ku kterým se však jen velmi málo turistu namahá, neboť hradiště porostlé jest lesem a přístup k němu jest valně namahavý, zbytky pak hradu nepatrny a i ze zdulí oku zřejmé.

Jako první držitelé Štěpanic uvádí se v dějinách Jilemnice jmenováni páni z Valdštýna a sice prvý Zdeněk z Valdštýna, který založil také hrad Valdštýn u Turnova. Dle různých versí byl prý hrad štěpanický r. 1424 Husity rozvalen, což ale pravděpodobnosti se vymyká, ježto hrad ještě r. 1492 stál a teprve roku 1543 uvádí se jako opuštěný a spustošený, neboť od toho roku Valdštýnové Štěpanice více neobývali, nýbrž statek Lomnický. Tak skončila sláva předního hradu v Krkonoších.

Dole pod Hradskem rozkládá se vesnice *Dolní Štěpanice* s kaplí, kostelem, v němž spočívá i prach zakladatele zámku v Branné Zdenka z Valdštýna. Měla titul města Štěpanic. Pod ní prostírá se *Dolní Štěpanice*, druhdy *Štěpaničky* zvaná. Obě tyto osady se Štěpanickou Lhotou, Rychlovem a *Zákoutím*, kde údolí Jizerky vybíhá v ostrý hrot, tvoří společnou osadu. Zde u Dolních Štěpanic vlévá se do Jizerky značnější přítok Cedra, který vzniká na svazích Předního Žalého. Pod Chmelnou horou rozšiřuje se údolí Jižerky až ku Hrabačovu, načež Jizerka spěchá na západ do objetí sestry Jizery.

Na úpatí této české části krkonošského horstva, jež právě jsme prošli, leží vesnice *Branná*. Hrála kdysi velkou roli, dnes je to chudá rozlehlá ves, znamenitá jen svým zámkem, historií a hrobkou hraběcího rodu Harrachovského. Od Jilemnice možno k ní dojíti buď přes *Valteřice* aneb z předměstí *Jilmu*. Jest to vlastně dvojosadí, neboť za Brannou bezprostředně následuje Dolní Branná. Oboje osady jsou původu pradávného a své farní kostely měly již ve 14. století. Na tvrzi v Hoření Branné uvádí se již roku 1359 Štěpán, od něhož vzala i Štěpanice své jméno. Následoval Macek Halíř v letech 1359—1364, Ješek a Křišťan, načež v r. 1387 byla již ves rozdělena ve tři díly, z nichž jeden patřil ke zboží vrchlabskému, druhý ke štěpanickému a třetí náležel Janu Vokovi z Valdštýna. Zámek v Branné postavil v polovině 16. věku Zdeněk z Valdštýna.

Jemu následoval syn Vilém z Valdštýna, který od své mateře Maří z Martinic byl pečlivě vychován a vzbuzoval naděje, že bude jednou zdárným synem svého národa. Jeho jméno jest i na zámku v Branné pěkně zvěčněno mezi znaky Valdštýnův a Martiniců tímto veršovím:

Aemvla mens hominvm. quid non molietur honoris:
viderit vt strvctâ mole tvmescat hvmvs?
Crescit amor formae, preciosa pvlera pvtantvr.
Ast vtinam precium forma venusta ferat?
Forma domvs pvlchrae pvlcherrimvs avtor et hospes,
qui virtvte svvm promervere decus.
Exvlet hinc ergo vitii deformis acervus:
occupet vt virtus semper habenda locvm.
Dies et annvs fvndationis.
NataLI GVLIeLMe tVo LoCVs Iste saCratVr
Longos Insta annvs fLorentI nobILIs aeVo.

Distycha ta zní v češtině:

Což duch člověka žárlivý nepodnikne pro slávu:
Což nehledí, aby dům z půdy vypínal se hrd?
Ku vkusu lásky přibývá, nádheru máme za krásu.
Kéž přináší však nádheru vkus přelibý!
Vkusný dům spanilého pána a hosté je obraz:
Jenž mužností svou zásluhy skvělé dobyl.
Družstvo ihned škaredé neřesti se úprkem vzdaluj:
Štan aby zabrala ctnosť povždy i sídlila zde.
Den a rok založení.

Narozeninami tvými, Viléme, zasvěcuje se místo toto.
Dlouhá léta žij šlechetně v kvetoucím věku.

Nad tím nápisem čtou se jména Abraham, Solon, Joab, svědčící o tom, že tu jejich obrazy rýsované bývaly.

Pod nápisem zaznamenán jest rok 1582 a tento český nápis:

Jedna věc hyzdí stavení,
Že úst jemu dáno není.
Aby se samo hájilo,
Když by se o něm mluvilo:
Neb jest zbaveno i sluchu,
Nemá v sobě ani duchu.
Kdož je bude pamatovati,
Znej: zlé nechce poslouchati.

Zdeněk z Valdšteina. Maria z Martinic.

Nápisy tyto a znaky byly od restaurace zámku kardinálem z Harrachu po švédském vandalismu omítkou zalepeny a teprve v r. 1868 J. O. Janem hrabětem z Harrachu očistěny a obnoveny.

Nápisy tyto byly asi dílem učeného M. Adama z Vinoře, jehož doporučil Jiřík Bořita z Martinic sestře své za vychovatele mladého Viléma a spolu za faráře ve Branné a sám jej tam k ní zavezl. Cvičе Viléma vlaštině i řečtině, překládal s ním Stelluv spis: „*O potupení marností světských*".

Bohužel mladý literát zemřel již r. 1594 nedoživ ani dvacátého roku svého věku a zarmoucená máti pohřbila jeho schránku po boku svého manžela v kostele štěpanickém. Poněvadž pak jiných mužských dědicu po Zdeňkovi nebylo a Adam z Valdštýna na Hrádku a Vilém Vok Heník, bratři z Valdštýna, nejbližší právo ku statkum Zdeňkovým měli, učiněna jest smlouva r. 1594, kterou Maři postoupila jim statku štěpanického, též Zábrdovic a Briství, začež jí pustili Dymokury „do života" a Městec Králové „za její věrnou a upřímnou práci" za 23.500 kop miš. prodali. K tomu přišla roku 1599 jiná smlouva, takže Adam z Valdštýna statek Brannský i se Štěpanicemi ujal a Heníkovi za polovici jeho 29.000 kop miš. zaplatiti připověděl. Avšak již r. 1606 prodal Adam starodávné zboží rodu svého Václavu Zárubovi z Hustiřan, který pod svým panstvím spojil celou Brannou, koupiv od Viléma Mirkovského ze Stropčic roku 1612 díl vrchlabský, totiž Horní Brannou se dvorem poplužním a náležící k tomu objekty.

Jak již v dějinách Jilemnice sděleno bylo, byl Záruba upřímný Čech, ale zapletl se do stavovských nepokojů a statky své na královském tisku ztratil. Asi v ten čas, kdy marně o to usiloval, aby mu statek Brannský z léna v dědictví prodán byl, zdržoval se u něho na zámku v Branné Jan Amos Komenský slavné paměti — jsa na odchodu na vždy z vlasti České. — —

Převod panství brannského na vévodu Albrechta z Valdštýnu a pak na hraběcí rod Harrachovský jest čtenáři znám již z dějin Jilemnice, takže zbývá jen něco dodati a tož pokud se týče památné Zdeňkovy stavby, zámku samého. Tento byl ve válkách švédských valně spustošen. Před spustošením byl o dvou poschodích, z nichž druhé kardinálem z Harrachu více restaurováno nebylo. Klenutí prvního patra je velmi ozdobné a pruty zdobené; slouží nyní za místnosti vrchnímu lesnímu úřadu. Čelní strana zámku do dvora má pěknou kolonádu se čtverhrannými sloupy; strana tato i se sloupy a oblouky obložena jest štukovím, jako obyčej býval v 16. věku. Západní a severní strana nemá žádných ozdob, ale nebývalo tomu tak, když Adam z Vinoře zámek svými veršemi ozdobil. Tehdy byl celý zámek nápisy, ara-

heskami, figurami a sgrafity opatřen, avšak po restauraci jeho r. 1646 této sličné podoby, v níž se skutečně jevila sličná povaha Zdenka i Viléma z Valdštýnu a paní Maři z Martinic, pozbyl téměř zúplna.

Prohlídku pak tohoto skvostu stavitelského umění českého, jakož i hraběcí nádherné hrobky a kostela odporoučím těm, kdož i o podhoří českých Krkonošů se zajímají. Za takové namahání nestojí už ani německá sestra Branné — *Dolní Branná.* Jest tu sice pěkný kostel a pěkná škola, ale také už i ti tvrdí Němci, a proto je lépe, když přes *Krahulčí výšinu* s kapličkou (464) m.) přejdeme ku blízskému *Vrchlabí*, abychom odtud podnikli vycházku do německé části druhé rozsochy krkonošské, české daleko složitější, mohutnější.

První prameny dějepisné zmiňují se o Vrchlabí v polovině 14. století. Avšak ještě před tou dobou mělo Vrchlabí od starodávna kostel, faru, tvrz a statek manský se službami ke hradu trutnovskému. V letech 1359—1363 vládl zde Hašek z Vrchlabí, po něm spravovala zboží vrchlabské vdova Eliška ve prospěch nezletilého syna Petra, druhdy i Haška řečeného a to do r. 1370. Současně však drželi část Vrchlabí Anna vdova po Havlovi z Vrchlabí a syn její Hanuš. Petrův syn Hašek připomíná se ještě r. 1437, roku pak 1472 uvádí se již co držitelé Vrchlabí tři bratří a to Čeněk, Petr a Václav. Prvý se však od nich oddělil, vzav za svůj díl peníze. Václav pak uvádí se jako držitel tvrze i vsi. Zemřel r. 1488 bezdětek a ku jeho jmění táhli se Heník z Valdštejna a Štěpanic, bratr Čeněk a panna Barbora, sestra uvedených tří bratrů, jako sestra neodbytá a nedílná, též jménem dětí Petrových, který asi r. 1490 zemřel. Čeněk získav spravedlnost Heníkovu, obdržel r. 1493 za právo na soudě dvorském, avšak bez újmy práva, které by náleželo sirotkům Petrovým. Ale poněvadž Barbora naň znovu žalovala u soudu zemského, že zkracuje ji i sirotky, rozkázáno r. 1494 Čeňkovi, aby ji k ruce sirotkův zboží vrchlabského postoupil.

Od těchto dostalo se manství vrchlabské Janovi a Hynkovi Kordulům ze Sloupna, z nichž prvý získav zboží vrchlabské věnoval na něm podíl manželce své Mandaléně ze Šanova. Janova dcera Kordule ze Sloupna zapsala r. 1518 statek vrchlabský manželu svému Janu Tetaurovi z Tetova a držela jej s ním na polovici až do r. 1525, kdy toho Jan na králi Ludvíkovi dosáhl, že mu bylo Vrchlabí a Lánov z manství propuštěno, načež Jan se svolením své choti do zemských desk vložil výhradní své právo na zboží vrchlabské a to Vrchlabí tvrz, dvůr a ves s podacím, v Brenných (Branných) dvory kmecí, jakož i vsi Kněžice, Žďár, Holenice a díl Lhoty.

R. 1533 koupil Vrchlabí Kryštof Jandorf z Jandorfu král. rada za 1750 kop grošů českých. Patřily tehdy k němu Vrchlabí tvrz, dvůr poplužní a ves celá, dále ves Lhota, Purkhybla, zámek pustý, Nová Ves, část Lánova s horou železnou, Kněžice, Branná, Žďár a ves pustá Holenice.

Kryštof Jandorf z Jandorfu velice pečoval o vzrust svého zboží. Chtěje hory železné na Vrchlabsku k lepšímu užitku přivésti, aby se na jeho gruntech lidé usazovali, vymohl na králi Ferdinandovi, že majestátem daným dne 6. října r. 1533 ves Vrchlabí za městečko vysadil a je znakem a dvěma výročními trhy obdařil. Aby měl lepší sídlo, než měli dřevní zemané vrchlabští, dal postaviti nynější zámek. Se stavbou začato r. 1546.

Úmysl Kryštofův vyhnal zdárné ovoce. Drahně lidí, zvláště havířův a jiných dělníkův usazovalo se tehdy na Vrchlabsku, majíce tu odbyt dostatečný i živnost obstojnou; že však lidem městským při tom pastvy a paliva se nedostávalo, daroval

Kryštof vrchlabským r. 1558 pastvu a dříví v lese odtud zvaném Městském (Burgerwald) od dolu nad Vrchlabím (Schmalzgrub) až k mezím štěpanickým, začež byli povinni na Slavičí louce seno hrabati. Roku 1561 postoupil Kryštof panství vrchlabské dceři své Eustachii z Jandorfu, vdově po Volfovi Pokovi z Hermsdorfu a zemřel r. 1563 dne 6. srpna v Trutnově.

Po paní Eustachii držely panství vrchlabské dcery její Barbora, provdaná za Oldřicha Mičana z Klinštejna, Kateřina za Jana Markvarta z Hrádku a Rozina za Viléma Miřkovského ze Stropčic. Dotčené sestry se nějaký čas po smrti mateře své o panství vrchlabské rozdělily, tak že se dostalo každé z nich a manželu jejímu třetiny panství. Později převedeno zboží na Miřkovské, od nichž nátiskem získal je r. 1624 Albrecht z Valdstejna za 110.000 kop mis., ovšem s podmínkou, že Miřkovští až do zaplacení summy trhové v držení a užívání panství setrvati mají. Avšak po smrti Viléma Miřkovského ze Stropčic, syna zmíněné Roziny ujal se Valdštýn mocně Vrchlabí mimo vůli dcer Roziny Zilvárové, Kateřiny Valdštejnské a Elišky Stošové a odbýval je jako starý neplata manskými statky v podhůří. Po smrti Albrechta z Valdštýnu zabráno pak panství bezohledně a darováno r. 1635 Rudolfovi z Morcina, c. k. radě vojenské, komorníku, generalvachmistru a nařízenému nejvyššímu.

Novým rodem nastala v dějinách Vrchlabí nová epocha. Vrchlabští si byli do té doby vyznání Lutherovo oblíbili a nyní za dob Morcinu následovala protireformace. Pavel, bratr zmíněného Rudolfa je násilně na víru katolickou obracel. Roku 1651 dne 15. března, když Pavel šest sousedů, kteří přestoupiti nechtěli zatýkal a je do vězení vsaditi chtěl, vzbouřili se vrchlabští a setrvali v odporu, až komisař Šenfeld maje při sobě 50 mušketýrů je pokořil. Na to určil lhůtu ku přestoupení do 31. března, ale náčelníky povstání Mikuláše Dassra, Tobiáše Maye a Jonáše Hartmana poslal do Prahy k uvěznění a potrestání.

Po Pavlovi následoval syn jeho Jan Rudolf. Ze tří jeho synův zemřel nejstarší Maxmilian, dědic nápadních statků, zejména i Vrchlabí r. 1706, následoval tudíž v držení dotčených statků, Hostinného a jiných zboží druhý syn Václav, jenž dne 5. září roku 1737 skonal. Potomci jeho vymřeli vnukem jeho Františkem a nápadní statky dostali se Rudolfovi z Morcina z nejmladší linie. Téhož syn Rudolf umřel bez dědicův mužských a Vrchlabí dostalo se dcerou jeho Aloisií r. 1881 v držení chotě jejího Heřmana Černína z Chudenic.

Vrchlabí leží ve velmi příjemném, valně již rozšířeném údolí labském, lemovaném mnohými lesnatými chlumy, z nichž nejvyšším je Žalý se svojí rozhlednou. Má ráz pravého horského města a táhne se po březích Labe v dolním dílu jako část továrenská t. zv. *Dolní Vrchlabí*, ve středu jako město, v severní pak části více jako horská vesnice, ač i zde jest průmyslových závodů valně v pohybu. A právě jak rozná je tvářnost města, tak i rozné jsou pocity, které hrudí tvou v tom neb onom dílci prochvívají. Znepokojen a všecek rozrušen rychle procházíš třídou továrenskou. Patří německému kapitálu a obrovská řada českých dělníků zadává zde svoji sílu a i svou národnost a to za sporý kus chleba. Mohutné parní váhy přádelen pohání s tisícerými pažemi českých namnoze dělníků stroje na vyrábění zlata německému molochu, který v anglickém parku pod cypřiši a palmami hoví si, osnuje a další sítě klade. Nejmohutnější jsou přádlárny Jeriova a Rottrova, které otvírají a zavírají vchod do města. Obě zaměstnávají dohromady bezmála 3000 dělníků. Dále jsou zde přádelny na bavlnu, tkalcovny bavlny, přádelna na jutu, papírna, továrna na lepenku, pět bělidel a více menších závodů, z čehož zřejmo, že

průmysl hraje ve Vrchlabí slavný prim. V jakých rukou je, o tom ovšem jasně svědčí jména: Pilz, Goldschmidt, Lenzendorf, Ettel, Schreiber, Ebinger, Walter, Frenzel, Kisling, Wittinger atd. Zde je ztracena výhodná česká posice, kterou nikdy více nezískáme!

Ráz středního města je velmi příjemný. Hlavní třída až ku náměstí vroubena je dvojřadím čistých, moderních, tu i tam ještě starobylých domů s pěknými lomenicemi a loubovím. Téměř ve středu města stojí úpravný a pěkně založený zámek hraběcího rodu Černín-Morcinského z r. 1546. Stojí uprostřed rozkošného parku v němž kdysi stála pevnost vrchlabských pánů. Jest to velký čtverohran, jehož rohy vybíhají v osmihranné věže, takže vzhled jeho je velmi malebný. Ze zajímavých památek v něm zachovaných dlužno uvésti obrazy posledních čtyř medvědů v Krkonoších r. 1655, 1695, 1701 a 1726 zastřelených, jakož i dřevěný model krkonošských hor. Velmi památná jsou starožitná kamna v rytířském sále, na jejichž kachlích jest v pestrém barevném reliefu několikráte zobrazeno Ukřižování Páně. Nesou rok 1545 se znakem neznámým (střídavě šachovnice a orlice) a s nápisem: „Gotis wort bleibet in ewigkeit". Ku jiným památkám náleží brnění polního maršálka Jana Rudolfa z Morcina r. 1646 zemřelého, starý obraz sv. Cecilie na skle malovaný a valně podobizen z rodu Morcinského. Pozoruhodná jest i štukaturská umělecká úprava některých komnat z konce 17. století.

Ve středu náměstí pne se do vzduchu nádherná gotická svatyně. Prvnější kostel uváděl se již ve 14. století jako farní kostel a byl charakteristický svojí věží z 15. nebo 16. věku pocházející, která ještě nesla podsebití. Nynější svatostan postavěla patronka kostela hraběnka Aloisie Černinova-Morcinova za spoluúčastenství některých předních firem vrchlabských. Vnitřní úprava jeho jest důstojná a povznášející.

Ne méně pozoruhodný jest klášterní kostel Augustinův s proslulými obrazy, Morcinovskou hrobkou a s klášterními ambity, v nichž četně je obrazů ze života světců a světic. Klášterní tento kostel dali v letech 1705—1733 vystavěti bratří Maxmilian a Václav Morcinové. Letošního roku (1895) kostel tento i se sousedním klášterem stal se obětí plamenů. Oheň vznikl právě jako u Národního divadla neopatrností klempíře a řádil příšerně. Přispěním hraběcího rodu bude však svatostan i klášter brzo ze ssutin pozvednut.

Poblíže klášterního kostela zvedá se městský hřbitov s krásnou Jeriovou hrobkou. Také blízké hraběcí mausoleum z r. 1889 jest dílo nádherné.

Za děkanským kostelem před budovou spořitelní jest typický monument císaře Josefa II., který ostatně i jinak byl starým vrchlabským sousedům „persona grata", nehledě ani ku jeho myšlénce jednotné státní řeči. — Císař Josef II. totiž rád měl Krkonoše, na než často zajížděl. První jeho návštěvu oznamuje rok 1766 kratochvilnou historkou. Císař Josef přijel tehdy do Vrchlabí s nádhernou suitou. Bylť v jeho družině polní maršálek Laudon, kníže Dietrichstein, generalmajor hrabě Nostic, hrabě Colloredo a Lascy. Pro císaře i družinu připraveny slavně vystlané postele na děkanství, jaký ale byl úžas pana děkana, když císař Josef postele ty odmítl, protože to nejsou postele pro vojáky a vyžádal si nocleh na dřevě a na slámě. A také museli páni radní, kteří v černých pláštích stáli před ložnicí jako čestná stráž, ruče chopiti se postelí a peřin a z pokoju je vynésti, načež Josef i se svojí družinou rozložil se na slámě. Spal zajisté dobře; zda-li též jeho družina — o tom historie mlčí.

Podruhé byl Josef II. ve Vrchlabí za „hladového“ roku 1771, pak několikráte roku 1778. Posléze byl zde roku 1779. Tehdy jel s Laudonem, generálem Wurmserem a jinými přes Vernéřice (Bernsdorf) do Malé a Velké Úpy, odtud do Petzru a přes Richtrovy boudy sedlem Studniční na Bílou louku, odkud chtěl Sněžky dostoupiti. Jelikož ale byla děsná nepohoda, tož vrátil se do Vrchlabí. Na tyto návštěvy císaře Josefa upomíná i kaplička na cestě z Vrchlabí na Žalý.

Odborníky bude snad zajímati zpráva, že Vrchlabí nákladem 85.000 zl. výborně rozluštilo vodní otázku, vedouc silný pramen zdravé vody ze Žalého do města. Jedna věc, která ve Vrchlabí každého českého touristu zaráží, jsou výhradně německé firmy. Najdeš tu jména Čechů děsně skomolená, ale vyhlášky jejich zní pouze německy. A jdi do hostince, neb do kteréhokoliv obchodu: obchodník i hostinský rád tě obslouží po česku, není-li náhodou přítomen nějaký německý student nebo ostrý nacionál vůbec, anebo když soused nemá pootevřeny dvéře. V případě opáčném buď mluví šeptem anebo tvou českou otázku prostě slyšeti nechce. Toť význačný motiv národnostních poměrů ve Vrchlabí, jaké ani v tom proskribovaném Trutnově nepanují. V tomto židovsko-nacionálním městě tě za peníze rádi i po česku obslouží, ale ve Vrchlabí se takový ustrašený Čecháček tak učiniti obává, poněvadž zahlédl ve dveřích ryšavou hlavu souseda, protože v očích německého spolubesedníka švihl při tvé české otázce hnusný blesk národnostní zášti a on se bojí, aby jeho místnost, jeho obchod nebyl proskribován a zničen. Toť taký jeden z destruktivních účinků německého zlata českými mozoly sdělaného! Většina vrchlabského občanstva jsou Češi a máš-li příležitost do jejich domácnosti nahlédnouti, dobře se o tom přesvědčíš. V kuchyni a v sanktissimu domácnosti, u krbu mluví se česky, česká panička české služce po česku jadrně vycinká, ale v obchodě a na ulici jsou kovaní Němci. Musí jimi býti, chtí-li ve Vrchlabí žíti a obstáti. Ejhle, negativní stránku té vychvalované kultury německé! Jak také daleko furor teutonicus dovede ovládati ne snad chátru, ale i inteligentní vrstvy o tom svědčí z přečetných tento případ. Rozhodní Čechové, najmě dělný lid požádali nynějšího vdp. převora P. Hejhala, aby jim v klášterním, tedy v soukromém chrámu Páně zvěstoval evangelium Kristovo jazykem českým, což vdp. p. převor uznávaje oprávněnost požadavku českého stádce, rád a ochotně učinil, ačkoliv předem věděl, co ho za to od vrchlabských nacionálů taký „křesťanů“ očekává. Že byly oprávněnost požadavku vrchlabských Čechů a ochota páně převorova úplně na místě, o tom svědčily již při prvním kázání do posledního kouta přeplněné prostory kostela. Avšak na tamní městskou radu působilo křesťanské jednání křesťanského kněze jako červený šat na krocana. V jednání převorově viděli ihned zrádu na ryze německém Vrchlabí, urážku německého citu občanů vrchlabských, hanebný česko-klerikární úskok a citovali převora ostrým přípisem před svoji soudnou stolici. Ale milý převor je odbyl zkrátka a způsobem důstojným, že v klášterním kostele má on právo rozhodovati a nikoliv městská rada a že jemu je při dozoru nad bohoslužebným řádem jediným měřítkem náboženská potřeba. Po této odpovědi však teprve zaburácel německý hněv na vrchlabské radnici, a ctihodná representace tohoto německého Kocourkova podala na vdp. převora celou řadu stížností ku hejtmanství, konsistoři, k augustianskému konventu, k biskupu a docela i ku zemské školní radě. Byla ovšem všude odmrštěna, neboť žádná z těchto instancí nenašla viny na obžalovaném.

Nuže, jak hluboký jest mravní úpadek u občanstva vrchlabského, jež se namnoze živí přechováváním české mládeže, kterou sem čeští rodičové vždy v první

polovině měsíce září houfně ze středních Čech importují, aby se zde němčině přiučila! Jaká může býti výchova té české mládeže za takových nemravných poměrů?! Věru, že Macharova „Tristium Vindobona“ nalezla ve Vrchlabí důstojnou sebe sestru. Na úpatí nebetyčných velikánů, v čarovném parku přírodním mají obě své nádherné vily a v nich přepychu a krásy až zrak přechází, ale ta všecka krása náleží — sprostým a drzým nevěstkám.

Vari přízraku! Hle, v malebném půlvěnci modravých chlumů Žalého, *Herlikovického Žalého* (Heidel) a *Vachuru* usmívá se na vás příjemné údolí labské s čistými starobylými domky *Horního Vrchlabí*. Zde ráz osady jest čiste vesnický, starousedlický; je to viděti již z pokojnější povahy obyvatelstva, z těch domků tak milých, obrazy a sochami zdobených, z těch zahrádek, studánek, lučin a bezpočetných křížů a tyčí s obrazy tu Nejsvětější Trojici, tu útěk do Egypta, tam

Vodopád Pudlavy.

P. Marii, sv. Josefa a sv. Jana Nep. zobrazujících. Tento obrazový kult svědčící o mocně vyvinutém pietismu horského lidu, rozšířen jest valně po celé části Krkonošů, nejvíce však vyskytuje se v údolí Labe v Horním Vrchlabí, v údolí Úpy, v Petzru a Velké Úpě s tím rozdílem, že zde více označuje místa žalu, smrti náhlé neb zákeřné, kdežto v Horním Vrchlabí vznikl z náboženské potřeby, po případě — sit venia verbo — ze sousedské konkurence. Zde pak jest pietismus ten kollektivní, kdežto v Úpě je věcí jednotlivce. Ve Velké Úpě žije totiž ctihodný horal, který zásobuje celý Obří důl a jeho horský lem obrazy a sochami, jím vlastnoručně vyřezávanými. Má je již v zásobě a jakmile slyší, že tu a tam lavina neb strom někoho zahubily, narazí sošku neb obraz na tyč a donese ji na místo neštěstí, aby se tam lidé za duši nebožtíkovu modlili. Za práci tu nedostává se mu nijaké odměny a také ji od nikoho nežádá. A kdyby nežil on, bude žíti jiný. Takové jsou už ty prosté, upřímné duše našich horalů!

Z Horního Vrchlabí odbočuje před Rotrovou přádelnou tak zvaná *„kamenitá stezka“*, na křižovatkách rudou barvou vyznačená. Jest to nejkratší, ale také nejnamahavější cesta na Sněžku, tak zvaná „jednodenní túra“. Strmá stezička vine se příkře po svahu mohutného Vachuru (827) k Seydlovým domkům, takže unavený poutník radostně si oddechne, znamená-li výši 773 m. a obrací se, aby se pokochal pohledem do hlubokého dolu labského, na Vrchlabí a rozhlednu na Žalém. Přejdeme-li však sedlo, uzříme, že se nám vstříc vysmívá hluboké údolí Keilova potoka, nad nímž vysoko v slabě modravé dáli na lesnatých úbočích mohutného *Frýsova vrchu* (Friessberg 1249) kmitají se šedé obrysy Rennerových bud, k nimž dojíti musíme. Taková je už ta říše Krakonošova!

Však ale pohled od Seydlových domků do čarokrásného údolí, v němž rozkládá se rozlehlá horská vesnice *Pommerndorf* se svými čistými, úpravnými domky,

Malý vodopád Labe.

šmahem vyjasňuje líc zklamaného touristy. Hluboko pod námi smějí se na nás jako roztroušené perličky v přepestré směsici lučních barev, a ta běloskvoucí mramorem z blízkých lomů dlážděná a ve slunci žárovým světlem sálající pohorská silnice jako hedvábná stuha, na níž navlečeny býti mají. V pozadí a kolkolem zvedají se temena mohutných velikánů, na jichž svazích chmuří se krajinky smrkových lesů, promísené horskými zahrádkami s přebohatým koloritem lučních květů a ponurým zášeřím plazivé kleče. Věru, pohled na údolí Pommerndorfské a pozadí nad ním se zvedající jest velmi povznášející a úchvatný, takže oko do té krásy rádo se vpíjí a těžko se od ní loučí.

Přejdeme-li Keilův potok, dospějeme v krátku ku mramorovým lomům, v nichž láme se kámen jakosti výtečné. Pro nedostatek komunikačních prostředků nepoužívá se jej však ani k uměleckému zpracování, ani jako staviva, nýbrž jako jemně

mleté moučky k výrobě — porcelánových dýmek. Vznešený, spanilý mramor a sprosté tabákové dýmky! A někdy i to nejvznešenější se za tu fajku necení!

Od lomu vine se hlubokým lesem strmý úvoz po srázném boku Frýsova vrchu k Lahrovým a Rennerovým boudám, po různu z bohatého věncoví šťavnatých luěin vystupujícím. Jest to nejvýše (1150—1300 m.) v krkonošských horách položená vesnice, od které je čarokrásný a úplný pohled na celé předhoří a daleko do Čech až ku zlatým báním naší slovanské matičky Prahy.

Ještě několik set kroků dále a dostihneme za zadními Rennerovými boudami sedla (1350) spojujícího dva kolosy *Pláň* (Plattenberg 1426) s *Liščí horou* (Fuchsberg 1363). — Scenerie jakoby se rázem změnila. Les zmizel zrakům našim, i ty bohaté květy luční, mezi nimiž pomněnka smála se na nás milliardy svých blankytných oček. Kolem nás skála a písek, sporé špinavě žluté trávy a mechy a smuteční zeleň kleči. A na všem jakoby mrtvé, sváteční ticho. I ten hlas zní dutě, i to houkání dětí, i ty zvonce pasoucího se stáda krav. Právě nás zočilo a už se celá ta kraví kavalkada řítí k nám. Zvonce jakoby vyzváněly umíráčkem! Mráz hrůzou ti, milá duše, běží po zádech a v duchu míhají se ti bleskem scény z Durdíkových španělských aren. — Upokoj se však v průvodu mém. Deštník můj jest sice slabou zbraní, všaktě nebude třeba ani štěstí torreadorské vzývati, ba ani pověstný vtip mnichovského listu. Hle, všecko stádo, jakkoli tryskem k nám přiběhlo, u okraje příkopu jakby na povel zůstalo státi a ve spusobném špalíru svýma velkýma očima hloupě si nás prohlíží. A má spanilá společnice kvapem probírá se ze svého strachu, oči se jí jasní, ústy trhá to křečovitě — a hle, už nivou zajásal bujný trilek jejího smíchu. Z nejvyšší hrůzy nezbedná veselost! A kdo by se také nezasmál, vidí-li, jak si ty boží tvorové člověka tak neskonale hloupě prohlíží. Nedivme se jim! Jsou i mnozí lidé maloměšťáci rozrušeni příchodem každého cizince, proč by nemohly býti pobouřeny Rennerovy krávy, vidí-li poprvé a naposled za svého krátkého života takové sličné stvoření, jakým je má milá společnice?

Dospěli jsme sedla a před námi jeví se nové panorama. Proti nám za táhlým sedlem *Supí rozhled* (Geiergucke 1363) zvedají se dvojklanná mohutná prsa *Studničné hory*, z nichž západní *Zadní luční vrch* (Hinterwiesenberg) vystupuje do výše 1555, východní *Kamenitá pláň* (Steinboden) do výše 1560 metrů.

Nad Studničnou zvedá se posupný trojhran Sněžky, jehož příkrá jihozápadní brana divoce se kloní do mohutného Obřího dolu, nad nímž však jižní hrot vybíhá v nový dlouhý a vysoký vrch *Růžovou horu* (Rosenberg). Všecky tři velikáni horští, Studničná, Pláň i Liščí hora sbíhají se zde v malebnou a rozlehlou kotlinu, po jejíž svazích roztroušeny jsou četné horské osady, z nichž nejznámější jsou Richtrovy boudy na cestě do Petzru. *Modrý důl* kotlinu tu rozděluje a středem jeho sbíhají se k Úpě ledové prameny a sněhové struhy s hory Studničné, které dohromady tvoří Modrý potok.

Zvláštní pocity provanou zde nitrem chodce. Jakoby sváteční klid na všem spočíval. Partie tato jest totiž, ačkoliv jedna z nejvděčnějších, spoře navštěvována, takže stává se, že tourista, který tento směr volil, od sedla pod Plání až k sedlu na Studničné lidskou tvář neuzří. A pak je v té rozvlněné krabatině člověku jak náleží nevolno. Ty mohutné nahnědlé skalní vrchy se sněhovými strženi, divoce rozeklaná a rozbrázděná údolí mohutných rozměrů, po všem sporé, žluté traviny a mechy, z celé spanilé flory tu a tam nějaký ten rozchodník a typická květina Studničné „čertovy vousy“, řada malých lesíků smutné, zelené kleči, divoce vzdouvající se oblaka, příšerné syčící laviny mlhy při sklesnutí teploty, a nad tím

všim majestátní ale přece bizzarně rozsochatý maják Sněžky, jejíž vrchol s boudami a kapli sv. Vavřince občas probleskne ze clon mlhy jako skvělý, vzdušný přelud — v pochmurném rámci malý ale čarokrasný obrázek, toť panorama, jaké se ti jeví se sedla, jež pod jménem Ostříži rozhled kliží obrovitou horu Studničnou s Kozím hřbetem, Pláni, horou Liščí atd. Úchvatný a nade vše povznášející rozhled po horstvu krkonošském jeví se nám z vysoce zajímavého tohoto bodu, ale i za jasného teplého dne, kdy svatý klid spočívá na všem, kdy obloha září, jako blahem zanícený zrak modrooké nevěsty, kdy zdá se ti, že z Modrého dolu v závratné hloubi pod tebou v modré mlze mihají se blankytná roucha Úpiných vil, a kdy na slíčném firmamentu kužel sněžky jasně se obráží, ta horská velkolepá poušť přece jen tvé srdce valně nezíská. Není zde radostného hlaholu a na všem jakoby spočíval vážný, mrtvý klid, jenž přímo zaráží koloběh krve v žilách, jenž i radostné vzrušení mimoděk vzniklé rychle potlačuje, líbezné květy jaré nálady nemilosrdně rve a ničí, duhové zjevy ideálu zaclání, vlhké protivné šero tiskne do mozku a nutí uvažovati o rmutí našeho života. Na celé té horské velekráse, tak velebné, tak velkolepé, leží tu přímo majestát smrti. Není zde pestrobarvých květu, nezní zde hlahol ptačí, ten kus modra oblohy je zde tak řídkým zjevem a tak nevýslovně vzdálen i zde, kde by se zdálo, že ty hory se ho již dotýkají, všude jen ohromná ztrnulost před věky tvořící přírody, sněhové návěje i žáru letního slunce vzdorující, nevyzpytné tajemství Boha, života a smrti, obrovské schodiště ku trunu existence, a za ní další podnět ku snaze a cílům závratným s vrcholištěm neukojené a nesplnitelné touhy, tající se vysoko v nedozírnu.

Trpké tyto dojmy nemají ovšem platnosti všeobecné, ale inklinace k nim v místech velkolepé, strnulé, šedivé přírody, bez ruchu života, bez hlaholu ptačího, bez vznešených stop práce a snahy v před, je velmi snadná a nakažlivá. Bude tedy lépe, když si pospíšíme ku nedalekému sedlu Studničné. Na rozloučenou si ještě něco povíme o Ostřížím rozhledu. Dle jedněch dostala křižovatka ta jméno po Krakonoši, který jako ostříž v těchto místech pátral po své uprchlé milence Emě, dle jiné verse stávala zde bouda, v níž celníci rakouští jako ostříži rozhlíželi se po pašeřích, tudy z Německa procházejících. Tato verse také skutečně dala tomutu sedlu své jméno. Boudy zde arciť již nestává a také celníci vynašli si pohodlnější a příjemnější rozhledárny v horské kovárně pod Sněžkou a v boudách Richtrových, ale pašeři do dnes chodí přes Stříbrnou pláň a po boku Studničné strmými, krkolomnými cestami do Čertové zahrádky a odtud do Modrého dolu.

Za sedlem hory Studničné kyne nám vstříc nový luzný obraz horské nádhery. Obří kostrbatina zmizela a před námi široko daleko rozkládá se *Bílá louka* se žlutým mořem travin a zelenými ostrůvky kleči. Na úpatí Studničné ku Bílé louce vlídně nás zve ku návštěvě a odpočinku typická Luční bouda, kolem níž bleskotá a šumí mladá Bělá v mohutném věnci máselniček rudých horských karafiátu a chundelatých čertových vousu. Chudinku spjal už zde do služeb průmyslu; podnikavý majitel Luční boudy pan Bönsch její proudem žene zde stoupy na máslo. — Než sejdeme k boudě, která se těší velké oblibě cestujícího obecenstva, povšimneme si zajisté dvou památníku, z nichž prvý postaven byl v upomínku na Václava Rennera, který zde byl při svážení dříví z Lahrových bud smrtelně zraněn, druhý pak v upomínku na bratra předešlého, Jakuba Rennera, někdejšího majitele Luční boudy, který zde nedaleko svého příbytku dne 11. dubna 1868 o polednách za zuřivé sněhové bouře duši vypustil. — —

Luční bouda leží ve výši 1393 m. nad hladinou moře. Jest v klínu Bílé louky

na svahu do Sedmidolí stulena jako útulné ptačí hnízdo a jeví se od ní překrásný pohled ku protilehlé pouze půl hodiny vzdálené Sněžce, jejíž obraz nejlépe se zrcadlí ve verandě hostince. Bouda tato jest i svým stářím úctyhodna. Jest to nejstarší obytné stavení na nejvyšším pásmu hor krkonošských a byla vystavěna již v 16. století, kdy dle pověsti vypuzení protestanti zde se usadili a zde před pronásledováním snáze zajištěni, živili se chovem dobytka, skýtajíce spolu bezpečný průvod přes hory putujícím souvěrcům. První dřevěnou boudu na těchto místech zničil oheň, druhou z kamene a dřeva ohromné spousty sněhu. Třetí z kamene solidně vystavěný dům držela rodina Rennerova až do r. 1876, načež přešel v držení Jana Hollmana, od něhož jej získal a do roku 1886 držel známý v dřívějším turistickém světě Kristof Häring, na slovo braný meteorolog a botanik. Tehdy ovšem pobyt v Luční boudě nenáležel právě k nejpříjemnějším. K občerstvení podávány budské syrečky, máslo, chléb, mléko a ovesné pivo a nocleh podobal se na vlas oněm v pověstných svou nečistotou a necudností „svatých" místech poutnických. Jaký to rozdíl dnes, kdy v nepatrné na pohled a nijakž dosud moderně neupravené Luční boudě Bönschově presentují se silné, masité polévky, beefsteaky, pstruzi, oblíbené vaječné koláčky, výtečné mělnické, snesitelné trutnovské a když tourista po celodenní klopotě libě uléhá do čistě povlečených peřin v úzké a přece jen pohodlné a milé komnatce. A právě pro tuto eminentně českou kuchyň a pro čisté zařízení ložnic jest hledána Luční bouda zejména touristy z Německa, kteří sice uznávají nádheru a bezpečnější zařízení „hotelu prvé třídy", nedaleké to boudy Jindřichovy nad Velkým jezerem, ale opatrní ve všem a zejména v kapse — volí k noclehu a ku posilnění boudu Luční. Než bouda tato bývá také proto četně navštěvována, že touristé, kteří na Sněžce neb v Obří boudě noclehu nenacházejí, volí ji jako nejbližší stanici před metou. Není pak příjemnější procházky, jako za letního sera ranného před východem slunce projíti Bílou louku a planinou pod Sněžkou ku Obří boudě a dostoupiti za chládku temene našeho česko-německého velikána. Cesta vede tu přes bublavou Bělou háječky klečových lesů a netají se malými snad půvaby. To ovšem v čase přítomném. Jindy bylo huře. Ještě dosud vypravují na Sněžce o touristovi, který z večera šel k Luční boudě a jehož stopy ztratily se v těchto místech navždy. Jest to krajina bažinatá, kde se sbíhají nejen prameny Bělé, která jak výše sděleno, již v blízké Luční boudě žene stoupy a má tedy znamenité množství vody při nepatrném poměrně spádu, ale i prameny Úpy, která rovněž tvoří mohutný slap několik téměř kroků od své kolébky. Touristické kluby německé zřídily již zde pohodlnou cestu jízdní, avšak jdeš-li po ní, slyšíš sám, jak pod tebou duní bažinatá prázdeň, lehce držena polosetlelými kořeny staré kleči. Za mlžnaté noci jest zde cesta velmi smutná a jitřící, odchylka pak směrem ku prameniskům Bělé a Úpy nad Obří důl valně nebezpečná ano i smrtelná.

Však již čas rozloučiti se s útulnou Luční boudou, v níž se s hostinským po česku smluvíš, a prohlédnouti „německou" část českých Krkonošů i směrem jiným. Nejhledanějším je směr z Vrchlabí do Špindlerova mlýna a odtud buď Harrachovou cestou k Labské boudě, anebo přes Dívčí lávku Sedmidolím ku Luční boudě, druhý pak směr, který každý znatel přírody a touristiky musí odsouditi, jest toura z Trutnova na Maršov, Velkou Úpu, Petzer a Obřím dolem na Sněžku, odtud pak teprve do Sedmidolí, aneb hlavním hřebenem ku Labské boudě a buď k Harrachovu aneb ku Vrchlabí. Pomiňme zatím této zvláštní cesty a podnikněme vycházku, či libo-li vyjížďku z Hořeního Vrchlabí nám již známého romantickým, klidným údolím Labe do Špindlerova mlýna.

pevně v Boha věří a v Něm v život příští:
ten jen umí žíti, ten hrot smrti tříští.

Na další malebné horské rachotě *„Michlově mlýnu“*, který leží při ústí nejen Klausova potoka, ale i přerozkošného Klausova údolíčka, visí opět tento nápis:

Bouře-li života nad tebou bije,
pozvédni k hvězdám duši svou,
pevně stuj na svém, — nechť syčí zmije,
štěstí přec klesne v náruč tvou!

V místech těchto stáčí se silnice obloukem ku pravému břehu Labe, jehož řečiště má zde divoký ráz horské prudké řeky, plné mohutných, s vysokých hor sem připlavených granitových balvanů, nazvíce obrovským koulím podobných, jichž plochy jsou zbarveny temně rudou fialkovou řasou. Také rostlinstvo k řečišti divoce bující vykazuje již některé pěkné exempláry štíhlých a vzácných horských květů.

Nápis na nejbližším nám hostinci „u čerstvého pramene“ není vždy radno bráti do opravdy. Za to nápis na štítu krčmy:

„Kdyby vše, co lidé nalžou, pravdivé se vyjevilo,
pak by na tom světě milém věru hůř než v pekle bylo!“

má v sobě mnoho trpké pravdy.

Nedaleký Špindlerův mlýn hlásí se nám již svým předvojem. Krausův druhý mlýn a *Krausovy boudy* v klínu Černé hůry a Mechovince stuleny, lákají nás ku malému zotavení. Příjemné to zátiší horské, hosty ze Špindlerova mlýna denně zhusta vyhledávané. Po svazích naduřelého Mechovince vypínají se domky osady, k níž patří i Krausovy přední boudy na Kozích hřbetech Žalého, Martinovy boudy, u Medvědína a bouda Labská. Je to tedy kapitální vesnice, ne sice počtem stavení, ale rozlohou. Za den by ji člověk s tíží obešel. Je to jedna z nejstarších osad v Krkonoších, jejíž vznik datuje se již z polovice šestnáctého století, kdy v Krkonoších bydleti nebylo právě největší rozkoší. První její obyvatelé živili se nejvíce dřevařstvím a štolováním v nedalekých lomech svatopetrských, kotelných a oněch ve starém Altenbergu, jejich potomci nalezli pohodlnější a příjemnější výživu výživou a přechováváním turistů, o čemž svědčí jména: Erlebach, Hollman, Kraus, Špindler etc. Samostatnou obcí staly se Krausovy boudy r. 1819. Rychtář těšil se až do r. 1850 značné moci, určoval také sám, mnoho-li branců má býti z obce odesláno, načež jim vyhlednutí byli v noci schytáni a odvedeni. — —

Na rozloučenou ještě jeden verš německé musy, která se tu na nás se štítu blízkého domku chřestí tentokráte toulcem Amorovým:

Pustá zem je bez pana, smutná noc je beze hvězd,
směšný pohár stříbrný, když už vyprázdněný jest,
bolný pohled na ptáka, který v zlaté kleci kdes
vzpomíná své volnosti, jíž mu druhdy skýtal les,
ohyzdná tvář člověka, jemuž oko vyrváno,
příliš šlendriánské je, co bez rýmu skládáno,
to vše ale v ceně přece stojí výše,
nežli srdce lidské bez lásky a v pýše.

Naproti nám na levém břehu Labe Mechovinci kývá pozdrav odnož majestátního Planuru *Hromovka*, jejíž skalnaté čelo do výše 850 m. se pnoucí, div že je rozbrázděno blesky, často sem bijícími. Dle pověsti lidu jsou prý ve Hromovce ukryty vzácné poklady lakomého Krakonoše, které se zjeví, až blesky celý skalnatý čepec Hromovky rozervou. Vzpomínáme tu mané na starý Altenberg.

Znenáhla se před námi šíří údolí Labské a překvapuje nás pohledem na přečetné villy Bedřichova a Špindlerova mlýna po svazích Medvědína, Kozího hřbetu

Špindlerův mlýn s Kozím hřbetem.

a Planuru jako betlemské mesto ze zeleně luk malebne vyhlédající. Bedřichov rozkládá se na pravém břehu, Špindlerův mlýn na levém. Obě sesterské osady jsou vlastně hospoda na hospodě, jedna villa na druhé. Lukařství a dobytkářství se sice také poněkud pozornost věnuje, ale hlavní zdroj příjmů skýtá zdejšímu obyvatelstvu letní saisona, kdy silnicí ubírají se celé karavany touristů a kdy od Vrchlabí rachotí od rána do večera řada povozů, nové síly s čerstvě nabitými tobolkami sem chrlících. Villegiatura ve Špindlerově mlýně jest zajisté jednou z nejpříjemnějších. Obrovský Krkonoš se svými výběžky Medvědínem a Mechovincem vroubí bedřichovskou kotlinu na severovýchodu, proti severu chrání ji bizarní Kozí hřbet, k jihovýchodu táhlý Planur. Jest tedy klima zde velmi příjemné, před nemilým účinkem severozápadních větrů bezpečně chráněné. Hluboké hvozdy, silnou vůni vydechující a jimi řinoucí se potoky horských vod, malebné procházky všemi různými směry po horstvu se křižující, to vše arcit velmi vábí a láká nejen procházející tudy touristy, ale i četné hosty, kteří zde v letních měsících rozbíjí stany k delšímu pobytu. Nával těchto je pak rok od roku větší, takže nynější počet hotelů a vill nestačuje jich ani pojmouti. V obou osadách je roztroušeno na 30 hotelů a hostinců, nad to mnohé privátní domy najímají hostům své příbytky a přece nedostatek místností je čím dále patrnější, protože touristika se vzmahá, a tak jdou zdejší obyvatelé, právě jako německého Krumhüblu vstříc značnému bohatství, aniž by se museli k němu dohrabávati ve smrdutých kobkách opuštěných dolů svatopetrských, jako kdysi jejich předkové. Krakonošova říše skrývá v sobě věru klenoty, ale ty se musí vyčarovati jinače než motykou a rýčem! Ještě před 20 lety byl Špindlerův mlýn s Bedřichovem praobyčejnou horskou vesnicí. Před decenniem mohl se vykázati asi 700 hosty, dnes jich má pětkráte tolik a 40—60.000 touristů tudy prochází, zůstavujíce zde mnoho medu ze svých tobolek. Není pak divu, že při tomto rozkvětu a při neustálém přílivu německých touristů a rodin rozmohla se u prostého a jednoduchého kdysy lidu horského pýcha a zpupnost ku skromně sem se trousícímu živlu českému, který i dnes jest zde neslušně ano i neurvale odstrkovanou Popelkou! Ba zpupnost bodrých někdy občanů bedřichovských a špindlerovských zálabáků šla docela tak daleko, že když se v obecní radě nedávno jednalo o obsazení místa lázeňského lékaře, tu zfanatisovaní konšelé rozhodli se na tom, že nový lékař může uměti a mluviti třeba chaldejsky, jen když mu ta nenáviděná čeština bude „zemí neznámou". A jen jediný ze všech, člen po horách rozvětvené a k české národnosti slušně se chovající rodiny Erlebachů měl tu odvahu, že se proti tomuto kocourkovskému rozhodnutí ohradil a proti němu své „veto" položil, aniž dbal vzteklého zuření saně z Kozího hřbetu! Hle, jak hnusný a nemravný to obraz národní nesnášelivosti a nevraživosti k našemu národu! Ale nejen my, i „širší naše vlasť" jest v neveliké vážnosti u občanů v Bedřichově a Špindlerově mlýně. Vedle obrazu našeho mocnáře všude vidíš zde zavěšeny obrazy Viléma, po případě i Viléma I., Augusty, Bismarka, Bedřicha, Moltkeho. (V Německu jsem se z podobné pozornosti k nám nikde nepotěšil). Že by pak byl nějakou loyálností velkoněmecký prapor se štítu hotelu „u císaře rakouského" se vzdouvající, to také pochybuji. Či by byli ve Špindlerově mlýně o třicet let pozadu? —

Česká společnost se od výše uvedené příhody uchyluje k Erlebachovu nádhernému hotelu „u Koruny", který v Bedřichově leží pod samým svahem Medvědína, má elegantní, vším komfortem opatřené lokály, prostranný dvůr, stinnou zahradu a skvělou verandu, v jejíž loubích milo je prodlíti za teplého letního večera, kdy lesy dýchají parami plnými ozonu, lučiny hýří sladkou vůní skoseného sena, a kdy

protilehlý Špindlerův mlýn přečetnými svými okny světélkuje v tmavou noc jako čarovné město z pohádky.

S Bedřichovem a se Špindlerovým mlýnem znenáhla konkuruje milostná krajinka horská, *údolíčko svatopetrské* s osadou Svatý Petr. Rozkládá se na východ od Špindlerova mlýna, podél *Klausovy bystřice,* která vznikajíc z pramenů na Studničné a Pláni řítí se v divokoromantický *Dlouhý důl*, a u Špindlerova mlýna vlévá se do Labe. Domky osady svatopetrské mají idyllický ráz alpinských domečků a zvedají se po květnatých stráních až do výše 900 metrů nad hladinou mořskou. Z osady otevírá se velkolepé panorama do středu horstva, zejména pak od *„biskupova zátiší"*, (kde často v letě trávil někdejší biskup kralohradecký Dr. Josef Jan Hais, jemuž k upomínce ono pojmenování), má rozhled ku hlavnímu hřebenu své neocenitelné půvaby, a zdá se, že Sv. Petr má k nebi zámožnosti v příštích letech cestu lépe upravenou, než krčmáři ve Špindlerově mlýnu.

Vodopád Bělé.

Osada svatopetrská jest starého původu. Obyvatelstvo její v dávných dobách zabývalo se dolováním, o němž prvé zprávy zaznamenány jsou v letech 1516 a 1521. Dolováno bylo jak v bocích Kozího hřbetu, tak i na Hejšovce. Švédské války r. 1630 přerušily dolování až do r. 1687.

Že byl výnos z dolu svatopetrských dosti značný, tomu nasvědčuje psaní kutnohorského mincmistra Kraha z r. 1695 ku hraběti Janu Rudolfovi z Morzina, dle něhož centnýř rudy z dolů hraběcích obsahoval 95 lotů čistého stříbra, tedy množství velmi značné. Avšak dolování netěšilo se dlouhému rozkvětu. Roku 1704 vypukl v dolech oheň, v následujících na to letech byly několikráte prudkými stržemi mračen zatopeny a znenáhla utichal ruch v dole svatopetrském až po nezdařeném posledním pokusu roku 1858 následkem vodní a lavinové strže dolování

v těchto místech vůbec ukončeno. Pouze zbytky rumu naznačují místa někdejšího šumného ruchu hornického a nad Špindlerovým mlýnem pnoucí se kostel sv. Petra, upomínka to na někdejší hornickou kapli sv. Petra. Když tato rostoucímu obyvatelstvu nedostačovala, obrátili se osadníci r. 1784 a pak ještě roku 1787 k císaři Josefu II. za dovolení ku stavbě prostranného kostela, aby nemuseli choditi až do Vrchlabí pro mnohé z nich až šest hodin odtud vzdáleného. Císař Josef však žádostem osadníků svatopetrských nevyhověl a teprve císař František I. stavbu svatostánku povolil. Jelikož pak petice podepsána byla ve mlýně občana Špindlera, adressováno císařské rozhodnutí mlýnu Špindlerovu a od toho roku 1793 přijala i osada dolní jméno Špindlerův mlýn (Spindlermühle), kdežto hoření osada Sv. Petr své staré jméno podržela a zachovala.

Vznik třetí osady Bedřichova vděčí hraběti Bedřichu z Harrachu, který roku 1746 rokytnickému Fabianu Donthovi v Krauzebudském hájemství dovolil sklárny

Biskupovo zátiší v údolí Svatopetrském.

postaviti, od nichž vzala osada své jméno. R. 1787 byly sklárny zrušeny a místo nich vystavěny železné hutě. Tyto r. 1807 shořely a na jich místě r. 1812 povstala pila, nejsevernější to průmyslový závod na Labi.

Ze Špindlerova mlýna obrací se hlavní proud turistů buď pohodlnou silnicí na pravém, aneb příjemně založenou od celnice vysokým lesem vedoucí stezkou na levém břehu labském ku stoku Labe s Bělou, kde se obě paralelní cesty křižují a opět různými směry dělí. Cesta podél Labe k západoseveru se vinoucí zove se *cestou Harrachovou* a jest nejvíce používána, cesta severovýchodně podél Běle stoupající jest v první části *Dívčí stezkou*, v další *Webrovou*. Zde na stoku obou řek v Harrachově hostinci bývá v letě hlučno jako v úle. Přicházející a odcházející turisté posilují se zde levnou českou stravou a výbornými nápoji. Nálada je zde povždy znamenitá. Zde jest vlastní brána Krakonošovy říše, do níž přicházející

vstupují s nedočkavou radostí a touhou po vzácných požitcích přírodních, odcházející pak se radují, že viděli, co se nedá vypsati ani vymalovati, a — že už to mají za zády! — —

Obě ramena labská objímají *Sedmidolí*, krajinu to hornatou, hustě zalesněnou, rozloženou od Labské louky až ku Stříbrné pláni pod Sněžkou. Název její jest od sedmi dolů, jimiž protéká sedm stejnojmenných bystřic. — K labskému dolu ústí *důl Pudlavy, Martinský* a *Medvědí*, k údolí Bělé pak důl *Červené bystřice, Čertův* nebo-li *Bouřlivý důl, důl Křivé* a *Stříbrné vody*. Celek tvoří ohromný trojuhelník, jejž ohraničují hlavní pásmo horstva, a dlouhé dílem zalesněné dílem skalnaté, holé boky velikánu Krkonoše a Kozího hřbetu. I v tomto málo hledaném oddílu horstva jsou však roztroušeny četné hospodářské boudy, které z cesty Webrovy jsou stezičkami spojeny s hlavní linií na vysokých Krkonoších. Krajina to velmi romantická, ale pustá a nevlídná, kudy si touristé neradi zvykají. Jaký div, že do této pouště uchýlila se dcera jednoho knížete, aby unikla zamilovanému do ní myslivečku. Tento stíhal ji až do hor, neboť zvěděl od čarodějné baby, že jeho nevěsta skrývá se u pramene v Sedmidolí. Avšak ihned tu byla dobrá víla, která vyčarovala zde dvanácte pramenů, aby stihatele v omyl uvedla. Mysliveček hledal u všech dvanácti pramenů, ale nevěsty nenašel. Dále nehledal, protože třináctky se bál a právě u třináctého pramene seděla jeho nevěsta. Patrně to byla tedy jeho dobrá víla, která těch dvanáct pramenů vyčarovala! —

Harrachova cesta vede krásným, stinným lesem podél malého Labe, jehož břehy skrývají mohutné keře kapradin a vzácně barevných bylin horských. Za tak zvanou „Pevností“ (1033) přijímá Labe ze Sedmidolí spěchající Medvědí strouhu, o něco výše pak Martinskou strouhu. Cesta počíná prudčeji stoupati a brzy jeví se nám již ostré, žlutohnědé stěny Krakonoše. Labe vrčí a bouří pod námi jako neposeda a v přečetných slapech řítí se přes tvrdé skalní prahy v před. Výše a výš stoupá stezka, řídne les a Sedmidolí v obrovské rozloze před námi vystupuje v určitějších obrysech. Nestačíme ani sledovati jeden obraz za druhým z té horské pohádky, když nové překvapení připravil nám po pravé straně malebný důl Pudlavy. Vrhl své vody s výše 40 m. trojstupňovým vodopádem, který i pod námi šumí a kypí, hledaje přes rozervané skaliny a strže cestu k Labi. A jdeme-li dále, s obrovské výše se stěn Krakonoše šumí Pančava, jejíž vodopád je v Krkonoších nejmalebnější. A proto se Harrachova cesta vším právem těší zvučnému jménu partie nejpohodlnější a přírodními čarokrasami nejsytější.

Druhá cesta, kterou se v Krkonoších za leta ubírá nepřetržitý proud touristů, je cesta Webrova. Začíná pod pevností, kde je křižovatka ke Špindlerovu mlýnu, k Bedřichovu a k vodopádu Labe, vine se hlubokým lesem po pravém břehu stříbropěnné Bělé až do středu Čertova dolu, načež tuto přepíná můstkem a stoupá po svazích Kozího hřbetu příkře, místy až strmě ku planině u Luční boudy. Jest to toura velice příjemná, ne příliš unavující, na krásy přírodní přebohatá. Do r. 1889 bylo putování touto partií velmi nepohodlné, ano i nebezpečné. Teprve přičiněním Aloisie hraběnky Czerninové-Morzinové zřízena zde v následujících letech pohodlná jízdní cesta, která od r. 1891 na počesť bývalého předsedy rakouské sekce krkonošského spolku touristův, kanovníka a děkana vrchlabského Václava Webra nazvána jeho jménem, jak to žulový památník na křižovatce k Leyerovým boudám hlásá. Z této cesty odbočuje tré jiných středem Sedmidolí ku hlavnímu hřebenu. Prvá zvedá se poblíže stoku Bělé s Labem u křižovatky přímo pod Pevností a vede přes divoký ručej Medvědí ku Dvorským boudám nad Martinským dolem.

Zde se cesta rozvětvuje ku Bradlerovým a Martinovým boudám stoupajíc až ku sedlu mezi Vlčí skalou a Malým kolem, druhá pak sleduje směr severozápadní ku boudě nad Pudlavou a ku Sněžným jamám. Cesty tyto spojeny jsou příčnou stezičkou od vodopádu Labe na úboří hlavního hřebene příkře se vinoucí, která u Davidových bud stýká se s druhou cestou, jež se ku Petrové boudě vine z údolí Bělé dolem Červené bystřice.

Kdo ráz Sedmidolí nejlépe poznati chce, ten nechť volí tuto cestu od Labské boudy ku boudám nad Pudlavou, Martinovým a Davidovým. Nenáleží právě cesta tato ku nejpříjemnějším, avšak skytá přerozkošný rozhled do labského dolu, na slapy Labe a Pančavy, na holé stráně Krkonoše a přes bizarní Kozí hřbet až ku Bedřichovu a k výšinám na podhoří. Nejplnější pohled a to jak do divoce rozeklaného Sedmidolí tak i po horstvu jeví se se skalnatých zřícenin a hradeb *Ptačince* (1309) poblíž Davidových bud. S jeho omšelých, snadno dostupných stěn vidíme i rozlohy a charakter každého z dolu i údolí labského k jihu, na sever pak všecky téměř kupy hlavního hřbetu a tož skalnatý Velký Šišák, Vlčí Skálu, Mužské a Dívčí kameny, Špindlerovou boudu, nad ní týčící se kužel Malého Šišáku a Lány s Poledníkem.

Třetí cesta zvedá se nad vtokem Černé bystřiny ku oblíbeným boudám Leyerovým a odtud ku boudě Špindlerové. Spojek těchto je poskrovnu cestujícím obecenstvem používáno, ačkoliv z nich nejlépe možno seznati divoký ráz rozsochatého Sedmidolí.

Údolí Bělé jest jedním z nejkrásnějších v Krkonoších četnými vodopády, jimiž Bělá od vtoku Stříbrné strouhy až po Červenou bystřici přímo hýří. Prvý vodopád lze viděti nedaleko tohoto potoka. Širokým řečištěm valí se tu křišťálové vody horské přes mohutnou žulovou stěnu do černého zrcadla, v němž svítí to a hraje líbeznou smětí zeleně v zrcadle shlížejících se světle smaragdových kapradin a olivových mračen ponurého smrčí. Celá řada podobných avšak útvarem valně od sebe se lišících slapů hřmí v nedalekém dole Čertově. Druhý za žlabem Hřímavé jede šipkou po nakloněné asi 20 m. dlouhé žulové ploše a přes několik stupňů vrhá se do velké černavé tůně vodní, ve které opět scenerie horského lesa luzně se zrcadlí. — Třetí vodopád je znamenitější výškou 10 m., čtvrtý se opět řítí po hladké ploše v déli asi 30 m. do rozsáhlé tůně, nad ním hřmí dva jiné slapy, tvoříce opět malebné „čertové pánve“, v nichž na sta čilých pstruhů vesele se prohání. Znamenitější sedmý vodopád je 40 m. dlouhý, 10 m. vysoký a vrhá se ve tři takové „čertové pánve“ poblíže vtoku Křivé. Obrovské spousty s Malého Šišáku připlavených sem balvanů zakrývají řečiště Bělé, která si zde velmi namahavě cestu prodírá, syčíc a pěníc v přečetných kaskádách a slapech. Spád její jest zde velmi značný a také poslední z větších slapů, vodopád osmý, padá s výše 40. m. v úžlabí asi 100 m. dlouhém. Cesta Webrova vine se nyní příkře po kamenitých svazích Kozího hřbetu, s něhož znenáhla mizí vysoký les, ustupuje nízkému zakrsalému smrčí a plazivé kosodřevině. Protilehlá Stříbrná pláň kloní se příkře k údolí Bělé a rozevírá své čelisti v důl Stříbrný, s něhož od Čertové louky řítí se v Bělou potok stejnojmenný. Obrovské spousty balvanů jsou zde nakupeny, svědčíce o slavném kdysi kutání v lůně Stříbrné pláně a Stříbrného dolu. Výše a výše stoupá cesta až ku Luční louce, v těchto místech jen spoře travinami porostlé. Smutná, pustá krajina vysokého pohoří zívá na nás ze tří stran a jen pohled do zelených hvozdů Sedmidolí, do modravého důlu Labského s vodopádem Pančavy, na bizzarní hřeben Kozího hřbetu a mohutnou šedě žlutou Stříbrnou pláň s divoce rozervanou

Čertovou loukou a srázným spádem Stříbrné strouhy, věnečkami kleči skromně zdobené utěšuje oko valně znaveného chodce. V pravo od Webrovy cesty odbočuje stezička ku blízkému hostinci Rennerově boudě, která leží ve výši 1450 m. na Kozím hřbetu a od níž lze tento hřbet a rozsáhlé Sedmidolí dobře přehlédnouti. V krátku na to ústí Webrova cesta u Luční boudy na křižovatce cest malebnými partiemi přebohatých. — —

Třetí cesta, která ze Špindlerova mlýna vede ku hlavnímu hřebenu, je téměř s Webrovou parallelní, stoupá po jižních svazích Kozího hřbetu. Vede kolem Biskupova zátiší ke Sv. Petru a stoupá až do výše 1410 m. ke *Kozímu hřbetu*, který před nedalekou boudou Rennerovou vrcholí ve výši 1424 m. Z těchto míst stáčí se cesta k Luční boudě, avšak statnější touristé nastupují zde obyčejně interessantní pouť po ostrém hřebenu Kozího hřbetu, kochajíce se pohledem na rozlehlé hvozdy romantických kotlin Sedmidolí s boudami nad nimi se pnoucími, nádherným obrazem hlavního hřebene se všemi, balvany pokrytými charakteristickými homolemi a hlubokými sedly od Sněžky až po Krkonoš. Ne méně pak úchvatný je pohled na údolí svatopetrské s těmi milými salašemi v bujné svěží vegetaci pestrobarevných luk a s tmavými doly Klausovy a dlouhodolské bystřice, jimi jako ohnivá háďata vpřed kvačícími.

K jihovýchodu uzavírá kotlinu svatopetrskou Studničná se svými výběžky *Hřebínky* (Kammeln 920) a *Železnou horou* (1273), za nimi zvedá se kolossální vrchol Pláně (Platten B.) do výše 1426 m. K jihu vystupuje Hejšovka, spadající obrovskou hluboce rozeklanou skalní massou *Planuru* k Labskému dolu, nad nímž ostře v čistých vlnách vzduchových obráží se nad Medvědínem Kotel s Kuželským a Vlčím hřebenem. Mechovinec s rozčepířenou Harrachovou skálou, za ním v klín lesa stulený Rezek-Jerusalem, a v modré, mlhavé dáli bílé kontury Vysokého.

Cesta po hřebenu Kozího hřbetu je velmi obtížná a proto jen silnějšímu pohlaví doporučuji dostoupení jeho vrcholu a krkolomnou pouť po jeho srázech.

S dolem Úpy spojen jest Špindlerův mlýn napříč pohodlnou cestou, která v údolí svatopetrském odbočuje ku dlouhému dolu, jímž spěchá z Pláně Dlouhý potok. Také tato partie jest velmi příjemná hustým lesem, divokým korytem Dlouhého potoka, haldami rozvalených štol a sledy po lavinách, jimiž Pláň, Hejšovka a nejzápadnější výběžek Studničné Železná hora za zimy Svatopetrský důl hojně zasypávají. Z dolu ostře vystupuje cesta ku známému nám již sedlu na Ostřížím rozhledu, spadá k Richtrovým boudám v Modrém dole (1200) a vysokým lesem vede ku Petzru.

Z této příčné spojky odbočuje v Dole svatopetrském jiná cesta přes Hejšovku ku Keilovým boudám, kde se kolem Frýsova vrchu otáčí k Pommerndorfu. Další cesty ze Špindlerova mlýna vedou přes obrovský skalní čepec Planuru k Planurovým boudám a přes Hromovku nad Michlovým mlýnem ku *Krásnému lánu*, kde se cesty křižují ku Altenbergu, Herlikovickému Žalýmu a Hornímu Vrchlabí.

Orlí hnízda Volského dolu a Herlikovic spojuje cesta z Michlova mlýna po svazích Klausova vrchu a Žalýho k Hornímu Vrchlabí, ze které je pěkný pohled do labského dolu a na šedé rozlohy jižního podhoří.

*

Druhou branou do Krkonošů je město *Trutnov*. Rozkládá se nazvíce na pravém břehu Úpy přímo pod Krkonošemi, jichž mohutné báně se štíhlým kuželem Sněžky jsou odevšad z města jasně patrny. Má výhodné železniční spojení s Německem

Trutnov.

přes Libavu a Poříčí, s vnitrozemím je spojen dvěma křídly k Josefovu a ku Staré Pace, nad to pak železnicí dotýká se i českého Gastýnu, proslulých lázní Janských pod Zrcadlem (horou Černou), takže největší díl touristů volí zcela přirozeně Trutnov za východiště do říše Krakonošovy.

Trutnov je místo převahou prumyslové a obchodní a čilý ruch, v něm kvasící a soustředěný rychle je sune do řady velkoměst. Vnitřní město má vzdor častým požárum, které zde řádily, ve mnohých partiích vzhled starobylý, k čemuž valně se přičiňují louboví, náměstí vroubící. Na předměstích zvedá se již část moderní a továrnická, kdežto úbočí Janského a Gablenzova vrchu zasvěcena jsou musám a miláčkum Štěstěny. Krásná poloha bujně vzrůstajících, moderních čtvrtí, malebné partie starého města a rozkošné panorama krkonošské odtud na vše strany se rozevírající, získaly městu přídatek: „perla Krkonošů", kterého si také skutečně zasluhuje.

Daleko smutnější slyne pověstí v otázkách národnostních. Obyvatelstvo kdysi puvodu výlučně českého během ruzných period vlivem přistěhovalých zámožnějších a podnikavějších Němců změklo ve své povaze, podřídilo se a zneenáhla i přijalo křest německé kultury. Nepatrná toliko část zůstala věrna svému puvodu. Při tom ale snášeli se Němci s Čechy velice přátelsky a národnostních třenic byli až do let osmdesátých drahně vzdáleni. Není tomu ještě tak dávno, kdy purkmistr trutnovský křtil své děti na Vlasty, Zdenky, Libuše a Jarmily, a v dobré paměti přemnohých dosud žijících účastníku je, jak byl v Trutnově uvítán Sokol k linský, jak nadšeně se Trutnované bratřili s červenokošilatými „hochy z Kolína" a jak freneticky tleskali pochvalu českým tonum kapely mistra Kmocha.

To bylo v dobách, kdy šroub vládní přízně tiskl nás Čechy s Němci svorně ve jhu ruzných persekucí. Sotva však nad obzorem Cislajtanie zazářila druhá éra Taaffeova s českým ministrem krajanem, a hrůzně židovskými plátky zbarvený obraz českého státního práva vyhoupl se z její červánků, — bylo po klidu nejen v Trutnově, ale i všude jinde, kde český kmen s německým dotud svorně žili. Během času se Němci ovšem přesvědčili, že to s tím českým právem tak zle pro ně nevypadá, ale dlouholetá řevnivost vnikla již do krve a otrávila pospolitou sousedskou snahu obou národností. Ze Vlast a Libuší staly se přes noc Hildy, národní kroj český dán do klatby, oprávněným a opodstatněným požadavkům české menšiny nedáno sluchu a česká škola odkázána do zaeblé ulice, mezi dva také „ústavy", v noci jen navštěvované.

Když pak odporem českého národa zmařeno bylo lstivě rozváděné dílo vyrovnávací, tu teprve zaburácel v Trutnově „furor teutonicus", a v dobách těch nebylo ani radno na veřejných místech česky promlouvati.

Zneenáhla jen utuchala bouře hněvu, když trutnovští přišli k poznání, že z mocně vyvinujícího se města stane se krajské v nedlouhé době i bez punktací. Dnes jsou tam již poměry snesitelnější, ačkoliv buršové a židé nepropasou ani jedné příležitosti, a na české menšině tu v poslední době i z vládnoucích křesel vyvyšovanou *„zářící kulturu německou" prapodivně demonstrují.* — —

Nad městem majestátně vévodí děkanský chrám Narození Panny Marie, od něhož otevírá se skvostný rozhled po údolí Úpy a po horstvu krkonošském. Stavba provedena byla v letech 1755—1782 v barokním slohu, kterému odpovídá i vnitřek svatyně, v němž mimo hlavní oltář s obrazem od Quirina Jahna nalezá se osm pobočních s obrazy Vackovými, Müllerovými a j. Vedle kostela na místě starého

trutnovského hradu stojí velká budova obecných a měšťanských škol, v pořadí dalším učitelský ústav, vyšší reálka a budova městské spořitelny.

Z jiných budov pozoruhodny jsou radnice z r. 1862 v gotickém slohu vystavěná a poblíže předměstí *Křiblic* okresní nemocnice. Náměstí ozdobeno je bohatým sousoším Nejsvětější Trojice z r. 1609, proti níž divně kontrastuje socha Josefa II. dle modelu vídeňského professora Pöningra. Střed náměstí krášlí pěkná kašna se sousoším, jímž zobrazen bájný vladař hor se svojí trpasličí družinou. — —

Založení Trutnova klade Rukopis zelenohorský do pravěku země české, ale nejstarší paměti písemné kladou pověsť se vznikem Trutnova souvisící do doby pozdější.

Léta 1006 a tož 20. máje Albrecht Trautenberger uminil sobě stavěti město a přišed s lidem svým z Prahy a Jaroměře na spustlé místo pod úpatím krkonošských velikánu při březích Úpy, kázal jim, aby se ihned do práce dali. Když pak Pavel Eymer a Nektil Solský za dlouhý čas po lese skály k lámání kamene hledali, zaslechli krkavce přenáramně křičeti i pospíšili k tomu místu, aby příčinu jeho křiku zvěděli. Když pak pod vysokou skalou ku tmavé rozsedlině přišli, spatřili, kterak rozjitřený krkavec se skály na zem a ze země na skálu litá; přistoupivše tedy blíže, uzřeli draka se čtyřma nohama a dvěma křídýlkama, krokodýlu se podobajícího, nad nímž se tak velice zděsili, že lesem k pánu svému utíkali, cestu ale na stráních poznamenati při tom neopomenuli.

Když mu vidění své vypravili, nechtěl tomu věřiti, ale sám ku skále s nimi šel a očitě viděl, o čem ho byli zpravili. Ihned v tichosti lid svůj svolav, přikázal jim řetězy a provazy s sebou vzíti a vedl je na skálu, pod kterou ta rozsedlina byla. Tu pak provazy a řetězy navázavše, připevnili na konec velkou truhlu a spustili ji před rozsedlinu. Na jiný provaz přivázali tele a spustili je před truhlík. Když pak se drak skrze ten truhlík k teleti protáhl, je uchvátil a pohltil, zůstal v tom truhlíku s nadmutým břichem vězeti, toliko hlava z truhlíku strměla.

Zatím Trautenbergovi lidi zbili jiný truhlík ze silného dříví a ten se skály po provaze na draka spustili, který draka celého přikryl a zavřel, že se hnouti nemohl. Pak sstoupivše se skály navalili velikých kamenů k hlavě a ocasu, opodál oheň rozdělali a tak dlouho pálili, až od ohně zemdlel a dýmem se zadusil.

Když drak tímto způsobem zahlazen byl, dal mu Albrecht kůži sejmouti, ji vycpati a na slunci usušiti; potom pak do staré bašty, která od Neslava vystavěna byla, pověsiti, maso ale do země zahrabati.

V roku 1024 když Udalryk vévoda český sněm v Moravě vložil a k němu Moravské stavy na 1. máje do Brna povolal, ustanovili přednosta a radní trutnovští toho draka s sebou vzíti a k sněmu jej přivésti. Albrecht purkrabí trutnovský a žacléřský pochválil netoliko radní za to uložení, nýbrž i sám s trutnovskými pány s drakem na cestu se vydal a přišed do Brna, nechal draka na náměstí ležeti, aby ho jedenkaždý viděti mohl. Sám pak chvátal na tři míle cesty Udalrykovi naproti, aby mu toho draka daroval, spolu mu pak podal psanou nejponíženější žádost všeho trutnovského a žacléřského panství též i trutnovských obyvatelu.

Obdržel pak zač žádal. Břetislav dal trutnovským privilegium, aby ve své malé pečeti rytiny skalního draka užívali, na velké pak i nápis: Secreta civitatis Trutnoviae, t. j. pečeť města Trutnova. Když pak Udalryk v přítomnosti všech pánu stavů moravských synu svému Břetislavovi markrabství moravské postoupil, dal i spolu ode všech přítomných velice obdivovaného draka na třech řetězích pod

klenutím brnenského radního domu pověsiti, aby jak okolo jdoucí jej viděti mohli, tak i vůbec známo bylo, že toho dne a roku (24. máje 1024) Břetislavovi synu svému markrabství moravské dobrovolně postoupil.

Tolik o původu Trutnova stará kronika.

První zaručené prameny listinné praví, že v těchto místech, kde nyní Trutnov se rozkládá, stál r. 1260 městys horský „Úpa“ jménem, s kostelem farním a hradem, jemuž okolní vesnice byly podřízeny. Prvními pány nad Trutnovem jmenují se Švábeničtí, z nichž Jiljí roku 1260 založil nemocnici dle potvrzující královské listiny v městě „Trutnově“. Po jeho smrti 1270 dostal se valný díl trutnovského zboží královské komoře, jelikož *r. 1277 Přemysl Otakar II. zakládal zde pilně německé kolonie a tak ku poněmčení Krkonošů nejvíce přispěl.*

Královské zboží na Trutnovsku bylo spravováno od purkrabí, kteří na hradě trutnovském sídleli. R. 1340 povýšil Jan Trutnov na město a udělil mu hojně na zboží a právech. Karel IV. dal r. 1365 trutnovské zboží v zástavu bratrům Vladislavovi a Bolkovi z Opolan, avšak již r. 1395 dostal se Trutnov opět v držení královské komory a byl Václavem IV. darován královně Žofii a stal se od těch dob královským venným městem.

R. 1421 přivalily se houfy vítězných Husitů před brány Trutnova slabě jen hájené, zdi stekly a město vypálily. Druhá živelní pohroma přikvačila na Trutnov r. 1484, kdy shořela téměř celá osada i s kostelem a radnicí, při čemž i městská privilegia byla v popel obrácena. Trutnovským podařilo se však brzy město obnoviti a také se jim dostalo mnohých cenných privilegií a zboží, kterých však roku 1547 a později v odboji 1618—1620 opět pozbyli, zápasíce mezi tím krutě a houževnatě o svou samostatnost a nezávislost na rodech, v držení trutnovského zboží rychle se střídajících. — Díl zboží s Maršovem prodán byl r. 1623 Marii Magdaléně Trčkové z Lípy za 22.496 kop míšenských a správu ostatních statků vedl zvláště k tomu ustanovený císařský rychtář až do r. 1628, kdy byly tyto městu z milosti ve stavu zpustošeném zpět vráceny. Stalo se tak z toho důvodu, že protireformace nenalezla zde valného odporu a že již r. 1626 veškeré zde zbylé občanstvo shromážděno bylo opět v lůně církve katolické.

Od těch časů ale teprvé jiné a zlé doby nastávaly městu a celému Podhoří. R. 1634 vtrhli sem Švédové a zle zde hospodařili. Při opětném jich vpádu r. 1639 byl Trutnov z rozkazu plukovníka Richwalda ohněm sežehnut a všecka privilegia i městské listiny rozervány a rovněž ohněm zničeny. V jednom necelém století (naposledy shořelo město r. 1583) byla to rána pro těžce zkoušené město velmi krutá, avšak jí kalich utrpení nebyl až do dna vyprázdněn. R. 1647 vtrhli Švédové poznovu do města, jež vyloupili a zapálili, při čemž i brány města, kostel a hrad úplně se zemí srovnali. Než ani v tomto hrůzyplném čase trutnovské občanstvo na myslích neklesło. Zvenáhla zotavovalo se a již r. 1654 čítalo se v městě opět 183 domů.

Nová zkouška ohněm nedala na sebe dlouho čekati. R. 1684 shořelo město s částí podměstí, při čemž i kostel, děkanství, škola a nemocnice staly se oběti plamenův. Také roku 1716 strávil zde oheň 29 domů. Horší však pohroma čekala obyvatelstvo trutnovské za druhé války slezské roku 1745, kdy Prušáci vypálili město i podměstí, cenné věci občanstvem vynášené pokradli a tomu v hasení ohně zpurně zabraňovali.

Neblahá sedmiletá válka zůstavila i v Trutnově sledy příšerné. Ohromný obnos 546.737 zl. muselo město s okolními obcemi zaplatiti na válečných kontri-

bucích a výpalném. a z bídy tím vzniklý hlad a mor sklátil 3700 přičinlivých, pokojných občanů do předčasného hrobu. — Také za bavorské války následnické opakovaly se vpády nepřátelských vojsk se všemi hrůzami. — Roku 1799 shořela dolní část města, při čemž i kostelní věž se sřítila a zvony se roztavily. Za francouzských válek r. 1816 shořelo město poznovu, zvedlo se však z popele fénixem a rychle mohutnělo, k čemuž nejvíce přispíval rozkvět lnářského průmyslu.

Poslední větší oheň schvátil město r. 1861. Tehdy shořelo 142 domů a 139 jiných staveb. Shořel tehdy i kostel, radnice, děkanství a nemocnice. Avšak ani tím neskončeno utrpení Trutnovských. Poslední krůpěj z kalicha utrpení vypili r. 1866, kdy Prušáci jen v Trutnově na privátním majetku škodu 130.000 zl. převyšující spůsobili. Od té doby zůstal Trutnov každé vážnější pohromy vzdálen, rychle se zotavil a nyní se zdvojenou rychlostí vzrůstá a konkurruje se sousedními městy, na něž ruka Hospodinova tak těžce nedolehala.

Pohled od potoka dlouhodolského (Svatopetrského) na důl u splávku.

Hlavní vzpruhou občanstva trutnovského v jeho těžkých dobách byl stále vzkvétající obchod se lněným zbožím, který již v minulém století nalezal v Trutnově své středisko. Když pak lnářství upadalo, zřízeno bylo r. 1753 trutnovským Adamem Wagnerem „sdružení horských obchodníků“ a váznoucí obchod se lnem a přízí poznovu uveden do klidnějších kolejí. A že obchod se lněným zbožím byl ve druhé polovici minulého století velice výnosný, tomu nasvědčuje zkvétající blahobyt trutnovských obchodníků, jimž ani časté požáry a vpády nepřátelských vojsk nemohly uškoditi. Ba mnozí z nich vyšvihli se i ke stupni netušeného bohatství. Tak občan Falge, od něhož osada Horka (Falgendorf) vzala své jméno, mohl již r. 1796 koupiti panství lomnické s Čistou a dvě léta na to panství miletínské. Také občané hostinští Theer a Berger pomohli si obchodem ve lněném zboží ku

panstvím, připojivše ku svým příjmím predikáty šlechtické, a tož Berger „rytířů z Bergenthalů“ a Theer, bývalý t. j. barvířský pomocník, „svobodných pánů ze Silbersteinů.“ — —

Z přádelen největší jsou ona Faltisových dědicu a Haasova. Tato byla roku 1847 založena a zaměstnává přes 1000 dělníků, ona pak vystavěna byla roku 1858 r. 1866 shořela, načež byla znovu nádherně zřízena a zaměstnává přes půldruhého tisíce dělníků. Umělé ruční přadlářství provádí se ve městě porůznu. Z jiných továren uvésti dlužno Etrichovou na jutu, Ulrychovou papírnu, a měšťanský pivovar s roční výrobou asi 60.000 hl., který zásobuje „německou“ část Krkonošů až ku Sněžce

*

Z blízkých vrchů městu vévodí *Gablenzova výšina* (505 m.) a *Svatojanská* nebo-li *Kaplova hora* na jižní straně města. Gablenzova výšina slula dříve vrchem *Šibeničním* nebo zkrátka *Šibeníkem* a sloužila v dřevních dobách, jak tomu již jméno svědčí, jako popraviště trutnovskému hrdelnímu právu. Když pak r. 1886 nákladem sboru trutnovských vysloužilců ku poctě „vítěze trutnovského“ podmaršálka Gablenze, který roku 1866 jediný z generálů rakouských mohl se pyšniti vítězstvím nad Prusy a na památku padlého tu mužstva byl zde postaven 20 metrů vysoký jehlanec z litiny, překřtěn také Šibeník na vrch Gablenzův.

Od pomníku toho otevírá se rozkošné panorama jak na město, tak i na kotlinu Úpskou, v níž četné dymníky svědčí o prumyslnosti a zámožnosti kraje. A nade vším zvedají své nebetyčné báně malebné hory krkonošské, jimž dominuje Sněžka, jejíž obrysy mezi Studničnou a Růžovou horou ostře se v čistém vzduchu obráží.

V levo od Studničné jasně lze poznati mohutný hřbet nejbližšího nám velikána Černé Hory, Žalého, Šeřína, Kotle, Krkonoše, táhlého Kozího hřbetu a Plananu. V pravo od kůželu Sněžky patrna je Černá hora a více v popředí Rýchorské pohoří se Žacléřem, jemuž pozadí tvoří mohutné černé chlumy Havraního pohoří. K východu nad městem pnou se nejbližší nám vrch Svatojanský, *Kneblův vrch* s vyhlídkovou věží a *Kocour* (Katzauer Berg) do výše 529 metrů, krvavé to jeviště ze dne 27. června 1866. V pravo odtud otevírá se rozhled přes Svatoňovice až k Sokolím horám u Broumova a Kladskému pohoří, více na jih jest rozhled omezen, avšak k jihozápadu otevírá se opět pěkné panorama směrem k Humburku, Starým Bukům, Pilníkovu, ke kapli sv. Kateřiny (523 m.) a ke Zvičinu. K západu je nám nejbližší Weigelsdorf, Vlčice a sbořeniště hradní Břečštein za nimiž dohledáme až k Levínu, Kumburku, Táboru a Kozákovu.

Vrch Svatojanský u Němců pruských Kaplový (Kapellenberg) vypíná se přímo pod městem, tam kde živý neutuchající obchodní ruch starého města přímo se snoubí s moderní villeggiaturou, zde zejména tak mile působivou. — Sotva vyšli jsme z trutnovského mraveniště a přešli silnici, pojala nás ve své lůno nová čtvrť, tak rozdílná od předešlé a tak okouzlující! Nádherná, v maurickém slohu pestře vztýčená židovská modlitebna, velkolepé paláce, v nichž rozdávají se duševní poklady školní mládeži trutnovské (ovšem jen té německé), řada přerozkošných vill ve všech možných stylech a barvách a přece jen v celku dobře zladěna, toť úpatí malebného svatojanského vrchu. — Bohatě založené sady městské, v nichž uvidíš i pomník básníka Uffo Horna, jehož popel odpočívá na hřbitově trutnovském, dále pak zeleného ještěra z hlavní kašny, vinou se po svahu svatojanského vrchu až ku lesíku, který příjemně vroubí vojenský hřbitůvek u samého kostelíka. Tento sv. Janu

Křtiteli zasvecený, vystavěl r. 1712 občan Moric Dreischock. Zde bývávalo obligátní sídlo okolních poustevníků. Ve slezských válkách sídlel zde františkán Tobiáš Finger z Hostinného. Roku 1745 shorela mu poustevna, načež ji vystavěl znovu, když ale rakouské vojsko proti Prušákům v roku 1759 zde stavělo hráze a valy, a když pak přišedši Prušáci tyto hráze a valy ještě více opevňovali, tu zželelo se bratru Fingrovi tiché samoty u kostelíka sv. Jana, a on zajisté s těžkým srdcem rozloučil se s rozkošným tímto zátisím, ubíraje se do Trutnova. Po válce obýval poustevnu jakýsi Josef Nikendaj, ale ne na dlouho. Bylať k rozkazu císaře Josefa II kaple r. 1782 zavřena a tím také poustevničení na vršku svatojanském navždy odzvoněno. Kaple pak byla teprve za děkana Leyra na počátku tohoto století poznovu posvěcena a bohoslužbě odevzdána. — A toto tiché, idyllické místo stalo se dějištěm smrtonosné řeže, zuřivější a zoufalejší všech, které v neblahé válce „bratru s bratry" byly kdekoliv vůbec svedeny. Zde 27. června 1866 slavila smrt svou bohatou sklizeň, zde z kaple a u kaple sv. Jana zuřil boj nejprudší ale také nejslavnější pro nešťastnou armádu rakouskou. Na všech bojištích bylo tehdy rakouské vojsko vinou nerozhodnosti vrchního velitele armády polního zbrojmistra Benedeka, neschopností jeho přemnohých generálů, nepoměrem zbraní a nesouhlasící s ním útočnou taktikou rozhodně poraženo, *toliko zde u Trutnova na vršku sv. Jana dobylo jediného, slavného, byť i trpce zaplaceného vítězství.*

Rakouské velitelství hodlalo celou armádu soustředití mezi Josefovem, Král. Dvorem a Hořicemi, a kdyby se byl tento jeho plán zdařil a všecky armádní sbory, vyhnuvše se všem srážkám s nepřítelem, na toto stanoviště v čas dorazily, pak mohl se tento Benedekův plán zdařiti a rakouské vojsko mohlo zůstati i při všem nepoměru vítězem. Zatím ale nepřítel neponechal severní armádě času k úplnému rozvinutí se v těchto místech a třemi proudy současně vrazil do Čech. Dva proudy měly cestu valně usnadněnou, jelikož jak armáda polabská, tak i první armáda pruská stály dne 22. června již na samých hranicích Čech, po obdržení královského rozkazu rázem vrhly se do Čech, a jsouce v přesile nenalezaly směrem k Liberci a ku Jizeře valného odporu proti slabšímu prvnímu sboru rakouskému a Sasům s ním soustředěným.

Nesnadnější úkol měla armáda korunního prince Bedřicha Viléma, která byla soustředěna nad Nissou spíše k obrannému postavení pro ten případ, kdyby vojsko rakouské vtrhlo do Slezska. To však generálům rakouským ani nenapadlo. Vždyť ani k obsazení a hájení průmyku v Krkonoších a v pohoří odtud ke Kladsku se prostírajícím, v těchto přirozených nade vše jistých zemských hradbách a branách neučiněno žádné opatření obranné, ba ani ten strategický důležitý Dobenín a průsmyk Branka, kde mohli rakouští vojáci skutečně vlákaného do této přírodní pasti nepřítele *„čepicemi utlouci,"* nebyly nejen obsazeny, ba ani jim žádná strategická důležitost nepřikládána! Není tedy divu, že měla i zde armáda korunního prince snadný úkol a mohla se i zde volně rozvinouti. Kdyby ještě v poslední téměř chvíli bylo velitelství severní armády na obsazení průsmyku těchto přemýšlelo, mohl býti snadno pochod pruského sboru z této strany zmařen, anebo valně ohrožen a Moltkův plán mohla stihnouti snadno kletba pověstného *„tajného plánu"* Benedekova. Armáda korunního prince musela ze svého shromaždiště vykonati daleko delší pochody než první a polabská armáda a velitelstvo severní armády rakouské vědělo již 26. června, že celá druhá pruská armáda chystá se táhnouti východními hraničními průsmyky českými trojím od sebe valně vzdáleným směrem, i mohla tudíž severní armáda se ještě i v poslední chvíli vrhnouti s dobrými nadějemi vstříc

armádě korunního prince, avšak velitelství severní armády neuznalo za dobré postaviti se armádě nepřátelské se vším důrazem naproti, naopak chtělo i nyní soustřediti armádu mezi Josefovem a Miletínem i učinilo dle toho na příští den 27. června své disposice, posinuvši toliko ku ochraně tohoto pochodu po jednom sboru ku Trutnovu a k České Skalici.

Úkol u Trutnova svěřen desátému armádnímu sboru rakouskému, jehož velitelem byl chrabrý podmaršálek baron Ludvík Gablenz. Tento nesouhlasil sice s lehkovážností Benedekovou, obávaje se, aby v kritickém postavení u Trutnova nebyl snad napaden se tří stran, avšak vida, jakou váhu klade Benedek teprve nyní na Trutnov, učinil ihned potřebná opatření a nařídil, aby dne 27. června ráno všecky jeho brigády daly se na pochod. U Německé Brusnice stojící armáda Mondlova měla již o 8. hod. ráno obsaditi Trutnov a tam měla vyčkati až ostatní brigády za ní dorazí a tož brigáda Grivičičova od Jaroměře, brigáda Wimpffenova od Žirče, brigáda Kneblova od Dubence, dvě batterie děl od Ertiny a tři batterie dělostřelecké zálohy sboru od Velichovek. Všecka tato oddělení měla se mezi 8—11 hodinou dopolední dáti na pochod po silnici přes Žireč (Schurz), Kocbeř (Rettendorf) a Ženskou Bídu (Weiberkränke) ke Trutnovu.

Mezi tím však nemeškal ani první armádní sbor pruský pod velením generála Bonina a nastoupil již o 4. hod. ráno pochod z Königsheinu a Šimperku (Schönberg) dvěma proudy na Trutnov. Oba proudy měly se dle učiněných disposicí u Poříčí spojiti a odtud blízký Trutnov obsaditi. Rakouské hlídky dragounského pluku Windischgrätzova ustupovaly od 5 hodin ráno před hlídkami pruskými a po nezdařené srážce u Olešné (Goldenöls), kde rakouští dragounové značně utrpěli střelbou pěchoty nepřátelské, projeli Trutnovem a soustředili se v malé nížině blíže vesnice *Humburku* (Hohenbruck) směrem ku Králové Dvoru.

Z pruského armádního sboru dorazila k Poříčí nejprve pruská divise Klausewitzova a to již o 8. hod. ráno, avšak rozložila se mezi Poříčí a přádelnou a o obsazení Trutnova nedbala. Teprve později přibyla divise Grossmannova a obsadila tento spolu se dvěma škadronami pruského pluku dragounů. Na náměstí očekávali příchod pruského vojska purkmistr Dr. Jeroným Roth s několika členy obecního zastupitelstva, kteří ku první otázce nepřítele, zdali je ve městě rakouské vojsko, přisvědčili ovšem dle svého vědomí a svědomí, že není. Netušili sami, že jižní kopce nad Trutnovem hemží se již vojskem brigády Mondlovy. Tato stála již u Humburku v tomž čase, kdy Klausewitzova divise pruská stanula u Poříčí, načež rychle se rozvinula v bitevní šik a obsadila všecky výšiny jižně přímo nad městem se pnoucí.

Vojsko pruské zatím bezstarostně tábořilo ve městě. Rozestavilo na náměstí pušky do pyramid a rozcházelo se po městě a po hospodách, aby zde svůj pověstný prušácký apetit spravilo. Vedlo se jim výtečně, neboť ti, kdož dosud v Trutnově zbyli, v obavě před pruskou zpupností a bezohledností snášeli vojsku, kde jen co bylo, aniž by za to peněz požadovali.

Bujné veselí, hudba a kvas vířily městem a nikdo z tábořících nepomyslel, že smrt kráčí jim vstříc s blízkého vršku svatojanského.

Myslivci rakouští vkradli se mezi tím postranními úzkými uličkami do města a současně udeřili i dvě divise dragounského pluku Windischgrätzova na pruské dragouny z města právě bezstarostně vyjíždějící, načež rozpoutala se krátká, ale hlučná ouvertura, při níž byli pruští dragouni do města zahnáni.

V té chvíli bylo již mesto alarmováno. Domněle „zrazení“ Prušáci obsadili rychle domy proti jižním výšinám, odkudž jali se ostře páliti proti vojsku rakouskému. Část jich jako slepá zuřila ve městě samém proti nevinnému, bezbrannému obyvatelstvu, ničíc vše, co jí do rukou padlo, ano ozývaly se ze řad pruského vojska výkřiky, že bylo po vojsku obyvatelstvem střileno zejména z děkanství, s věže kostelní, z hostince „na špici“, z lékárny, z hostince „u bílého koně“ atd. Pokřiky a domněnky takové nemálo ovšem rozjitřily davy opilých vojáků, kteří jali se na to páliti po domech, při čemž byli tři civilisté zastřeleni.

Tím však rozpoutaná vztekłost pruského vojska, nad to neúspěchem boje valně podrážděného, nebyla nijakž ukojena. Nejprve zatkli jako „zrádce“ purkmistra Dra Rotha, adjunkta soudu Schepse a kromě toho ještě sedmnáct čelnějších občanů, jež pak po dvou s rukama na zad svázanýma k sobě připoutali, spoutané jediným provazem spojili a pak do zajetí odvedli. Cestou bylo jim snášeti nejhrubších pohanění a surovosti jak od vojska tak i od luzy; bylo jim spíláno, na ně plváno, kameny a blátem házeno, ano „vzdělanci“ landshutští i výkaly a pomeje na ně s oken vylévali, jsouce zjitřeni hlasy některých pruských novin zejména „Bresl. Ztgu“, které k vůli zvýšení effektu namlouvaly svému politování hodnému čtenářstvu, že na pruské vojsko byla s oken trutnovských občanů vařící se voda, olej a roztavená smůla vylévána! Konečně dopraveni ubozí zajatci do Hlohova a prodlevše v zajetí celkem osmdesáte dní při stuchlé rýži, kroupách, bramborech, komisním chlebě a slanečkách, propuštěni byli po uzavření míru a vrátili se teprve dne 17. září do Trutnova, kdež se jim ovšem slavným spusobem dostalo zaslouženého zadostučinění.

Mezitím, co v městě jednotlivé oddíly vzteklých Prušáků zuřily proti nevinnému obyvatelstvu, rozpoutal se boj jižně od Trutnova na celé čáře. Obě válčící strany držely se ve svých posicích až k poledni. Pruská pěchota pokoušela se sice několikráte o výšiny ale byla vždy rozhodně odražena. Avšak také i třetímu praporu pluku vévody z Parmy zle se vyplatila nevčasná bojechtivost, když tento s majorem Lipoščákem v čele vrhl se od kaple dolů proti nepříteli. Útok krvavě odražen a v okamžiku pokryta byla celá stráň mrtvými a raněnými.

V tu dobu blížily se Prusům ku pomoci 45. a 44. pluk řadové pěchoty od Poříčí, a vojsko nyní soustředěné hotovilo se ku rozhodnému útoku proti Mondlově brigádě. Ze všech stran údolí úpského zaznívaly pronikavé signály k útoku a vojsko pruské zvolna a namahavě postupovalo k výšinám.

V kritické této chvíli dorazil i sám podmaršálek Gablenz na bojiště a přesvědčiv se, že brigáda Mondlova jest přesilou nepřátelskou příliš ohrožena, dal této rozkaz k ústupu v kryté postavení u *Nového Rokytníku*, kde měla očekávati příchodu ostatních k desátému sboru patřících brigád, jimž zaslán rozkaz, aby na bojiště co nejrychleji dorazily. Ústup proveden za nejvzornějšího pořádku ke 12. hodině s poledne a byl kryt výhodně nejen batterií brigády, která z města hrnoucího se nepřítele valně zdržovala, ale i bezpříkladným, udatným odporem statečných myslivců 12. praporu, kteří chránili výšinu u kaple, a z nichž valná část i když této dobyto neustoupila, *ale opevnivši se v kostelíku, milost nepřijala a bojovala zoufale až padla do jednoho!* — —

Blížilo se již ke třetí hodině, když vojsko pruské okupovalo výšiny od Humburku k *Vysokému Rokytníku*. General Bonin měl již za to, že bitvu vyhrál a že bude ještě téhož dne moci doraziti až ku Pilníkovu, a v domnění tom odmítl i pomoc první divise gardy pod generallieutenantem Hillerem z Gärtringenu, která na to táhla k Oupici. Šeredně se však přepočítal. Té doby blížily se již zrychleným

pochodem ostatní brigády sboru Gablenzova k Trutnovu a to v čele brigáda plukovníka Grivičiče, která jala se ihned úspěšně, ačkoliv následkem útočné taktiky s ohromnými ztrátami proti levému nepřátelskému křídlu operovati, až je ku Poříčí zatlačila.

Ke čtvrté hodině dorazila i brigáda Wimpffenova na bojiště a ihned se u Nového Rokytníku seřadila k útoku. Vzduch otřásal se hřímáním děl, hrůzná to introdukce k útoku na výšiny trutnovské.

Ještě v poslední chvíli pokusil se generál Bonin vším vojskem co měl v přítomné chvíli po ruce, zaraziti postup rakouského vojska, než marně; prudká a dobře mířená palba rakouských děl útok jeho zničila, nepřítel neustále ustupoval k Trutnovu, ke Starému Městu a Poříčí. Zlehka však neustoupil. Wimpffenova brigáda setkala se na výšinách trutnovských a zejména právě u kaple sv. Jana s odporem velmi houževnatým. Zde stály jen dva prapory pruského pluku č. 43., k nimž družilo se několik setnin granátnického pluku č. 3. v lesíku u předměstí Kriblic a ty zhoubnou rychlopalbou pokusy Wimpffenovy brigády o znovudobytí svatojanské kaple tak tvrdošíjně rozbili, že byla brigáda po ohromných ztrátách donucena couvnouti k Humburku.

Blížilo se již ku páté hodině a v tu dobu spěchala na bojiště brigáda Kneblova, již baron Gablenz určil ku kryti pravého křídla. Jelikož se generálmajor Knebl přesvědčil, že pravé křídlo dosud ohroženo není, za to však že na poslední pevné posici, vršku svatojanském velmi záleží, nařídil beze zvláštního rozkazu vrchního velitele okamžitý útok celé brigády na výšiny a zejména ke kapli.

Rozhodný okamžik se blížil. Dvacátý osmý prapor myslivců, opavský pluk císaře Josefa I. a kroměřížský pluk arcivévody Karla čís. 3. pod záštitou jedné batterie děl z levého křídla brigády postupovaly ve vzorném pořádku k osudné kapli. Strašný déšť z jehlovek hrnul se jim vstříc na uvítanou a také první prapor pluku Františka Josefa byl odražen, ztrativ po tuhém odporu nejen množství svého lidu ale i podplukovníka Habermanna.

Druhý a třetí prapor téhož pluku dostoupil po strašné řeži temene vrchu, ale první, který dostoupil osudné výšiny, major Pilati od druhého pluku, zaplatil svůj čestný den rovněž smrtí. Za těmito třemi prapory následoval na výšinu pluk arcivévody Karla, ale i on ztratil kromě přečetného mužstva plukovníka Pelkma a podplukovníka Stenglina.

A tak ve čtvrt na sedmou večer po ohromných ztrátách byla kaple sv. Jana opět v rukou vojska rakouského.

Mezitím postupovali i rakouští myslivci vítězně ke Kriblicům a k Poříčí, plukovník Grivičič dostoupil se svou brigádou na vrch Kocour, brigáda Wimpffenova na vrch Hopfenberg, takže opět všecky jižní výšiny nad Trutnovem byly v rukou vojska rakouského a nepřítel na ústupu k Libavě a Šimperku. Dragounský pluk Windischgrätzův vtrhl do města a obsadiv všecky východy zajal množství Prušáků. O půl desáté hodině večer dozněla poslední rána, vítězství bylo na straně rakouské a s nastalou tmou ubírala se smrt po bojišti, aby přehlížela svoji hojnou žeň. — —

Ztráty rakouské udávají se na 66 důstojníků a 1841 mužů; ztráty pruské i s raněnými na 56 důstojníků a 1282 muže. Památce zesnulých vztýčena zejména kolem kostelíka sv. Jana celá řada pomníků. Ve svěžím lese borovém smutný to les kamenný se smutnými runami, jichž cenu Gablenzovo vítězství nijakž nevyvážilo.

*

Však dosti již těch trudných myšlének a rekriminací. Zůstavme za sebou dílo lidí a obraťme kroky své k dílu Božímu, k úpskému průsmyku a jeho pestré, okouzlující hradbě, na níž se střídají úchvatné obrazy temných hvozdů, jasně zelených šťavnatých lučin s šedými boudami horalů, rozeklané strže, a divoká údolí jako v obrovském kalleidoskopu.

Cesta údolím Úpy ke Sněžce jest bez odporu nejkrásnější partií z českých Krkonošů, ale jak jsem již podotkl, ne správně se vždy volí. Tak jako ten, kdo nejprve navštíví velebné skály teplické (wekelsdorfské) a na to zámrské (adersbašské) bývá sklamán a unaven, tak se to má i s tím, kdož vyšel si do Krkonoš branou Trutnova a ve Vrchlabí nebo na poště novosvětské kupuje si lístek zpáteční. Není radno od velkolepých a pestře střídajících se obrazů vraceti se k obrazům méně pestrým, byť i místy úchvatným — při ochabnutí tělesných sil, jaké se při svědomité procházce po našich českých velikánech u každého nutně dostaviti musí. A proto bývá všeobecným téměř zvykem u těch, kdož z české strany vycházi, že volí cestu z Jilemnice, Nového Světa nebo obvyklou z Vrchlabí ku pramenům Labe a odtud po hlavním hřbetu na Sněžku, aby se odtud Trutnovem ku svým krbům vrátili. Ovšem proti gustu žádný disputát! I já sám, věda, že obrovské číslo volí cestu opáčnou, a že se upřímně míněnou radou mojí říditi nebude, nastupuji s laskavým čtenářem pouť proti všem touristickým regulím.

Ještě než se rozloučíme s naším roztomilým Trutnovem, uděláme si malou vycházku do trutnovských Lužánek (Augarten) a odtud pruskou cestou, kudy se krvelačné voje Bedřicha II. v r. 1745 vracely, ke studánce sv. Anny, kdež v letě v neděli i ve svátek četně horalů nájme starých bab své pobožnosti vykonává. Byly zde i lázně postaveny, ale ty v čase sedmileté vojny Prušáci se zemí srovnali. Od Anenské studně vede cesta k neméně oblíbenému *Zámeckému vrchu* (Schlossberg) nad Horním Starým Městem do výše 634 m. se kupícímu.

Cestu z Trutnova do Vrajtu podnikají naši touristé obyčejně sekundárkou, která není vzorem rychlosti a dopřává dosti volných rozhledů po úpském údolí a scenerií za ním chmurně se rozprostírající. Koho baví však průmyslové závody, jejich zařízení a výroba, ten spíše zvolí cestu silnicí, neboť v údolí úpském k Vrajtu a Temnodoli je podobných závodů přímo naseto. Pohodlná silnice vede zprvu k předměstí trutnovskému *Dolnímu Star. Městu* s přádelnou Haassovskou a odtud k *Hornímu Star. Městu*, příjemné té horské osadě lesnatými chlumy hojně vroubené. Osada tato slula dříve Úpou a je staršího původu než sousední Trutnov, jemuž na rozdíl nazvána Starým Městem. Zdejší kostel byl již v letech 1313 farním. V čase reformačních bojů přisluhoval zde kněz protestantský s malými přestávkami až do skončení třicetileté války. Po té přidělen kostel jako filiální duchovní správě trutnovské a teprve r. 1786 obdržel opět vlastního duchovního správce. V kostele je podivuhodný náhrobek císařského hejtmana Kašpara Nussa r. 1606 zesnulého a téhož manželky Kateřiny. Kamenné figury na zevních stranách zvonice představují prý Luthra a jeho drahou polovici. Z továrních podniků povšimnutí zasluhují přádelny Klugeova a Ettrichova, které dohromady na 2000 dělníků zaměstnávají.

Od Starého Města vine se silnice stále po levém břehu Úpy ke *Kalné Vodě* a k *Mladým Bukům*. Osada prvá je dílcem této; obě čítají kolem 4000 obyvatel, kteří téměř vesměs nalézají výživu v četných zdejších průmyslových podnicích, v přádelnách (Faltis, Ettrich, Hönig a Synové), v papírně (F. Schmidt), na bělidle (Hanke), ve vápenných pecích (Frenzel) atd. Zde stávaly také železné doly, v nichž ještě r. 1772 dolováno. Přádelna Faltysova je nejstarší přádelnou v Rakousku;

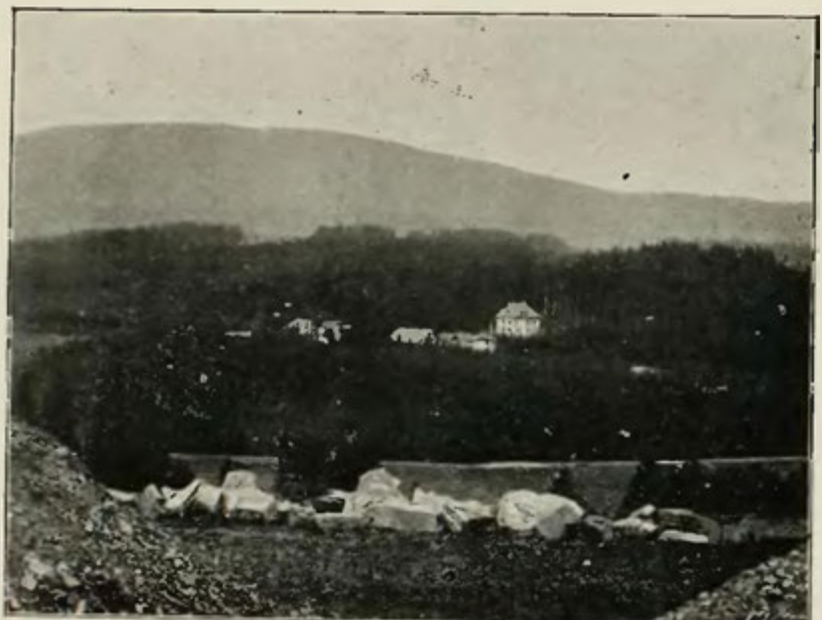
bylať již r. 1835 zde postavena a zaměstnává 900 dělníků. Kostel v Bukách na svahu návrší nad šumnou Úpou jakoby žehnal celé krajině. Byl již farním v l. 1384, později však byl přifařen k Vlčicům a teprve r. 1682 pomocí knížete Adolfa ze Schwarzenberku obdržel poznovu vlastní duchovní správu. Také počátky osady tají se v dávnověku, kdy byla jako brána a zboží trutnovské chráněna dvěmi pevnostmi, jichž zdi jsou již dávno rozvaleny a se zemí srovnány. Stalo se tak zajisté za prvé a druhé války slezské, při nichž byl úpský průsmyk od pruských vandalů přetěžkými pohromami navštíven a zahrnut.

Od Mladých Buků stáčí se již silnice ku *Vrajtu*, roztomilému to horskému městečku, kde se cesty dělí k oblíbenému českému Gastýnu, Janským Lázním a k Maršovu, Úpám a Sněžce. Ráz městečka je starousedlický, bez valného ruchu továrního, což věští nedaleké lázeňské místo. Pamětihodnostmi je Vrajt velice chudý. Kostel z r. 1777 od knížete Josefa Adama ze Schwarzenberku vztýčený a pamětní deska na domě č. 107, hlásající, že zde císař Josef II. na 13. září 1779 přenocoval, toť vše, co by tak ještě stálo za povšimnutí. Bývalo zde ovšem za „zlatých dob" velmi šumno a zdálo se již, že Vrajt stane se slavným městem hornickým, když počalo se na blízkých Rýhorech zlato vyplavovati. Tehdy v letech 1556 a 1564 vymohl si Kryštof Zilvar, jemuž to zboží náleželo, na císaři Ferdinandu I. královské svobodné právo horní v Rýhorském pohoří, (kteréž dalo jméno odtud vzkvétající osadě Bergfreiheit — Pirgfreiheit — Freiheit — Vrajt.) Počátky osady byly velmi utěšené, neboť byly dány obyvatelstvu mnohá práva a výhody, které blahobyt občanstva a vzrůst dědiny velice podporovaly, a které r. 1648 císařem Ferdinandem III. poznovu byly potvrzeny, ačkoliv reformaci ani Vrajt neušetřila, zřídivši již r. 1584 husitskými praedikanty kostel, který stál zde až do r. 1777, kdy schátral tak, že bylo nutno knížeti ze Schwarzenberku pomýšleti na stavbu nového. Co však vzkvétajícímu městečku naprosto selhalo, bylo těžení zlata v Rýhorech, od něhož si již od času Zilvarů (nebo-li Silbrů) všickni velice mnoho slibovali. Doly a rýžovny znenáhla pustly, protože zlato jen po skrovnu na den vycházelo a po posledním pokusu r. 1772 přestalo se s dolováním na dobro. Za to dobrosrdečný horský duch otevřel vrajtským občanům jiný a příjemnější zlatodol v sousedních *Janských Lázních*, které rok od roka těší se vzrůstající návštěvě pacientů a rekonvalescentů, jimž bývají skutečným dobrodiním, těšíce se vedle toho značné návštěvě touristického světa, jenž Vrajtem prochází a Janské Lázně nerad vynechává.

Z Vrajtu do Janských Lázní vede nedlouhá a velmi příjemně založená promenáda na svahu Janského kopce, mimo té pak i široká pohodlná silnice, z níž otevírá se malebný pohled ku katolickému kostelu. Lázně samy tvoří rozlehlý a pestrý obraz v horské kotlině kol do kola půvabným věncem lesnatých chlumů vroubené. Na sever chrání místo obrovská Černá hora (Zrcadlo), kdežto jižnímu teplému proudění vzduchovému daleko nižší hřbet Janského vrchu nijakž nezbraňuje. Tím mají Janské Lázně velmi šťastnou a zdravou polohu klimatickou, jejíž vděky nemálo zvyšuje a zceňuje svěží ozon z lesnatých pásu zevšad sem se řinoucí a rozeklaná síť úpravných cest do středu říše Krakonošovy. Mají dosti vysokou rozlohu (557—797 m.), lékařskými autoritami uznaná vřídla léčební a rozsáhlý komplex čistých a úpravných lázeňských domů, vill a restaurací, takže při levných cenách mají šťastnou budoucnost a vzrůstající rozkvět dobře zajištěny. Milým dojmem na příchozího působí pohled na katolickou svatyni a její čarokrásné okolí ve stínu tmavého lesa se tulící, které z jasně zelených lučin vyvstává jako betlémské město ze středu malebných jesliček. Nelze se proto diviti, že přemnozí

nazývají Janské Lázně „klenotnicí Krkonošů“ a že cestovati krkonošskými horami a Janských Lázní minouti má týž posměšný význam, jaký je shrnut v přísloví: „byl v Římě, ale papeže neviděl“.

Lázně mají přes 60 lázeňských budov, restaurací a vill se stálým počtem asi 280 obyvatelův. Kostely jsou zde dva a tož výše zmíněný katolický v letech 1882—1885 v překrásné poloze zbudovaný, pak i protestantský na západní straně lázní, jehož velký zvon daroval sem kdysi německý císař Vilém I. Značný počet lázeňských domů v letní saisoně nijakž přívalu hostů nestačuje, takže přemnozí musí se uchylovati do blízkého Vrajtu. Ještě r. 1851 nedosáhl počet příchozích půl tisíce hostů, r. 1868 však již tisícovku, r. 1875 druhou tisícovku překročil a v letech dalších vzrůstal počet ten rapidně výše, takže rok co rok na 10.000 hostů dá si v Janských Lázních své dostaveníčko. Nejvíce zde dlívá Prušáků a Sasíků, méně již Pražanů, kteří dosud raději dávají přednost krajině turnovské.

Fořtovna.

Hlavním léčivým prostředkem je alkalická voda vřídla, průměrné teploty 29° C, jež v jedné hodině vytryskuje průměrně 224·7 hl vody, která se svádí do dvou bassinů, do kotle pro teplé vanové lázně a do předsíně lázeňské budovy k léčbě vnitrné. Neméně důležitým je železitý pramen teploty 8° C. Příznivé horské podnebí a horský, ozonem prosycený vzduch léčbu vydatně podporují, hlavně při nemocích nervů, kůže, krevní cirkulace, při obtížích žaludečních a střevních, při reumatismu atd. atd. Největší dobrodiní skýtají rekonvalescentům a těm, jichž duševní činnost přílišným napjetím seslábla a jichž nervy jsou zdrážděny. — Také se odporučují Janské Lázně těm, kdož byli se svými chorobami nuceni uchýliti se do Karlových, Marianských a Františkových Lázní ku dodatečné a daleko levnější

léčbě, která nad to vyhovuje všestranně, majíc k disposici pro osoby reumatismem stižené dobře opatřené lázně slatinné a pro pacienty chorobami nervů trpící lázně hydro-elektrické.

Počátky Janských Lázní připisuje stará trutnovská kronika již r. 1006 Janu Hetkovi, jehož jménem bájný rytíř Albrecht z Trautenbergu zřídlo nazval. Prvé určité zprávy o místě však datují se na začátku 15. století, kdy krajinou vládl rod jmenovaných již Zilvarů. Jisto jest, že se v Janském zřídle 8. července 1451 vykoupal a je posvětil papežský vyslanec Aeneas Sylvius, později to papež Pius II. V témže století stávala již blíže zřídla kaple, v níž uzdravení a zdraví hledající své modlitby vykonávali. Na počátku 16. století zalétala sláva o studni sv. Janu Křiteli pod horami krkonošskými zasvěcené až přes hory do sousedního Slezska, odkudž jakož i z Čech přicházely sem slavná procesí, aby zde pobožnosti vykonávaly a léčivou moci zázračné vody okřávaly. A v témž čase vznikla zde potřeba

Partie v Dlouhém (svatopetrském) dolu.

první krčmy (kretsham), jakých s moderními přídatky se v našich horách více uchovalo.

Vzdor stále vzrustající oblibě nových lázní zůstávalo vše při primitivním zařízení až do r. 1675, kdy tehdejší majitelka statku hraběnka Cecilie z Breuneru postoupila prodejem lázně knížeti Janu Adolfu ze Schwarzenberku. Tento dal vystavěti ihned po převzetí místa několik lázeňských domů a objednal u Dra. G. H. Hettmayera učené pojednání o účinku lázeňského vřídla, čímž stal se pravým zakladatelem Janských lázní, o jichž rozkvět a zvelebení dalšími přístavbami postaral se i jeho syn Ferdinand Vilém, takže lázně r. 1685 vedle kaple, lázeňské budovy, mlýna a krčmy čítaly 22 obytních stavení. Také syn Ferdinanda Viléma Adam František velice pečoval o rozkvět a dobré jméno oblibeného místa, jehož lázeňskou

budovu značně rozšířiti dal, objednav r. 1707 od krajského lékaře Dra. V. Lodgmanna z Auenů nový reklamní spis o vydatnosti a prospěšnosti vřídla svatojanského. R. 1790 získal panství vlčické s Heřmanovými Seify a Janskými lázněmi jmenovaný již hostinský hráč Jan František Theer za úhrnnou cenu 340.656 zl. v. m. Také on a jeho následníci pečlivě se starali o další rozkvět lázeňského podniku, k čemuž je stále vzrůstající návštěva vlastně donucovala. Se vrozenou jim podnikavostí vydávali do světa monografie a brožury o janském zřídle, zejména ony z péra na slovo vzatých lékařských autorit: vrchlabského Dra. Arnolta (1795), jičínského krajského lékaře Dra. Eiselta (1846) pražského professora Dra. Löschnera (1859) a m. j. V r. 1868 dostalo se panství vlčické s Janskými lázněmi prodejem za 407.500 zl. komerčnímu radovi Hugovi Vihardovi z Libova a kupcům Františkovi a Bedřichovi Štěpánovům z Hostinného, kteří spokojili se s držením Janských lázní za cenu 150.000 zl. Také tito majitelé starali se pečlivě o dobré jméno lázní a přinesli snaze své tak četné oběti, že r. 1878 přivedli to až na sekvestraci. Bylať r. 1869 zřízena zde již telegrafní stanice a r. 1872 za jich úsilí chrlila sem poboční dráha znamenité procento lázeňských hostů, slušný počet 2000 osob dostupující. Sekvestraci přivodilo pět „hladových", lépe řečeno studených a mokrých saison; podnik ukázal se býti zdravým a v rodině Štěpánů se udržel a zkvétá vůčihledě.

K nádhernému obrazu přerozkošné idylky lázní Svatojanských přiléhá neméně nádherný rám blízkého okolí. K východu tvoří jej rozsáhlé prostory stinného Promenádního lesa, přečetnými cestami křižovaného, na jehož horním pokraji mile vyzírá Lesní krčma a Švýcarský dům, v letě četně navštěvované, odkud otevírá se pěkná vyhlídka k Zrcadlu a Rýhorám. Z Promenádního lesa vede cesta k neméně oblibenému *Princeznině odpočinku*, kde často a ráda dlívala princezna Alma Thurn-Taxisova, již ku poctě tato vyhlídka, hřibovitým altánem věnčená byla pojmenována. Úchvatný je z místa tohoto pohled do údolí Úpy a k Maršovu. Rovněž tak vděčnou a často používanou je Piettova cesta, vedoucí idyllickým údolím Splávku k Maršovu, jedna z nejpohodlnějších a nejpříjemnějších, čemuž nejlépe rozumí návštěvníci Janských lázní, kteří chodí sem do Justova mlýna na výborné plzeňské a na kuželky.

Jižní stranu Janských lázní vroubí stinné a zasmušilé *Rudolfovo údolí*, pojmenované v upomínku na návštěvu korunního prince Rudolfa v l. 1876. Nad ním zvedá své témě do výše 753 m. *Janský vrch*, z něhož možno přehlédnouti vábné lesní krabatiny Zrcadlového podhůří k Heřmanovým Seifům, v klín lesa stulenou fořtovnu a výšiny kolem Vrchlabí a Horek, nad nimiž mocně vévodí štíhlý kužel Žalého s kamennou rozhlednou. K jihu vábí nás syté barvy roztomilého údolí stříbrolesklé Úpy, z dáli pak kyne nám strmulým pozdravem kostelík zvičinský.

Západní strana lemována je hradbou Zrcadlového podhůří, které na Zlaté vyhlídce dopřává široký volný pohled na rozvlněnou hornatinu mezi Vrchlabím a Hostinným až ku pískovcovým stěnám a čedičovým homolím pohoří Jizerského.

K severu zvedá se posupný táhlý hřbet Zrcadla. Mezi ním a jeho neméně rozlehlou větví *Lesního kopce*, jehož nejvyšší bod *Světlík* (Lichte Höhe) výšku 1244 m. vykazuje, zajímavé jest romantické, divoké *Údolí splavné bystřice* (der Klausegraben), která z bařinatého *Mechoviště* (Mooswiese 1108) mezi Zrcadlem a Světlíkem vytéká a bouřlivě se žene skalnatou horskou roklí k Maršovu, kde se do Úpy vlévá. Skalnatým tímto úvalem vede touristická cesta Luisina ku Kühnlovým boudám, stáčí se

pak příkře pod holou lbí Světliku podél rozsáhlých bařin horského sedla, za nimiž mile vyzírá malebné údolí velkoúpské se svým gigantickým pozadím, načež příkře se kloní a spadá k Velké Úpě.

Jiná cesta z Janských lázní vede do Temného dolu z prvu horskou dědinkou *Švarcenberkem*, pak podél zajímavých útvarem i dalekosáhlou vyhlídkou skalisk *Harfy a Modrého kamene* ku Krausovým boudám, načež rychle se níží ku sklárnám temnodolským. Také tato cesta jest vděčná pěkným rozhledem po údolí úpském ku Sněžce a k opuštěným báním zlatých Rýhor.

Nejvděčnější jest tak zvaná Prelloggova cesta, která za Švarcenberkem příkře se vine po mohutném hřbetě Zrcadla ku Zineckrovým a Volským boudám (1220 m.), odkud se otevírá nejkrásnější a nejplnější rozhled do českého nitrozemí. Nedaleko odtud na levo vyniká ze smutné klečové a nízkosmrčnaté krajinky triangulační měřítko *Zrcadla* nebo-li *Černé Hory* (Schwarzen Berg), znamenajíc 1299 m nadmořské výšky. Jsme na vrcholi široko-daleko patrného horského velikána, obrovitého čela našich Krkonošů, jemuž husté hradby ponurých, černých smrčin daly vážný vzhled a přiměřené jméno. Všakť i historie zůstavila na jeho obrovitém boku patrné sledy svých velkých převratů. Nedaleko k západu patrny jsou tu ještě stopy hradebních příkopů, jichž vznik mylně druhdy připisován Švédům z doby třicítileté vojny, pak i místnímu obyvatelstvu za válek v 15., 17. a 18. století. Z nálezu však, který zde před lety učinil hrabě Berthold Aichelburg, vykopav v hradebních náspech nádobku s perlama, malé koňské podkůvky rzí valně zkažené, jakož i nezvykle zformované sekery, soudí jiní na dobu mnohem starší, na dobu mongolských vpádu.

Jedním z nejhledanějších vyhlídkových bodů jest svah Zrcadla k rozsáhlým bařinám Mechoviště (Mooswiese). Zde z verandy Bönschova hostince (Schwarzschlagbauden) otevírá se nejúplnější a spolu nejkrásněji vyhlídka po horstvu krkonošském. Nádherné panorama od Kotle až ku Hraničním boudám leží tu před námi jako obrovský prospekt, jehož zadní modravé obrysy vrcholí v Kotli, Krkonoši, Studničné, Sněžce a Černé hůře, kdežto více v popředí zvedá se hustým věncovím kleče vroubená skalní lebka Pláně a Liščí hory, pod níž prohledáme do malebného Obřího dolu až k Obří boudě pod Sněžkou. Přímo pod ní tmí se dalekosahlé temnozelené bory Růžového kopce, mezi nimiž probleskují šedobílé obrysy idyllických samot, dílců to Velké Úpy. Z té příčiny těší se bouda Bönschova velké návštěvě hostů z Lázní Svatojanských a turistů, kteří na tento puvabný kout Krakonošovy klenotnice byli v čas šťastně upozorněni. Východ a západ slunce má zde téměř tytéž puvaby, jaké při daleko větší drahotě a nepohodlí podává stále přeplněný vrchol Sněžky, nad to pak každému poskytnuta příležitost, aby dobrou českou večeři ztrávil buď v pohodlné komnatce aneb v kupě vonného horského sena. — Hostum k disposici postaven na verandě tubus, jehož k astronomickým pozorováním noční oblohy muže každý zdarma použiti.

Z této roztomilé přírodní rozhledny stáčí se cesta směrem severozápadním přes ručeje Splavného potoka, řítícího se v malebný *Javorový důl* (Urlasgrund), který se odtud táhne opačným směrem severovýchodním ku Velké Úpě, odkrývaje nám plné své puvaby s mohutným pozadím maloúpských hřbetu a strání. Nedaleko odtud libě nás vítá sytá zeleň „horské zahrady" u Lučních bud (Bodenwiesbauden 1100 m.) hojně promísena čarokrásnou duhou horských květu. Nevíme věru, čemu zde máme větší pozornost věnovati: zda nádherné mosaice horské louky, či vyhlídce, která se odtud k severu a západu otevírá. A další obrazy ne-

menší pestrosti a úchvatné nádhery provází nás i dále od nedalekých Hrnčířových bud (Töpferbauden 1059 m.), kde se cesty křižují ku Petzru, k Černodoli a Zlaté vyhlídce. Temná zeleň lesa znenáhla ustupuje šedozeleným lesíkum rozčepířené kleče, již se na nás usmívají obrysy Liščích bud, jako by šest ryšavých hlaviček liščích stulilo se k rozmarné hře v čepci obrovitého velikána *Liščí hory* (1363 m.), jehož téměř brzy dostupujeme, abychom notně znavené síly tělesné zotavily krátkým odpočinkem a duši vtiskli nezapomenutelný rozhled po horstvu krkonošském a jeho táhlém podhoří.

Přehlídáme s horského tohoto velikána všecku tu rozlehlou krabatinu až k Jaroměři se táhnoucí, z níž nejvíce vyniká Zvičín, kopce u Horek, lesnaté chlumy hradských rozvalin Kumburku a Bradlce, poutní místo Tábor u Lomnice, význačná věž josefovské svatyně pevnostní, ano i běločervené věže kostelů kralohradeckých. Před námi tmí se černé hvozdy rozsáhlého Zrcadla, k nimž na jižním úbočí tulí se, jakoby z kouzelné krabice Krakonošovy vytvořené město Liliputánu — Hostinné, k východu rozlohy Rýhor až k Malé Úpě, k západu české rozsochy s horstvem jizerským, k severu pak koruna Krkonoš, Studniční se Sněžkou; toť obraz, od něhož se tourista těžko loučí.

Další cesta vede ku křižovatce u Dvorské boudy, kde možno se rozhodnouti buď pro cestu přes téměř Hejšovky do Svatopetrského dolu, neb přes Rennerovy boudy k Vrchlabí, přes Kotlík k Lánovu, aneb pro další křižovatku Ostřižího rozhledu, z níž spadají cesty do Dlouhého a Modrého dolu a zvedá se cesta na kamenité prsy obrovité horské studny Hory Studniční. — — —

A nyní vracím se k tuře nejobvyklejší, která, ač za hřích v touristickém světě platí, používána je od obrovské většiny českých výletníku s houževnatou zálibou, s jakou se při jiných zjevech bohužel zřídka potkáváme. Jest to ona cesta, pohodlná a mnohými krásami hýřící, která vede nás od Vrajtu stále vzhůru po březích šumivé Úpy Maršovem, Temnodolím a Úpou k Petzru, odtud pak Obřím dolem do středu říše horského pána.

Osada *Maršov* táhne se od Vrajtu při ústí Piettovy promenády až k ústí Kolbovské bystřice a dělí se ve čtyry díly. Prvý díl poutá velkolepou a známou továrnou na cigaretní „papírky", jakož i na papírové filigránky květinové Prospera Piette, která zaměstnává na 400 dělníku a jejíž zařízení a chod každému z touristu co nejvlídněji bývá vysvětlen. O takovém Němci, jakým je Piette, dlužno skutečně mluviti jen s pietou. Kéž by jich bylo více! K továrně přiléhá nádherný park se sochou císaře Josefa II. a skvostný zámeček. Práce, pokrok, láska k přírodě a lidem zde postavily své strážné skřítky. Jeden z nich † Hedva Piettová zustavila po sobě nezapomenutelnou památku zřízením vychovatelských ústavu pro nejdrobnější smeť továrních dělníků. Vedle továrny Piettovy jest tu i jiná papírna firmy Röder & spol.

Výše na Úpě rozkládá se na patě táhlých lesnatých chlumu Lesní a Černé hory, druhý a třetí díl Maršova, nad nimž tyčí se farní chrám, jehož puvod datuje se již před r. 1565. Kolem této svatyně vrcholila se i padala sláva valem vzkvétající drvařské obce, která tu prodělala všecky proměny národnostních, hospodářských, jmenovitě pak náboženských bouří a převratů.

Počátky její vznikly za dob slavného rýžování v sousedních Rýhorech, kdy v Maršově těženo na železe, ovšem že ne s mnohoslibnou budoucností. Již r. 1541 uvádí se v listu Ferdinanda I. ves „Marssow se dvěma hamry pustými", což dukazem, že i zde dolování nemělo touženého výsledku. Zdálo pak se, že s úpadkem

hornictví zanikne i mladá obec, avšak dobrácký Krakonoš upozornil novousedlíky na jiné, daleko přístupnější poklady, na obrovské rozlohy starých hvozdů, ku kterým nyní sekery maršovských horalů lačně přilehly. A ještě jich paže nestačily. Stříbrné doly druhého sídla českých králů spotřebovaly úžasné spousty paliva, krkonošské lesy byly vděčné, za babku a panensky netknuté a proto hurá, celá spousta dobrodruhů ze všech zemí, ano i ze vzdáleného Švýcarska vyslána se sekerami, pilami a provazci do úpských hvozdů, aby zde hýřila a kácela bez oddechu, bez rozvahy, bez lítosti. V rychlosti zřizovány obrovskými náklady dlouhé splávky (Klausen-Riesen, dle nichž přečetné bystřice, údolíčka i samoty vzaly svá jména) a po těch dopravována drva do podhůří v množství obrovském bez ohledu na hrůzné následky takové devastace. A ty dostavily se co nejdříve. Oholené chlumy nestačily více zadržovati rychlý spád svých studnic a maršovští občas topili se ve vlnách pohněvané Úpy jako koťata, při čemž i nákladné hrábě vodu vysoko vzdouvající bral čert do horoucích pekel. Při tom všem ale vesnice rychle vzrůstala. Protestantské obyvatelstvo vzmohlo se r. 1568 na dřevěný kostelík, dymníky v železných hamrech poznovu zaplály a již r. 1599 postaven tu horský pivovar, z něhož císařský fořt Kašpar Nuss vytáčel sud piva při tehdejší drahotě za čtyry tolary. Průmyslové závody tyto stály právě v místech, kde nyní Piettův podnik vévodí.

To byly počátky nynějšího městyse v dalším svém rozvoji valně zdržovaného nastalými náboženskými třenicemi a vpády nepřátelských vojsk. Roku 1605—1608 jali se protestanti maršovští stavěti novou svatyni, protože stará nedostačovala, nad to pak byla již chatrná. Postavili si pěkný kamenný svatostán, ale netušili, že za nedlouho, za necelých 14 let i se svým farářem Zachariášem Šmídem budou nuceni ji navždy jako exulanti opustiti. Všaktě ani česká šlechtična Marie Magdalena Trčkova rodem z Lobkoviczů kolovatou přeměnu tehdejších běhů politických netušila, když r. 1623 kupovala od císařské komory část trutnovského panství s Maršovem. Za jejího a manželova života prokuratora si ovšem na Maršov, Kolbov a Albov netroufala, protože krkonošské hory odbojem vířily, za to však jakmile Magdalena r. 1633 a rok na to její choť Jan Rudolf Trčka z Lípy odebrali se před nejvyšší stolici Boží, prohlásila je prokuratura za zrádce císaře i vlasti a jejich statky v ceně přes 3 milliony zabrala k rukoum královského fisku. Zabrané takto statky dostaly se pak r. 1636 plukovníku v císařském vojště Janu Jakubovi z Waggi z vděčnosti za jeho katanské služby na českém národě za směšný obnos 30.000 zl.

Ve švédských válkách, které v letech 1634—1648 okolní krajiny hrozně pustošily, zůstal Maršov všech vážnějších pohrom vzdálen. Za to však po míru westfálském rozpoutány zde náboženské vášně co nejúsilněji. Mnozí z obyvatel opustili domovinu svoji a uchýlili se do Saska. Mnozí však zůstali a ti farizejsky přiznávali se k učení katolické víry; katolickým bohoslužbám sice obcovali, ale předepsanou velkonoční zpověď opomíjeli. Mrtvoly takových tajných protestantů byly pohřbívány bez jakýchkoliv církevních modliteb a ceremonií za hřbitovní zdí, právě jako mrtvoly sebevrahů. Způsobem tímto dotýkala se tehdejší duchovní správa co nejcitlivěji srdcí pohorských reformantů a docílila tak větších úspěchů, než s jakými se mohli pochlubiti patres z jičínské koleje. Stávalo se, že přemnozí z reformovaných na smrtelné posteli římsko-katolické vyznání víry složili, jen aby jich těla nebyla pohrobena bez hlaholu zvonů a bez písní pohřebních za hřbitovní zdí.

Nepoctivě získaný český statek Maršovský rod dobrodruha Waggi-ho dlouho nepodržel. Syn zmíněného císařského plukovníka Jan de Waggi upadl do dluhů,

takže zděděné statky r. 1701 v exekuční dražbě ztratil na Bertholdu Vilémovi hraběti z Valdštýna, kterýž byl tehdy hejtmanem hradeckého kraje a spolu držitelem bělohradského panství. Roku 1729 získala je jeho dcera Marie Eliška, provdaná za Jana Arnošta hraběte ze Šafgočů na Kynastu a Greifensteinu, jehož syn Vilibald objem panství koupí sousedních statků za 40.000 zl. rýnských znamenitě zvětšil.

Roku 1775 stal se Maršov dějištěm velkého. selského povstání, jemuž v čele stál originální Ferdinand Salvendr z Malé Úpy. Povstání mělo za účel jako všude jinde zbaviti sedláky roboty, ale při nekázni selských rot úplně se zhatilo a jen ten blahodárný následek za cenu přečetných obětí přineslo, že maršovská vrchnost příště s robotníky vlídněji zacházela.

Nedlouho na to, a tož za bavorské války následnické r. 1778 stal se Maršov poznovu dějištěm válečné šarvátky mezi rotou pruských „černých husarů“ na jedné a selským lidem a císařskou obsádkou vrchlabskou na straně druhé. R. 1806 zdědila Maršov hraběnka Amalie ze Šafgočů, po jejíž smrti přišlo panství do veřejné dražby a bylo r. 1828 zakoupeno dcerou zesnulé, Josefou manželkou Alfonse Gabriela z Aichelburgu. Po ní zdědil je nejstarší syn její Berthold, za jehož nezletilosti až do r. 1847 vedl správu hrabě Alfons z Aichelburgu, jenž po úmrtí své první choti r. 1833 přijmul k boku občanskou dcerku Pavlu Erbenovou, dceru trutnovského poštmistra.

Mladý hrabě byl šlechtic v pravém slova smyslu a snažil se nejen o zvelebení svých statků, ale také o blahobyt svých spoluobčanů. Jemu děkuje Maršov za okresní soud a za první přádelnu, kterou zde nákladem 180.000 zl. postavil, aby chudším stálý výdělek zajistil. Jeho příklad byl následován a v brzku na to založeny zde i dvě papírny, z nichž prvá náležela firmě Jana Zineckra a Ettricha (nyní Piettova), druhá pak zmíněné již firmě Röderově. R. 1861 skončil hrabě Berthold násilnou smrtí, byv zachvácen šílenstvím. Statky jeho získal r. 1872 hrabě Alfons, avšak již r. 1883 prodal je za 1,050.000 zl. hraběnce Aloisii Černínové z Chudenic, majitelce vrchlabského panství.

Sídelním místem maršovských vrchností býval zámek ve čtvrtém horním dílci Maršova, jehož vznik datuje se z r. 1792, kdy k němu Jan hrabě Berthold položil základy. Zde jest i sídlo okresního soudu, který sem umístěn přičiněním nešťastného Bertholda z Aichelburgu. Přádelna firmy Moravec a Oberländer zaměstnává přes 300 pracovníků, ostatní pak, pokud nevěnují se sporému polnímu a lučnímu hospodaření, věnují své síly obsluze vrchnostenské parní pily a plťaření.

Na vyholených rámech čtvrtého dílce Maršova mnoho romantiky pohorské neleží. Daleko větší požitek slibuje nám další partie *Temného dolu* (Dunkelthal), kde přes divoké slapy Úpy chundelatá ramena černavých velkých hvozdů vztyčují k objetí Lesní hora s *Altenbergem* a Špičákem. - To už je mnohoslibná předzvěsť dalších požitků. Zarazil sice i zde prumysl své železné drápy do nebezpečné pro něho skalní branky, ale což má tourista smysl pro nějaký tuctový podnik německého fabrikanta, když tu ze zášeří mohutných, vysoko pnoucích se hvozdů probleskuje jasná zeleň horských luk s budami, kapličkou sv. Anny, a když tu v tom černém moři chladných smrčin směje se na tě jako hrad čaroděje z pohádky — Aichelburg. Čert vzal střízlivý, všední život, tady to skutečně zvoní pohádkou. Rád zamhouříš oči a přeneseš se v tu zlatou, žel, na vždy zašlou minulost, ve své mládí, kdy tě konejšili — pohádkami. Vyjel si rytíř do světa a vyjeli jiní, aby přes devět řek, devět vrchů a devět lesů pátrali po hradě mocného čaroděje, věz-

Křížová krčma nad stokem Úp.

nícího princezku nevídané krásy. Mnohým se zálet nepodařil, až konečně udeřila hodinka tomu šťastnému. A zde rovněž tak. Hrad Aichelburg, v létu 1863 k upomínce na nešťastného hr. Bertholda z Aichelburgu vystavený mnoho již touristů přes devět řek, devět kopců a devět lesů sem zavítavších slezlo, ale málokterý ze zvědavců odcházel uspokojen. Je to sice pěkná tvrz po starém spůsobu zbudovaná, a také pěkný odkrývá se tu pohled s věžní terrassy do Temnodolí, k Maršovu a na Rýhory, ale v zámku to skutečně straší. Vše jakoby tu zakleto: prázdno a ticho zeje na tebe až příšerně ze všech stran a jen kamenné poprsí Bertholdovo v hradní síni jest tu jedinou ozdobou. A přece ta sličná princezka, ta jednoduchá pravda usmívá se na tebe se všech stran. Šťastným ten, kdo ji pozná, pochopí, a si ji přisvojí.

Z chmurného, lesnatého Temnodolí vede silnice úzkým skalnatým prusmykem ku idyllické *Křížové kremě* (Kreuzschenke 632 m.), kde je rozhraní cest ku Malé Úpě. Zde je také stok obou Úp, nad jejichž skalnatými, připlavenými s hor balvany zanešenými žlaby vysoko týčí se ostrá homole *Červeného vrchu* (Rothenberg) do výše 972 m., tvoříc vhodný protějšek k protilehlému *Bantenbergu* s vlídnými horskými boudami, k nimž jakoby se na družnou besedu strojil štíhlý *Spičák* (Spitzberg 877 m.), odnož to kolbovského Altenbergu. Ještě několik kroků v před a již se na nás usmívají první domky rozlehlého horského městýse *Velké Úpy*, která se táhne třemi díly až k Obří boudě.

Prvý díl Velké Úpy rozkládá se na pravém břehu Úpy, druhý na levém, třetí pak tvoří známý Petzer, k němuž patří i Obří bouda pod samou Sněžkou. Z nich toliko prvý díl má jakousi podobu horského městýse. Domy většinou kamenné jsou zde hustěji seskupeny kolem prosté svatyně, již dal velkoúpským roku 1779 vystavěti týž císař Josef II., který všude jinde svatyně a kaple rušil a zavíral. Jest pak kostelík velkoúpský stavěn v známém kasárnickém slohu josefinské doby a také jeho vnitřní výzdoba je až smutně sporá, ale velkoúpským horalům dostačuje zúplna. Vždyť před r. 1789, kdy byla zde první mše svatá sloužena, museli k poslechnutí slova božího vážiti cestu až do vzdáleného Maršova.

První dílec Velké Úpy skýtá velmi příjemnou a zdravou villeggiaturu prepočetným měšťánínum a zcela vážně začíná konkurovati se Špindlerovým mlýnem. Poloha je tu velmi zdravá, přečetné cesty na vše strany do hor krkonošských vedoucí jsou plné půvabu, vzduch plný výparu z lučin, pohodlí a láce nadobyčejná a pak je tu výtečný lékař: studené léčivou vůní z těch horských luk a lesů jakby prosycené vlny divoké naší Úpy. Nejvýš uchvatným a milým oku každého je pohled na přečetné v „horských zahradách" neb na vyholených bocích mohutných vrchů roztroušené chalupy a boudy, k dílcům Velké Úpy patřící. Jakoby obrovské stádo ovcí vyhledalo si ve znamenité rozloze horské krajiny pažity každá po své libosti, a ten josefinský kostelík jako pastýř na ně starostlivě dohlédá.

A když se tak člověk zahledí na ty útulné, po svěžích, zelených kopcích jakoby rozházené naše krkonošské salaše, tak úpravné, tak čisté jako nevěsta ve svém svatebním úboru, pak přijde mimoděk na mysl, k čemu že ten náš městský pých, když zde to štěstí lidské, byť i v drsnější halenu se halilo, přece jen bohatšími krásami a vděkem vyvěrá. Nám blaseovaným v kraji žádná číš rozkoší a blaha není bez příchuti pelyňkové: krkonošský horal při úmorné roční práci nádenické, namahavé a nemálo vysilující, při všech bědách a trampotách pije z poháru blaha plnými doušky. Příčina toho je ovšem prajednoduchá a naučení z toho velmi cenné. Krkonošský horal je spokojen s s málem a po mnohém nebaží. Kryje své nejnut-

nější potřeby a k tomu nepotřebuje si příliš hlavu lámati. Nebaží po radovánkách velkého světa, protože jeho mu úplně dostačí. Čím méně má a zná potřeb, tím je šťastnější a spokojenější. S málem živ je na málu, zdravý a jásavý jako vlaštovice, čilý a burný jako severák, dobrosrdečný a žertovný jako ten pohádkový Krakonoš, který vzdor všem filosofům a racionalistům skutečně žije a působí — dušemi našeho horského lidu.

Život horalů v horních oblastech obou Úp nemálo podobá se toku obou těchto horských sester. Kamenité, tvrdé řečiště a statisíce balvanů v něm — taková je také životní stezka, po níž kráčí krkonošský salašník. Ale život jeho zurčí tím skalnatým úvalem vesele a čile, protože to slunce Boží tak milo hřeje, protože břehy úvalu toho tak líbezně věnčí čarovné květy víry, naděje a lásky. U nás doba družného sousedského besedování, neobmezeného upřímného přátelství, vznětlivých a lahodících pohádek a zvěstí, pořekadel a zvyků, naprosté důvěry v Boha,

Horská kovárna pod Sněžkou.

naděje v lepší budoucno, lásky všech ku všem ztrácí se pozvolna v hlubokých temnotách ledabylého rozumářství, v neuspokojené ctižádosti, v živoření, v nedůvěře, v klamu a zášti. My mluvíme stále o osvíceném věku devatenáctém a při tom plníme nalezince, kriminály a chudobince; my zavrhujeme a třísníme práci našich buditelů, mluvíme stále o budoucnosti národa, ale pro ni pracovati nedovedeme; vzneseným posláním lásky Tolstojovsky pohrdáme a nestojíme o Boha a jeho příkazy, protože nový věk dal nám lidská božstva a s nimi ďábelské fermany. Dle toho to také u nás vypadá! Kraj spěje pozvolna ku zkáze, na horách ale žije Bůh a lidé.

Velký Jean Paul proslovil kdysi pravdu velikou: „Běda národu, jehož mládež není odchována poesií!“ Ve vnitrozemí našem tato božská poselkyně ovšem už málo přátelských prahů nalezá, na horách vidí ji do dnes rádi, vděčně ji pohostí

a brány svých duší jí dokořán zotevírají. Poesie na horách! Horalu za těžkým pluhem vypráví o Krakonošových pokladech v zemi, o těžkých bojích našich předků v horách za tu jejich rodnou hroudu, žnečkám o Krakonošových zkouškách trpělivosti, plných rozmaru a napomenutí, hospodyním o lesních žínkách, čistotě a píli, dětem pak hodí celý mandel kousků a čtveráctví našeho horského ducha: však z těch oříšků leckterý zdravé zoubky rozlousknou! — A ještě neumdlévá! Již setřela pot ze znaveného čela, práci popohnala o deset honů, vřetynka se navíjejí, příze zlaté nijak neubývá a ještě jí zbývá dosti času, aby zatkla za kříž v koutě světnice ratolest čerstvého smrčí, děvčatům do komůrek zanesla svatojanské koření, hroby zesnulých okrášlila blankytnými zvonečky a těm, kdo viděti chtí, aby svým zlatým klíčem zotvírala duhové brány tajemné budoucnosti. Není pak ku podivu, že za takových blažených, idyllických poměrů život našeho horského lidu i v těchto

Pohled z Obřího dolu ke Sněžce.

kamenitých, úrodou sporých a nevlídných horách Krkonošských, najmě pak na Velkoúpsku vyzařuje tak vzácné a blahostné teplo rodinné a společenské, o jakém se nám v kraji ani nezdá.

Poesie lidová na Velkoúpsku v mnohém liší se od skomírající již poesie naší ve vnitrozemí a proto nebude mi snad ve zlé vykládáno, jestliže některé z těch horských zvyků a pověr zaznamenám. Největším a pro mladý věk nejdůležitějším svátkem jest tu Štědrý večer. V ten čas vířívá zde obyčejně sněhová bouře se vší prudkostí, ale roztouženým mladým srdcím to nijak nevadí, aby nezpytovala svůj osud dle návyků po rodičích od pradávna zachovávaných. Po štědrovečerním kvasu, který ovšem bývá zde obmezen na to nejnutnější, vychází dívky ku chlévům a ťukají na vrata. Ozve-li se jim slepice, pak se vrací smutné zpět, ozve-li se jim kohout, září radostí. Význam tohoto štědrovečerního orakula jeví se v tomto veršoví:

„Gogert der Hahn —
kriegst an Man,
gogert die Henne,
kriegst de kene“!

Ozve-li se takové šťastné dívčici kohout, ještě ani pak na tomto orakulu nepřestává, nýbrž odsunuje petlici a vchází do chléva, kdež chytne slepici a svým růžovým prstíkem ptá se ji na nevyslovitelném místě po dalších svých osudech, neboť kolikrát ubohá slepice při té nepříjemné proceduře zakdáče, tolikrát se dotyčné děvče provdá.

O hodu Božím vychází děvčata i hoši na křižovatky, zde udělají třískou neb větví kolo ve sněhu, vstoupí do toho kola a setrvají v něm po dvě hodiny, při čemž bystře pozorují, odkud vítr hlasy zanáší. Z toho pak soudí o svém budoucnu. (Našim mladým pánům bych z takové procedury hádal zcela určitě reumatismus nebo pořádnou chřipku.) Také chodí ku plotům (kde jsou) a rachotí jimi; odkud se jim ozve štěkot neb hlasy, tam se na ně usmívá to jejich chudé horské štěstí.

Po vánocích nastává masopust, doba zábav, doba besedování. Těch zábav na horách je ovšem velmi málo, ale milující se duše nepromeškají ani tuto sporou příležitost. Cestou do kostela nebo z kostela se našly, a při věnečku si to dopovědí. A tu se opět potkáváme se zvláštním způsobem — anebo chce-li spanilá čtenářka „nezpůsobem“, neboť tam tanečníkům jsou tanečnice „hady“ (Aupenschlangen) a vyzvání k tanci mezi sousedy zní zajisté pro nás nezvykle: „Borg' mir deine Schlange!“ A přece děvčata ani panimámy nejsou takovým oslovením nijakž uraženy, naopak pokládají si je za čest, vždyť ono dokazuje, že i při té úmorné práci horské zachovaly si ztepilost a mrštnost.

Je-li už mezi snoubenci ruka v rukávě, tož tu neděli před svatbou schází se k nevěstě kde kdo z její přítelkyň a známých chasníků, každý z nich přinese kousek myrty a při kávové besedě nejdůvěrnější přítelkyně nevěsty z proutků těch vijou vínek svatební.

Svatby konají se způsobem namnoze i u nás obvyklým, knězi bývá vyhraženo místo proti novomanželům a také prvý přípitek.

Při pohřbech řídí se zde zvyky na podhoří ustálenými. Dříve než rakev s nebožtíkem vynesou, třikráte se s ní ve dveřích ve znamení kříže otočí.

O Velkonocích (Schmegustern) a tož na velkou neděli chodí mládenci i panny ku čtyřem křížům a u každého pomodlí se zbožně „Otče náš!“ Nesmí však na této pouti své s nikým ani slůvka vyměniti, jinak ani zbla nezví ze své budoucnosti. Pondělí velikonoční patří více dětem, které v pravém smyslu slova chodí zde „fechtovat“ mezi přátely i v sousedstvu.

Doba letní, doba namahavé práce, osevání, vyvážení, pastvy a sklizně vyžaduje ovšem práce a tož práce úmorné a vysilující všech až do podzimu. Jakmile však sklizeň je doma, zásoby dříví svezeny a horské salaše na zimu zásobeny a opevněny, chystá se krkonošský horal ku tklivému uctění památky svých drahých zesnulých. Ze skrovných svých příjmů opatří si lampičky a barevné lampionky, uvije z pozdních horských květů a chladného vonného smrčí pěkné věnce a ozdobí hroby svých miláčků s větší jistě láskou, než k jaké se u nás ve vnitrozemí dáváme nutiti „pro lidskou pomluvu“.

A pak nastává zima, zima tuhá a smrticí. Hora i salaše dřímají ve spoustách sněhových a dřevařství i pašeráctví jsou nebezpečným řemeslem, při nichž poesie teskně mlčí a rodina vzpomíná a se modlí. Však ještě jednou před kýženými svátky

Vánočními blekne poesie v tu ztrnulou tíš horskou, a tož v tu noc před svatým Ondřejem. Také v této listopadové, chmurné a sychravé noci, třese nedočkavá mládež ploty a lehá si na zem, obuv z pravé nohy zutou házejíc přes hlavu. Kam špička přehozené botky se skloní, tam se provdá neb ožení. — A pak je advent s mnohoslibným očekáváním Štědrého večera. — — —

Třetí díl Velké Úpy, *Petzer,* vzal své jméno od „peci“, ve kterých český náš kmen za starodávna přepouštěl kovy z útrob Studničné a Sněžky vytěžené. Bývalo tu již před věky horlivě kutáno a dosud zbytky z těžářských dob zachovány jsou jednak ve jménu Petzru, jednak v četných rozvalinách a haldách, jednak v rozvalině „Jedové chýše“ v Obřím dole, jednak i ve sklepích a štolách pod Horskou kovárnou. Nejvíce těžen zde otrušík až 670.000 kg. ročně, kdežto mědi zde nevalně vyvezeno na den. Také zde těženo železo, s jakým však úspěchem nikde není zaznamenáno. Jisto jen, že železné pece stávaly poblíže nynější krčmy na Pecníku (Petzer-Kretsham).

Až do Petzru vede pohodlná silnice, sem také dojíždějí pošta a příležitosti všech druhu. Z Petzru pak vystupuje do Obřího dolu obyčejná horská stezka, která znenáhla vine se v ostrých zátočinách na vrchol Sněžky. S těžkým povzdechem opouštějí pohodlní touristé dosavadní své cestovní prostředky a nastupují pouť, která skutečně veškeré tělesné síly znamenitě vyčerpává. Až ku Horské kovárně jde to ještě dosti dobře. Divoromantický Obří důl poutá tě každým krokem a nad ním tyčící se vrchol Sněžky s jasnými obrysy bud a kaple jakoby tě magnetem přitahoval.

Cesta vede dílem lesní tišinou, plnou svěží, pryskyřnaté silice, dílem sladkodechými lučinami, po nichž drobné horské strumeny skotačivě spěchají k laškovným hrám bystrotoké Úpy, jež přes nesčetné balvany a strže vesele bublá a šumí, koketně si navinujíc na svůj klikatý bok malebné věnzovi horských květu. Po pravé straně vítají nás svým zvláštním, roztouženým zpěvem táhlé hvozdy *Růžového vrchu* (1388), na levo až ku Ostřížímu rozhledu otevírá se půvabná, lesem, svěžími lučinami, boudami i kleči prostoupená kotlina Modrého dolu, k severu pak uzavírá vyhlídku rozeklaný majestát Studničné, hrající všemi barvami od horského smrkového lesa s ponurým zášeřím až ku chorobné žluti horských trav a lišejníku, mezi nimiž bělá se ledový klín věčného sněhu do skalních škvír pevně ulehlý. Podobnými barvami hraje spád Planiny pod Sněžkou, přes nějž jasní se srázné lavinové strže. Rozsochy a průrvy Sněžky působí téměř příšerným dojmem a jen ta bílá mírně stoupající stezka po její boku nás pozývá, abychom k té skalní hrůzokráse s celou duší se přimkli.

Stoupáme dále. Zůstavujeme za sebou nádherné luční koberce velkoúpské, již nám i děti poslední salaše blahopřály, a stinný les jakoby se s námi přišel pocelovat a se rozloučit. Došli jsme *Horské kovárny* (Bergschmiede), poslednímu to obytnému stavení bezprostředně pod Sněžkou, které se tu vypíná dosud ve výši 1010 m. nad mořem. Stojí tu dosud; jak dlouho zde státi bude tvrditi nemožno. Býval zde starý a znamenitý důl, z něhož mnoho pokladu Krakonošovi odebráno a také její sklepy, sledy to starých štol na 142 m. hluboko pod zem vedou a to víc jak 24 metru pod koryto Úpy, ale zdá se, že slávu prastaré a známé Horské kovárny smete jednou za zimy vše ničící lavina, neboť cestu k ní si rok co rok pozvolna upravuje.

Nechme však chmurných vzpomínek a obavy pusťme mimo. Mladá šenkýřka z Horské kovárny, o níž rakouští četníci a celníci nejednu kratochvilnou historku

vynesli, a o jejíž kůži tu v první řadě běží, staví nám na verandu s bezstarostným úsměvem láhev piva a oči jí šelmovstvím jen jen hrají. Nuže, nejdříve číš k číši, ať zemdlené ku další perné pouti osvěží síly a pak rychle ku ohradě verandy, a s celou duší vpíjejme do sebe ten nádherný obraz protilehlých vděku Hory Studničné. Jako tajuplný hrad Krakonošův chmuří se před námi do výše 660 m. nad Obřím dolem a jenom sytou zelení planoucí pažit úpského dolu děli nás od její skalních náspů a bran. S boků sumí jí bystrý ručej Studničné a mladá Úpa od Pláně pod Sněžkou malebným, strmým korytem bleskotající. Se Sněžky spěchá k nim na táčky prudká bystřina Sněžky a všecky tři v kotli balvany a tlícím lesem vysoko lemovaném a klenutém na okamžik se ztrácejí, hledají, poznovu unikají, v roztomilém jeku se objímají a tisní, jako když si dětská družina hra na schovávačku. Obrovské ty spousty skal, přelámaných, zohýbaných smrčin, které se tu poznovu uchytily a s bídou zápasí o život s pyšnými kapraděmi a zvonci horských květů, jsou památky po lavinách, jichž se se Sněžky a se Studničné v zimě a při jarním tání mnoho do úpského dolu sřítí. Podobné stopy možno viděti i na jižním úbočí Studničné k Modrému dolu, kde skalní náspy tvoří znamenitou hradbu, ostrým skalím rozjizvenou a oddělenou. Nakupené haldy skalní na ostrém srázu hory působí tu zvláštním bizzarním dojmem, takže název *„Čertovy zahrádky“* jest tu zcela případným. Za to však romantický a dosti těžko přístupný tento kout hýří bohatstvím nejsličnějších a převzácných horských květů a proto jest přátely Flory často navštěvován. Podobná skalím hrazená horská květnice vábí nás i na severovýchodním boku hory a nese název *„Krakonošova zahrádka“*. S netajeným úžasem a rozjitřenými zraky jakobychom se do té horské velebnosti vnořiti chtěli. Za námi hluboko do údolí k Úpě táhle oddechují černozelenavé hvozdy Růžové hory, pod nimiž jasní se líbezná zeleň luk, jimiž čisté, chladné strumeny Úpy vinou se sličnými zátočinami podél útulných salaší Obřího dolu. Nad nimi v modrém zášeří splývají k sobě Liščí hora s Plání a temnomodré jich chlumy znenáhla niží se k Úpě.

Jakoby zvláštní azurový vlhký svit pohádkový obléval ty obrovské rozlohy Obřího dolu. Vzpomínáte na pohádku o Krakonošových pokladech, a v duchu hádáte, která asi z rozjizvených skalních škvír vede k jich bohatství. V duchu vidíte chudého horala, an s dluhem spěchá si pro kvitanci svého dobrodince, vidíte lakomého mlynáře, jak s lopatou a rýčem snaží se ukojit svou touhu po zlatě, a zdá se vám, že snad v nejbližší chvilce uvidíte pána krkonošských hor, sbírajícího léčivé květiny ve své zahrádce pod slapem Úpy. Sedíte na balkoně nádherného horského amfiteatru, trutnovský ležák jakoby byl vodou z Lethe, při němž člověk zapomene na veškeré psoty a trampoty vezdejšího života, minulost prchá jako sen a vy rázem jste se octli v říši mocného, dobrého čaroděje. Vonný kouř doutníku tančí kolem vás, krouží se a prchá jako zástup vil, zdáli chví se vzduch lahodným souzvukem zvonců, Růžové hvozdy tak sladkodumavě šumí a teskní, Úpa jiskří se a tleská ve svém korytu, vše připraveno k dokonalé pohádkové scéně — v tom hromový rachot zavzní za vašimi zády, a láme se o skalnaté lomy Obřího dolu rychlými údery v mnohonásobnou táhlou ozvěnu. Kdyby se v tu chvíli na některém skalisku Studničné objevila známá postava vousatého obra, kožemi přepásaná, měli byste illusi dokonalé, ale scenerie se nezměnila na váš prospěch. Smích, volání „heil“, cinkot sklenic a rozveselené jodlování provází hromový rachot a čiperná šenkýřka dobírá si uleknuté mladé klouče německé: „Mer schant, das ihna das Harz in die Hosen gefalla ist“. — Máte po illusi! Rádi zaplatíte a s těžkým povzdechem sbíráte své tlumoky k další pouti. Škoda toho pohádkového mládí!

Od horské kovárny ostrou zatáčkou vine se již strmá, nad míru vysilující cesta po boku Sněžky k Obří boudě. Otevírá sice všecky vděky Studničné, Úpského koryta a Obřího dolu, ale zrak hojným potem zalepený nezří nic, než do nekonečna téměř vinoucí se klikatou stezku na rozpálených bedrách našeho velikána. Jen tam, kde z pittoreskních příkopu a věží Sněžky řítí se její ručej, stavíme krok, abychom přehlédly spousty zimními i jarními lavinami způsobené. Jest to však pohled neutěšený, hrůzu a odpor vzbuzující. Vše kolem jásá a kypí i v těch nevlídných horských prolukách a pod tím drsným podnebím, ale zde jakoby smrt byla kráčela. Hluboko táhnoucí se holá strž, zbavená všeho rostlinstva i života zírá tu mrazivě a nad ní jakoby dech smrti povival. Podobné strže patrny jsou i na vyšší poloze dotyčné stezky, kdež laviny r. 1882 na 50 m. šířky vyhledaly si cestu až do údolí úpského. Zde již sporé nízkokmenné, hustými a spletenými ratolestmi zdobené smrčky ustupují kleči a šedozeleným bahniskům, jichž středem v krátku dostupujeme až k smrti zemdleni vítaného všem majáku — Obří boudy, poslední to stanice pod korunou našeho horstva. — — —

A nyní chutě přes Sněžku k oblasti Malé Úpy, která na hranicích sbírá své vodstvo dílem ze studnic Sněžky, Černé a Růžové hory (Lví potok), dílem z lesnatých strání Lesního nebo Šmidebergského hřbetu (Smrčnatý potok). Horním dílcem onoho spadá jiná cesta se Sněžky mezi Růžovou a *Koulemi* (1333 m.) k Hofrovým boudám (1044 m.), od nichž až k Zrcadlu můžeme se kochati prohlídkou Velkoúpska, načež stáčí se srázně ku středu Velké Úpy. Těm, kdož s hor příliš nespěchají, odporoučím oblíbenou cestu ku Hraničním boudám a Malou Úpou ku Křížové krčmě.

Se Sněžky vine se srázná stezka ku Černé hoře, vábící nádherným prospektem pruského Slezska. Klečovou krajinkou dospějeme v brzku jedné ze studnic Malé Úpy, *Emmina pramene*, nazvaného ku cti hraběnky Černínové. Za ním pod Středním kopcem na levo odbočuje cesta po svazích Šmidebergského hřbetu ku Hraničním boudám, kdežto jiná na pravo, *Faltisová cesta* (ku cti trutnovského Rich. Faltise) lesnatou Smrční strání spadá k Hübnerově boudě, která už patří ku skupině Pomezních bud, o nichž byla již učiněna zmínka při popisu hlavního hřebene. Hübnerova bouda je jedna z nejčetněji navštěvovaných, ovšem výlučně Němci a to slezskými. Jen vkročíš v síň a naslouchaje bujným tonům, mníš zcela správně, že zde mají „vinum bonum". Od Hübnerovy boudy spadá cesta Horní Malou Úpou údolím Smrčnatého potoka mezi *Lví horou* (1168 m.) a táhlou *Kravskou horou* (1070 m.) ku známé a oblíbené křižovatce *mlýnu na Mohornu* (760 m.), kamž i jiná cesta vede přímo od celnice u Pomezních bud kolem bud na Černé Vodě k rozhledně na Rottrově kopci a přes Rennerovy boudy ke kostelu v *Malé Úpě*. Obě partie mají své neocenitelné půvaby a s vrcholu Kravské hory otevírá se právě tak sličná vyhlídka po Úpě, právě jako z Rottrova kopce. Rozeklané četným vodstvem údolí a strže vroubeny jsou hustými lesy a „zahradami", z jichž zeleně vynikají mohutně lomenice horských bud, jakoby Krakonoš v divném rozmaru šňůru perliček přetrhl a zde je rozhodil. Soudíš patrně, že hlavní obživou zdejších horalů je dobytkářství a dřvařství. Nu, živí se tím ovšem, ale tamhle ten kostelík ve středu dědiny, který žehná a chrání všecku tu až ku Sněžce roztroušenou vysokohorskou osadu, a který založil a postaviti dal horalům maloúpským sám císař Josef II., týž císař, který všude jinde kostely zavíral a bořil, ten zná a viděl více, vždyť přiznanému hlavnímu, ale velmi nebezpečnému živobytí horalů maloúpských sám vděčí svůj vznik.

Zde o tom pověst:

Úpa lkala a šuměla přes kameny. Byl zářící letní den na horách. Cestou od

prvního stavení vzhůru k Malé Úpě kráčel císař Josef. Z okna koukala se za ním toužebně krásná Rudi, která tajně milovala vznešeného vládce.

Císař kráčel zamyšlen. Hory zvedaly se před ním vzhůru k modrému nebi, po němž honila se bělavá oblaka, vroubená zlatem. Po zelených stráních, tak zelených, jako nejideálnější koberec rajských niv, roztroušeny daleko od sebe tiše ležely dřevěné boudy horalů, z jedné strany střechou k zemi nakloněné a z druhé plny okének. A kolem jen ta zeleň, svěží, čistá — a nad ní hluboké lesy! Na tom lánu země mohlo by se pyšnit hezky velké město — — ale ty boudy leží daleko od sebe, němé, tiše, jako po vymření. —

Bože! Čím se ti lidé v nich živí? To je hádankou. Polí nemají, jen ten dobytek v chlévích, jemuž sečou zelenou píci ze svých „zahrad“, nu — to ještě k živobytí nestačí. Stavu v boudách císař neviděl; tedy plátno netkají; ze dřeva nevyřezávají a přece jim není zle. Děti mají hezké požehnání, zdravých, čilých; čím jen se ti lidé živí? Je tu krásně, ani se oko nemůže odtrhnouti od těch odstínů syté zeleni, hory a hory — jako živé tisíci praménky a písněmi. Jde to vzhůru až k oblakům a zase dolů a pak v levo, v pravo, člověk by věru chtěl míti křídla, aby si vyletěl, kam by chtěl.

Císař Josef byl miláčkem horalů. Viděli v jeho modrých očích něco lidsky dobrého, co budilo jejich důvěru, ale když vystoupil vzhůru do Malé Úpy a oni zkroušeni se kolem něho seskupili mačkajíce své čepice, přece jen nesmírnou ostýchavostí oněměli.

„Lidičky, povězte mi jen, čím se tady živite?“, řekl k nim vládce. „Máme krávy!“, odpověděl ten nejsmělejší. „Ale to není všecko“, usmál se císař, „je tu dlouhá zima, sám mi jeden z vás řekl, že jste tady zasypáni sněhem jako v Sibiři, z jara pak proměni se vám stráně v potoky. Povězte mi tedy, čím se živíte?“

Dobří muži se krčili, usmívali se a s upejpáním řekli: „To říci nemůžeme!“ — „Ale, ale, proč byste to mně říci nemohli! Já jsem váš král, to je jako otec, já přece musím vědět, čím se moji poddaní živí, jak se jim daří; nepřeju si, aby trpěli nouzi. Nuže, čím se živíte?“

„A když se to nemůže říci“, zkroušeně s úsměvem ve tváři odpovídali horalé, hledíce k zemi.

„Poslyšte tedy: poraďte se a vyslovte jakékoliv přání pro svou obec, učiním vám všecko, když mi povíte, čím se živíte“, řekl císař.

„Přání bychom hned věděli“, řekl jeden. — „Bez úředníků“, na to druhý. — „Takhle kostel u nás míti“, vzdechl třetí. — „Ano, kostel, přisvědčili všichni.

„Budete míti kostel, dobře; ale teď mi povězte, čím se živíte“, ptal se Josef.

„Není to možno, nemůže se to říci!“, vrtěli se zase jako na skřipci ubozí horalé. — „Ani když vám dám za to kostel — tamhle bude stát a z těch lesů, do nichž chodíte, uslyšíte jeho zvonek — —“, císař se zamlčel.

Muži stáli v zápase vnitřním. Hleděli jeden na druhého. A viděli před sebou modré, jasné oči, jak jsou upřeny na jejich ústa, jak jim velí mluviti, jak dobrotivě hledí na ty jejich dřevěné boudy kolkolem. Ty oči se ptaly, ptaly, ale jak se podívají, až císař uslyší .... — Nebe bývá také tak modré, ale umí se časem zachmuřiti a zahořeti hroznými blesky. A tak bude i s těmito zraky. — Ale ty oči dívaly se neodolatelně, císař mlčel a jen se díval na zkroušené muže, a čekal.

„Milosti — —“, zakoktal konečně jeden a zároveň jako vnuknutím dořekli dva tři; „My — paserujem!“ —

Nebe zůstalo modré a v Malé Úpě stojí dnes hezký dřevěný kostelíček, který dal vystavět maloúpským pašerákům císař Josef, jehož jméno vyslovují horalé dosud s pietou nesmírnou, vzpomínajíce si o jeho návštěvách na horách a o krásné Rudi, která kdysi za ním jela až do Vídně, jen aby ho ještě jednou spatřila a pak až do smrti zůstala věrna vzpomínce na něho.

V této pohádkové a přece pravdivé historii o vzniku kostelíka v Malé Úpě tají se i historie celé osady. První obyvatelé její byly za slavných dob Kutné Hory švýcarští drvaři a salašníci, a když ani kravařství ani drvařství nestačovalo k živobytí, pak se jednoduše — pašovalo. Jinakých historických run sporé dějiny Malé Úpy nevykazují.

Od kostela v Malé Úpě odvětvuje se cesta ku *Kaplorému kopci* a k Žacléři, jiná pak spadá k Valbeřicům a Kolbovu, ústíc u maršovského zámku do silnice velkoúpské. Z obou cest mnohá vyhlídka pěkná otevírá se k památným Rýhorům (Rehorn-Gebirge), jichž sláva zašla s kutnohorskými báněmi stříbrnými. — —

My zatím volně po svazích Kravské hory dospěli ku *mlýnu na Mohornách*, kde za léta bývá vždy hlučno jako v úle. Je to obvyklý a oblíbený cíl hostů z Janských lázní i velkoúpských „lufťáků", sem spadá taký dosti značný počet turistů, kteří se krasami Obřího dolu již dříve nasytili a proto zde bývá četně dostavenÍčko a při dobré kuchyni a řízném maršovském o dobrý humor nikdy nouze. Nad mlýnem vzhůru ke Sněžce rozvětvuje se celá síť pěkně založených cest, jichž „lufťáci" z V. Úpy a z Janských Lázní rádi střídavě používají.

Od mlýnu na Mohornách spadá pohodlná silnice nad vodami Malé Úpy, v níž shlížejí se četné salase na svazích „*Pěnkavčího vrchu*" (Finkenberg 1103 m.) roztroušené. Za nedlouho vcházíme do temného, divokého dolu, jímž Malá Úpa mezi *Dlouhou horou* (Lange Berg 1019), *Růžovou horou* (Rothen Berg 972) a *Starou horou* (Altenbergkoppe 903 m.) před lety namahavě své koryto prolomila. Divoce bouřící Úpa, temný les, vysoko nakupené hradby skalní, chmura a chlad pohánějí nás rychle v před a hle, již nás vítá idyllický *Bantenberg* a v jeho stínu Křížová krčma pohárem dobře napěněného. Zdrávi došli. Prosit!

* * *

Třetí branou do krkonošského horstva je *Hostinné*. Není sice tak navštěvované jako sousední Trutnov a Vrchlabí, nemůže také s nimi soutěžiti ni výstavností ni malebností, za to však významem svým v pravěku a celou svojí historií daleko nad obě vyniká. Zde stával pod krkonošskými horami nejstarší a první staroslovanský hradec „Hostýn", pod jehož valy v hlubokých hvozdech plály žertvy na počest Svantovitovu vznícené. Kmen slovanský utěšeně se zde rozvíjel i když nad Hostýnem zazářilo světlo kříže, nalézaje zde veškeré vhodné podmínky k živobytí, tož vydatné žírné lichy, bujné lučiny, zvěrnaté lesy a rybnaté Labe. *To trvalo až do času neblahého českého krále Přemysla Otakara II., který oblíbiv sobě Němce, volal je houfně do Čech a usazoval je na místech nejlepších na věčnou újmu domácího obyvatelstva českého.* Šlechtic český Milota, když to neslo ocelí, tož zradou odstranil tohoto nehodného krále, ale prokletá královská zrada na českém národu spáchaná více se odstraniti nedala; ani zkázonosná bouř husitská nedovedla odčiniti tu pohromu, již do dnes trpíme všichni.

Město Hostinné (351 m. nad Labem) jest rázu úplně německého. Z jeho pamětihodností uvésti dlužno radnici se dvěma obry s výše 6 metrů, z nichž jeden

třímá štít s českým lvem, druhý s rakouskou orlicí, pak děkanský kostel, v němž pozoruhodny jsou kamenné památky po Valdštýnech. Františkánský klášter, jehož porciunkule bývají velmi šumné a vychovatelnu jeptišek, v níž české deerky z Kolína, Hradce, Dvorů atd. osvojují si za drahé peníze vděky druhého zemského jazyka. Jinak v Hostinném není ničeho, co by za zmínku stálo. Časté požáry setřely ráz starobylosti města, které má nyní vzhled moderního průmyslového města. Zejména papírnictví jest zde ve velkém rozkvětu. Jedna z papíren patří firmě Eichmann a spol., druhá známé akciové společnosti „Elbemühl". Také přádelnictví, které zde bývalo druhdy ve velkém rozkvětu jest zde zastoupeno, ano i Vulkán má zde své rušné výhně. Vyššímu vzdělání mužské mládeže slouží státní gymnasium a tento ústav s vychovatelnou jeptišek representuje město na venek. Poměry sociální jsou zde neutěšené, bigotnost obyvatelstva mocně vyvinutá, snášelivost národnostní nepatrná.

Na Sněžce.

Dějiny města tají se ve staroslavném pravěku, kdy tu stál hradec neboli hradiště na počátku pomezních hvozdů. Teprve na počátku 12. století počínají o něm vážně mluviti i listy naší kroniky. Předvídaje kníže Soběslav I. různice a zmatky polské, jež po smrti Boleslava Křivoústého († r. 1138) měly nastati, záhy pečoval o lepší ochranu polského pomezí České říše a tu r. 1139 přišed do těchto krajin, kázal obnoviti *Hostýn hradec*. Tu také postižen byl smrtelnou nemocí dne 17. prosince 1139 a v nově vystavěném hradě skonal 14. února r. 1140 v náručí milované své ženy Adléty, kteráž hořem sklíčena následovala jej po půl roce na věčnost. Tělo jeho přivezeno jest na Vyšehrad, aby zde odpočalo vedle otce Vratislava a matky Svatavy.

Až do těch dob byl nejen Hostýn, ale i celý Úpský kraj obýván kmenem českým, avšak jakmile neblahý Přemysl Otakar II. nastoupil na královský stolec,

poměry rázem se změnily. Král odevzdal tento český kraj přivandrovalým Němcům právem německým, statky zde se nacházející učinil manstvími, a centrálou německého života učinil Trutnov. —

Od krále Jana dáno Hostinné a sousední Hradiště Choustníkovo jako ušlechtilé manství Půtovi z Turgova, v letech dalších pak provozoval vrchnostenské právo v Hostinném magdeburský purkrabě Purkart z Hardeka. Před r. 1365 přešel Hostinné v držení Bolka, knížete Opolského a r. 1383 uvádí se poznovu v držení Turgovcův. Roku 1415 dostali jej koupí synové po Janu Krušinovi z Lichtemburka, Hynek a Jan, z nichž prvý později převzal hrad Kumburk, kdežto Jan setrval na Hostinném. Na počátku husitských bouří stranil Jan s mnohými českými pány králi Zikmundovi a opověděl s nimi válku Pražanům, než potom byv rozhořčen bezohledným chováním se Zikmunda k Čechům, dal se na stranu kališnickou i s bratrem svým, jenž se stal proslulým vůdcem. Avšak již r. 1423

Petrova bouda.

přidal se ke spolku pánů proti Žižkovi, začež Žižka rok na to o masopustní neděli útokem dobýval města, mnoho z občanů pobiv a zraniv.

Roku 1434 zabit jest Jan z Lichtemburka v Broumově, nezanechav dědicův, pročež dědil Hostinné bratr Hynek, který byl v jeho držení do r. 1454. Syn jeho Vilém prodal téhož roku tvrz Hostinné s panstvím maceše své Anně z Koldic, která potvrdila r. 1458 nově založený špitál před městem a osvobodila jej ode všech platův, jež se měly vrchnosti dávati. Zůstavivši takto vděčnou paměť po sobě, zemřela r. 1467 a pochována jest v kostele městském pod velkým oltářem. Její dcery Saloména, kněžna Opavská, Anna z Častolovic, paní Eufemie a panna Regina z Lichtemburka prodaly tvrz s městečkem a vším příslušenstvím Oldřichovi Zajíci z Hazemburka a Kosti za 2000 kop gr. Oldřich tento a bratr jeho a společník Jan drželi tehda ještě jiná panství, jako Kost, Skály, Hradiště a Navarov a koupili

Hostinné jen z ohledu příbuzenských, majíce dcery po Anně z Koldic za manželky. Oba bratři v ty časy nacházeli se v zoufalém odboji proti králi Jiřímu a jen to, že se časně poddali, zachránilo jim některé hrady, mezi tím i Hostinné. Po smrti Oldřichově zdědil Hostinné bratr jeho Jan, který r. 1474 prodal město a panství Alšovi ze Šanova, který r. 1477 daroval městu svou lázeň, v niž mělo dávati chudým lázně zádušní. Jeho synové Václav a Jan dědictví po svém otci dlouho nepodrželi. Prvý prodal svůj díl Janu Tetaurovi z Tetova, druhý pak svou polovici postoupil Hynku Špetlovi z Janovic a na Skalách. Oba tito pak prodali své díly Janovi z Vartemberka r. 1519 a tak mělo město opět jediného pána nad sebou.

Však ani Jan z Vartemberka dlouho nepodržel nabytých statků a prodal je roku 1521 svému svakovi Zdeňkovi z Valdšteina na Hořicích za 4000 kop gr. č. Jím dostala se na zdejší zámek rodina bohatýrská, která zde po celé století seděla. Syn jeho Jiřík držel Hostinné plných 48 let. Za jeho vlády vypuzen katolický farář a nahrazen luteránským, po čemž se brzy luteránství nejen ve městě, ale i v okolí valně rozšířilo. I jinak zasáhl znamenitě do osudu města. Obnovil městský kostel, opatřil špitál lepšími důchody, cechům vymezil pravidla a obci mnohé milosti udělil. Měl tři manželky, s nimiž splodil, pokud známo, 13 synův a 8 dcer. První jeho manželka byla Kateřina z Chlumu a z té vzešly Jan, Karel, Slavata, Albert, Vilém, Vok, Zdeněk, Jiří, Majdaléna, Voršila, Jitka, Barbora, Kateřina, Markétka a Alžběta. Druhá jeho choť Eliška ze Žerotína, povila Libuši, třetí pak Alena z Lobkovic porodila mu Jindřicha, Hanibala, Jana Kryštofa, Bartoloměje a Volfa. Jiří z Valdšteina zemřel r. 1584, a panství hostinské se poznovu drobilo. Jeden díl dostal se Janu Bernartovi z Fünfkirchenu a to v době, kdy stavovská rebelie proti císaři Ferdinandovi II. byla v plném proudu. Jan Bernart se jí činně súčastnil a jedině tím, že výslechy jeho dlouho se protáhly, zachován byl při hrdle. Za to však rozsudkem ze dne 12. září 1620 ztratil statky, jež císař Ferdinand r. 1628 postoupil Albrechtovi z Valdšteinu, knížeti Friedlandskému za 29.382 kop gr. míš. Tento koupí získal i druhé poloviny a obě byvše z práva zemského propuštěny, připojeny byly ke knížectví Friedlandskému.

Nový pán choval se k městu dosti shovívavě. Hostinné a jiných pět měst z člověčenství propustil a jim právo statky své odkázati udělil, aby jich věrnost odměnil. Ba on docela pomýšlel z města učiniti zemský stav svého knížectví. Za to však katolickou reformaci zde velmi přísně prováděl a statky jinověrců k rukoum své komory horlivě konfiskoval. Po jeho smrti dostal se statek hostinský Vilému Lambojovi, svob. pánu z Desenersu, nejvyššímu polnímu vachtmistru a nařízenému nejvyššímu zprvu ku spravování a r. 1635 i se zbožím Nového Zámku, jež posud Lamboj jako Friedlandské léno držel, k dědičnému jmění, s takovou však výminkou, aby svému regimentu jeden měsíc služby vydal a též 18.766 zl. klášteru Valdickému zaplatil.

Nový vladař povýšen byl pro své zásluhy o rod rakouský r. 1638 do stavu panského a dvě léta na to také do hrabského. Týž založil v Hostinném jezovitskou residenci, kterou však jezovité pro skrovné nadání brzy opustili. Vilémův syn Jan Lambert pojal úmysl založiti Františkánský kostel v Hostinném a tento jeho úmysl byť i po jeho smrti r. 1677 stal se skutkem.

Rod Lambojů vymřel synem Jana Lamberta Janem Maxmilianem Bernartem r. 1682, načež spadly statky na matku téhož Annu Františku z Martinic, která se podruhé provdala za Oktaviana Kinského ze Vchynic. Po mnohém střídání rodu

v 18. stol. (Morzinové, Šlikové, Lambergové, Šafgočové) dostalo se panství posléze r. 1799 do rodu Dýmův ze Střítěže, v jehož držení dosud se nachází.

Z Hostinného odvětvuje se celá síť pohodlně upravených silnic a cest k jižnímu podhoří a do krkonošského horstva. Na jih jest nejčastěji používána silnice k Dolní Olešnici, která se zde dělí ve dvě ramena, z nichž západní zvedá se k Horkám a přes *Císařský vrch* (605 m.) stáčí se k Nové Pace, jižní pak k lázním v Mostkách a k Horní Brusnici, odkud možno se rozhodnouti buď pro zajímavou rozvalinu hradu Pecky, aneb pro nedaleký vrch *Zvičín* (671 m.) s úchvatnou vyhlídkou na Krkonoše a do „zlatého prutu". Se sousedními městy Trutnovem, Vrchlabím a Jilemnicí spojeno jest Hostinné mimo to železnou drahou, která na západ sleduje tok Labe kolem *Klášterské Lhoty* (Mönchendorf), kde před válkami husitskými stával klášterní dvůr Cisterciáků, načež u *Kunčic* (Pelsdorf) odvětvuje na sever krátkou spojkou ku Vrchlabí, k západu pak ztrácí se v mohutných hvozdech Branska ku Jilemnici.

Směrem k Trutnovu sleduje trať zprvu tok labský až k *Novým Zámkům*, kde se náhle obrací směrem východoseverním k *Chotějovicům* (Kottwitz), které se svým gotickým kostelem v letech 1870—1873 vystavěným a kaplí sv. Kateřiny s protějšího kopce krajině žehnající mají milý vzhled. Další stanicí je *Pilníkov*, městys o 1200 obyvatelích, sestávající se tří dílců: Dolního města, Nového města a Hradčan, kdež ještě r. 1581 stávala pevnosť. V té sídleli Zilvarové, jimž patřilo panství vlčické. Farní kostel stál zde již r. 1384, v 15. století sloužil utrakvistům, r. 1639 stal se filiálkou k Vlčicům, načež r. 1760 obdržel opět vlastní duchovní správu. Osm let na to dal kníže Adam ze Schwarzenberga vetchý kostel strhnouti a nahradil jej novým. Roku 1820 vyhořel městys téměř do základu, zponenáhla se pak zotavoval a hledí klidně utěšenějším dnům vstříc. V místě jest továrna na hedvábné stužky od r. 1872, která stále zaměstnává 200 dělníků.

Opusťme trať, která přes Volanov obrací se k nedalekému již Trutnovu a podnikněmež krátký výlet vděčnou krajinou na Mladé Buky. Pohodlnou silnicí dospějeme brzy k *Pilsdorfu*, překročíme železnou trať, a za nedlouho již vítají nás milé domky *Vlčic* (Wildschütz), dílem v úrodné rovině, dílem na horských svazích roztroušené, nad nimiž vyniká farní kostelík z r. 1365, a ze syté zeleně zámeckého parku panské sídlo zbohatlého druhdy obchodníka lnem, vzpomenutého již Jana Františka Theera z Hostinného. Osada tato jest jedna z nejstarších v krkonošském pohoří a připomíná se již ve 13. století. Do začátku 15. století drželi zboží vlčické Ulmanové, načež v létech 1415—1418 dostalo se v držení více rodů, z nichž je konečně Zilvarové zaujali zcela pro sebe, vystavěvše sobě mezi Vlčicemi a Ml. Buky pevnou tvrz Břečštein (Silberstein). V držení jich bylo panství vlčické až do r. 1622, kdy je Adam Zilvar ztratil pro účastenství na odboji českého panstva. Získal je pak r. 1623 Albrecht z Waldštýnu za 104.953 zl., který je rok na to připojil ku svému vévodství Friedlandskému. V té době zdržoval se po nějaký čas u Adama Zilvara vzácný host — Jan Amos Komenský, aby z knihovny svého hostitele (Bodinova didaktika) rozhodl se pro tvorbu děl, jež získaly mu pověst světovou. Albrecht z Valdštýnu odevzdal r. 1627 zboží vlčické plukovníku v císařském vojště Danielu Hebronovi zástavou na 30 let. R. 1638 přešel statek opět v držení jiného rodu. Koupil jej polský šlechtic Jakub Weyher vévoda z Marienburgu, avšak ani v jeho rodu vlčické panství dlouho nezůstalo. Získal je r. 1675 Jan Adolf kníže ze Schwarzenbergu spolu s Vrajtem a Pilníkovem, Jánskými lázněmi atd. za 180.000 zl. a 500 dukátů klíčného. Vrchnost pečovala otcovsky o své

poddané, jichž blahobyt zavedením bělířství i jinak nemálo pozvedla. R. 1790 převzal panství vlčické a heřmanovoseifské za 340.656 zl. v. m. zbohatlý bělíř z Hostinného Jan František Theer, jemuž se r. 1794 dostalo i šlechtického predikátu „z Břečšteinu". Co získal přičinlivý tatík, rozmařilý syn jeho Karel byl by bezmála ztratil; vnuk Jan Theer sice panství opět z dluhu a tísně vybavil, avšak ve hvězdách souzeno, aby Theerův rod Vlčice nepodržel. Syn Jana Edvard Theer z Břečšteinu odkázal je r. 1861 v poslední své vůli universitám pražské i vídeňské, od nichž je získala rodina Wihardu.

Výše k severu nad Vlčicemi rozkládají se pod zříceninou *Břečšteinu* domky stejnojmenné vesnice, která tu vznikla působením knížete Adolfa ze Schwarzenbergu ku konci 17. století. Břečšteinský hajný doprovází nás s klíčemi ku starému hradišti na skalnatém kůželi ze syté zeleni buků vyhlížejícímu, jehož sláva se slávou Zilvarů zapadla na věky. Když se známý plátenik stal r. 1794 šlechticem z Břečšteinu, snažil se hradiště, jemuž svůj predikát vděčil, náležitě restaurovati; zůstalo však při jeho dobré vůli: Břečštein pánů Zilvarův neměl sloužiti jiným rodům, když nešťastnému českému rodu dosloužil.

V předhradí patrny jsou stopy někdejších valu a hradeb, odtud pak vinou se kamenné schody do dvora hradebního, v mnohých částech dosti zachovalého. Od besídky na nejvyšším bodu rozvalin otevírá se pěkný rozhled po rozsáhlých hvozdech vlčických.

Z Břečšteinu možno voliti cestu buď pohodlnou silnicí k Mladým Bukům v idyllickém úvalu úpském, anebo hlubokými hvozdy a roklemi *Vlčích příkopů* na *Hertvikovice* a odtud přes Ladigovu výšinu k Janským Lázním.

Jiná cesta k těmto vede příjemným údolím Stříbrného potoka přes *Arnultovice* (Arnsdorf) k Dolním Heřmannovým Seifům, kdež se silnice dělí, východní k Bukům, severní k Seifům směřujíc. — Sledujeme-li východní směr, přijdeme k pohorské vísce *Leopoldu*, jež vznikla přičiněním Leopolda Viléma z Valdštýnu v letu 1672. V osadě té jest železářský průmysl mocně vyvinut; jsou to mohutné duchu času přispůsobené sledy kvetoucího druhdy železářství na tomto horském úbočí. — Další osadou je lesnatými chlumy pěkně lemovaný *Javorník* (Mohren), jenž jméno své přijal od pánů Javorníků, kteří se zde v 15. století připomínají a již sídleli v tvrzišti při dolním konci osady. Od Javorníků přešlo zboží r. 1528 na Martina Radikovského z Hrádku a jeho choť Annu z Hustiřan, od nichž je později převzal Adam Zilvar za 315 kop č. g., spojiv je se svým zbožím břečšteinským.

Z Javorníku možno voliti cestu údolím Lesního potoka (Fořt), nad kterýmž se zvédá celé pásmo lesnatých chlumů k slévárnám a na Hertvikovice, aneb severně k *Helfendorfu* a přímo k Janským Lázním. Obě partie mají své velké půvaby, které ovšem náležitě dovede oceniti ten, komu zbývá dosti času, aby procul negotiis v stínu rozlehlých hvozdů obracel listy kroniky, aneb vnikal do duše našich horalů.

Severní trať silniční vede až k úpatí krkonošského obra, Černé hory (Zrcadla). Po její březích táhne se na hodinu rozlehlý městys *Sejfy Heřmannovy*, jichž děje jsou téměř souhlasné s oněmi měst a míst sousedních. R. 1590 držel je Hannibal z Valdštejna, který zůstavil obci pěknou po sobě památku, gotický kostel v letech 1598—1602 zbudovaný. K rozkazu jeho choti Kateřiny z Dubé postaven zde také zámek, avšak stavbami těmi zadlužila se rodina tak, že byla nucena Sejfy jednomu ze svých věřitelů Mikoláši z Bubna r. 1615 odstoupiti. Od něho převzal je r. 1620 Jan Bernhard z Fünfkirchenu, avšak ztratil je nedlouho na to pro odboj svůj proti Ferdinandu II. Albrecht z Valdštýnu potřeboval i Sejfy k zaokrouhlení svého vé-

vodství, získal je roku 1628 za 29.382 kop. miš. grošů, ale ještě téhož roku zapartikoval je za panství miletínské, jehož majitel Jan Kryštof z Valdštýnu volky nevolky musel mu je odstoupiti. Později je drželi Theerové z Břecšteinu, až jim je r. 1877 frankfurtská hypoteční společnost zabavila a Bedřichovi Wihardovi prodala. R. 1880 přešly Sejfy v držení továrníka Heřmana Kluge-ho.

Co na naší pouti hodinu dlouhým městysem naši pozornost hlavně zaujme, je zámek v Dolních Sejfech, který byl r. 1813 vystavén z rozkazu Josefa Karla Theera. Starý zámek proměněn už r. 1815 v pivovar a lihopalnu a sporé památky jen ukazují, čemu dříve sloužil. Na bytě bečvárově zasazen jest starý kámen se znakem a nápisem: „Wen Got wil so ist mein zihl avf den ich alzeit hoffen wil. — Anno mdcii. — Katherina Waldstein geborne Berckin von der Daube und Leipa auf Arnau u. Herm.“ — Na pivovaře jest ještě jeden znak Valdštýnský s kusým a nečitelným nápisem. Katolický kostel má pěkné památky po Hanibalovi z Valdštýna a tož tři genealogické tabule, z nichž prvá nese rodokmen Krista Ježíše, druhá českých panovníků od Čecha až po Rudolfa II., třetí rodu Valdštýnů od praotce Jana z r. 1252 až do r. 1552. Z dalších výstavností uvésti dlužno i protestantský kostel, tři školy a průmyslové závody nynějšího majitele panství p. Fr. Kluge-ho, který právě jako Piette jest sice Němcem, ale k české národnosti chová se velmi benevolentně.

Nepřetržitým pokračováním Seif je horská vesnice *Polkendorf*, která v úzkém údolí tulí se k cuprinatému klínu Zrcadla.

Velmi hledaným místem výletním v poslední době je i lázeňské místo *Fořtovna*, k níž odvětvuje silnice z Dolních Seif směrem severozápadním, sledujíc tok Stříbrného potoka. Fořtovna je roztomilé lázeňské hnízdečko, které byť i neoplývalo divokou horskou romantikou, pro svůj idyllický ráz, hluboké lesy, zdravou polohu a nepřemrštěné ceny těší se stále rostoucímu přílivu lázeňských hostí a přečetných turistů. Má výhodné spojení s Hostinným, od něhož je pouze na hodinu cesty vzdálena. Klimatické místo to bylo známo před 150 lety a již v 17. století bylo navštěvováno chorými poutníky. Léčivá moc vody zdejší vedla hraběte Chorinského r. 1754 ku vyzdvižení Mariánské kaple nad pramenem, avšak během dalšího století k rozkvětu lázní nemnoho přičiněno, až teprve v letech osmdesátých jal se o rozkvět lázní pečovati tehdejší majitel Karel rytíř z Bergenthalu, který dal zde vystavěti nynější lázeňské budovy. R. 1886 získal Fořtovnu majitel Sejfů p. Frant. Kluge, jenž právě tak pečuje o rozkvět a dobrou pověst lázeňského místa.

Lázeňské prameny mají teplotu 8—10° C. a voda jejich je téměř prosta všech škodných přísad a proto znamenitě prospívá chorému i zdravému tělu. Vedle toho k léčbě slouží koupele, z nichž zejména jehličnaté blahodárně působí. Nejznamenitější však koupelí tělu i duchu jsou zde koupele vzdušné — procházky v mohutných hájemstvích a lučinami Fořtovny, jimiž probíhá celá spleť pěkně a pohodlně zařízených promenádních cest. A tak mají lázně ve Fořtovně všecky podmínky k zdárnému rozkvětu, k velké budoucnosti. Homole a ovály Zrcadla, Benešova kopce a Žalýho chrání je svými obrovskými těly před drsnými větry severními, kolkolem šumí táhlé hvozdy tu svou tajuplnou odvěkou píseň, která tak mocně hojí a konejší, sladkodeché lučiny bez receptu vyrábí výtečnou silici, a to svaté ticho velebné — jaký div, že smrt se tomuto koutu s odporem vyhýbá, že horalé v tomto okrsku sídlící dožijí sta i více let a že často trvá rok ano i delší čas, než se některá zdejší duše rozloučí s tímto slzavým údolím. Zde jakoby lidé ani nemřeli, zde prostě usínají.

Malé čtvrt hodinky od lázní prostírá se v rozkošném údolíčku Stříbrného potoka ves *Fořtovna* (Forst) s kostelíčkem a zámkem v půvabném parku lázeňskými hosty a výletníky často navštěvovaném. Osada tato vznikla zde již v 16. století v rozsáhlém hájemství, dle něhož byla i pojmenována. Náležela zboží hostinskému a r. 1590 dostala se s polovinou hostinského zámku v držení Jana Kryštofa z Valdštýnu, který zde r. 1606 dal stavěti kostel i školu. Kostel byl prvotně dřevěný a posvěcen byl za účastenství veškeré okolní šlechty bohoslužbě luteránské. Teprve r. 1670 odevzdán byl katolické správě, a r. 1670 nahražen kamenou poutní svatyní. V rodě Valdštýnu zustalo zboží s malými změnami až do r. 1794, kdy je koupil novopečený rytíř Václav Berger. Jeho rod držel je až do r. 1886, ve kterémž roce je postoupil továrníku Františku Kluge-ovi v Seifech.

Výše nad Fořtovnou, kde se silnice křižuje s příčnou od Seifů na Lánov a Vrchlabí, přicházíme ku vsi *Lauterwasser* (473 m.) asi o 800 obyvatelích, s lepenkovým prumyslem. Za *Smrčnou kupou*, (Fichtenkoppe 685 m.), jejíž patu omývá Smrčný potok ze studnic Černé Hory vyvirající, počíná spojené dvojosadí *Schwarzenthal* — *Nová Ves*, nad nimž severovýchodně chmuří se táhlá Černá hora, severozápadně *Benešuv vrch*, druhdy Špičák zvaný (Bonischberg v. Spitzberg 1009 m.) Dva krkonošti velikánové hluboko sklánějí se k dvojosadí a tvoří se zde pochmurný horský kotel, jímž Stříbrný potok střelhbitě si cestu razí.

Schwarzenthal i Nová Ves vznikly v dobách slavného rozkvětu kutání v horách krkonošských, jakéž i zde na Stříbrném potoku potkávalo se v ruzných periodách se střídavým výsledkem. Kutání to provozovalo se na Stříbrném potoku již r. 1383 a dalo vznik oběma osadám a tvrzišti nad stokem Smrčného potoka se Stříbrným. Za dob husitských bouří dolování ochablo až na doby vrchlabského Kryštofa z Gendorfu, v jehož majetek přešla Nová Ves se Schwarzenthalem a pustým již hradištěm (Burgbübel) r. 1533. Již rok na to získal Gendorf na Ferdinandovi I. mnohá privilegia pro toto souosadí, zamýšleje zde těžbu z hor ve větší míře prováděti. Zdálo pak se, že budoucnosti nového horského městýse vyšla šťastná hvězda, a také v letech 1585—1626 bylo zde s úspěchem zlato těženo, které se odtud odváželo královským mincovnám v Praze a v Hoře Kutné, ale se vpádem Švejdy zapadla jeho sláva hluboko do obou proslulých druhdy šachet červené a černé. Ještě několikráte po té bylo pátrání po zlatých rudách obnoveno, prvně za hraběte Vaclava Morzina r. 1709, posléze v letech 1794—1817, avšak obrovské náklady s hledáním obou zmíněných zlatonosných štol vzniklé byly zakopány bez výsledku a místu zustal na památku zlatého věku jenom kostelík, z dřívější hornické kaple přestavěný a pak poruzné haldy vytěžených bezcenných rud.

Od Schwarzenthalu na východ odvětvují se cesty přes staré Hradiště do tichého, stinného *Klášterského údolíčka* (Pfaffenzellthal), odtud stinným lesem k Hoffmanovým boudám a trojím směrem buď ke Schwarzenberské myslivně, buď údolím Janského potoka, buď přes *Šibeničník* (Galgenberg 809 m.) údolím Rudolfovým ku lázním Svatojanským. Na západ odbočuje vděčná cesta nad kostelem k vápenným lomum a třem kaplím, odkud s výše 702 m. otevírá se čarovná vyhlídka k Janským Lázním, Zrcadlu, Hejšovce, Vachuru, Žalému a na celé podhoří, zejména na roztomilá údolí Fořtovny a Lánova, načež lesíkem stáčí se k Hornímu Lánovu a spadá k Vrchlabí.

Nová Ves je zároveň poslední branou ku vnitřnímu hradu horského pána. Nad ní romantickým údolím Stříbrného potoka, který ve skalním korytě divoce se

vzdouvá a pení, stoupáme již podél četných hald a sledů starých štol po bocích Benešova kopce a Zrcadla do středu jeho říše, a šumné kaskády zlaté druhdy bystřice, v jejíž studených vlnách chmurné koruny stromoví a pittoreskní skalí pestře se zrcadlí, neustále naši pozornost jímají novými, stále se měnícími obrazy a kouzly. Již překročili jsme Linivý potok, již i Červenici a Luční potok v močálech kolem Hrnčířových bud vyvírající, a za krátko staneme na křižovatce u těchto bud, abychom zemdlené síly ve výši 1059 m. lokem studeného piva k nové činnosti vzpružili.

Od Hrnčířových bud volíme neznámou nám dosud touru ku *Zlaté vyhlídce*, (Goldhöhe), která v mnohých částech (Auerwiesbauden) otevírá nádherné panorama daleko až k Jičínu viditelné. Od bud na Pláni (Plattenbauden) dospějeme v brzku do *Rudolfova údolí*, jímž k Malému Labi spěchá Kotelská bystřice, a kdež se cesty opět křižují všemi směry. Jedna z nejvděčnějších je ona, která od fořtovny spadá údolím kotelské bystřice k úpatí Liščí hory a ku Dvorským boudám. Cesta tato vede příjemným lesem v mohutných zatočkách a kotelská bystřice četnými, romantickými splávky zejména v tak zvaném Kotli půvaby této toury velice zvyšuje. Jiná cesta obrací se k lučním boudám na Hannapetrschau, kdež se opět cesty rozvětvují směrem k Rennerovým boudám a k Pommerndorfu, skytajíce tytéž puvaby, jakýmiž je sytá vylíčená již „jednodenní toura“ z Vrchlabí přes Pommerndorf na Sněžku.

K jihu stáčí se cesty k *Dolnímu Dvoru* (Niederhof 551 m.), kterážto osada v mohutném věnci hor a lesů jest jednou z nejpříjemnějších klimatických míst našeho severního horstva. Také Dolní Dvur vznikl v dobách, kdy domníváno, že hory krkonošské oplývají drahocenným bohatstvím, ale kutání v těchto místech netrvalo ani tak dlouho jako v místech sousedních. Doly brzy spustly, byvše po prvních nezdarech na vždy opuštěny a další existenci osady zajistily moderní prumyslové závody, tož Zineckrovy železárny, Wonkova přádelna a šlichtovna, panské pily a hrábě.

Od kostela dolnodvorského vede příjemná silnice k horské osadě *Pomerndorfu*, ležícím na Keilově potoku mezi třemi lesnatými vrchy *Kuželem* (860 m.), *Mlýnskou kupou* (620 m.) a *Vachúrem* (827 m.). Také tato toura má mnohé a neocenitelné půvaby, ačkoliv jest spoře používána. Jeť údolí Keilova potoka milou, horskou idyllou až k jeho prameniskům pod Plání a Hejšovkou. U Mlýnské kupy súžuje se v divokou soutěsku, pak otevírá rozhled k Seidlovým domkum, šíří se vlastní osadou Pomerndorfem ku křižovatce cest na Sněžku a k Vrchlabí, pak se opět v lesní hornaté soutěsce ouží pod Jezerními chatami (Teichhäuser), kdež druhdy vydatně pěstován chov pstruhu, a pak to jde výše divokou rozsochou až ku Keilovým boudám, které u výši 1100—1300 m. stuleny jsou v klínu Hejšovky a Pláně. Již z tohoto bodu otevírá se čarokrásné panorama nejen do rokli Keilova potoku, ale i přes vrchlabský Žalý až ku hradbám Bradlce, Kumburku, ano i Troskám a ke chmurnému Kozákovu. Ale, což teprve rozhled z Pláně! Sněžka, Liščí hora, Studničná, Ružová hora, údolí Úpy, Žalý, Krkonoš, Kozí hřbet, Kotel a všecko to pásmo vrchu až k Novému Světu vystupuje tu před námi se vší svojí karakteristikou v přepestrém obraze.

Až na malé změny týž pohled skytá i temě *Hejšovky* (1317 m.) řádně zvětralé a jen místy kosodřevinou porostlé. Rozkošný je odtud pohled zejména do Dlouhého dolu, ku Sv. Petru a na Špindleruv mlýn. Ta lesní houšť a poušť, ten ještěrnatý hřbet Kozí, ty idyllické domky ve sv. Petru, a pak to báječné cykloráma od táhlého

Krkonose přes Sedmidolí, nad nímž tyčí se oba Šišáky a Vlčí skála, k východu Pláň, k jihu přes Žalý rozhled až ku Ještědu a táhlé hřbety pobočné od Kotle se rozvětvující, to vše jímá a působí tak mocně, že vrchol Hejšovky a sousední Pláně bývá často a houfně slézán, ne tak sice se strany, se které my jsme tuto poslední vycházku směrem od idyllického Pomerndorfu podnikli, ale od hostí a turistů, kteří v nedalekém Špindlerově mlýnu zakotvili, aneb kteří od Luční boudy odbočují tímto směrem ku Sv. Petru.

Zbývá ještě se zmíniti o odbočce z Dol. Dvora, kde jsme se na křižovatce pro severní směr rozhodli, která vede přes Lánov k našemu třetímu východišti, Hostinnému. Osada *Lánov* souvisí téměř přímo s Dol. Dvorem, jak to u podhorských vesnic bývá, táhne se na tři hodiny cesty a dělí se ve tři osady: Lánov hořejší, střední a dolní. Průmysl jest zde na Malém Labi přiměřeně rozvětven. V malebném úvalu postupuje Lánov ku *Prosečné* (Proschwitz) a před Hostinným ústí v *Dobré Mysli* (Gutsmaths). Dej Pán Bůh, abychom jí nikdy nepostrádali!

* * *

Zbývá nám ještě malá procházka horstvem rýhorským, které geologickým uložením vrstev náleží k horstvu krkonošskému. *Rýhorské hory* rozvětvují se klínovitě mezi Maršovem a Žacléřem až ku Trutnovu a největší výše dosahují pouze ve třech bodech: *Hofebusch* (1033 m.), *Domsenbusch* (1003 m.), *Quetschenstein* (1001 m.). Bývaly druhdy proslaveny zlatými a stříbrnými doly a daly vznik mnohým osadám, dílem v horstvu samém, dílem na jeho úpatí se rozkládajícím.

Putování horstvem rýhorským jakkoliv nenáleží právě k tourám obvyklým a oblibeným, jest dosti vděčné a nelze je nijak podceňovati. Z Vrajtu vede tam dvojí pohodlná cesta: prvá z *Antonínova údolí* ostře vystupuje nad Splavným potokem (Seifen B.) ku *Černé hoře* (Schwarze Koppe 945 m.), druhá kolem *Kravské hory* (Kuhberg 861 m.) vine se ku příjemné dědince *Seifum* (Thalseifen 562 m.) r. 1682 knížetem Adolfem ze Schwarzenbergu založené. Osada tato kol dokola hlubokými lesy věnčená má rozkošnou polohu a velmi zdravé podnebí, takže bývá často hosty z nedalekých Janských Lázní navštěvována.

Od Seifů spadá cesta k osadě *Klinge* v úzké lesnaté soutěsce rozložené, která jest rovněž oblíbena jako zdravé a vděčné výletní místo. V místech těchto stávaly za dávných dob znamenité zlaté doly, dle nichž dáno i horstvu jméno „Zlaté Rýhory". Válkami a živelními nehodami spustly však doly ty zúplna a také pokus knížete Josefa ze Schwarzenbergu, jenž zde r. 1765 puchérnu postavil a dolování obnovil, nepotkal se s valným zdarem, takže od r. 1781 proslavené druhdy báně rýhorské zůstaly snad již navždy opuštěny a spustošeny. Jen ty rozvalené haldy a pak osada Klinge, která v těch dobách povstala, svědčí o čilém hornictví, které zde bylo druhdy provozováno.

Od osady Klinge rozvětvují se cesty lesním údolím Staré vody ku Kalné vodě v údolí úpském, východně ku Trautenbachu a severozápadně ku Sklenařovicům a na Černou horu do středu rýhorského horstva a k jeho nejvyšším bodům. Cesta poslední stoupá romantickým lesním úvalem, jehož středem prudce řečiště si vylamuje Stará voda až k osadě *Sklenařovicům* (Glasendorf 620 m.), jejíž domky porůznu jsou rozházeny na strmých stráních srázného koryta. Vesnice tato vznikla v nepamětných dobách, kdy zde stávaly skelné hutě, od nichž i své jméno přijala. Dnes hlavní obživu dává obyvatelstvu práce ve vápencových lomech, z nichž těží

se ročně na 600 m³ páleného vápna. Osada Sklenařovice nemá již tak příjemné podnebí jako Seify a Klinge a také v zimě bývá často ohrožena lavinami z Rýhor se sesouvajícími. Od Sklenařovic vystupuje cesta ku Černé hůře a zde se opět dělí na Hofebusch a k Weiseltovým domkům, druhá pak na severní korunu Rýhor Quetschenstein, z jehož mohutné skalnaté lebky prohlédáme nejen ku Sněžce, ale i daleko do Čech a Slezska. Z té příčiny je tento bod rýhorského pohoří spojen četnými touristickými cestami ze všech čtyř dílců Maršova, z nichž nejčastěji je používána pohodlná a půvabná cesta od marsovského zámku údolím Kolbovské bystřice na *Dolní Kolbov* (N. Kolbendorf 854—722 m) odtud k *Suchodolu* (Dörrengrund 800 m) a k vesnici *Rýhorám*, nad níž Quetschenstein s protilehlým Domsenbuschem hrdě vévodí. Zde jsou vydatné lomy vápencové a bohatá flora horská na tak zvané louce Rýhorské, která horlivým a nadšeným botanikům nabízí hojnou žeň.

Osada Rýhory vzala své jméno od souhrného pojmenování horstva, jehož nejvyšší korunu roztroušenými milými domky široko daleko lemuje a zdobí ve výši 600 až 955 m. Také tato osada vděčí svůj vznik zlatým a stříbrným dolům, jichž sledy jsou zde dosud patrny. Od Rýhor přes *Vizov* (Quintenthal 864 m) vede cesta nad prameny Bobry (822 m) stinným lesem ku žacléřskému *Srázu* (Kippe 705—754 m), kdež se rozvětvuje na dvě ramena, z nichž severní ústí pod přádelnou, jižní pod žacléřským zámkem.

Jiná, pohodlná silnice vede k Žacléři z *Kalné Vody* lesnatým průsmykem ku *Trautenbachu*, kde se spojuje se známou nám již pruskou cestou od Trutnova přes *Zámecký vrch* vedoucí, která pod *Vrchy* (Reussenhöhe 719 m) vybíhá ze silnice na *Verneřovice* a směrem severozápadním stoupá kolem Weisseltových domků k Rýhorám. Vyhlídka s Vrchů otevírá velmi nádherné panorama k Žacléři a Königshanu, jakož i k Trautenbachu a na přečetné, malebné homole a rozsochy Rýhor a Hor Havraních. — S Vrchů spadá silnice na *Brettgrund* (550 m), který leží v příjemném údoličku na Weisseltově potoku a průmyslovými závody (papírna, mechanické soustružnictví) hlásí se již jako předměstí nedalekého Žacléře, kamž silnice zatáčejíc se kolem zámku za nedlouho ústí.

Město *Žacléř* (s 2200 obyv.) rozkládá se ve výši 607 m. na východních svazích Srázu. Starší jeho část táhne se od zámku k severu, rozšiřuje se v trojhranné náměstí, načež dlouhou třídou ustupuje novému městu, které rozvětvuje se ku sklárnám, nádraží a uhelným dolům. Část jeho jižní má ještě malebné vzezření podhorských měst s úpravnými lomenicemi a útulným loubovím, část nová přispůsobena je již požadavkům moderního přepychu neb továrenského dělnictva. Zámek, který se tyčí nad jižním dílcem na srázném, se tří stran uzavřeném Zámeckém vrchu, náleží minulému století. Na místech těch stával od nepaměti loupežný hrádek, několikráte v rumoviště a ssutiny obrácený, až konečně zde jezovité zbudovali nynější budovu, jejíž zdi zůstaly už zachovány. Týž řád zbudoval zde kostel Nejsvětější Trojici zasvěcený na místě starého protestanského kostela, z něhož do nové svatyně vezděny znaky Šafgočů a Cetritzů z r. 1618. Vzdáme-li poctu popeli německého spisovatele Alfreda Waldaua (notáře Jos. Jaroše) na zdejším hřbitově a prohlédneme-li si náměstí se sochou P. Marie, jsme se starým městem hotovi.

Nová část zabaví nás prohlídkou uhelných dolů. Těžiště uhelné pánve žacléřské byla r. 1786 kutnohorskými havíři odkryta, zabírají prostoru 5000 ha a bývá z nich průměrně 700.000 q uhlí vytěženo. Majitelé jich Erlanger & Sé.

v Žacléři a bratři Müllerové v Lamperticích a Černé Vodě zaměstnávají zde na 800 horníků, jichž poměry jsou dosti snesitelně upraveny. Z dalších závodů dlužno jmenovati Wihardovu přádelnu r. 1842 založenou, která zaměstnává 400 dělníků, a Breitovy sklárny s výrobou tabulového a dutého skla, jakož i skleněných tyčí pro jablonecké skláře.

Vznik města datuje se z r. 1260, kdy byli sem němečtí kolonisté zavedeni. Ti dle potůčku „Medvědím ručejem" zvaného dali jméno městu, které se odtud po nějaký čas „Bärnstadtl" zvalo. Tvrziště nad městem stávalo však dříve a neslo jméno dle lupičů Šaclířov nebo-li Žacléř (Schatzlar). Jména toho dostalo se později také městu a na prvotní název upomíná dnes již toliko erb, na němž zobrazen je medvěd mezi dvěma jedlemi.

První určitá zmínka o Žacléři děje se r. 1353, kdy držel tvrz slezský rytíř Albrecht z Chřenovic. Po něm r. 1360 jmenuje se patronem kostela rytíř Mikuláš Žibřid. Od Karla IV. dostal se Žacléř roku 1365 spolu s trutnovským zbožím zástavou opolanským knížatům Vladislavu a Bolkovi. Za válek husitských byl i Žacléř svědkem krvavých zápasů, jež zabájili zde slezští rytíři a páni, načež rytíř Jan Kolba pevně se ve tvrzišti zajistil a jal se podnikati odtud loupežné výpravy do Slezska, kdež před ním nebyla ani jediná silnice dosti bezpečná. Když pak výpady páně Kolbovy neustávaly, tož ohrožení Slezáci sebrali zemskou hotovost, táhli na Kolbu a jemu podobné soudruhy, hradů jejich se zmocnili a je většinou se zemí srovnali. Od Jiříka z Poděbrad dostalo se zboží žacléřské trutnovskému hejtmanovi Janovi z Warnsdorfu, který je na to držel společně se svým zetěm Bedřichem ze Šumburku. Synové posléze jmenovaného Heřman a Karel znesvařili se však o dědictví otcovské, jímž měli nerozdílně vládnouti a příčinu k tomu zavdal patrně Heřman svou marnotratností, neboť r. 1521 byl nucen svůj podíl pro dluhy postoupiti Janovi a Vilému Krušinovi z Lichtenburgu, takže mu jako upomínka na lepší časy zůstalo toliko nevalně cenné žacléřské tvrziště. Heřman však nezoufal. Lesnatá a hornatá krajina, v níž měl příště jako pavouk žíti, přečetné strže, jeskyně a skrýše, především však povzbuzující příklad jeho předchůdců rychle dal směr jeho dalšímu životu. Heřman stal se lupičem a největší zálusk míval na pražské židy, kteří se Slezskem obchodovali a jimž kolem hradiště žacléřského bylo se ubírati. Nové své řemeslo provozoval horlivě až do r. 1523, kdy u Vlčic několik bohatých židů pobil, několik šeredně zmrzačil a rabína s nimi jedoucího zajal a jako rukojmí vysokého výkupného vsadil na Žacléři do želez. Tento násilný čin Heřmanův nezůstal však bez odvety. Rychle svolána proti němu hotovost, avšak než dospěla ku Žacléři, zvěděl Heřman co ho očekává, odpoutal milého rabína a ujel s ním do Míšně. Před svým odchodem veškerá práva na Žacléř věnoval svému bratru Karlovi, ale jen za tím úmyslem, aby se mu pomstil. Dal totiž vycpati loutku v podobě zajatého rabína a loutku tuto jako oběšence dal vyvěsiti na hradní věži, aby příchozí vojsko vzplanulo hněvem proti majiteli tvrze a na něm shladilo svou žábu. Karel pozdě ale přece záhy poznal poslední skutek bratrské lásky a včasným útěkem podzemní chodbou spasil se z dosahu moci rozjitřených oblehatelův.

V dalších letech střídali se v držení žacléřského zboží Berkové z Dubé, Šafgočové, Gendorfové a Cetritzové, až je r. 1622 získala koupí Marie Magdalena Trčková rodem z Lobkoviců za 4000 dukátů. Po její smrti držel je její syn Adam Trčka a když byl r. 1634 v Chebu ubit, připadlo zboží na Jana Rudolfa Trčku. Tento rozdělil všecky statky stejným podílem svým dcerám Alžbětě hraběnce

Vchynské, Johanně ze Švamberka a vnučce Marii Isabelle Trčkové, avšak již dvě leta na to r. 1636 zabral dědictví to fiskus a odevzdal je k užívání vídeňským jezuitům od sv. Anny, kteří je na to drželi přes jedno století. Tito vystavěli zde r. 1732 kostel a r. 1750 zámek, který po požáru r. 1770 obnovili. Netěšili se však dlouhému pobytu v úpravném hnízdečku horském, neboť již r. 1773 museli je opustiti, načež žacléřské zboží připadlo náboženské matici.

R. 1775 za selského povstání a r. 1778 za následnické války bavorské bylo město častěji vypleněno, zámek pak velmi spustošen. Však již rok na to oddechli si žacléřští, když k nim jako holubice míru zavítal císař Josef II. Vyjel si sem v říjnu r. 1779, aby na vlastní oči uviděl, jak se vede jeho lidu i v těch pustých, nevlídných hornatinách, a procházeje městem netajil se svým podivem, od čeho to přijde, že všickni obyvatelé mají začerněná ústa. Purkmistr Gabrle, jenž císaři byl po boku, přiznal se mu zcela upřímně, že kdo chce býti v Žacléři živ, musí býti rád, když se borůvek nají. Odtud také vzniklo přísloví:

„Wer sich will in Schatzlar nahren,
muss essen Pilz' und Heidelbeeren".

R. 1838 koupil panství Karel rytíř Pulpan z Feldsteinů a od jeho dědiců přešlo na saského továrníka Karla Augusta Hesseho. Toť z dějin našeho pohraničného města události nejdůležitější.

Také ze Žacléře zvou nás pohodlné a příjemné cesty a stezky ku prohlídce některých roztomilých partií v okolí města. Skvostnou rozhlednou jest zámek nad městem pyšně čnící, než také ze Srázu (Kippenruhe) otevírá se nádherný obraz pohledem na hluboko v úpatí vrchu ležící a malebně rozložené město. Na místě tomto orientační tabule odporučuje nám návštěvu nedalekého pramene Bobry (864 m.) a další horské rozhledny *Žofiina odpočinku*, se kteréhož místa přehledáme valný díl pruského Slezska. Pěknou vyhlídkou ku Havraním horám a na Rýhory láká nás i příkrý sráz *Liščího kamene* na jižním konci města a neméně pěknou vycházku a skvostnou podívanou slibuje nám u severního dílce města malebné *údolí Pekelské* a *černovodská písčina* (Sandhöhe 587 m.) nad šachtou Aurořinou strmící, odkudž zvedající se mohutné hřbety Rýhor, Kolby a Lesního hřebene jasně pozorujeme i s vrcholem majestátní Sněžky. Od Liščího kamene vlídně nás k sobě zve romantická idylla mezi Brettgrundem a Krinsdorfem stajená a žacléřská Vrchůra (Vrchy-Reussenhöhe) s nejskvostnějším pohledem k Rýhorám a přečetným homolím malebného horstva Havraního.

*

Tím jsme s procházkou po jižní straně krkonošského horstva u konce a nyní podnikněmež ještě krátký výlet do části severní.

Severní strana krkonošského horstva nevyniká ani rozlohami, ani výškou, jako ona na české straně, za to je teto mnohem malebnější. Svah horstva k luzným oblastem Zackenu a Lomnice je velmi srázný a vysílá delší výběžky od Sněžných jam ku Petrsdorfu, od Dívčí stráně ku Hermsdorfu, od jezer až ku Zillerthalu a od Sněžky ku Šmídeberku. Rozloha ta je ovšem proti české straně velice nepatrná, za to však značně umožňuje přehled krkonošského horstva se všech téměř stran roztomilé doliny hiršberské, nad to pak uchvacuje malebnou krabatinou podhoří, které až ku Hiršberku rozkládá rozmanité homole a kužele horské, zelenými hvozdy porostlé, mezi nimiž svítí jasná běl přečetných osad, kostelů a zámků. Zejména překrásný pohled na hlavní hřeben krkonošského horstva

a rozkošné idylly v jeho chladném stínu se tulící otevírá se z Vilémovy výšiny u Krummhüblu, kde před námi pne se kolos Sněžky tak strmě a tak blízko, že nejen jasně pozorujeme život na vrcholu hory, ale spolu dominující výšku nad ostatním horstvem snáze přehledáme, než to možno na straně české. Nejkrásnější však pohled a celistvý na horstvo krkonošské a rozkrabatěné předhoří jeví se od Jindřichova hradu nad údolím zillerthalským. Přímo pod námi v jasném, čistém vzduchu horském třpytí se věže a domy slezské Teplice, více k západu vábí nás k sobě pásmem pověstí přebohatá rozvalina hradu Kynastu a od něho k východu se rozkládá celý růženec takových kopců, z nichž vyšší ostatních Kräberberg s kapličkou sv. Anny je nám nejblíže. Nad tímto sličným popředím pak zvedají se již jako stádo zkamenělých ještěrů obrovité homole hlavního horstva s příšernými stržemi Sněžných jam, a ta Sněžka jako furiantsky naražená čapka starého švejdy kloní se ke Slezsku v nehybný, strnulý pozdrav.

Nejen pak z těchto dvou bodů, ale téměř z celé doliny hiršberské hlavní kupy Krkonošů jsou jasně patrny, ovšem jen za jasného počasí, nejlépe za jarních, podzimních a zimních jiter. Pohled na sněhem zaváté horstvo a ostře za zimního jitra konturované podhoří nemá na české straně sobě rovného a svou čarokrásou unáší a okouzluje.

Malebná stafáž českých Alp, tak blízkých a tak snadno přístupných, s podhořím tak nevšedních půvabů nemálo přispěla ku čilé kolonisaci v těchto místech, která však návalu cizinců již ani dnes nestačuje. Němci slezští dobře pochopili, jakým pokladem jsou pro ně blízké Krkonoše, a také se dle toho zařídili. Tisíce a tisíce Němců z celé říše putuje v tyto kraje za leta, zde rozbíjí své stány, odtud podnikají vycházky do hor a přispívají tak ku blahobytu na celém podhoří. Počet touristů na rakouské straně vzrůstá od leta k letu, ale s počtem touristů na straně pruské porovnati se nemůže. Mračna touristů chrlí vlaky za leta v nádraží hiršberském a rozváží je odtud dále do Petrsdorfu a k Šmideberku. Roku 1895 zřídili praktičtí Němci též i horskou sekundárku z údolí zillerthalského podél Arnsdorfu až do Krummhüblu. Trať měla býti někdy ku podzimu veřejnosti odevzdána, avšak Němci si popílili a již 1. července zněly malebnou dolinou zillerthalskou poplašné zvonce parních strojů a po nové trati, namnoze ještě nenrovnané a povážlivě se kymácející hřmělo denně 24 osobních vlaků passažery přeplněných. Tak cestují Němci na naše Krkonoše!

Není pak pochyby, že v nejkratší době prodlouží podnikatelstvo dráhu z Krummhüblu až na Sněžku. V projektu už to je, noviny to vřele odporučují, touristé si toho přejí, podnikatelstvo vidí před sebou jistý zisk, a tak snad již brzy strne Krakonoš nad činem dohasínajícího devatenáctého století. Se strany rakouské byl také podobný projekt vyhotoven, ale Malá Úpa svede obrovské ještě množství vody s Černé Sněžky do nádržky své větší sestry, než bude svědkem rozhodného činu na svých březích. Jak to už správně určil kdysi vynikající německý publicista: „V Rakousku trvá to nejdéle dvě století, než se na něčem prospěšném rozhodnou. Sto roků to trvá, než se o prospěšnosti přesvědčí, a další století přejde, než to uskuteční!“

O tom, jak Němci z říše po Krkonoších cestují, dala by se napsati celá kniha, a také tento druh literatury skutečně uvidíš za knihkupeckými skříněmi podhorských měst. Jakmile nastane letní období, pak lázně slezské Teplice a všecky villeggiatury podkrkonošské, z nichž největšímu rozkvětu těší se nyní horská, ale již elektrikou osvěcovaná vesnice Krummhübl, hustě jsou zalidněny rodinami,

které tři čtvrtě roku pilně pracovaly a shromažďovaly med svého snažení, ale čtvrt roku věrují smavému horskému zátiší a své rodině. Co německé ženě a německému dítěti přáno, tomu se těší jen málo českých žen, nad tím jen málo našich dětí plesá. V přírody klínu stulená tráví tu německá rodina nejkrásnější dny celého roku a zisk, jaký tímto bezprostředním stykem s přírodou vyváží, je mnohonásobný. Zde kotví základy podnikavosti a neumdlévající snahy, zde je kořen té slavně velebené šťastné domácnosti německé, zde je druhý a podstatnější díl eminentní výchovy německé mládeže k samostatnosti a svéráznosti. Učme se od Němců! Buďme hrdi na to, co jsme i při té obrovské nepřízni osudu vykonali a nad čím žasne svět, ale cnostem a přednostem našich odpůrců dvéře nezavírejme!

„Nověř vše, co z péra vyjde,
k přírody rtům nakloň sluch!“ . . .

volal k nám nezapomenutelný náš pěvec panenský Boleslav Jablonský, a radil věru dobře. Nejužší styk s přírodou toť kniha moudrosti, a šťastným ten, kdo její runám porozumí a dle nich se řídí. Němci tak činí a proto u nich ten obdivuhodný vzmach. Po celý rok střádá Němec, aby v letě mohl s rodinou na hora. Místy potkáš starce a stařeny, které by u nás „regma“ v peřinách zahřívali, místy staré panny v předpotopních čepcích, které by u nás raději při hrnci kávy, při punčoše a při růženci lásku k lidem lstivou pomluvou dokumentovaly než aby zde na horách bližší Bohu opravdovou láskou své srdce roznítily. Jdeš od Hamplovy boudy k malebným stěnám jezerním a proti tobě na vyhublé klisně majestátně levou ruku v bok opřenou vyjíždí elegantně oděný pán, na hlavě klobouček z „lufy“ modrým organtinem vroubený. Již z jeho vznešeného, nedbalého pozdravu soudíš na anglického lorda, ale za tři za čtyry dny tě ten „lord“ ve svém hiršperském kotci obslouží elegantními perkami za nejvybranějších poklon a zdvořilůstek. A není to snad cestovatelská manie jednotlivců. Při jedné z mých potulek na horách seznámil jsem se se čtyřčlennou společností řezníků ze kteréhosi podhorského městečka (více jich tam není). Nesekali. Na pět dní zavřeli své krámy, na ramena přehodili tlumoky a do hor. „Ctění zákaznici mohou prý se zatím krmiti kaší a bramborami: lépe prý vytráví a nebudou pak aspoň si vybírati.“ Ostrý trochu argument, ale se srdečným smíchem dal jsem jim v tom za pravdu. — Nad jiné pak dojemný je obraz německé rodiny, která se svými nejmenšími členy na hory se vydala. Větší děti kupí se kolem opatrné matky, jejíž oči světélkují radostí, pýchou a láskou, nejmladšího pak puntíka vezme otec na záda a za stálého hopcování a laškování seznamuje ho s říší Krakonošovou i na takové necestě, kde toliko holí a plaidem obtížený schoulostivělý tourista únavou div jazyk nevyplazuje.

A všude srdečnosť, rozjasněné oči, vychvívající okruh teplé lásky, radostné jodlování, píseň a pozdrav. Heil! Buď zdráv a šťasten, neznámý cizinče! Já jim jsem! Tak se cestuje v Německu!

*

Východištěm do severní části krkonošského horstva je město *Hiršberk*, jemuž se pochlebně říká — Perla Slezska. Je také mezi těmi perličkami kol dokola roztroušenými, jimiž jsme pohledem se Sněžky zrak i srdce těšili, perlou největší a nejkrásnější. Málo měst má tak záviděni hodnou malebnou, vývinu nezabraňující polohu, tak zdravé, osvěžující horské klima, tak zvláštní a přece milé protivy modernosti s patinou starověku, a řekněmež si upřímně, tak rázovitý, do-

brosrdečný a poctivý lid jako je má Hiršberk. Co je „perla Krkonošů“ — Trutnov, proti „perle Slezska“ — Hiršberku?! Člověk se věru musí s chutí usmát, když ta dvě města maně srovnává. Než nekazme si utěšenou náladu vzpomínkou na trutnovskou saň a povězme si raději něco o Hiršberku.

Město rozloženo je nad ústím Zackenu do Bobry v mírně zvedající se výšině (327—355 m.), obtočené celým věnečkem nevysokých kopců, které ku malebnosti jeho velice přispívají. Až do r. 1861 čítalo průměrem 7000 obyvatelstva, jakmile však počato se stavbou dráhy, vzrůstal počet obyvatelstva rapidně, takže r. 1892 čítalo již 16.214 obyvatel, z nichž bylo 12 206 protestantu, 3.526 katolíků, 388 židů a 94 osob bez vyznání.

Vznik města uvádí se v desátém století, neboť již r. 1002 jest Hiršberk jako městys uváděn. Městem a tož městem opevněným stal se za Boleslava III. Křivoústého. Byl obehnán hlubokými příkopy a dvojitou zdí baštami a věžmi valně sesílenou. Třemi branami bezpečně chráněnými sprostředkován styk města s venkovem. V témž asi čase, nejdéle pak v letech 1108—1111 vystavěl Boleslav na vyvýšenině při stoku Bobry a Zackenu hrad, dle něhož i kopec příští svá jména (Burghaus—Haus-berg) dovodil. Hrad tento stával zde až do r. 1433 a skýtal bezpečnou zprvu záštitu nové pevnosti, v jejichž zdech obchod a řemesla čile vzkvétala. Obyvatelstvo, které před založením města bylo nepopiratelně slovanského původu, bylo později znenáhla vytlačováno německým kmenem. Snažilo se ovšem v přerůzných periodách poznovu zmocniti se bývalých svých sídel a také zůstavilo za kulturních těch bojů četné sledy svého jazyka, povahy i zvyků, ale ponenáhlu všeho zmocnil se věčně dobývavý živel německý, až posléze příznivou shodou osudných dějů vytlačen odtud živel slovanský na věčné časy. Jméno Hiršberku dali jeleni, jichž v tehdejších hustých hájích zvěrnatého Podkrkonoší, zejména pak v proluce podél Bobry na severozápad se prostírající (der Sattler) proháněla se hejna nesčetná. Má také Hiršberk ve znaku jelena, jemuž z tlamy čouhá jetelový trojlístek.

Prvopočátky města byly dosti utěšené. Občanstvo těšilo se z mnoha cenných privilejí, které rozkvětu města a blahobytu občanů pomahaly, a ze kterých tak zvané „právo obvodní“ bylo nejcennější. Jím dovolována nejvýnosnější řemesla pouze v okruhu městských hradeb a nikdo mimo ně na venkově ve volném okruhu ku příkl. až ku Šmideberku nesměl podobná provozovati. Tím se stalo, že město vůčihledě vzrůstalo a se zalidňovalo, takže nestačilo později veškeré občanstvo u vnitřní hradby pojati, a byla zakládána předměstí za valy, která ovšem v bouřlivých potomních dobách od plundrujících vojsk těžce byla zkoušena. To stalo se poprve při obléhání Hiršberku Husity r. 1427. Husitské voje po třikráte pokusily se o dobytí města a tož 13., 17. a 18. září roku jmenovaného, byly však pokaždé chrabře odraženy. V odvetu za to zničily předměstí a dvě sousedních tvrzí a tož Dračí hrad v tak zvaném Zeleném Houšti (Grünbusch) a jiný hrad v Bobrné proluce. Na zříceninách tohoto usadila se pak všelijaká loupežná čeládka, dle níž potom nazvány i rozvaliny Loupežnickým hrádkem (Raubschloss). Také o třetí z domácích hradů na Hausbergu pokoušeli se Husité, ale marně; jelikož ale nevalně opevněná tvrz tato zdála se v tomto čase pokročilejšího válečnictví býti městu ku škodě než ku prospěchu, postoupena městu se závazkem, aby ji úplně se zemí srovnalo, což se také v krátce na to stalo.

Celkem však ve století 15. a 16. zůstalo město nazvice všech válečných a jiných útrap vzdáleno a rozvíjelo se vůčihledě, takže mohlo své statky rozšířiti

do dálného okolí. Blahobyt nejvíce nazvédal průmysl soukenický a plátenický, k němuž se brzy na to připojilo velmi výnosné odvětví tkaní závojů, jehož tajemství z Nizozemí do svého rodného města přinesl švec Jan Giruth. Jirout zařídil první vyrobnu tohoto hledaného a dobře placeného zboží r. 1570, a nedlouho na to zabýval se všecek okršlek města a celé severní Podkrkonoší tkaním závojů. Toto odvětví průmyslu kvetlo zde až do poloviny 18. století, nedávajíc padnouti na myslech hiršberským ani v dobách nejhorších. Zajímavé ukázky závojů a tkanin z těch dob uchovány jsou podnes v „Krkonošském museu“ (Gymnasijní budova.)

Ostatně svůj hořký podíl pilo město statečně i za prahem Bellony. Dne 15. května 1540 vypukl v něm oheň a za krátké tři hodiny celé město leželo v sutinách. Jen farní kostel, valně ovšem poškozený a prachovna zůstaly. Druhá pohroma stihla město pro neutrální se chování občanů v tak zvané válce smalkaldské. Tehdy císař Ferdinand I. i Hiršberk citelnou pokutou ztrestal. Reformace zvédla hlavu svou v Hiršberku již r. 1524, kdy v městě počal působiti prvý kazatel. Půdy nalézal všude úrodné, takže na počátku 30leté války bylo již celé město s okolím převahou protestantské.

Století sedmnácté se všemi svými hrůzami ohlásilo se hiršsberským již roku 1616, kdy velký oheň schvátil předměstí a část města. Počátky 30leté války klidně míjely zdi města, až teprvé r. 1627 začala hiršberským řada neslýchaných útrap, která ani mírem westfálským nevzala za své. Brzy zmocnili se města Švédové, brzy opět císařští, a že se při tom městu dobře nevedlo. dokládati netřeba V trudných, bouřlivých těch dobách zavířil nad městem i kohout ohnivý. Dne 19. července 1634 celé město lehlo popelem poznovu, a toliko farní chrám zůstal ve vnitřní úpravě neporušen. Šest roku po té události neblahé (1640) opustilo veškeré obyvatelstvo brány města, v němž toliko 8 rodin zůstalo. To Švéda couval před císařskými vojsky, které zaplavily kotlinu hiršberskou a města ovšem nijakž neušetřily, aniž pozůstalých obyvatel. Byly to doby hrozného ponížení a kruté bídy! Teprvé ku konci roku vraceli se uprchlíci ku svým opuštěným, studeným krbum, aniž by tu zůstávali na dále prosti útrap válečných. Zůstávalo sice město v rukou císařských, ale již r. 1645 zmocnili se jej poznovu Švédové a drželý je až do r. 1648, kdy vestfálským mírem hounsnému vraždění konec učiněn. Netřeba ani ciferně dokládati, že velkou daň zaplatili při tom hiršberští věrnému průvodci válčících vojsk — děsnému moru.

Než ani tím neskončeny pro ně následky bojů náboženských. Jezuitský řád až do r. 1672 valně bránil hiršberským v jejich novém vyznání a teprvé altrantstädtská konferenci mezi švédským Karlem XII. a císařem Josefem I. 11. srpna 1707 zaručila jim pokoj a svobodu náboženství. Tím nastala doba oddechu a rozvoje dalšího, k němuž opět nejvíce v témž čase pomahalo plátenictví a tkaní závojů. Válečná litice následnických válek slezských Bedřichem II. rozpoutaných minula Hiršberk celkem klidně, ačkoliv vyžadovala na zvolna se zotavujícím městu válečných břemen na 312.473 dolarů. V témž čase r. 1763 byla tato perla Slezska pro nás navždy ztracena. Také bavorská válka a další vpády Francouzů zůstavily zde nemilé následky, které ale spíše okolí než město zakusilo. Podobalo se dle troufalosti rakouských vojů že ještě r. 1866 stane se pruské Slezsko a s ním i Hiršberk krvavou arénou mezi zápasícími o nadvládu „bratry“. Nestalo se tak! Proto se Hiršberk po celé téměř století mohl klidně a přirozeně vyvíjeti a dnes drží primát široko daleko i na poli průmyslovém i obchodním. Průmysl

papírnický, přádelny a bělidla, strojírny, kotlárny, parní pily, továrny na ovocná vína a hliněné zboží vrazily též obchodu hiršberskému svoji pečeť. Všaktě ani malířství skla a emailu a zbytky kvetoucího druhdy krajkářství nesmíme opomenouti. Pány turisty, kteří po delší čas Krkonošemi a Německem bloudí, budou asi nemálo povděčni pární prádelně od r. 1891 zřízené, v níž v báječně krátkém čase jich prádlo nabyde skvělou běl a vonnou svěžest. Také dlužno zmíniti se o pární mlékárně, která se liší od podobných podniků jinde tím, že zde možno pochutnati si na pravém nezfalšovaném másle a občerstviti se čistou nezbryndanou smetanou. Bože, kéž bychom to mohli říci u nás!

Svou hybnosť a netušený vzmach děkují průmyslové závody a obchody hiršberské roku 1867., který jim podhorskou dráhou umožnil spojení na vše strany. Když pak v letech osmdesátých touristika hlásila se bujněji k životu,

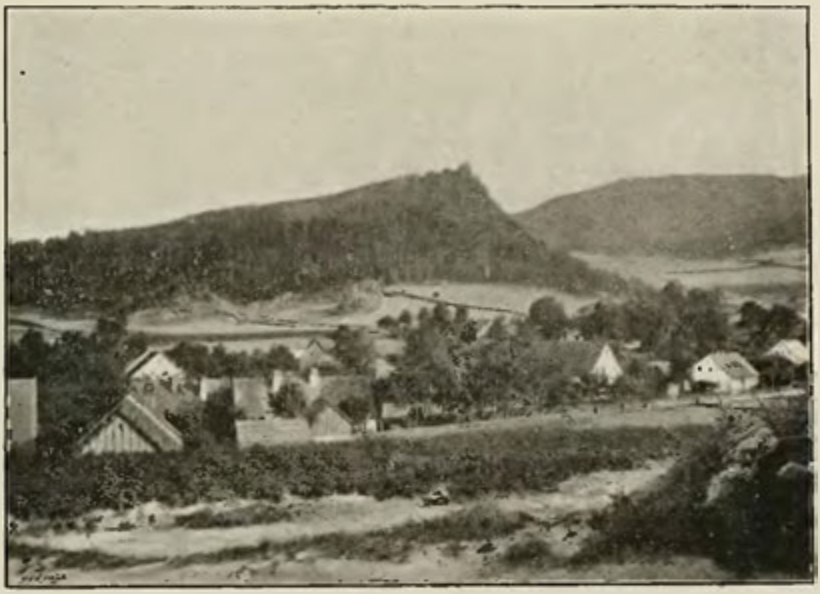
Pohled ku Sněžce od slapu Úpy.

spojen Hiršberk r. 1882 sekundárkou se Šmídeberkem a r. 1891 s Petrsdorfem, takže dnes objímá téměř celé horstvo na severní straně. Další jeho spojení se Sněžkou na jedné a Novým Světem na druhé straně jest jen otázkou času.

Z monumentálních budov městských na prvém místě jmenuji katolický kostel sv. Erasma a Pankráce, potestanský „kostel milosti“ a radnici. Katolický kostel hrdě vévodí a je za čistých dnů prostému oku viditelný se všech vynikajících míst horského hřebene. Dojdeme k němu, projdeme-li nádražní třídou a zabočíme-li na „Promenádu“ a kolem starokatolického kostela sv. Anny. Při té příležitosti není zbytečno upozorniti laskavého čtenáře na příkladnou vlídnost a úslužnosť hiršberských obyvatel. Zeptáš-li se takového upřímného Slezáka, kde to neb ono se nalézá, nejen že ti to ihned co nejpřívětivěji sdělí, ale on třeba i přeruší cíl své cesty a buďto tě na místo obětavě doprovodí, aneb spěchá-li, zavolá kohokoliv

ze spolusousedů, jenž čestnou funkci jeho na se ochotně převezme, po případě dovede tě na křižovatku a udá ti „direkci“, že bys ku svému cíli v půlnoci slepě došel. Tento významný rys v povaze hiršberského obyvatelstva, se kterým se ve Slezsku i v Sasku všude shledáváme, dlužno čestně uznati a zaznamenati.

Kostel sv. Erasma a Pankráce jest perlou v perle zevně i vnitř. Devadesát metrů vysoká jeho štíhlá, nepravidelný osmistěn tvořící věž přiléhá k mohutnému tělesu chrámu 57 metrů dlouhého, 31 m. širokého a 28 m. vysokého, k němuž se tulí několik prostranních kaplí a dvě sakristie. Zevnější stěny chrámu a domů na úzkém prostranství kostelním nesou četně vezděných, zdobných a starých náhrobků se starého hřbitova. Zde stával ve 12—13 století dřevěný kostelík polským vévodou Boleslavem III. r. 1108 zbudovaný. Kostelík tento r. 1303 lehl popelem, načež vévoda Jindřich I. velikým nákladem obnovil svatyni v nynější podobě.

Kynast.

Stavba provedena byla důkladně a tak si Jindřich I. postavil památník, který věky přetrvá. Základní zdi jsou prý tak široké, že šestispřež s povozem dala se na nich hravě obrátiti. To se ovšem jen povídá; historicky zajištěno, že za válek, jimiž Hiršberk trpěl, několikráte shořely střechy věže a kostela, ale stavba neutrpěla žádné valnější pohromy. Větší renovace podnikli r. 1662 jezuité jak na na kostele tak i na věži válkami švédskými porouchané, a posléze opraven kostel r. 1881, při čemž také uvnitř upraven a vyzdoben přenádherně. Zejména hlavní oltář s obrazem „Proměnění Krista Pána“ od hlohovského malíře Hoffmana je pravou uměleckou galerií bohaté polychromovaných soch od nejmenších andělíků až po úctyhodné dřevěné obry, znázorňující církevní otce, svaté a světice. Také však úprava ostatních četných oltářů je nádherná. Z oltářních obrazů uvádí se v seznamu umělecky dokonalých děl na prvním místě obrazy Willmannovy

Pannu Barboru, Trojici Boži a Hynka Lojolu představující. V sakristii jest zavěšen 600 roků starý obraz sv. Volfganga, oltářní to obraz již r. 1317 se zemí srovnané kaple Křížového vrchu. Pozoruhodná je také kazatelna z r. 1591. Celkový vnitřek kostela působí povznášejícím dojmem, který stoupá při bohoslužbě, kdy akustickými prostorami rozléhá se velebný zvuk varhan, proslulého to díla mistra Caspariniho z r. 1706.

Od kostela dostaneme se šildavskou ulicí na náměstí, v jehož středu vypíná se radnice. Cestou povšimněme si kostelíka sv. Anny, který slouží k bohoslužbě starokatolíkům hiršberským a byl vystaven r. 1514. — Pohled do náměstí působí v nás milé vzpomínky. Přimyslit si ty známé skulptury a fresky a — jsme ve Staré Praze z naší národopisné výstavy.

Také radnice, ač má novější dátum, má starodávný vzhled, k čemuž velmi přispívá měděná kopule věže patinou jasně zbarvená, jejíž vrchol tvoří několik centů těžká „větrná korouhvička" ve formě černé pruské orlice. Základ k nynější budově položen r. 1744, pět roků po katastrofě, kdy věž se sřítila, tři lidi zabila a ostatní části budovy notně poškodila. Desky do stěn radnice zapuštěné nesou tyto nápisy: „Curia sub umbra Friederici regis Borussiae tertii veri augusti patris patriae renata" (radnice pod záštitou Bedřicha III. krále pruského, pravého, vznešeného otce vlasti znovu vystavená) a další: „Renata die ante octo annos turri surito collapsa curia decori ac usui suo nunc restituta" (radnice znovuzbudována osm let po náhlém sřícení se věže a k okrase a užitku poznovu ustanovena).

Od radnice zabočíme do stinné „Promenády", kde ke cti „bojovníkům za císaře a říš" z r. 1870—1871 vztyčen pěkný monument s význačným a poučným i pro nás nápisem: „*V sjednocení síla*" (Einigkeit macht stark). Do promenádní třídy ústí warmbrunská silnice, v níž upoutá naši pozornost starý, schátralý hřbitovní kostelík sv. Ducha a v nádherný park proměněný starý hřbitov městský. Hřbitovu se v této zalidněné části od r. 1871 více nepoužívá a k pohřbívání slouží nyní městské hřbitovy na jihovýchodním úpatí Cavalierbergu při šmídeberské silnici. Tím odsouzen jest kostelík sv. Ducha ku zkáze, která v jeho zdech pracuje s tak znamenitým úsilím, že v něm bohoslužby více konány býti nemohou.

Starý hřbitov protestantský nalézá se při „kostele milosti" jinak Kristova kříže a čítá se mezi nejpřednější památky města. Jsou také některé hrobky na hřbitově tom svojí architekturou a skulpturami obdivuhodné a velice podobné nádherným kaplím hřbitovů italských, dávajíce důkaz o zámožnosti hiršberského obyvatelstva a jeho pietě k zesnulým. Kostel Kristova kříže cení si hiršberští nad jiné a s hrdostí poukazují k tomu, že je to jeden z nejkrásnějších kostelů Slezska. Dáváme jim milerádi za pravdu. Kostel má formu latinského kříže, jest 87 metrů dlouhý, 50 m. široký a 67 m. vysoký. Střední klenba nese věž ve čtyry patra se úžící, jejíž vrchol vybíhá v mohutný, jednoduchý kříž. Také paprsky základního kříže končí čtyřmi malými vížkami, jimiž hlavní věž jest korunovaná a tak celek vně i vnitř vrcholí křížem, jehož jméno také nese. — Nicméně i vnitřek kostela má velebný vzhled, jako málo kostelů protestantských. Klenby a stěny kostela okrášleny jsou vzácnými malbami al fresco, představujícími motivy ze starého zákona. Nejvzácnější freskou je ona, již maloval proslulý Willmann a která znázorňuje Nejsvětější Trojici, obklopenou obrovským počtem apoštolů, andělů a proroků. Vedle fresek zaujmou naši pozornost na galeriích zavěšené olejové obrazy, na nichž neznámý umělec mistrně štětcem vylíčil ně-

které motivy ze starého i nového zákona. — Jednoduchý oltář nese malbu „Kristus na hoře Olivetské“ a jest po stranách střežen allegoriemi Víry, Modlitby, Trpělivosti a Naděje, nad římsou pak končí výzdoba dvěma figurami, z nichž jedna drží známku draho zaplacené „císařské milosti“ a tož partizánu, které 22. dubna r. 1709 bylo použito k vytýčení hranic kostela. — S oltářem úzce souvisí varhany, překrásný to a proslulý stroj, prohlédnutí jehož touristům z cechu svaté Cecilie zejména vřele doporučuji. Má čtyry klávesnice, bubny, zvonkovou hru, 80 rejstříků a 3423 píšťal. — Další pozornosti návštěvníkově nemůže ujíti jiné dílo umělecké a sice bohatě vyzdobená kazatelna, již čtyři andělové vznášejí. Umělecké dílo to bylo zhotoveno až na schodiště z jediného kusu pískovce. Nad kazatelnou vznáší se na provaze zavěšená kopule ve formě koruny sluncem končící, v jehož paprscích čte se jméno Jehovah. Kopule ta byla dříve držána železným drátem a to až do 1. srpna 1745, kdy blesk udeřil do kazatelny a zde právě řečnícímu kazateli na vždy slovo odejmul. — Z jiných pamětihodností uvésti dlužno ještě Lutherovo poprsí Schadowem modelované a znamenitou akustiku, o níž možno se na hořejším choru přesvědčiti. Lehce ke zdi všeptnutou větu opakuje protější stěna zcela zřetelně, právě jak tomu u nás v pražském kostele sv. Klimenta.

Dříve nežli se s „kostelem milosti“ rozloučíme, seznámíme se s několika historickými daty. Za 30leté války sloužil městský kostel sv. Erasma a Pankráce po rozkazu švédského krále Karla XII. jak katolíkům tak i protestantům a zařízení to s malými změnami zůstalo v platnosti po celé století. Když pak 31. srpna r. 1707. uzavřena v Altranstädtu smlouva, kterouž císař Josef povolil Švédům některé výhody pro jejich území v říši německé a obyvatelstvu slezskému propůjčil svobodu náboženskou a restituci církevního majetku na základě míru vestfálského, dovolena také hiršberským protestantům stavba zvláštního chrámu; jelikož se to však stalo z c í s a ř s k é m i l o s t i, dáno i budově jméno „kostel milosti“ (die Gnadenkirche) a název ten až na naše časy sevšeobecněl. — Byla to milost ovšem trochu drahá! Císař si dal za svoji milost od hiršberské obce vyplatiti obnos 3000 dukátů jako dar a dalších 100.000 dukátů jako půjčku na věčné časy, vedle toho byli pak zvláštním mandátem protestanti hiršberští povinni za křty, svatby a pohřby platiti nejen na faře svého pastora, nýbrž i na faře katolické. Ale hiršberští rádi platili, jen když jim byla náboženská svoboda zaručena. Dne 22. dubna 1709 císařská komise vymezila hranice kostela, 24. června téhož roku položen základní kámen a stavba pokračovala tak rychle, že již 9. října osazena hlavice s křížem a památku příchodu Kristova slavil i zvon věže „kostela milosti“. S vnitřním zařízením svatyně trvalo to trochu déle, takže teprve 9. května 1718 byl chrám svému účelu zcela odevzdán. Dne 16. října 1806 nepozorností klempířovou lehl kostel popelem, avšak již čtyry leta na to zaskvěl se v prvotní nádheře a lesku, k čemuž — což význačno — přispěli nejen protestanti, ale i tamní katolici a židé. Ty jsou asi stručné dějiny této svatyně.

Nedaleko „kostela milosti“ ostře do nádražní třídy vystupuje starodávný kostelík Panny Marie, jehož prvostavba ve švédských válkách lehla popelem. Za našich dnů bývá jen spoře k bohoslužbě používán. — —

Prohlédnuvše si tak zběžně vnitřek města, jděmež trochu pookřáti do blízkého okolí. K nejkratší vycházce zve nás nejbližší *Cavalierberg*, který je městu asi tím, čím je Pražanům Petřín a Letná. Kopec ten vypíná se jihovýchodně nad městem do výše 412 m., jest krásně zalesněn, má čarokrásné promenády,

turnérské cvičiště a spolu hřiště a otevírá se z něj vábný pohled jak ku horstvu krkonošskému a do jeho podhoří, tak i na město, které tu pod námi malebně je roztroušeno v bohaté zeleni zahrad, parků a promenádních tříd. Cavalierberg až do r. 1778 sloužil justici za popraviště a jméno své obdržel od pevnostní hradby „kavalír“ zvané. O zalesnění pustého a zanedbaného druhdy Šibeničního vrchu získal si největších zásluh purkmistr Jan Krištof Schönau, jehož památku oslavili tu vděční spoluobčané vkusným pomníkem. Vrchol kopce nese mohutný vodní reservoir, opatřující město čistou pramenitou vodou. Na jeho věži má býti zřízena rozhledna s poprsími obou zakladatelů spojeného Německa císaře Viléma I. a Bedřicha III. Jeť loyálnost hiršberských k nynější panující dynastii tak mocná, jak bolestné a dlouhé bylo utrpení jejich předků. Mohlo by to býti aspoň nynějším státníkům k poučení a výstraze, kdyby historia, magistra vitae, právě ve státnících vídeňských neměla žáky nejméně vnímavé, a jak se můžeme domnívati i nenapravitelné.

Od Cavalierbergu směrem jižním a jihovýchodním táhne se celé pásmo ladných pahorků, z nichž nejčetnější návštěvě těší se *Křížový kopec a Zámecký vrch* na cestě k Erdmannsdorfu. Cesta k nim vede z Vilémovy třídy kolem starého židovského hřbitova pod rozvalené hradiště *Dračího hradu* roku 1427 Husity pobořeného. Všecky tyto uvedené výšiny jsou dílem zalesněny, dílem v rozkošné sady upraveny a otevírají k Bobře řadu nádherných prospektů, jimiž srdce rádo okřívá. Také historicky jsou místa ta památná, neboť byla za dob švédských válek hlavním tábořištěm císařských vojsk jmenovitě pandurů, kteří zde r. 1633 v četném počtu tábořili a odtud své výpady do okolních dědin podnikali.

Od Zámeckého vrchu můžeme pohodlnou cestou směrem západnějižním v krátké době dosíci osady *Švarcbachu*, mezi níž a předměstím Hiršberku *Kunersdorfem* jižně od výše zmíněného Cavalierberku vypíná se celá skupina malebně rozložených lesnatých kopců, jichž boky vroubeny jsou příjemnými promenádními cestami a jichž nejvyšší skalnaté koruny zasvěceny jsou rovněž památce císaře Bedřicha. Jsou to tak zvané *Abruzzy*, k nimž z Hiršberku vede cesta ze slezsko-teplické (warmbrunské) po štonsdorfské silnici přímo k Švarcbachu. Také tato partie je zamilovaným výletním místem blízkého okolí a četných touristů Němců, protože divoká, romantikou hárající příroda stala se tu hiršberskými přátely svými kupcem E. A. Zeldrem a prorektorem gymnasia drem. Rosenbergem vlídným kouzelníkem, který každému více nabízí, než si oko a srdce přeje. Vyhlídka z jednotlivých míst (*Šubrtova vrchu, Princova a Viktoriina odpočinku, Křestního kamene a Bedřichovy skály*) jest velmi pestrá, rozsáhlá a okouzlující, promenády stinné, pohodlné, volně stoupající; chladný, jehličnatou silicí kořeněný vzduch pije se tak lehce, šíří prsa, nítí duši, ah, milo je tu dlíti, ale jediné co kalí mysl tvou, že v tomto božském koutku přírody výše zmíněná loyalita hiršberských zvrhla se už v otroctví. Zde na těchto místech svrhli stará svá božstva a provolali slávu bohu novému. Skalnatý čepec lesnatého chlumu, který dříve slul „Odpočinkem Bohův“ nazvali Bedřichovou výšinou (Friedrichshöhe) a do skály zazdili mramorovou desku s poprsím svého „nezapomenutelného císaře“. Bohudík, že kolo dějin státi nezůstává!

K severozápadu jest Hiršberk rovněž lemován přečetnými chlumy, které vesměs po většině přičiněním někdejšího primatora Schönau a byly obráceny v bohaté sady, jakýmiž se jen málo které město může pochlubiti.

Jedním z nejbližších městu je *Tvrziště* (Hausberg) nad stokem Zackenu s Bobrou. Vypíná se do nadmořské výše 355 m. a překvapuje nádherným prospektem do tiché rozkoše krásného hiršberského údolí na vlnité pásmo ladných pahorků v něm roztroušených, mezi nimiž svítí věže a domy přečetných osad, bleskotají tmavomodrá vodstva a v dáli jako obří hrad vysoko k nebesům vzpínají se a hromadí věže, štíty a hradby krkonošského horstva. Tvrziště vzalo svůj název od tvrze, která zde až do r. 1433 stávala ku ochraně města. Z obavy před opětným vpádem husitských vojsk, které tu již r. 1427 dvě tvrze pobořily a které mohly z dobytého tvrziště snadno město ohrožovati, ano je i dobýti, byla tvrz strhnuta a se zemí srovnána a jedinou památkou na romantické doby válečné zůstala pověst o velikých pokladech, v její základech zakopaných, jichž prý možno dosíci mezi dvanáctou a jednou hodinou za tajuplné noci svatvečerní. Pověst ta vedla mnohé dobrodruhy k nákladnému vyhledávání v místech těch, a holič Kilian — holiči jak známo musí býti u všeho — zaplatil klamnou tu báj o zlatě — svým životem!

Z Tvrziště možno cestu voliti buď do *„hiršberské proluky“* (Sattler Schlucht) aneb na *Křížový vrch*. Na tomto stávala druhdy kaple svatého Volfgangu zasvěcená, kolem níž pohřbívána byla těla zesnulých prvoobyvatel hiršberských. Kaple tato byla pak na počátku 14. století vyzdvižena a oltářní obraz převežen do farního chrámu. Od Křížového vrchu rozvětvují se cesty (stezka Nymf, cesta básníků) po levém sedle nad divokoromantickou prolukou, v níž skalními útesy a lesnatými stráněmi zúžená Bobra namahavě si klestí cestu k severnímu moři. Některé skalnaté rozhledny v místech těchto ku př. Trafalgar, Gibraltar, skála Nebešťanky, Apollův chrámek, Helikon, dovedou tě upoutati několika přívětivými, líbeznými partiemi, které svým nevýslovným půvabem přímo uchvacují. Je tu věru jako v pohádce až na to, že ta sakramentská — Bože netrestej — politika i sem tě pronásleduje. V Abruzzich na „Odpočinku bohů“ vztýčili hiršberští jenom relief svého „Nezapomenutelného“, nad Bobřinou prolukou postavili mu docela kapli s nápisem: „Bedřichovi Jedinému.“ „Budiž mu dík!“ — Všeho mnoho škodí!

Jedním z nejpůvabnějších bodů je „besídka“, od níž jeví se lahodný pohled k údolí Bobry a nad ní týčícím se skaliskům *Loupežnického hrádku* (Raub-Schloss). Zde stával hrad, který Husité r. 1427 pobořili, načež v rozvalinách usadily se loupežné roty, které po delší čas krajinu postrachem plnily. Od besídky stáčí se cesta dolů v proluku, jejíž půvabným zášeřím v krátce docházíme ku „zázračné studánce“ (Miracelbrunnen — v obecné mluvě Merklabrünnel) na severním úpatí Křížového vrchu.

Také pravé skalnaté sedlo nad prolukou zamlouvá se nám mnohými znamenitými rozhlednami, které v bodech *„na zlaté vyhlídce“*, *„na fialkovém kameni“*, *„u vysoké borovice“* a *„u čížkových kamenů“* v lesnaté kapuci *Kappenbergu* (422 m) za sebou vrcholí.

Z ostatních vyhlídkových vrchů dlužno ještě připomenouti *„švédského hradiště“* (die Schanzen) na západní straně města, které v nejvyšším bodě opět připomíná Hohenzollerny „Vilémovou výšinou“, a pak nejvyšší vyhlídkový bod v okolí města nedaleký *vrch Otiliin*, pnoucí se do nadmořské výše 503 m. — — —

Hlavní proud touristů z Němec vysílá na Krkonoše nádražní stanice v Krumhüblu. Je to vedle Malé Úpy nejbližší osada pod Sněžkou, a praktičtí Němci s dobrou věru se potázali, že si vynutili nejkratší a nejpohodlnější vstup do říše

Krakonošovy. Dnes největší procento všech touristů vůbec svěřuje se železnému oři, aby v mohutnící horské vesnici Krumhüblu se svěžími silami nastouplo krátkou, nijakž nevysilující, vzácnými, požitky hýřící pouť na korunu našeho horstva. Putujme s nimi!

Vyjedeme-li z Hiršberka ráno ve $^{3}/_{4}$ na 7 hod., můžeme v 8 hodin již v Krumhüblu snídati, po 10. hodině pochutnati si v Hamplově boudě nad Malým jezerem na vaječných koláčkách a o polednách zasednouti ke smaženým pstruhům na Sněžce. Tedy za pul dne hračkou dosíci Sněžky, toť už vrchol německé pohodlnosti, která však ani na tom nepřestává, projektujíc, jak již uvedeno, z Krumhüblu lanovou dráhu přímo pod Sněžku. Na konci našeho věku nebude to věru žádný div, ale přítel a ctitel přírody půjde i na dále namahavě vyšlapanými, dalekými ale vděčnějšími cestami dosavadními.

První stanicí od Hiršberka je *Lomnice*, rozlehlá ves o 1300 obyvatelích, s katolickým a evanjelickým kostelem, školou, papírnou a malou residencí místní vrchnosti z Küstrů. Z pamětihodností uvádím náhrobek „proroka" Rischmanna ze 17. století. Botaniky bude zajímati flora rašenilisk na východní straně vesnice se prostírajících, mineralogy žulové rozsedliny s hojnými a pěknými krystaly živce a záhnědy. Toť vše, co možno uvésti o Lomnici, kterou k Bobře spěchá stejnojmenná říčka, z krkonošských jezer vyvírající.

Větší překvapení a vzácnější požitky chystá pro nás nedaleké rozkošné *údolí zilllerthalské*, prostírající se v idyllickém údolí Lomnice mezi Edmannsdorfem a Steinsdorfem *(Dolní Zillerthal)*, Buchwaldem *(Střední Zillerthal)*, Arnsdorfem a Seidorfem *(Horní Zillerthal)* Je to v bohatém rámci roztomilá miniaturka, malebnému podhoří krkonošskému ve všem podobná a přece jen od něho v něčem, co na první pohled a bez historické průpravy nemožno správně pochopiti, ostře se lišící. Zde od r. 1837 nalezli útočiště zillerthalští evanjelíci a ti přinesli sem i kousek tohoto tyrolského života, který byť i nyní znenáhla přispůsoboval se zvykům okolního obyvatelstva, přece ještě v mnohém zachoval si známou svéráznost. O jich příchodu pak stojí na listech kroniky stručně zaznamenáno, že přemnozí obyvatelé v tyrolském Zillerthalu oblíbili si na počátku tohoto století četbu evanjelických knih a že přilnuli k evanjelickému učení s celým srdcem, se vší myslí. Žádali pak po dvakráte až v samé Vídni a to po prve r. 1826, podruhé r. 1831, aby jim bylo povoleno v jich otčině ustaviti se v církevní sbor, ale žádosť ta byla pokaždé zamítnuta, až teprv r. 1837 bylo jim povoleno vejíti v samostatný církevní sbor evanjelický, ale né v jejich otčině: buď měli se vystěhovati do jiné korunní země, anebo říši vůbec jako evanjelíci opustiti. Muselo asi těm bodrým horalům tyrolským býti těžko u srdce, když zvěděli, jak konečně o nich ve Vídni rozhodli. Měli opustiti svou domovinu, ten čarokrásný Zillerthal, od něhož i cizinci se ztěžka loučí a hledati nový domov v neznámé a snad i chladné k nim cizině. A přece jen jejich náklonnost k evanjelickému učení byla mocnější, než jejich láska k domovině. Slzy bolesti kanuly jim z usměvavých tváří, když počtem 416 duší opouštěli Zillerthal, aby v dálné cizině založili Zillerthal nový, ve kterém by jim nebylo bráněno vyznávati Boha dle jejich vůle. Byli pak vlídně přijati pruským králem Bedřichem Vilémem III., jenž svého činu zajisté nikdy nelitoval, získav v nich kmen statný, pracovitý a dobrosrdečný. Vykázal jim pak k ubytování po většině vlastní své pozemky u Erdmannsdorfu a r. 1838 vznikla zde tyrolská osada, která ubohým vystěhovalcům rázem krajiny, jich usedlostí ano i jménem byla milou upomínkou na ztracenou domovinu. Oby-

Zámek Erdmannsdorf v Krkonošich.

vatelstvo zprvu věnovalo se většinou polnímu hospodářství, dnes pak nalezá také svoji výživu ve velké přádelně a tkalcovně na 14 000 přadlen a 300 mechanických stavů zřízené, která zaměstnává přes 1200 dělníků. Počet zillerthalských příslušníků páčí se na 800 duší. Vůdci evanjelických Tyrolanů Fleidlovi vztýčen u hřbitova r. 1890 pěkný památník.

Ze stanice zillerthalské rozvětvuje se trať dvojím směrem: východní rameno vede na Šmídeberk, západní ústí v Krumhüblu. Pusťme však ze zřetele jízdu v dusných vagonech a prohlédněme si tu divoce zmuchlanou krabatinu mezi Bobrou a Lomnicí per pedes apostollorum. Nepůsobí to tak velké namahání a pak ten kousek českého kdysi ráje stojí také za pohled. Nejpohodlnější procházka od zillerthalského nádraží vábí nás k nedalekému *Erdmannsdorfu* (385 m.). Vesnice tato táhne se podél Lomnice, má něco přes 1300 obyvatel, od Johanitů r. 1855 zřízený chudobinec a nemocnici, krásný kostel a překrásný zámek, patřící královskému rodu hohenzollernskému. Oba tyto objekty leží pobliže v nádherném starém parku zámeckém, jehož mohutné duby, buky, habry a smrky vedle světlých kontur kostela a zámku temně se zrcadlí na stříbrolesklých hlatích četných jezírek.

Zboží erdmannsdorfské náleželo až do let třicátých generálmaršálovi Gneisenau ovi, od jehož rodiny je r. 1833 zakoupil král pruský Bedřich Vilém III. za 156 000 tolarů. Tento poručil vystavěti zde zámek pro sebe a své potomky, při čemž mu ministr Rother pomáhal zakládati zámecký park. Avšak roztomilý tento zámeček není více svými majitely obýván. Nástupci Bedřicha Viléma měli jiné starosti, než tráviti villeggiaturu na Krkonoších a cesty nynějšího císaře znáte! Ani tehdy, kdy loví v severním moři velryby, nevzpomene si erdmannsdorfského pastorka, jinak by už dávno nahraditi dal shnilé čelisti velrybí na Humboldtově plácku v zámeckém parku některou svoji trofejí. Chlubí se rád a často, a jaká tu vábná příležitosť k obdivu a oslavě na místech, ve kterých zámecký kastellán za leta sotva stačí prováděti ta processí nadšených Němců. Ale nedbá! Slezsko je následkem té převýtečné politiky dávno spráchnivělých rakouských státníků pevně přitmeleno k soustátí pruskému a že pod Krkonošemi na české straně nezíská ani šlápotu, ví Vilém dobře už od svého vařinského mistra. K čemu se tedy namáhat.

Zámek erdmannsdorfský byl stavěn jako letní lovecký zámeček a nevyniká tedy ani velkou rozlohou, ani množstvím místností, za to však má pěkný vjezd, plechovými sochami zbrojnošů chráněný, rozkošnou oranžerii nad prostrannou jídelnou a v úpravných jednoduchých komnatách některé vzácné práce malířské, sochařské kamenické, řezbářské a sklářské. V celku je to vlastně obrazárna, a největší pýchou aspoň zámeckého kastellána je freska v jídelně, znázorňující založení kláštera Třebnice slezským Jindřichem I. a jeho chotí, sv. Hedvigou.

Pobliže zámku hrdě k nebesům strmí evangelický kostel s věží kampanille benátské podobnou. Byl založen a vystaven nákladem téhož krále pruského Bedřicha Viléma III., když zillerthalští vystěhovalci de krajiny přibyli. Stavba dle plánů stavitele Schinkla prováděna byla v byzantském slohu, ale nebyla prováděna svědomitě, neboť r. 1838 základy věže jedva dostavené povolily, věž se sřítila, kostel valně porouchala a devět dělníků zabila a zasula. Bylo tedy nutno základy přiměřeně sesíliti a znovu stavět, což v krátké poměrně době šťastně skončeno, takže již r. 1840 byl kostel požehnán a bohoslužby v něm zahájeny.

Vzorné zřízení obce bylo r. 1855 dovršeno řádem Johanitským, který zde

zřídil krajskou nemocnici a chudobinec. Pohodlí touristů slouží tři vzorně zřízené hostince, jimiž však neradno se zdržovati. Okřejme raději balsámovým chladem zámeckého parku, a hle, již jsme na silnici, kam nám z blízka Sněžka a její kamenná družina kyne svůj majestátní pozdrav a již také štít „tyrolského hostince" zve nás vlídně pod svůj pohostinný krov. Nuže tedy na sklínku ohnivého vína a pak neprodleně a s chutí před.

Nejbližším cílem jest nám nyní k jihovýchodu se prostírající vesnice *Buchwald* (435 m.), k níž v krátku dospějeme přes *Gneisenaův* nebo-li též *Mravenčí vrch*, s jehož belvederu občerství se zrak náš skvostným rozhledem po horstvu i podhoří. Buchwald je zajímavý obrovským přírodním parkem na rozloze 400 jiter, kterýž zde založil bývalý majitel tohoto panství ministr hrabě Reden. Není divu, že k prohlídnutí všech interessantnějších a památnějších míst v parku tom lehko

Vodopád Zachly.

ztravíme půl dne, a a že o mnohé jen povrchně zavadíme. Zběžně prohlédneme si zámek a jeho okolí, rovněž i opatství s rodinnou hrobkou nynějšího majitele panství barona z Rotenbanů, za to však po delší dobu prodlíme již na březích *Velkého rybníku* (400 m.), v jehož tmavé, stříbrolesklé ploše zrcadlí se obraz Sněžky a část hlavního horského hřebene. Jiný skvostný rozhled po horstvu otevírá se z pavillonu nad pivovarem, kdež umístěno poprsí zakladatele čarokrásného tohoto parku hr. Redena. Čvrt hodiny od pivovaru na sever vypíná se na lesnatém pahorku rozhledna, se které k jihu přehlédáme valnou část horstva se Sněžkou, k severu pak roztomilé hradní sbořeniště, v jakých si Němci rádi libujou — poetický *Kesselsburg*.

Z dalších výstavností a památek uvésti dlužno katolický a evangelický kostel, mezi nimiž rozepíná krásný koš tak zvaná „lípa míru"

Severovýchodně od Buchwaldu neodolatelně nás ku návštěvě zve vesnice *Fischbach* s ladným zámkem a s nádherným pozadím obrovských skalních dvojčat, Sokolích hor. Dospějeme tam za malou hodinku směrem osady *Södrich*, nad níž vypíná se romanticky založená *Waldemarova věž*, po levé straně pak znamenitá přírodní rozhledna *Antonínův kámen* ve výši 423 m. Ze šťavnaté zeleni četné pozdravují nás letohrady. svědčíce, že Fischbach je uznaným a hledaným klimatickým místem, kamž za leta asi četně německých rodin své Penáty přenášívá. Jest to rozlehlá vesnice asi o 1200 obyvatelích, kol dokola vábným věnčená okruhem modrozelených chlumů, vázaných na severní straně kolossální Sokolí dvojicí. Však ani sytá duhovým pestrých květů promísená luční zeleň krajince luzné nechybí, právě jako temnomodré až černé hlaté četných rybníčků a jezírek, z nichž čisté,

Vodopád Chuchly.

studené vodstvo svádí k Bobře rybnatý Fischbach, dle něhož nazváno i rozkošné zátiší z malé a chudé kdysi podhorské vesnice po jeho březích roztroušené na pyšný a zámožný městys vzkvétající.

Hlavní znamenitostí jest tu zámek právě velkovévodovi Hessenskému patřící. Valně podobá se královskému zámečku v Erdmansdorfu, jest ale lemován hlubokým hradním příkopem, na severu mostem přet utým. Vstup bývá ochotně touristům za určitý poplatek 25 f. dovolován. Vchod do zámku zdobí dvě indická děla, ukořistěná Angličany za bojů s Indií (1845-46) a pruskému princi Waldemarovi jako čestný dar věnovaná. V zámku samém nestraší prázdnota jako v sousedním Erdmansdorfu a sbírky zbraní historické a umělecké jsou tu vykázány přečetnými exempláry ceny značné, mezi něž patří ku př. tabernakl s výjevy ze života svaté Alžběty, jakož i útěku do Egypta, ze slonové kosti uměle vyřezávaný a zlatem i drahokamy bohatě okrášlený, dále hodiny s kovárnou Bedřichovi II. druhdy pa-

třici, skvostně provedené dřevořezby Karla Martella, Valdštýna, Johannu d'Arc, Tilly-ho a Lukrecii Borgiu představující a v. j. V zámecké zahradě upoutají naši pozornost bohaté skleníky a památník r. 1813 padlému princi Leopoldovi z Hessen-Homburku vztýčený. Na hřbitově stojí náhrobek lidového básníka Bertermanna.

Severní hradbu půvabné idylly fišbašské tvoří jedva půl hodiny vzdálené mohutné skalní kužele *Sokolích hor* (Falkenberge), z nejvyššího hřebene krkonošského i z celého podhoří jasně patrné. Severní kužel sluje *Lesní* (642 m.), jižní *Sokolí hora* (654 m.). Cesta k nim vede od t. zv. švýcarského domku, v němž touristický svět rád a bez vyzvání nakládá do svého žaludkového kotlíku. Stoupání však nijakž neunavuje, neboť cesty vedou mírnými zákruhy až na vrchol žulových čepců obou podhorních velikánů, a k odpočinku nutí četná místa, z nichž se otevírá zejmena do oblasti Bobry překrásná vyhlídka. Nejkrásnější rozhled jeví se pak z jižní Sokolí hory, nad jejíž rozvětralou korunou tyčí se železný kříž. Na místech těchto stával ve 14 a 15. století hrad Falkenstein, jehož zdi byly r. 1458 v dokonalé rumoviště obráceny.

Východně z fišbašského hájemství vystupuje do výše 718 m. často navštěvovaný výběžek landshútského hřebene, *skála Mariina*, jejíž vrchol zdobí mohutný železný lev, berlínským Rauchem modelovaný. Také z tohoto místa vděčný je rozhled jak po blízkém již horstvu krkonošském, tak i do malebného, pestře rozčleněného podhoří. Od Mariiny skály svádí nás cesta přes lesnatý *Prasečí hřeben*, ku *Prasečí hoře* (891 m.) nad Rohrsdorfem, načež v uzlu *Lopatové pláně* rozvětvuje se na jihozápad dvěma směry: delší východní prostupuje celým ladshútským hřebenem a končí u Hraničních bud, kratší západní vede ku vynikajícímu bodu téhož hřebene *Frisensteine* (935 m.), odkud kolem restaurace u starého památného buku spadá ku nedalekému již Šmideberku. Také možno voliti od restaurace cestu osadou Hohenwiese k zámku Neuhofu pěkným parkem obehnanému, odkud v krátké čtvrthodince docházíme do staré, rozlehlé těžířské osady horské — Šmideberku.

Šmídeberk čítá asi 5000 obyvatěl a rozkládá se v různé výši 428—570 m. v rozkošném údolí Eglice, která sbírá své vody u Hraničních bud, od Šmideberku spěchá v úžinu Quirlu a Zillerthalskou kotlinou žene se k Lomnici, kdež se stejnojmennou sestrou své vody spojuje. Městys Šmideberk jest v horní části pravou horskou vesnicí, v dolení však části má mnohé pěkné domy s lahodnými zahradami, upomínající na doby, kdy pilným horalům bylo lnářství bohatým zlatodolem. Jméno osady vzniklo od kováren, v nichž druhdy železná ruda bývala spracována. Byltě Šmídeberk slavným hornickým městečkem a dodnes ještě v královském hájemství poblíž Arnsbergu dolují magnetovec s výtěžkem denních 1000 m. centů. Počátky městečka zaznamenány jsou v příbězích 14. století. Roku 1513 získal Kašpar Šafgoč osadníkům na králi Vladislavovi městské privileje. Když byl Ulrich Šafgoč v Řezně pro zradu odpraven, dostalo se šmideberské zboží roku 1639 Prokopovi hraběti z Černína. Za švédských válek nevedlo se vzrustajícímu městečku příliš skvěle, za to však po bouřlivých událostech doby tehdejší znamenité se tu zvedl průmysl plátenický. Roku 1747 koupil zboží Bedřich II. za 144.420 tolarů a odstoupil je obci za kupní cenu, při čemž byl Šmideberk za horní a obchodní město povýšen. Avšak na počátku 19. století upadalo plátenictví a obec byla roku 1820 nucena velký díl svého zboží opět rozprodati. V posledním čase opět blahobyt klepá na prahu šmídeberských horalů. Místo má závidéníhodnou polohu a bývá proto v čase letním zhusta vyhledáváno, mimo to pak nynější industrie jeho je dobře zavedená a ve výtečném chodu. Dlužno tu v první řadě uvésti proslulou Gever-

sovu a Schmidtovu továrnu na smyrenské koberce. nejstarší to továrnu v Německu. Další výroba vlněných aksamitů, aksamitových šňůr, chirurgických nástrojů, plechového a hračkářského zboží, porcelánu atd., podává obyvatelstvu výživu dostatečnou. Z pamětihodných budov uvésti sluší katolický kostel na místě kaple již r. 1225 zde stávající, pak evangelický kostel z r. 1745 a radnici z r. 1789. Rozkošná vyhlídka po krajině otevírá se od kaple sv. Anny v Horním Šmideberku.

Okolí této horské osady má mnoho vděčných výletních míst tak známý nám již zámek *Neuhof* prince Reusse, *Schlüsselberg,* také *Birkberg* na dolním konci města, pak i zámek *Ruhberg* knížete Czartoryskiho, dříve prince Radziwilla. Západně od města příjemné občerstvení skýtá pivovarská zahrada, východojižně pak zve nás pěkným rozhledem *Viktoriino návrší* (605 metrů) na cestě k magnetovým dolům arnsberským. Hlavní hřeben krkonošský je spojen se Šmideberkem třemi pohodlnými touristickými cestami. Nejkratší vede Horním Šmideberkem kolem Annenské kaple, načež příkře vystupuje ku Hraničním boudám. Druhá cesta zprvu mírně vystupující vede kolem střelnice jihozápadně od města ku hájovně „Tannenbaude“ (630 m.) a odtud ku skalnatým pilířům *Kazatelny* (691 m.). Třetí cesta vystupuje u šmideberského nádraží pod homolemi *Wagnerova* a *Modrého vrchu* (540 m.) kolem pivovaru přes Buschvorwerk, načež stinným lesem vede podél romantických skalních věží *Medvědího kamene* a *Kazatelny* rozsochatou strží, již bouřlivě se žene Dlouhá lesní voda ku idyllicky na pěkné lesní mýtině vzhlížejícím Lesním boudám (Forstbauden, 900 m.), od nichž při vítaném občerstvení i duši výtečně občerstvíme rozmilým pohledem do oblasti Lomnice. Zde také ústí cesta do Krummhüblu spadající a pašerácká „cesta tabáčníků“ ku Hraničním boudám vzestupující. Lépe však voliti lesní stezku na *Tabulové kameny,* které ve výši 1278 m. otevírají nádherné panorama po horstvu šmideberském i landshútském. Od tohoto bodu již v krátku dostupujeme známého nám půvabného zátiší u Emina pramene.

Od Smrčné stráně je vděčno voliti spádnou cestu na Krummhübl *Sovím dolem.* Cesta tato začíná pod *Středním vrchem* a vede podél Medvědího ručeje kolem opuštěných starých zlatých dolů do divoké strže krásným bukovým lesem porostlé, v níž si koryto vyhloubaly divoké proudy Planice od Emina pramene a z Černé Sněžky sem se řítící. Za Sovím dolem stáčí se cesta ku pohorské silnici *Wolfshau,* která ve výši 700 m. a se tří stran krytá ohromnými lesnatými stráněmi bývá pro své klima četně navštěvována a také poskytuje nejkrásnější a nejimposantnější pohled ke Sněžce z celého Slezska. Nad vesnicí k východu vystupuje táhlý *Krkavčí vrch s Krkavčím kamenem,* lysou to skálou se dvěma skalními sklepy, z nichž dolní je přístupný. Zde druhdy jeden Tyrolan vyklepával ze skalních hald a nánosu živec, turmalíny a safíry.

Pod Krkavčím kamenem je křižovatka cest ku Mariině odpočinku, k lesním boudám, ke Krummhüblu a k rozlehlé vesnici *Steinseiffen.* Tato rozkládá se v průměrné výši 500 m. na horských úbočích a v údolí Kamenité bystřice, od níž své jméno přijala. Obyvatelstvo, jehož je dnes na 1500 duší, proslulo dříve dovednosti ve spracování kovů a již r. 1599 byly zde dvě brusírny na hlazení kovů, jež byly majetkem štýrských železníků. R. 1513 přistěhovali se sem následkem rebelie i šmideberští kováři, čímž osada zprvu jen nepatrná velice se zvětšila.

Ze Steinseiffen staneme v nedlouhé době ve Středním Zillerthalu, a již sedíme v horském vláčku, který nás kolem Lomnice zvolna postrkuje ke Krummhüblu. Možno však také voliti cestu příjemně založenou silnicí podél Lomnice a zillerthalských jezírek ku *Arnsdorfu.* Městys tento leží ve výši 420—550 m. na zna-

menité prostoře do 3. km., čítá 1700 obyvatel, má katolický a evangelický kostel, školu, zámek hraběte Matušky z Toppolczan, ústav sv. Benona s veřejnými lázněmi, pomník cís. Bedřicha vojáky z okolních obcí r. 1889 věnovaný, továrny na papír, železné zboží a j. Městys táhne se po levém břehu Lomnice od severovýchodu k jihozápadu, kdež lemován je mohutnými homolemi *Strážiště* (Schützenberg 755 m.) a *Čelního vrchu* (Stirnberg 869 m.) Oba tyto vrchy měly kdysi účel ochranný, jak tomu již jména jejich nasvědčují. Kdy však jich k válečným účelům bylo použito, nikde zaznamenáno není. Jisto jen, že na Čelním vrchu shromažďovali se slezští evangelíci po válce třicetileté, aby zde (*Sammelstein-Semmeljunge*) slyšeli slovo Boží od svých vypovězených kazatelů, kteří se odtud zvali „Buschprediger.“ Z Arnsdorfu směřuje silnice jižně k dědině *Birkicht*, kde je velký Wernerův hotel „u železných hutí“ (Eisenhamer) s nádherně a pohodlně upravenými místnostmi, stinnou zahradou a kolonádou, načež ústí v blízkém Krummhüblu.

Krummhübl je dlouhá, na svazích *Žalova* (Heidelberg 727 m.), Krkavčího vrchu a *Stěn Malé Sněžky* (das Gehänge 1223 m.) rozházená vesnice o 650 obyvatelích, kterýž počet v letních měsících vzrůstá průměrně na 3000 duší. Počet touristů, který tudy prochází, je úžasný; od prvního ranního úsvitu až do noci je to jako nekonečné processí a není tedy k podivu, že je celá ta vesnice s vyjímkou dolní části (Tannicht) samá hospoda. Osada také vzkvétá vůčihledě a honosí se elektrickým osvětlením a ladnou úpravou celého okolí. Jakmile pak bude spojena ozubenou dráhou se Sněžkou, bude zde hlavní východiště do hor a z nepatrné kdysi horské osady stane se město vil a paláců. Zde je otevřena cesta k báječným pokladům Krakonošovy říše.

Krummhübl vznikl již v 16. století. Usadilo prý se zde osm uhlířů, kteří kovářům v Steinseiffen potřebné uhlí dodávali a ti dle tradice osadu založili. R. 1643 utíkali sem v houfech čeští protestanti, kteří slezskou část Krkonošů valně zalidnili, ano i mnohá nová místa založili. Na počátku 18. století utekli se sem dva studenti, kteří pro souboj museli Prahu a Čechy opustiti, od těch pak naučili se zdejší horalé Jan Exner a Melchior Grossmann znáti léčivou moc horské Flory a z ní různé medikamenty a prostředky upravovati. Dle jiné verse byl učitelem Exnera a Grossmanna syn kladského lékárníka, evangelický farář Jiří Werner, který býval r. 1623 farářem ve Šmideberku a když byl evangelíkům kostel vzat, přestěhoval se do Krummhüblu a zde lékařskou praxí chleba si vydělával. Exner a Grossmann stali se zakladateli „společenstva laborantů“, kterýž cech jmenovitě v letech 1730—1780 těšil se slavné pověsti a znamenitému bohatství. Členové cechu řídili se zvláštními ustanoveními a zboží své prodávali buď na trhu, aneb je do cizozemí zasýlali. Učňové museli se na sklonku pětileté praxe podrobiti přísné zkoušce před hiršberským krajským lékařem, k praxi však byli připuštěni teprve tehdy, až některý z laborantů úmrtím své místo uprázdnil. Laboranti v Krummhüblu sušili a prodávali léčivé horské byliny, pak léčivé byliny v zahradách vypěstované, zhotovovali hořký likér z horských květů a kořenů, různé masti a následujících 46 druhů ruzných medikamentů: Aqua apoplectica alba v. pauperum, A. a rubra, Balsamus anglicus, B. embryonum liquidus, B. sulphuris, B. vitae, Elixir pectorale, E. proprietatis Paracelsi, E. vitrioli Mynsichti, E. utrienum, Essentia absynthii composita, E. alexipharmaca, E. amara, E. antidysenterica, E. carminitiva, E. castorei, E. corticum aurantiorum, E. dulcis, E. lignorum, E. myrrhae, E. rhei amara, E. stomachica composita, E. succini, E. absynthii simplex, Liquor anodynus mineralis Hoffmanni, Mixtura simplex, Morsuli anthtel-

mintici, Pulvis anthelminticus, P. bezoardicus, P. dentifricus, P. marchionis, P. sternutatorius viridis, P. vitae, Spiritus cornu cervi, S. matricalis, S. melissae compositus, S. nitri dulcis, S. salis ammoniaci aromatica, S. s. a. volatilis, S. tartari, S. theriacalis, Tinctura bezoardica, T. coralliorum, T. laxans, T. antimonii tartarisata. Mnozí z laborantů pomohli si ku značnému jmění. Roku 1845 bylo jich v Krummhüblu ještě 18, roku 1858 již jen tři. Poslední A. Zölfel zemřel roku 1884.

Z horního Krummhüblu (Breitebau) vede velice vděčná cesta na Sněžku. Cesta ta zprvu mírně stoupá od hostince „u Sněžky“ na Volfsbau a po levém břehu Malé Lomnice ústí v divoké horské kotlině *Melzergrund* zvané, nad níž se pne nakloněný čepec Sněžky do závratné výše 500 metrů. Zde přestoupíme na pravý břeh Malé Lomnice, abychom hrůzokrásný ten obraz středu Krakonošovy říše postihli v celém rozsahu. Hrdá královna Krkonoš vysoko v modrém ovzduší rýsuje svá strmá skalnatá pole, na nichž se jen po různu zachytily zelené guirlandy rozčepířené kosodřeviny. Místy patrny jsou smutné stopy lavin, jichž sledy můžeme viděti i na protilehlých Stěnách a Malé Sněžce, kdež také strž mračen pásem 100 m. širokým skalní bok horstva obnažila. Malá Lomnice s Pláně sem se řítící tvoří v horní své části malý ale pěkný vodopádek, který však při náhlých stržích jako r. 1882, 1883 a 1888 mění se v dravý proud, mnohé nevítané nadělení dolů přinášející. Pod vodopádem jsou zřejmy stopy starých šachet, mezi nimiž jakož i ve škvírách skal kotlinu tuto uzavírajících bují nádherné květy horské. Od vodopádu vystupuje cesta příkře četnými zákruty po boku Malé Sněžky na Pláň, kdež před Obří boudou do hlavní promenády ústí.

Jiná cesta vede z Krummhüblu na Stěny a Malou Sněžku podél telegrafního lanoví. Zprvu mírně stoupá, otevírajíc na mýtinách úchvatný pohled přes nekonečný les pod námi se nížící až do krajiny hiršberské a šmideberské. Ale pak to jde namahavěji a ani ten hluboký šumný les svým balsámovým chladem nestačí stírati pot ze znavené líce. Tam, kde les ustupuje kleči, u studánky na Stěnách dostane se nám všem vítaného odpočinku a zasloužené odměny rozsáhlým, pestrým obrazem celého podhoří. Občerstveni na těle i v duši snadno dostupujeme přes svah *Malé Sněžky* (1375 m.) pramenů Malé Lomnice a Pláně pod Sněžkou.

Třetí cesta ku Sněžce vede z horního Krummhüblu ku památnému norskému kostelíku Wangu a odtud přes Krakonošův kuželník k oběma jezerům a boudě Hamplově. Cesta tato je nejpůvabnější na severní straně Krkonoš a proto podle dobré rady: nejlepší na posled, necháme si ji také k poslední, až cestou od kaple sv. Anny z poutnického Kräberbergu půjdeme se rozloučiti s čarokrásnou říší našeho horského ducha.

*

Jiným východištěm do severní části Krkonošů je *Slezská Teplice* (Warmbrunn), která s Hiršberkem nepřetržitě je spojena předměstím *Herischdorfem.* Také o ní platí vše, co bylo dosud uvedeno u všech horských měst a osad. Rozkládá se na březích řeky Zackenu a Pustinové vody od Velkého Šišáku vyvěrající v rozkošné, úrodné rovince, již střídavě zdobí pestré luční koberce, vlnitá pole zlatých klasů, šťavnatá zeleň hojného stromoví a modrolesklé hlatě četných jezírek. K tomu připočísti dlužno překrásné okolí v šíř i v dál se prostírající, bezprostřední blízkost velebného horstva krkonošského a alkalické solné a sirnaté thermy, a pochopujeme, proč nepatrný jinak městys o 3600 obyvatelích hostí v letě tolikéž hostí stálých,

kdežto počet touristů, kteří jim procházejí, ani přibližně stanoviti nelze. Vždyť jenom 7000 touristů použije na svých cestách zdejších lázní a těch, kteří netouží po solno-sirnaté koupeli, je daleko značnější počet. Slávu a budoucnost daly Slezské Teplici ovšem její thermy a možno bez rozpaků tvrditi, že měla také slezská Teplice „svinské" štěstí, protože i její prameny r. 1175 svině odkryla. Vřídel je celkem pět s temperaturou od 26·25 do 40° C. Vyvírají ze žulového koryta s obzvláštní prudkostí, tvoříce na povrchu hladiny četné bubliny. Bassin velké (dříve hraběcí) koupelny sytí pramen v minutě 62 l. chrlící o teplotě 35·6° C. Do bassinu malé koupelny dodává pramen 17 l. v minutě při teplotě 36°. Pramen tento plní také Leopoldovu koupel chudých. R. 1883 z hloubi 39 m. vyvedený pramen má teplotu 40° C., dodává 60 l. v minutě a plní vany Nové koupelny, jakož i sprchy Velké a Malé koupelny. Prameny Ludvíkovy v klášterním dvoře byly odkryty r. 1879 a 1882 a mají teplotu 26·25 a 33·75° C. Koupelí používá se při rheumatických bolestech, dně, neuralgii, kožních a příjičních nemocech a jim podobných. Pití vřídelné vody odporučuje se hlavně těm, kdož trpí chronickým neb zastaralým katarhem průdušek, žaludku a střev. Lázeňská saisona trvá od května do října a v červenci i v srpnu jsou zde také byty nejdražší, pročež je lépe, když se touristé v těchto měsících uchýlí na noc do blízkého Horního Herischdorfu, po případě až do Hiršberka.

Z vynikajících budov upoutá naši pozornost nejprve zámek říšského hraběte Šafgoče s krásným parkem a oranžerií. Katolický kostel sv. Jana Křtitele v nynější své podobě stojí od r. 1711. Má krásný obraz Willmanův, Marii, královnu mučedníků představující, dále obrazy vratislavského prof. Hermana a Hoffmanovy scény ze života Kristova. Podle kostela vypíná se bývalé proboštství, druhdy filiálka slavného grüssavského kláštera s velkou knihovnou ve všední dny zdarma přístupnou. Obsahuje 70.000 svazků a mnoho zajímavých prastarých listin vedle sbírek starožitností, mincí, zbraní, nerostů atd.; zde jsou také vyloženy staré pamětní knihy ze Sněžky, které v mnohém ohledu poskytují vzácnou zábavu. Evangelický kostel r. 1777 dokončený má pěknou malbu oltářní od Ihla a krucifix od dvorního kameníka Siebenhaara. Portraity Bedřicha Viléma IV., Blüchera, Luthra a Viléma I. daroval r. 1875 kostelu polní maršálek hrabě Wrangel. Před kostelemční obelisk orlicí korunovaný s reliefovými obrazy Viléma I. a Bedřicha III. Z lázeňských objektů zasluhuje povšimnutí vzdušná gallerie na promenádě, od níž otevírá se pěkná vyhlídka do kraje. K lázním přiléhá koncertní a lázeňský sál s kolonádou a divadlo pro 400 osob, v němž za letní saisony mívá Thalie svůj stálý vděčný pobyt. Dále jest tu lázeňský hospic pro chudé r. 1818 hrabětem Leopoldem Gothardem Šafgočem zbudovaný, v němž bývá ročně na 120 chudých neduživců lázněmi, léky a lékařskou pomocí zdarma opatřeno. V konviktu a v nemocnici sv. Hedviky, kteréž ústavy r. 1855 založili vratislavský arcibiskup Dr. Förster spolu s hrabětem Leopoldem Šafgočem, dostává se ošetření sirotkům i chudým nemocným, v útulné dětem a osobám věkem sešlým. Tento ústav spravují diakonky, prvější dva klášterní sestry řádu sv. Františka.

Obyvatelstvo Slezské Teplice živí se většinou kamennictvím, obchodem přírodninami, drahokamy a zbožím bijouterním. Čestně je tu zastoupeno i sklářství a malba na skle a porcelánu. Za prohlédnutí stojí továrna Reinholda Liedla na zboží z kosodřeviny javorem imitované, které se odtud rozváží po celém podhoří.

První historická zmínka o Slezské Teplici zaznamenána jest roku 1281., kdy vévoda Bernhard ze Svidnice daroval Johannitům místo, které sluje Teplice (locus,

qui dicitur calidus fons) zároveň s 25 lány okolních pozemků. Řád ten založil zde klášter Teplici (claustrum calidi fontis) s kostelem a hospitálem, k němuž později náležela krčma v Heroldově dvoře (Heroldisdorf = Herischdorf). Roku 1401 přešla Teplice v držení rodu hrabat Šafgočů, již zde roku 1403 založili cisterciátské opatství a odevzdali je ve správu grüssavskému opatovi Mikuláši. Jelikož mniši také malý pramen obdrželi, dal jej Mikuláš dřevem obložiti a překlenouti. R. 1567 usadil se zde první lázeňský lékař Jan Knobloch z Hirsperka. Znenáhla vzrůstala chvalná pověst o lázních Slezské Teplice a kulminovala tehdy na počátku 17. století, kdy se stal lázeňským lékařem učenec Kašpar Švenkfeld, který o Krkonoších mnoho spisu napsal. Množící se návštěvy lázeňských hostí přiměly r. 1627 pana Ulricha Šafgoče, aby nad velkým pramenem dal postaviti velkou lázeň a i jinak pečoval o vzrůst a slavnou pověst svého města. Jeho přičiněním se stalo, že Slezská Teplice počala vážně konkurovati se světovými lázněmi té doby oblíbenými. Nejslavnějším rokem byl jí r. 1687, kdy meškala zde Johanna, choť polského krále Sobieskiho s průvodem tisíce osob. Druhou vzácnou návštěvu zaznamenali obyvatelé Slezské Teplice r. 1800, kdy přibyl k nim návštěvou pruský král Bedřich Vilém III. se svojí chotí Louisou, aby odtud podnikli malou vycházku na Krkonoše. Po vyzdvižení klášteru v Prusku koupil hrabě Leopold Gotthard Šafgoč r. 1812 proboštství v Slezské Teplici od fisku zpět za 61.000 tolarů a r. 1824 postaviti dal nynější Leopoldovu lázeň. Tenť jest stručný výtah dějin Slezské Teplice.

Málo které z lázeňských měst může se pochlubiti polohou, jakou má tato. Zde jakoby příroda v podivném rozmaru vetkala si do pásu ozdobu barev oslňujících a ceny znamenité. Pěkné stinné promenády vedou na skalnatou trojici na jihovýchod město obklopující: *Hopfenberg* 426 m., *Scholzenberg* 434 m. s restaurací a vyhlídkovou *Eliščinou věží*, posléze pak na *Weihrichsberg* 372 m., který své lesnaté stráně koketně obdivuje v zrcadlových plošinách celého tuctu roztomilých jezírek, jimiž se laškovně proplétají proudy Giersdorfského potoka. Poslední vrch jest zejména interessantní několika bizzarními skalními útvary, podobnými oněm ve skalách abrspašských a teplických. Ukazují zde i dvě obětnice, na nichž kdysi ve zdejších hvozdech byla zapalována oběť pohanským božstvům. Nejpěknější vyhlídku na Slezskou Teplici poskytuje vrch *Popelberg*, (491 m.), něco přes hodinu cesty severně nad městem dominující.

Velmi navštěvovanou partií je ona, vedoucí Hermsdorfem na Kynast. Ze Slezské Teplice dostaneme se tam pohodlnou silnicí, která dopřává stále zraku vítanou kořist v idyllické vodstvem a zelení přebohaté krajince giersdorfské, ku jihu pak neodolatelně vábí v před skalními městy Krakonošovými. *Hermsdorf* (346 m. 2069 obyvatel) je roztomilé hnízdo, které člověka nezarmoutí. Má katolický a evangelický kostel, školy, zámek a továrny na sklo, výrobky z kleče a zápalky. Také se zde vyskytuje rašeliniště, jehož se používá jako pomocné léčby u lázeňských hostů sousední Teplice.

Na jižním konci městyse vypíná se pověstmi bohatá zřícenina *Kynastu*, jejíž zdi za leta oživí statisíce turistů. Cesta ke hradu vede od Tietzova hotelu na silnici ke Giersdorfu odbočující, kdež na pravo směrem jižním vybíhá cesta ku švýcarskému domku, odkud možno vystoupiti do hradu dvěma různými cestami, na nichž zřízena jsou četná odpočívadla. Pěkná vyhlídka na mnohých místech do kraje a některé skalní zajímavé skupiny únavu mírní, a hle, již vítá nás sivá brána staré strážnice, kterou procházíme do nádvoří a do hradu. Hrad Kynast vypíná se do výše 657 m. na isolovaném žulovém kuželi, k jihu srázně do hluboké

propasti „pekla“ spadajícím, má dosti zřejmé zubaté hradní zdi a zachovalou hradní hlásku. Najdeme zde i hradní kapli a rytířský sál, starou kuchyň a prachárnu, cisterny i stáje, a rozumí se, že ani hradní vězení nechybí. Největší překvapení nás však čeká na tarasu hradní věže. Vyhlídka z cimbuří patří k nejvzácnějším požitkům slezského Podkrkonoší. Celý hlavní hřeben vysokých Krkonošů se spádným podhořím šíří se tu a hloubí jako nádherný prospekt pohádkové hry. Modravým závojem pozastřená temena velhor kmitají přes nižší vrcholy a zelené vodopády lesů: Forstberg, Černá Sněžka, Sněžka, Malá Sněžka, Malý Šišák, Poledník, (pod ním rozčepýřená hradba Tři kamenů), Vlčí skála, příšerné strže Sněžných jam, Velký Šišák a Jinonoš. S jich vlhkých, kamenných čel četné horské bystřiny křišťálem a duhou semo tamo vplétají třpytnou stuhu do temné zeleni smrčin a kyprého sametu trav. Uprostřed rozeklaných horských strání, na nichž po různu rozházené salaše vystupují jako z betlemské idylly, táhnou se smavá příční údolí se svými nádhernými vděky: údolí zillerthalské, seifdorfské s umělou hradní ruinou Jindřichovým hradem, údolí giersdorfského potoka, agnetendorfské, údolí Chuchly, Zachly, Zackenu, sličná kotlina hiršberská a táhlý údol poříčí Bobry s orlími hnízdy Sokolích hor. K západu pak dohlédáme přes Schreiberhau a Vysoký kámen až ku zamžené silhouetě Obrázku. S tíží jen odvracíme zraků svých od velkolepého toho horského panoramatu a nastupujeme úzkým, temným šnekovím cestu zpáteční. Ve věži upozorní nás náš hradní Cicero na vylomené železné mřížoví a bez vyzvání navléká na ně nit své výmluvnosti. R. 1490 uvěznil zde Šafgoč jednoho z okolních rytířů. Choti tohoto podařilo se však poslati uvězněnému pilník a provazec v chleb zapečený, načež rytíř v bouřlivé noci mřížoví přepiloval a po provazci spustil se do náruči pod hradem toužebně naň již čekající choti.

Není to jediná jen pověsť ke hradu se vztahující. Právě jako naše česká Lichnice, tak i Kynast má svou krásnou ukrutnici, která zde slula Kunigunda, a taktéž nechtěla nikoho pojmouti za muže, leč by dříve dokázal svou srdnatost smělou projížďkou po hoření hradní zdi. Mnoho krásných rytířů a princů pokusilo se vyplniti tuto těžkou podmínku, avšak sen jejich lásky pohltilo navždy černé „peklo“, do něhož se i s koněm sřítili. Posléze však přece jeden na to vyzrál. Vycvičil svého šemika jízdě nad srázy a přejel šťastně i nad „peklem“ kynastským. Hradní slečna všecka roztoužena spěchala v náruč krásného vítěze, leč tento ji s divokou urážkou odbyl a proklel. Se zoufalým pláčem spěchala potrestaná hrdopiška ku hradní věži a vrhla se střemhlav do hlubiny, v níž tolik kvetoucích životů lehkomyslně pohřbila.

Památku na sličnou, ale ukrutnou hradní slečnu kynastskou hojně udržují a vynáší přečetné epigramy a „vtipy“, jimiž bodří Němci v pamětní knize ulevují své náladě. Stůjtež zde ukázkou dva rozmarné „květy“ z její strun:

„Krásná Kunigunda na Kynastu
nechtěla do pekla bez ballastu:
vzala proto s sebou rytířů dav skvělý,
aby snad ji čerti v úctě větší měli.“

a jinde opět:

„Dobo bláznů, dobo romantiky,
dávno jsi už skončila!
Tehdy rytíř za princeznou,
dnes pak děva za lajtnantem
do pekla by skočila!“ —

A to jsou z rozechvěných strun německé musy tony nejnevinější. Což teprve, sáhne-li do varyta takový nezhedný dědek německý s lesklou lysinou na hlavě, vroubenou tenkým věnečkem sporých šedin! Ku chvále německých žen budiž podotknuto, že se proti takovým granátům dovedou stejně vtipně hájiti, a tak často vznikají zajímavé přestřelky, při nichž jsou bránice ve velkém nebezpečí. Také vážná německá musa péry Körnera, Rückerta a j. zvěčnila tyto pověsti kyticí pěkných ballad.

První zmínka o Kynastu datuje se z r. 1393, kdy byl majitelem tohoto zboží Gotsche Schaf. Z pouhých pastýřů vznikl ten rod, ale sláva jeho a bohatství mocně převýšily rody jiné. Dle pověsti bojoval Gotsche Schaf tak statečně po boku císaře Karla IV., takže mu tento na bojišti s obdivem ruku podával. Než stiskl podávanou mu pravici, otřel Gotsche Schaf svou zkrvácenou ruku o náprsník, na němž zůstaly pak čtyry krvavé prouhy, které mu dány do znaku, v němž ovci vedl. Zároveň s erbem dostal od císaře hrad Kynast, stav se tu zakladatelem mocného rodu, který v potomních dobách celé severní Podkrkonoší ovládal, a jméno své na „Schafgotsche" pozměnil. Gotsche zemřel r. 1420, jsa stár 73 let, načež statky po něm ujali synové Jan a Gotthard (Gotsche). Za Jana pokusily se r. 1426 husitské voje o hrdé zdi Kynastu, byly však krvavě odraženy, načež byl hrad důkladně opevněn, aby skýtal mocnou záštitu v bouřlivých dobách pozdějších. Jan zemřel r. 1469 a v dědictví po něm nastoupil jeho syn ze druhého manželství Kryštof. Když byl tento r. 1493 u Seiffersdorfu Janem z Nimptschu zastřelen, ujal zboží bratr Arnošt, aby je r. 1511 prodejem na greiffensteinskou linii postoupil. Po Ulrichovi následoval r. 1543 jeho druhorozený syn Jan, který byl v držení Žacléře a vesnic okolních, a s chotí svou vyženil zboží giersdorfské. Zemřel r. 1584 jako císařský vrchní hofmistr, načež správu statků vedl jeho syn Jan Ulrich I. až do r. 1589. Po něm dědil veškeré zboží jeho švakr Kryštof Safgoč, pán na Kamenici a Lánově. Týž zemřel r. 1601, zůstaviv 6letého synka Jana Ulricha, jehož jménem vládli regenti až do r. 1614. Jan Ulrich mezi tím studoval v Tubinkách, Altdorfu a Lipsku a vrátiv se z cest po Italii, kde nabyl znamenitých vědomostí, vstoupil do císařského vojště a vyznamenal se jako generál jízdectva r. 1633 proti Švédům. Byl však jako přítel Albrechta z Waldštýnu a jako protestant obviněn ze zrády proti císaři, r. 1634 plukovníkem hr. Colloredem zajat a v Kladsku uvězněn. Jeho dítky a sice 11letý Kryštof Leopold, 7letý Adam Gotthard, 6letá Bibiana a 5letý Gotthard František byli na rozkaz císaře z rodného jich hnízdečka odvlečeni, a malá Bibiana do Vídně, chlapci pak k Jesuitům do Vídně odvezeni, aby zde byli v katolickém náboženství náležitě vycvičeni. Neblahý Jan Ulrich dovedl prokázati svou nevinu, byl také z vězení brzy propuštěn a uchýlil se na svůj opuštěný hrad Kynast. Netěšil se však dlouho stíží zjednané svobodě. R. 1635 byl poznovu vyzván k zodpovědnosti do Řezna, zde byl mučen a 23. července mečem popraven. Tak vyplnilo se na něm, co mu za dob slávy a štěstí z hvězd prorokoval znamenitý astrolog a giersdorfský kazatel Jan Kašpar Thiem, že chladným železem skoná. Tehdy nevěřící Jan Ulrich dal kazateli předvésti ovci a tázal se ho, jakým tato způsobem zahyne. Astrolog pravil, že ji sežere vlk, a tu Jan Ulrich, aby se hvězdopraveckému umění vysmál, poručil ovci zabíti a na rožni upéci, kazatele pak pozval k hostině. Když ale skopovinu kuchař nepřinášel, tázal se Jan Ulrich po příčině, a zvěděl, že se ovce zmocnil a ji rozsápal zkrotlý vlk, jejž ve hradě pro zábavu chovali. Smrtelně zblednuv, nebyl zprvu Jan Ulrich mocen ani slova. Znenáhla se však zotavil a odhodlaně děl: Staň se vůle Boží!

Většina statků odpraveného Jana Ulricha byla na to zabavena a hrabatům Hatzfeldovi, Pálffymu a Černínovi prodána. Kynast pak s Greiffensteinem spravovali tři sebe hodní kumpáni Teufl z Höllensteinu (dle teplických kronik „nomen-omen") Kýta z Portuy a poručník pozůstalých dětí říšský hrabě Jakub z Weihern, jemuž r. 1638 museli ubozí poddaní obstarati 3000 zl. jako půjčku na věčné časy. Tuto své doby hodnou trojici ve všem jich řádění vydatně podporovala císařská obsádka, která byla od r. 1636 na hrad Kynast vložena a setrvala tam až do konce válek se Švédy. Konečně r. 1641 ulevilo se krajině, když se Kryštof Leopold Šafgoč vrátil z jesuitské koleje, aby převzal sporé zbytky z císařské milosti zůstaveného mu otcovského dědictví: Kynast, Giersdorf a Greiffenstein. Kynast r. 1675 při bouři lehl popelem a od té doby zůstal v ssutinách. Šafgočové na to sídleli na Greiffensteině. Kryštof Leopold domohl se prvních státních hodností, byl presidentem císařské komory ve Slezsku, rytířem zlatého rouna, tajným radou i komořím a zemřel r. 1703 na Greiffensteině. Jemu následoval syn Jan Antonín Gotthard, císařem Josefem I. do stavu říšských hrabat povýšený. Po něm nastoupil syn Karel Gotthard, který byl Bedřichem II. po okupaci Slezska vypovězen a žil ve vyhnanství v Praze. Kynast a Greiffenstein převzal jeho nevlastní bratr Filip Gotthard, jejž Bedřich r. 1747 jmenoval knížetem-biskupem vratislavským, uděliv mu zároveň řád černého orla. Když ale r. 1756 rakouské vojsko na krátký čas Vratislavi dobylo, zpronevěřil se biskup Filip důvěře Bedřicha, odložil jeho řád, dal zpívati „Te Deum" na poděkování za zdar rakouských zbraní a tím upadl u Bedřicha v nemilost. Statky byly mu odejmuty i biskupská berla a v držení Kynastu a Greiffensteinu uvázal se r. 1757 opět Karel Gotthard, jejž Bedřich přijal na milost. Nicméně Karel zvykl již na Prahu a zde prodlíval až do své smrti r. 1780. Po té správu otcovského zboží řídil Jan Nepomuk Gotthard a od r. 1808 Leopold Gotthard, za něhož stal se Kynast svobodným panstvím. R. 1834 nastoupil Leopold Kristian Gotthard, který o zvelebení teplických lázní velmi se přičiňoval a roku 1864 v Rokytnici odešel k otcům. Následoval Karel Gotthard Václav a r. 1865 syn tohoto, Leopold, který dal v letech 1867–8 hradní zříceninu poněkud opraviti, aby ji zachránil před úplnou zkázou, jíž již na něm prudce hlodající. Zemřel r. 1873 bez mužských potomků a tím spadlo zboží kynastské na mladšího jeho bratra Karla Ludvika.

Zpáteční cestu z hradu volíme na jižní straně, kde nad „peklem" o protilehlý Heerdberg souzvučné akordy p dnic a výstřel z hmoždíře lámou se několikerou ozvěnou. Na to *Pekelnou branou* jdeme kolem *Pekelného kamene*, nad nímž vysoko strmí stará věž hradní a po stupních stoupáme do hlubiny, odkud můžeme voliti ještě příjemnou vycházku na vrch *Heerdberg* (680 m.) s Kynastem o přízeň touristického světa marně konkurující, nicméně nádherným rozhledem po kraji proslulý. —

Sledujeme-li tok Zackenu, přicházíme nyní k *Petersdorfu*, kde ústí podhorská dráha krkonošská. Jest to rozlehlý městys v průměrné výši 380 m. na obou březích Zackenu se vyvysující, s kostelem, školami a mnoha továrnami, oblíbená to v létě villegiatura četných německých rodin, které odtud podnikají výlety jak po horstvu krkonošském, tak i jizerském, s osadou velmi pohodlnými a frequentovanými silnicemi a cestami spojeném. Všaktě i nejbližší okolí Petrsdorfu láká nás mnohými peknými partiemi. Jednou z nich je vycházka do horského hřebene zackenského nad severní stranou městýse vystupujícího k tak zvaným *Českým kamenům* (Biebersteine-Biehmersteine 610 m.) Cesta k nim vede podél Malého Zackenu do předměstí *Hartenbergu*, příkře vystupuje pod *Mlžinec* (Nebelberg 698 m.) a ústí u restau-

race na Českých kamenech, obromné to žulové skále s belvederem, odkudž pěkně vidíme na hory i do požehnané kotliny hiršberské. Z Hartenbergu odbočuje silnice podél Malého Zackenu k lázním *Flinsbergu*, odkud se rozvětvují přečetné cesty do středu horstva jizerského. — Také možno voliti touristickou dráhu přes *Moltkovou skálu* (686 m. s restaurací), již končí východní větev Vysokého jizerského hřebene, načež přes *Černou horu* (958 m.) a *Kozí kámen* dostupujeme na známý *Hochstein*, jehož skalnatý čepec pne se 1058 m. vysoko. Po malém občerstvení v restauraci vděčno je s rozhledny seznámiti se alespoň s hlavními body horstva jizerského, které jasně přehledáme, právě jako krkonošské podhoří k Hiršberku. Z Vysokého jizerského hřebene jest nám nejblíže *Abendburg* (1047), následuje *Bělokamenný hřbet* (1088 m.), *Zadní vrch* (1125 m.), *Zelená hůra* (1114 m.) a *Modré kameny* (1123 m.) Také k tomuto Vysokému jizerskému hřebenu právě jako u velehor krkonošských přiléhají četné souběžné i příčné hřbety horské.

K jihu nad Petersdorfem vystupuje celý amfitheatr malebných vrchů: *Kieferberg* (605 m.), *Holzberg*, *Mühlberg* (686 m.), *Hummelberg*, *Matzlerberg* (750 m.) a *Breite Berg* (747 m.), s něhož otevírá se úchvatný pohled do Sněžných jam.

Od Petrsdorfu vine se silnice pod *Strážnicí*, kde za času 30leté války zdejší obyvatelstvo hlídky konalo, k rozlehlé vesnici *Schreiberhau*, která dělí se ve tři hlavní dílce: Dolní ves pod Strážnicí, Střední ves pod Moltkovou skálou a Zadní ves pod Hochsteinem. Romantické sůžené údolí Zackenu chlubí se tu mnohými bizzarními skalními útvary, tak: *orlí skálou, krvavým kamenem, Bedřichovou branou, třím kamenem a cukřenkou*, dvojitým skalním kuželem ve skalách zakleslým, jehož přitupělou špičku možno lehce rozkolébati. Zde do Zackenu ústí horská bystřice Chuchla (Kochel), která o něco výše nad svým vtokem tvoří malebný vodopád 10·6 m. vysoký. Také tato odbočka je velmi vděčná a v letě prochází tudy stálý proud německých touristů. I zde vytvořil rozmar přírody nad žulovým korytem dravého potoka mnohé podivuhodné skalní útvary, z nichž *koruna* a *kazatelna* mají nejzdařilejší podobu. Německé srdce nad to okřívá u dvou zamřežovaných buků podle cesty, v jichž libém stínu kdysi odpočíval Bedřich Vilém III. se svojí Louisou a do nichž prázdni starostí pomíjejícího světa vřezali počáteční písmena svých jmén. Jim ku cti také vsazena tabule s příslušným věnováním do žulových stěn pod vodopádem.

V restauraci u vodopádu milo je prodliti. Přívětivý hostinský zhotoví ti podobiznu s vodopádem Chuchly v pozadí a čiperná německá Hebe s koketním úsměvem chápe se tvého klobouku, aby jej ověnčila skromnou plavuní. Není to ovšem zadarmo, ale za příkladnou vlídnost a pozornost milerád se odvděčíš nepatrnou celkem odměnou.

Od vodopádu Chuchly vracíme se zpět na hlavní silnici, která za skalní „*baštou*“ tvoří úzký oblouk spolu i se Zackenem, rozšiřujícím se v hluboké 18 metrů široké zrcadlo „Černou vlnou“ zvané, a vínkem strašidelných pověstí opředené. Od toho místa rozvolňuje se koryto Zackenu a otvírá přístup do dvou roztomilých údolíček, jež osvěžuje na jihu prudká bystřina od Jiňáku, na severu Český brod od Jizerského hřebene kvačící. V údolí prvém mezi různými roztroušenými chalupami dle brodů, nad nimiž své štíty zvedají pojmenovaných zaujme pozornost opatrovna roku 1843 pro zanedbané dítky zřízená a s ústavem pro idioty spojená. V údolíčku severním, jehož lučiny a svahy z jara crocus vernus krásně pestří svými blankytnými květy, rozkládá se jeden z menších dílců osady, tak zvané *Sedmidomí* s katolickým kostelem a četnými brusírnami skla.

Další dílec osady je *Marianské údolí*, nejkrásnější to partie z celé osady, založená z české vlasti uprchlou protestantkou Marií Plüchovou. Schreiberhau čítá asi 3500 obyvatel a jest nejrozlehlejším městysem v celém slezském podhoří. — Kulturní výchově obyvatelstva slouží tři kostely, z nichž dva katolické, tři školy pro mládež katolickou a tři pro evangelickou. Výživu poskytuje hlavně sklářství. Světové pověsti těší se *Josefinské sklárny* (Josephinenhütte 705 m.) největší to a nejlepší sklárny ve Slezsku. Mají jako sousední novosvětské tři tavící pece, z nichž dvě jsou povždy v činnosti. Každá z pecí pojme 10 kadlubů o $1^1/_2$ centu skloviny, a roční spotřeba paliva v plynových pecích obnáší 14.000 m.^{3} dříví. I v letech sklářství nevalně příznivých bylo v josefinských sklárnách zaměstnáno na 350 dělníků, počet ten pak v posledních letech valně stoupl, protože vývoz přepychového skla do Severní Ameriky dosáhl netušených výsledků. V brusírnách zaměstnáno je více jak 100 osob. Rytí ve skle provádí se v pěti, malba na skle v devíti velkých dílnách. Sklady a sklárny Josefinských hutí jsou denně od 9—12 a od 3—6 hodin obecenstvu volně přístupny a těší se v letních měsících veliké návštěvě.

Sklářství ve Schreiberhau provozovalo se již za nepamětných dob a jemu vděčí osada svůj vznik. První písemná zmínka o zdejších sklárnách nese letopočet 1372, kdy tavil zde sklo Kunz z Hiršberka, ukoupiv stávající již skelnou huť od nějakého Tomáše Kegla. Při této koupi, vévodkyní Anežkou ze Svídnice potvrzené, zapsán je rytíř Gotsche Schaf jako svědek. Prvotní tato huť byla po vyplenění lesa sedmkrát na jiné místo přeložena a tak vznikly ty roztrhané dílce osady. Nynější sklárny založil hrabě Leopold Šafgoč, nazval je křestním jménem své choti a roku 1842 novosvětským mistrem Fr. Pohlem uvedl je v činnost. K zalidnění a rozkvětu osady vedle prvních sklářů velice přispěli čeští protestanti, kteří v letech 1624—1651 počtem mnoha set osob v tato místa se uchýlili.

Rozkošná poloha všech dílců Schreiberhau jest k účelům villegiatury a touristiky všemožně a prakticky zužitkována. Na letním zátiší tráví zde kolem 4000 hostí a na 100.000 touristů prochází tímto čarokrásným zátiším, stuleným v klínu obou mohutných horstev, krkonošského a jizerského. Obyvatelstvo také v čas poznalo neocenitelné prostředky, které mu příroda ku znamenité obživě poskytla, a postaralo se se vzornou pílí, aby prostředky ty staly se mocným magnetem. Osada sama ve všech dílcích je jako čisťounká dívčina v nedělním kmentovém rouše a všude jeví se mírný přepych, vkus, zámožnost a čistota. Okolí pak v šíř i v dál upraveno je a označeno k úplné spokojenosti touristického světa. Ze zajímavých a vděčných rozhleden uvádím *Dutý kámen* poblíž Josefinských hutí s dutinou *„ohnivou výhní“* zvanou. Před skálou stojí t. zv. císařský pomník s alabastrovým poprsím Viléma I. a Bedřicha III. v josefinských sklárnách spracovaným. Přímo naproti nad pravým břehem Zackenu vypíná se *Krkavčí kámen* (729 m.) nad dolinou vysoko čnějící, s něhož pěkný je pohled do oblasti Zackenu. Výše k severu nad Zachlou je další rozhledna *Marianské kameny* přímo pod Marianským údolím a o něco východně *Tatarské kameny*, proti nimž na levém břehu Zackenu vypínají se další skalní rozhledny *Soví kámen* (663 m.) u katolického kostela, s něhož vyhlídka za večerních červánků přímo okouzluje; nad ním k severu týčí se *Oskarův kámen* (656 m.) a *Kámen nad Bílým potokem*, bývalá to obětnice. Pod ním vine se cesta k Lesnímu zámečku a na Hochstein, dodávající osadě zvláštní alpinský ráz, nejoblíbenější to výletní místo domácího obyvatelstva, hostí i touristů.

Od Josefinských skláren vede silnice k celnici a *Jakubovu údolí* (Jakobsthal), načež pobliž *Kočičího kamene* převršuje hranici říšskou a spadá ku sklárnám novosvětským. Skalní mohyly podél této trati z různých partií lesních vystupující sloužily v předhistorických dobách ku ctění pohanských božstev. —

A nyní do poříčí Zachly! Dravá to bystřina horská, jejíž vrchoviště je pod Jiňákem. Ústí do Zackenu v údolí Marianském, ale krkonošský spolek touristů upravil k jejím půvabům r. 1890 cestu vděčnější od známého nám již Krkavčího kamene. Zde počíná pohodlná promenádní cesta lesem, která u stezníku č. 68 dělí se dvojím směrem. Uchýlíme-li se na levou stezku, dospějeme v malé chvíli do divoromantické skalní soutěsky, v níž Zachla divoce se vzdouvá a bouří. Partie tato patří k nejkrásnějším v Krkonoších a pohled s galerie ve svislou skalní stěnu zaklesnuté do Zachliny strže nemá sobě rovného. Znenáhla skalní stěny úží se a tvoří vysokou bránu, s jejíž prahů řítí se potok s ohlušujícím hukotem do skalnaté pánve. Ještě několik kroků v před a z protilehlé stráně valně rozšířené sluje řítí se do temného kotle s výše 26·3 m. proud vodní, tvoře známý vodopád Zachly. Ve skalní stěně, po níž se vlny do hlubiny valí, hledali kdysi ziskuchtiví Benátčané zlato, od čehož pojmenování „*Zlatá sluj*". Z restaurační kolonády nad vodopádem štěrbinami šumného smrčí můžeme se potěšiti i pohledem na perlu Slezska — Hiršberk.

Od vodopádu stoupá lesní stezka kolem *Krakonošovy kostky* přes *Masný vrch* ku Nové Slezské boudě (1194 m.), která leží již v pásmu klečovém. Byla postavena r. 1787 od Hollmana z Krausových bud a s přístavbou vyhovuje touristům úplně. V zimě bývají tam podnikány časté vyjížďky na sněžnicích i na saních. Nad boudou se cesty dělí. Ona k východu vede ku skalnatému předhoří velikána Jiňáku (Koňská hlava 1298 m.), odkud jeví se pěkný pohled až k Ještědu, na jizerské horstvo, krkonošské podhoří a landshútský hřeben. K jihu dospějeme cestou málo jen užívanou ku Vosecké boudě (1150 m.) a do údolí Mumlavy. Střední cesta vyvyšuje se kolem obrovitého, z tisíce a tisíce žlutohnědými lišejníky zbarvených balvanů složeného čepce Jiňáku, míjí *Svinské* a nakupeným sýrům podobné *Tvarožní kameny* v sedle Jiňáku a kolem *Tabule* (Tafelsteinplatte) vrcholí na křižovatce nad Labským pramenem. —

Další cesta vede z Hermsdorfu pod Kynastem na *Agnetendorf* a ku Sněžným jamám. Také osada Agnetendorf je zhusta vyhledávána a těší se i v zimě četným návštěvám Němců, kteří odtud podnikají vyjížďky k nedělním dýchankům v Petrově boudě. Obyvatelstvo počtem asi 700 duší živí se výrobou různých, snadno prodejných předmětů z kosodřeviny, dílem i brusičstvím skla. Osada byla založena r. 1651 českými protestanty z Čech vyhnanými, a ku cti choti po popraveném Janu Ulrichovi Šafgočovi, Barboře *Anežce*, nazvána *Anežčinou vsí*.

Z Agnetendorfu možno podniknouti celou serii příjemných vycházek do blízkého okolí. Na západní straně osady vábí k vycházce restaurace na *Bismarkově výšině* (533 m.), odkud možno voliti další cestu buď do Hermsdorfu nebo Petersdorfu. Pěkná cesta vede týmž směrem západním podél potoka Bráče na Schreiberhau. K hlavnímu krkonošskému hřebenu vedou z Agnetendorfu tři cesty. Západní vystupuje pod *Kalužnatým vrchem* (781 m.) ku skalnímu hradišti *Korálovým kamenům* na *Korálovém vrchu* (1079 m.) a přestupuje v sedle Vlčí skály (Vel. Šišáku) ku Martinovým boudám v Sedmidolí. Střední cesta sleduje tok bystřiny od Sněžných jam vyvěrající, stoupá kolem *Věžních kamenů* (705 m.) vysoko nad zelené koruny nádherného lesa se tyčících, a hlubokým úvalem, plným žulových

zvetralých trosek z bývalého ledovce vede na *Sněžnou louku* (Grubenwiese), na níž Flora pěstuje své nejslíčnější horské květy. Zde také je dočasné ložiště pověstného krkonošského *Poutníka* (Wanderstein), kostkovitého skalního balvanu, majícího 3 metry výše a 10 metrů v objemu, s nímž si jarní laviny jako s míčem pohrávají. R. 1807 pošinuly jej o 140 loket, r. 1819 o 94 loket, r. 1848 o 30 kroků. Jižně nad Poutníkem zeje kotlina *Černé*, nebo-li *Agnetendorfské Sněžné jámy* (1100 m.), jejíž příkře spadající stěny nejsou však tak hrůzné jako západních Sněžných jam pod Velkým Šišákem. Četné prameny hrčí a laškují po její žulových prsou a poskytují vydatnou vláhu bohatým guirlandám zelené kosodřeviny a travnatým kobercům s čarokrásnou mosaikou hledaných horských květů. Od Poutníka volí touristé obyčejně krátkou odbočku na západ ku shlédnutí majestátu Sněžných jam. Malá Sněžná jáma při své prostornosti není tak smutná a hrůzná jako temný kotel Velké jámy. Nad to vábí geologickou zvláštností: čedičovým coukem do výše 1450 m. vyvřelým, nejvyšším to čedičem v celé Evropě. Střed jámy, kamení prostý, hýří krásnými horskými květy, z nichž nejspanilejší a nejvzácnější zaklestil podivný rozmar přírody na nepřístupné oblouky a klenby. Všecky tři jámy jsou prázdná koryta bývalých ledovců, jichž sledy zůstaveny v četných těch skalních bludných balvanech, na severní straně Krkonoš tak zhusta se vyskytujících.

Poslední východní cesta z Agnetendorfu vystupuje nad Budskou bystřicí, pěkný splávek tvořící, pod *Zámecký vrch* (1194 m.) a vrcholí u známé Petrové boudy. Je to nejpříhodnější a nejpohodlnější cesta na severní straně Krkonoš, která je také nejčastěji používána. Když my v zimě v začazených hospodách a v dusných kavárnách hádáme se a otravujeme si život bezvýslednými meditacemi a šarvátkami, vyjíždí tudy bodří Němci se svými damami na hora, a když občerstvili se pohledem na tu zimní pohádku krkonošskou, zasedají ve vytopených salonech Petrovy boudy k pohárům ohnivého vína a v šumnou jeho hudbu vplétají své vlastenecké a společenské zpěvy, jak tomu u nás — *někdy* bývalo! A pak následuje tanec, opojný a vášnivý, který strhuje všecku společnost bez rozdílu do svého víru. K večeru vsedá společnost do připravených saněk a jako Žižkův tábor zmiji letí sněhovým úvozem do Agnetendorfu. Všecky tyto tři cesty spojeny jsou přímo pod hlavním horským hřebenem příčnou stezkou, která od zámeckých kamenů směřuje k Poutníku a do Sněžných jam. Stezka k východu odbočující vede ku zajímavé skupině *Flamendra,* tři bizzarních věží skalních, tak bizzarních, jakým je známý Nestrojův trojlístek.

V dalším pořadí známa jest cesta ze Slezské Teplice přes Hain ku Špindlerově boudě. Cesta vede růžencem teplických jezírek ku vsi *Giersdorfu,* prostírající se po obou březích Giersdorfského potoka a na samém úpatí hor ve výši 350 ža 400 m. Počet obyvatelstva páčí se na 1500 duší, jichž životní potřeby opatřuje průmysl papírnický, dřevařství, leštění drahokamů a výroba různých předmětů z kosodřeviny. Také v této osadě, nad níž své věže vypínají svatyně katolického i protestantského obyvatelstva, milý je pobyt za času letního, k čemuž opětovně přispívá velice příznivá poloha osady a půvabné okolí. *Dutá tuně, dutý kámen* za hostincem u Sněžky, romantické *Peklo* u Saalbergu a překrásná poloha *Nebeského království* mezi Giersdorfem a Hainem jsou oblíbenými vycházkovými místy, z nichž každé má své zvláštní kouzlo, svůj zvláštní ráz.

Na další potulce dostupujeme osady *Hainu,* ležící ve výši 460 m. a čítající asi 400 obyvatel. Osada tato stávala již r. 1387 pod jménem Haynichen a jejími prvoobyvateli byli skláři. Nyní se živí obyvatelstvo nazvíce shotovováním před-

mětů z kleče, v letě pak poskytují mu vydatný pramen příjmů četní hosté, kteří zde villegiaturu tráví. — Osada rozkládá se v mohutném kruhu pahrbků i hor, které ji se všech stran jako útulné hnízdečko uzavírají a střeží. K severu jsou to *Studniční a Bažinatý vrch* (Göllner 610 m.). *Vysoký, Liščí a Bukový pahrbek*, jižní pak hradbu tvoří mohutný a dalekotáhlý pancíř Malého Šišáku: *Suchý vrch* (1112 m.), *Střední vrch* (1104 m.), *Ptačinec* se skalní skupinou *Ptačími kameny* (1046 m.), *Bělokamenný vrch* s podobnou skupinou (1175 m.), *Starý zámek* (923 m.) a *Mostecký vrch* (Brückenberg (1112 m.). — Četné vycházky vábí nás na vše strany. Východně od Hainu leží vesnička *Zadní Saalberg* na Červené bystřici, jedno z oněch málo míst v Krkonoších, kde byly nalezeny předměty z doby předhistorické: žároviště, kosti, srpy, oštěpy, malé tatarské podkůvky, různé části tatarských zbraní a popelnice, kterýž nález ethnografové uvádí v souvislost se vpádem Tatarů r. 1242. Saalberg založili uhlíři, již zde milíře pálili a čeští protestanté. Rovněž tak i *Přední Saalberg* mezi Studničním a Bažinatým vrchem. K východu od Hainu vděčná je vycházka do osady *Červený důl*, kdež mnohé interessantní skalní partie pozornost naši upoutají.

Východojižně v příčném údolí rozkládá se osada *Baberhäuser* na celé síti horských bystřic, od Tří kamenů sem se řítících. Z bystřic těch tvoří Mostecká voda malebný vodopádek, tok Jedlové vody pak tvoří celý řetěz vodopádů, takže za času tání neb větších deštů vyhlíží tato bystřina z údolí teplického jako zdouvající se atlasová stuha. — Jiné pěkné vycházky táhnou se k Wangu, ke Třikamenům, k Poledníku, k oběma jezerům a na Starý zámek. Nejbližší okolí Hainu má pěknou rozhlednu *„Na zlaté vyhlídce“* (610 m.), kdež zároveň obdiv náš uchvátí některé zajímavé skalní útvary a známý malebný vodopád Hainu (550 m.), který úzkou skalní škvírou vrhá vodu do tůně přes práh 10 metrů vysoký. O něco výše spadá do kotliny daleko malebnější a něžnější Stříbrný vodopád, jehož půvaby touristé většinou nevděčně míjí.

Vracíme-li se k hlavní cestě, brzy vstupujeme nad horní osadou pod mohutnou klenbu nádherného lesa, načež úvalem, jímž svádí své vody Červená bystřice, dostupujeme *Bílého kamene* (1087 m.) a sedla pod Malým Šišákem, na němž stulena jest Špindlerova bouda. —

Poslední příční cesta k Wangu a oběma jezerům vede na *Stonsdorf*. Osada tato těší se u touristů dobré pověsti, neboť „Stonsdorfská hořká“ je výtečný medikament pro zkažený žaludek (a německá kuchyně jich zkazí tuze mnoho!) Také Stonsdorf leží v okruhu lesnatých kopečků a kopců průměrné výše 480 m., z nichž *Vyvřelý vrch* (Prudelberg 484 m.) nad Středním Stonsdorfem vyniká nad ostatní malým skalním městem, podobným oném v Teplici a v Zámrsku. Uvidíme tu sýry a bochánek chleba, rakev, lenošku, lasturu, ševcovskou jeskyni, mísu, kamennou komoru, branku, krejčovskou díru, prázdnou ulici, dlouhou stěnu, Napoleonův klobouk, koně a Rischmannovu jeskyni, v níž za válek švédských žil a prorokoval blouznivý sedlák Jan Rischmann z Lomnice. Podobné skalní skupiny vyskytují se i na *Štěpnici* (Pfropfberg) nad zámkem, kdež vyniká zejména kámen granátníků hruši podobný, který r. 1813 třicet francouzských granátníků marně se pokoušelo do hlubiny svrhnouti.

Jak tomu u všech podhorských osad, dělí se i Stonsdorf v několik dílců. *Dolní a Nový Stonsdorf* prostírají se k severu směrem k Hiršberku, *Střední a Dolní Stonsdorf* uchylují se východojižně směrem k Arnsdorfu. Domky osady, v nichž sídlí na 800 obyvatel, korunuje katolická svatyně, již i evangelíci používají, s pa-

mátníkem vojenským z let 1870-71 a zámek knížete Reusse s velikou obrazárnou a krásným sadem.

Mezi Horním Stonsdorfem a západojižním *Märzdorfem* (350 m., 300 obyv.), vypíná se od r. 1841 umělá hradní ruina *Jindřichův hrad*, lovecký to zámeček knížete Reusse s věží 25 metru vysokou a temným břečťanem obrostlou, s jejíhož cimbuří přehledáme hlavní hřeben Krkonošů v celém jeho rozsahu. K jihu pod Jindřichovým hradem leží osada *Seidorf* (370—530 m.), nemálo se zamlouvající úpravnými květnicemi před čisťounkými domky a celým vzhledem vůbec. Jest tu i katolický a evanjelický kostel a školy obou vyznání. Obyvatelstvo živí se shotovováním zboží z nápodobené kosodřeviny, pak i krajkářstvím a fabrikací vzorkovaného i stolního lněného zboží, v letě pak vydělává slušný peníz pronajímáním svých bytů četným cizincům. — Dalším výletním cílem je nám *Hřbitovní vrch* (Kräberberg 784 m.) s kaplí sv. Anně zasvěcenou, již r. 1718 postaviti dal hrabě Jan Ant. Šafgoč, obmysliv ji zároveň nadací 200 zl., z jejíž úroku v neděli po 26. červenci bývá sloužena zde mše svatá, spojená s velkou poutní slavností, na níž celé okolí podíl béře. Oltářní obraz býval druhdy v kapli sv. Vavřince na Sněžce. Na vrchu tomto stávala již r. 1366 kaple nad pramenem, který se těšil zázračné pověsti a byl také papežem posvěcen. Výborná voda pramene tohoto dala i název osadě kolkolem se rozkládající, která slove kolonií Dobré vody. Fořtovna poblíž kaple jest zároveň i restaurací a z verandy její pěkné překvapení nás čeká pohledem do Hiršberského údolí. Pod kaplí jest léčební ústav dra. Schadewaldta pro nemocné, plicními neduhy stižené. Malou čtvrthodinku od kaple k severovýchodu vypíná se skalnatá koruna Hřbitovního vrchu zábradlím vroubená, která oku touristově nabízí mnohé vzácné požitky.

Za Hřbitovním vrchem vyvyšuje se až ku Sněžce osada *Horských bud* (Gebirgsbauden), k nimž patří i boudy Jezerní, Hamplova a ona prince Jindřicha nad Velkým Jezerem. Největší pozornosti v osadě této těší se staronordický kostel *Wang* na vysoké hřbitovní terasse. Jednak svým podivným útvarem, jednak i obdivuhodnými uměleckými dřevořezbami. Na kamenné podezdívce vystupuje tu před námi filigránský dřevěný kostelík z čtverhranné, uzoučké předsíně ve tři patra vystupující, z nichž dvě tvoří sedlové vížky. Se tří stran přiléhají ku hlavní budově postranní vížky, čtvrtá strana pak končí chorem apsidou uzavřeným. Hrany střech vynášejí mohutné dračí hlavy podobné zobákům starých norských lodí a podobnou, na první pohled podivnou ozdobou honosí se i kamenná kostelní věž, opodál kostelíka stojící, jejíž sedlová stříška vrcholí křížem (vítěznou allegorií světla nade tmou, křesťanství nad pohanskými božstvy). Vnitřní úprava kostelíka je velmi jednoduchá: prostý oltář s Ukřižovaným, dílem to janovického řezbáře Jakoba, na oltáři bible, v kostelní lodi několik číslovaných sedadel, ale za to na stěnách vzácné dřevorytby norské práce. Kostel stával již ve 12. století v osadě Mjös v Norsku. R. 1841 byl nahražen novým, prostornějším, pročež jeho umělecké součástky koupil drážďanský professor, malíř a spisovatel Dahl za 80 tolarů. Od něho získal stavivo Bedřich Vilém IV. a dal je v letech 1842—1844 sestaviti na pozemku hrabětem Šafgočem věnovaném. Zevnější části, větry, deštěm a sněhem zničené, byly přesně dle norských vzorů nápodobeny, dřevořezby a vnitřek zůstaly však zachovány.

Od Wangu vede cesta po *Krakonošově kuželníku* ku skalní rozhledně *Kočičímu zámku* (1123 m.) a ku skalním věžím *Tří kamenů* (1204 m.), k nimž se nese pohádka o Krakonošové paláci a Poledníku. Je to mohutná, rozsochatá skalní massa,

Kostel Wang v Krkonoších.

na některých místech snadno dostupná, s vrcholy nakupeným chlebovým pecnům velice podobnými. Od Tří kamenů v krátku dojdeme k Hulvátské boudě (Schlingelbaude), skvostně zařízené německé restauraci veškerými modními potřebami opatřené, v dávných letech kamzikolovci Jörgovi patřící, kterému celá krajina vůkol jinak prý než „hulvát" neříkala. Po něm byla i jeho bouda přezvána, sluje tak již plných 230 roků a bude tak i na dále slouti. Co vše pomahá k nesmrtelnosti!

Cesta na levo od boudy vystupuje k Velkému Jezeru a Poledníku. cesta na pravo k Hamplově boudě. Od „kozího můstku", pod nímž spojují se vody obou jezer ve Velkou Lomnici, vystupuje stezka k Malému jezeru a Jezerní boudě, popřávajíc krásný rozhled ku kotli Velkého jezera s čelenkou Jindřichovy boudy, ku srázným vodami prosyceným stěnám Malého jezera, k Hamplově boudě na Stěnách jako laštovčí hnízdo přilepené a na protilehlé kleči a travinami porostlé bařeniště *Vodního vrchu*. Bouda na březích Malého jezera stála již r. 1760 a sídlili v ní rybáři, kteří v jezeře pěstovali chov pstruhů, jimž v zimě do ledu okénka vysekávali. Pohled od boudy na tmavé, jemně zčeřené zrcadlo vodní a nad ním do závratné výše strmící rozpryskané, lavinami strhané skalní stěny, v jichž škvírách tu i tam troufale se zaklestila kleč, lišejník, travina neb malý ale sličný a vzácný horský květ, náleží k nejpěknějším dojmům, které si tourista z Krkonoš odnáší.

Znenáhla míjíme les, jehož pěkně rozčepýřené vršky vzdouvá větřík k šumnému pozdravu, a již nás stydlivě vítá krajinka smutné, plazivé kleči, kterouž docházíme ku známé nám boudě Hamplově. Tato leží ve výši 1258 m. a platí o ní vše, co bylo na české straně napsáno o boudě Luční a co v posledních letech platí i o boudě prince Jindřicha nad Velkým jezerem. Bud těchto používá se jako posledního cíle pod Sněžkou, protože je nocleh v nich pohodlnější a zaručený, a stravování levnější. A také jest to jiný požitek, když tourista hodinovou procházkou v chladném, vonném vzduchu ranním z mrákot nočních se zotaví a osvěžen na těle a na duchu pozdravuje východ slunce, než když na něj v poslední chvíli kvapně zvoncem vyrušený ospale zívá a mrká. — Hamplova bouda stávala prý dříve než kaple sv. Jiří na Sněžce. Jmenovala se tehdy Jedlová bouda (Tanlabaude), protože její majitel Kristian „der alte Tanla" z jedlových šišek zvláště výtečnou kořalku připravovati dovedl. Další jména boudy střídala se s majetníky, až r. 1800 dostalo se boudě trvalého pojmenování dle rozšafné „matky Hamplové", za jejíhož řízení skytala již bouda četným cestujícím řádnou pohovu a vydatné pohostinství.

Od Hamplovy boudy spadá cesta k severu na *Vodní pláň*, v úžlabí Velké Lomnice a kolem boudy „u Krakonosova kníru" do Krummhüblu, jiná k jihu vystupuje ku křižovatce na Láních, třetí pak východojižní vede po skalnatých Stěnách přímo na Pláň ku Sněžce.

Loučíme se s říší Krakonošovou! Ještě dlouhý pohled do čarokrásné kotliny hirsberské, po srázném sklonu horstva, po němž nekonečný les s šedými, skalnatými báněmi a hrady níži se ve smavá údolí, na třpytící se běl měst a vesnic ze zelených pažitů a ostrovů temnomodrého stromoví jako roztroušené perličky vyhlížejících, a v dáli na mlhou zacloněná temena sousedních hor. Snad bychom v tom pohledu strnuli, kdyby nás pojednou citelně klesnutí teploty nepřimělo, abychom pátrali po příčinách toho zjevu. Podivno, slunko dosud svítí a koupe se v černých vodách Malého jezera a na modré obloze jen několik beránků točí se a honí. Náhle však jakoby se na Láních zakouřilo a již již mohutný oblak mlhy valí se přes okraj skal jako vody Niagary a s lehkým šumotem spadá do hlubiny Malého jezera. Mlhy přibývá víc a více, vodopád rozšiřuje se na vše strany, moře syči-

cích vodních par naplňuje obrovitá koryta bývalých ledovců, zatahuje se nad lesy, a již i ten poslední obrázek z luzného Slezska v šedivém oblaku mizí.

Také dobře! Loučení není aspoň tak bolestné!

Přestupujeme sedlo na Pláni a kolem Obří boudy nastupujeme návrat k domovům. A hle, Obří důl usmívá se na nás jako čistounké modrooké děvčátko ve svátečním šatě, s věnečkem slziček a zvonků ve vlajících zlatých kadeřích. Teprve nyní chápeme dobročin Krakonoše! Vymetl mlhu z Obřího dolu do Němec, aby nám na rozloučenou připravil skvostné překvapení nad jezerem a vyčistil cestu zpáteční.

Díky, ty dobrý, horský duchu!

Na shledanou!

KRKONOŠE.

Stručný ukazatel.